

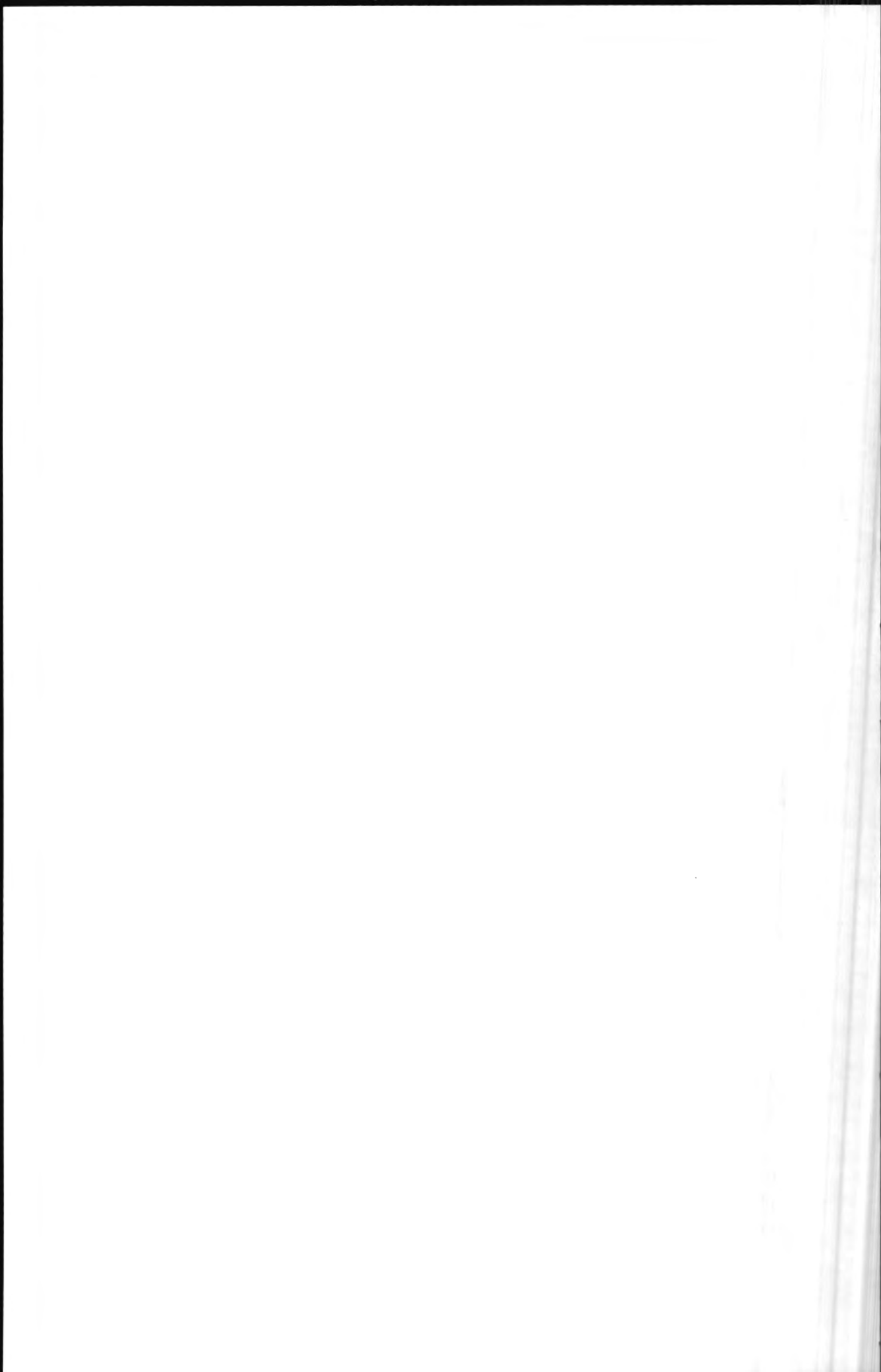
POLITIEK JAARBOEK 1985 ANNEE POLITIQUE

Nieuwe reeks nr 10

Nouvelle série n°10

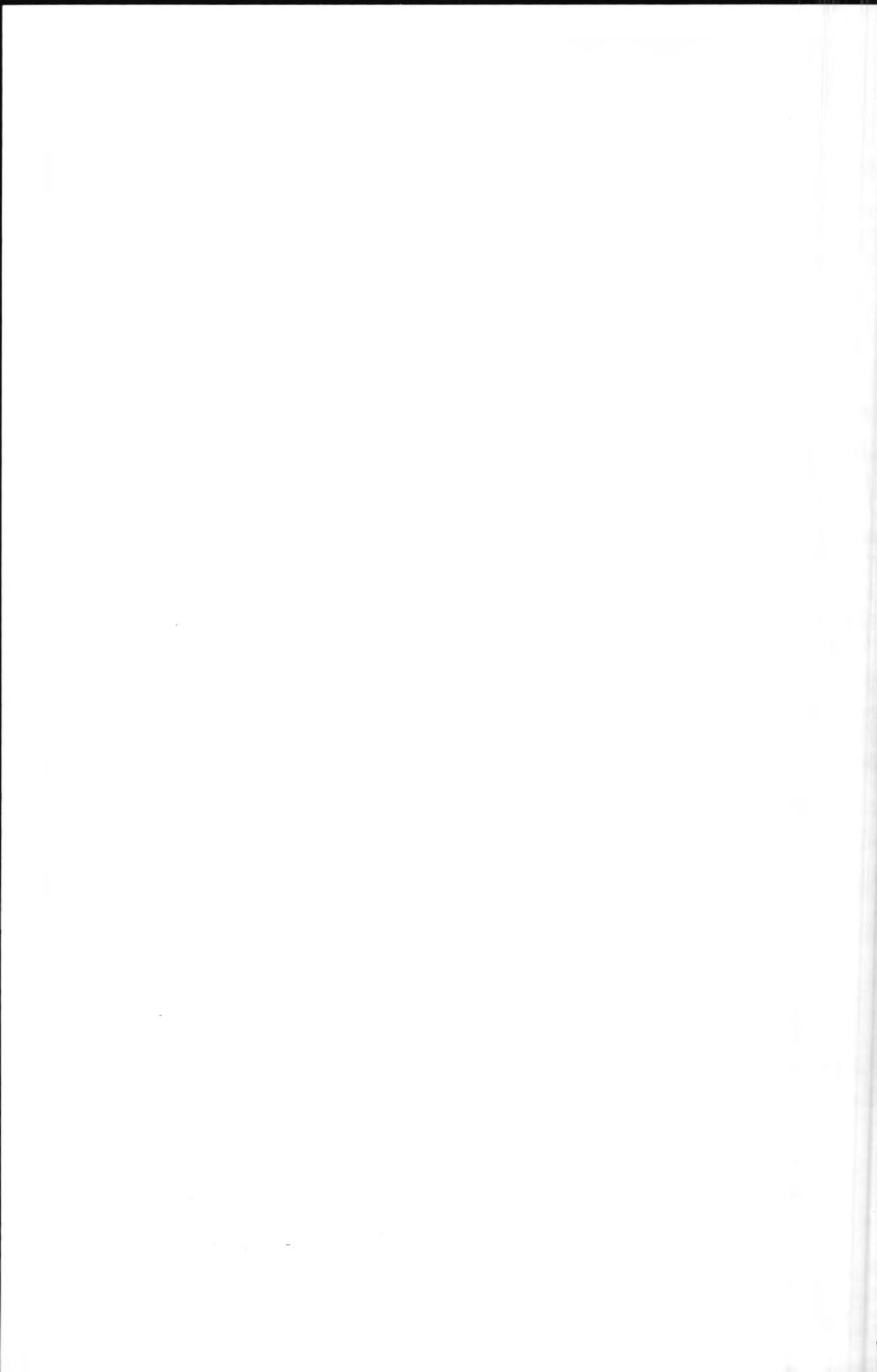
Uitgegeven door **RES PUBLICA**
Tijdschrift voor politologie
1986, bundel XXVIII, nr 3

Editée par **RES PUBLICA**
Revue de science politique
1986, volume XXVIII, n° 3

INHOUD — SOMMAIRE — CONTENT

Overzicht van het Belgische politiek gebeuren in 1985, door M. DEWEERDT	365-420
Statistisch overzicht van het politieke jaar 1985, door M. VERMINCK	421-439
Belgian Politics in 1985 : « No Turning Back », by J. SMITS	441-474
Consensus en oppositie in het Belgisch parlement tijdens een verkiezingsjaar. door M. VERMINCK	475-487
De regeringsvormingen eind 1985, door M. PLATEL	489-502
Morphologie des partis politiques franco- phones en 1984 et 1985, par I. VANPOL	503-541
Bibliographie de l'année politique 1985, par W.S. PLAVSIC	547-569
De politieke opiniepeilingen in België in 1985, door I. VANPOL	571-586

Overzicht van het Belgische politiek gebeuren in 1985

door Mark DEWEERDT,

Licentiaat in de politieke en sociale wetenschappen.
Journalist.

★

De christendemocratisch-liberale regering-Martens V was in 1985 aan haar laatste regeringsjaar toe. Op 8 december zouden er parlementsverkiezingen plaatsvinden, zodat een kabinet voor het eerst sedert 1965 weer de volle vier jaar zou hebben uitgedaan. In de laatste maanden van de regeerperiode is de regering echter gestruikeld over de politieke nasleep van de tragische gebeurtenissen die zich op 29 mei in het Heizelstadion voordeden. Het parlement werd vervroegd ontbonden en op 13 oktober werden de kiezers naar de stembus geroepen.

Tegen de algemene verwachting in kon de aftredende regering ook na 13 oktober op een parlementaire meerderheid blijven steunen. Een reconductie van het christendemocratisch-liberale kabinet lag voor de hand en op 28 november volgde Wilfried Martens zichzelf op als eerste-minister van een licht gewijzigde bewindsploeg.

1. De rakettenkwestie.

A. MARTENS EN TINDEMANS NAAR WASHINGTON.

Het politieke leven in het eerste kwartaal van 1985 stond haast volledig in het teken van de vraag of België uitvoering zou geven aan het NAVO-dubbelbesluit van 1979, dat voorzag in de plaatsing van 48 Cruise-raketen op Belgisch grondgebied. Na het « bijgestuurde » CVP-standpunt van 26 november 1984 (1) vormden de meningsverschillen over de zgn. rakettenkwestie een bedreiging voor het kabinet-Martens.

(1) Zie M. DEWEERDT, « Overzicht van het Belgische politiek gebeuren in 1984 », in *Res Publica*, 1985, nr. 2-3, blz. 205-206.

La Cité berichtte op 8 januari dat de overbrenging van de onderdelen van de kruisraketten op 15 januari zou beginnen. In een eerste reactie bevestigde minister van Landsverdediging Vreven dat er « onderdelen, maar absoluut geen nucleaire onderdelen » zouden kunnen worden overgevlogen. Enkele uren later herriep hij zijn verklaring. Het heette nu dat de « kruisraketten in hun geheel en/of in de vorm van componenten en/of wisselstukken, alsook de betrokken kernkoppen in hun geheel en/of in de vorm van componenten en/of wisselstukken » alleen « na een uitdrukkelijke regeringsbeslissing » konden worden overgebracht.

De CVP herhaalde op 9 januari dat de Belgische regering geen dwingende reden had om een definitieve beslissing te nemen over de plaatsing van de kernraketten. 's Anderendaags reageerde de PVV met de mededeling dat het tijdelijk uitstellen van de plaatsingsbeslissing « niet de geste van één partij noch van één regering » kon zijn en dat het besluit daartoe in NAVO-verband diende te worden genomen.

Met meer dan gewone belangstelling — ook van de internationale pers — werd in die omstandigheden uitgekeken naar het werkbezoek van eerste-minister Martens en minister van Buitenlandse Betrekkingen Tindemans aan Washington op 14 en 15 januari. Zij verdedigden daar een « plaatsing met uitstel » : de regering zou vóór einde maart beslissen de raketten te plaatsen, maar de opstelling zelf zou niet half maart beginnen, zoals in het NAVO-schema voorzien. Over het plaatsingsuitstel zou België nog overleggen met de NAVO-bondgenoten. Zoals kon worden verwacht, reageerde VS-president Reagan negatief op het voorstel.

In eigen land zorgden de vice-premiers Gol en Nothomb voor opschudding met hun verklaring dat Martens in Washington verder was gegaan dan binnen de regering was overeengekomen. De premier zou dat bij zijn terugkeer formeel ontkennen. Van zijn kant zei CVP-voorzitter Swaen (15 januari) dat de regering in maart niet kon beslissen tot onmiddellijke plaatsing van de raketten. Indien dat toch zou gebeuren, eventueel na negatieve reacties van de bondgenoten, zouden er « zeer ernstige politieke moeilijkheden dreigen voor de regering en voor de coalitie ». Volgens PRL-vice-premier Gol, in een interview met *Le Soir* (16 januari), moest er in maart een definitieve beslissing over de plaatsing komen en kon België de plaatsing niet eenzijdig uitstellen.

Na zijn terugkeer uit de VS verduidelijkte premier Martens op een persconferentie (17 januari) dat het regeringsstandpunt twee nieuwe elementen bevatte : 1° in maart zou er geen evaluatie komen, maar een beslissing over de plaatsing en over de kalender ; 2° de regering zou de bondgenoten vooraf raadplegen. Luc van den Brande, de fractieleider van de CVP in de Kamer, gaf te kennen dat een negatief antwoord

van de bondgenoten niet de automatische ontplooiing van de Cruise-raketten mocht impliceren. Volgens hem kon ten vroegste halverwege 1986 met de plaatsing begonnen worden. Op 21 januari bracht premier Martens in de Kamer verslag uit over het werkbezoek aan Washington. De oppositie betreurde dat de regering de kans had verkeken ten aanschouwen van de wereld een vredesgebaar te stellen door van de plaatsing af te zien.

B. DE « KALENDERDISCUSSIE ».

Op 25 januari ontstond deining over de vraag wie verantwoordelijk was voor de goedkeuring van de militair-technische kalender voor de ontplooiing van de kruisraketten in België. SP-kamerfractie-leider Louis Tobback bracht die zgn. kalenderdiscussie op gang. Hij baseerde zich op twee interviews. Aan *Le Soir* (24 januari) had minister Tindemans gezegd: « C'est le calendrier du Shape qui a eu l'approbation d'un ministre belge. Nous ne savons pas lequel. Nous cherchons à retrouver son nom ». Van zijn kant antwoordde vice-premier Gol op de vraag van *De Morgen* (25 januari) wanneer de kalender was tot stand gekomen: « In 1981, onder de regering-Eyskens ». Tobback besloot daaruit dat « de enige die zijn akkoord kan hebben gegeven de toenmalige minister van Landsverdediging Swaelen is, die zonder medeweten van de regering het land in een dergelijke vitale aangelegenheid heeft verbonden ».

CVP-voorzitter Swaelen zei in een reactie dat hij zich als minister van Landsverdediging strikt aan de regeringsbeslissingen van december 1979 en september 1980 (2) heeft gehouden. Hij voegde daaraan toe dat « de huidige regering, waarvan ik geen deel uitmaak, dat schema veranderd heeft en nu een inplanting in twee schijven voorziet. Ik kan daar niet verantwoordelijk voor gesteld worden ».

De woordvoerder van de regering-Martens verduidelijkte dat de twee-fasige kalender, met opstelling van de raketten vanaf maart 1985, door die regering was vastgelegd. Minister van Economische Zaken Eyskens verklaarde dat er in 1981 tussen de regeringspartijen een akkoord bestond om de kruisraketten te ontplooiën zodra zou blijken dat de

(2) Op 12 december 1979 keurde de regering het NAVO-dubbelbesluit goed dat voorzag in de inplanting van Cruise- en Pershingraketten in Europa in de periode 1983-1986. De Belgische regering maakte wel enig voorbehoud en stelde de eigenlijke plaatsingsbeslissing met zes maanden uit om een kans te geven aan ontwapeningsonderhandelingen. Op 19 september 1980 werd de beslissing voor onbepaalde tijd uitgesteld; om de zes maanden zou de internationale toestand en het verloop van de ontwapeningsgesprekken worden geëvalueerd.

ontwapeningsonderhandelingen geen resultaat opleverden ; die beslissing was al onder vorige regeringen genomen.

De socialisten Claes en Willockx, die lid waren van de regering-Eyskens, ontkenden ooit geraadpleegd te zijn over een militaire kalender voor de plaatsing van de raketten. Volgens hen was de beslissing genomen door een ontslagnemende regering, zonder beraadslaging onder de coalitiepartners (3).

PSC-kamerlid José Desmarests zei op 29 januari dat hij het was die, als minister van Landsverdediging in de toenmalige regering-Martens, in 1979 de militaire kalender voor de plaatsing had goedgekeurd, en dat de socialisten daarvan op de hoogte waren.

Meer duidelijkheid kwam er op 31 januari, toen eerste-minister Martens in Kamer en Senaat de historiek van het raketdossier schetste :

a) In een NAVO-document van 4 december 1979 werd gehandeld over de plaatsingskalender, die eind 1983 als streefdatum vermeldde.

b) In bijlage D van het NAVO-dubbelbesluit van 12 december 1979 was er sprake van een globale en gelijktijdige plaatsing in de vijf betrokken landen, te beginnen in 1983 en gaande tot 1986.

c) Omdat de plaatsing om allerlei materiële redenen niet in 1983 kon beginnen, stelde de Shape op 7 augustus 1981 een ander schema op, dat op 27 november 1981 door het Infrastructuurcomité van de NAVO werd aanvaard. Voor België bepaalde dat schema : plaatsing van de essentiële onderdelen in april 1985, oplevering van het geheel in augustus 1985. Tijdens de ministeriële zitting van het Comité voor defensieplannen van 8-9 december 1981 keurden de Defensie-ministers het infrastructuurprogramma goed (daarin was sprake van de militaire basis van Florennes als opstellingsplaats). Martens gaf toe dat over dat alles binnen de regering niet collectief overlegd was.

d) De regering-Martens V vroeg op 30 juli 1982 aan de NAVO fondsen om de nodige studies uit te voeren. De fondsen werden op 1 september toegekend. Ingevolge vertragingen werden de plannen gewijzigd en kwam men tot het einde van het derde trimester van 1987 als einddatum voor de plaatsing. Van Amerikaanse zijde werd erop aangedrongen, met het oog op het slagen van de Geneefse onderhandelingen, 15 maart 1985 als begindatum aan te houden. Een werkgroep van VS-technici en de Belgische departementen van Buitenlandse

(3) De regering-Eyskens had ontslag genomen op 21 september 1981. Op 17 december trad de nieuwe regering-Martens aan. Swaelen zou op 9 december de plaatsingskalender hebben goedgekeurd.

Zaken en Landsverdediging werkte een planning uit, met maart 1985 als datum voor de plaatsing van de eerste zestien kruisraketten en september 1987 als einddatum. Minister van Landsverdediging Vreven deelde de begindatum voor het eerst mee op 14 februari 1984 in antwoord op een parlementaire vraag.

Daarmee was de « kalenderdiscussie » gesloten.

C. DE BESLISSING.

Na de ministerraad van 1 februari bevestigde premier Martens dat de regering vóór het einde van maart een beslissing zou nemen over de plaatsing van de NAVO-kruisraketten.

Met grote belangstelling werd uitgekeken naar het « actualiteitscongres » dat de CVP op 9 februari in Gent hield, al werd vooraf bekend dat daar niet zou worden gestemd. Naar in de pers verluidde, was de commissie Buitenlandse Zaken — die achter gesloten deuren vergaderde — in twee ongeveer gelijke blokken verdeeld: voorstanders van uitstel van plaatsing en tegenstanders daarvan. Volgens het officiële verslag hebben vier arrondissementen en de CVP-Jongeren ondubbelzinnig voor uitstel gepleit. Het arrondissement Turnhout sprak zich uit voor de onmiddellijke plaatsing. Andere arrondissementen onderschreven het « standpunt van Sint-Niklaas » dat er geen reden was om al tot plaatsing over te gaan, maar legden de nadruk op de NAVO-solidariteit. Van de 25 individuele sprekers hebben er 17 de NAVO-solidariteit beklemtoond en zich uitgesproken voor de onmiddellijke plaatsing (4). Steeds volgens de CVP bleek uit het applaus op de toespraken dat de overgrote meerderheid van de congressisten een snelle beslissing wenste en vertrouwen stelde in eerste-minister Martens en minister van Buitenlandse Betrekkingen Tindemans.

CVP-voorzitter Swaelen, die in zijn congresrede scherp uithaalde naar de vredesbeweging (5), zei dat de beslissing bij de regering en de parlementsleden lag. « Wij hebben vertrouwen in u en rekenen erop dat gij zult handelen in het licht van ons partijprogramma. Wij weten dat gij zult handelen in eer en geweten, voor het belang van ons land », aldus Swaelen.

Op 14 februari verwierp de Kamer het wetsvoorstel-Dierickx (Agalev) « tot interpretatie van de wet van 11 april 1962 », dat beoogde niet

(4) Toen was immers al duidelijk dat de NAVO-bondgenoten niet wilden horen van een Belgisch uitstel.

(5) Swaelen noemde het Vlaams Aktiekomitee tegen Atoomwapens (VAKA) een « anti-CVP-organisatie » en had het over « wolven in schapevacht ».

de regering maar het parlement over de plaatsing van de kruisraketten te laten beslissen.

Op 18 februari vroeg het ACW dat de uiteindelijke en globale beslissing van de regering een duidelijk signaal aan de Sovjetunie zou inhouden. Het uitstel van de plaatsing met enkele maanden zou volgens het ACW zo'n gebaar kunnen zijn.

De woordvoerder van Buitenlandse Zaken deelde op 20 februari mee, dat de consultatieronde met de NAVO-bondgenoten afgesloten was. Minister Tindemans was eerst gaan praten met zijn collega's van Italië, Nederland, Groot-Brittannië en de Bondsrepubliek Duitsland — de vier landen die ook raketten zouden opstellen of dat al gedaan hadden — en met NAVO-secretaris-generaal Lord Carrington. Nadien zag hij ook zijn ambtgenoten van de overige lidstaten. Volgens persberichten was Tindemans op een algemeen verzet tegen plaatsingsuitstel gebotst.

Een delegatie van de Belgische vredesbeweging keerde op 22 februari uit Moskou terug met de boodschap dat de Sovjetunie tot een tegengebaar zou bereid zijn indien België beslist de rakettenplaatsing verder uit te stellen. De meerderheidspartijen noemden het Sovjet-voorstel propaganda.

Rond die tijd was het duidelijk geworden dat, zoals vroeger al gebeurde met netelige dossiers, de rakettenkwestie in één groot compromis zou worden gekoppeld aan de aan gang zijnde actualisering van het regeerakkoord (zie hoofdstuk 2).

Tegenstanders van de onmiddellijke plaatsing in de regeringspartijen — in feite een aantal parlementsleden van ACW-strekking — brachten nog allerlei argumenten en voorstellen aan, zoals de onveiligheid van Florennes of een onmiddellijke beslissing met plaatsing in juni.

Het overlijden van Sovjet-partijleider Tsjernenko bood hen een onverwachte gelegenheid om België een « signaal » aan Moskou te laten geven. Hun voorstel om eerste-minister Martens naar de uitvaartplechtigheid te sturen, stuitte — naar verluidde — op het veto van de PRL. Op 12 maart reisde minister Tindemans naar Moskou af, « niet alleen om een begrafenis bij te wonen ». Een formele opdracht had hij niet, maar op vraag van de CVP polste Tindemans zijn ambtgenoot Gromyko over de bereidheid van de Sovjetunie de onderhandelingen over de middellange-afstandsraketten los te koppelen van de twee andere Geneefse gesprekstheema's (lange-afstandsraketten en ruimtedefensie). Als tegenprestatie zou België de plaatsing uitstellen tot alvast einde mei. Zoals te verwachten viel, wees Gromyko dat voorstel van de hand.

In de avond van 14 maart, na de terugkeer van Tindemans, kwam de ministerraad bijeen om het akkoord over de actualisering, dat de

topministers inmiddels hadden gesloten, te bekrachtigen en om een beslissing te nemen in de rakettenkwestie.

Na enkele uren afzonderlijk beraad binnen de CVP-top, besliste de ministerraad omstreeks 23 uur de zestien Cruise-missiles op de luchtmachtbasis van Florennes te installeren. De beslissing werd 's anderendaags door de regering (ministers én staatssecretarissen) bekrachtigd.

D. REGERINGSMEDEDELING EN PARLEMENTAIR DEBAT.

Op vrijdag 15 maart las premier Martens in Kamer en Senaat een regeringsmededeling voor waarin hij o.m. de beslissing toelichtte.

Martens herinnerde eraan dat de Belgische regering reeds eerder haar gehechtheid aan het NAVO-dubbelbesluit had bevestigd en hij benadrukte de inspanningen van minister van Buitenlandse Betrekkingen Tindemans « om de Oost-Westbetrekkingen op een meer stabiele basis te schoeien ». Uit het verslag van Tindemans is gebleken dat de bondgenoten, « vooral diegenen, die zoals wij, er zich toe hebben verbonden de raketten de plaatsen », van mening waren dat België op dit cruciale ogenblik de solidariteit van de Alliantie niet mocht verbreken. « Zij waren van oordeel », zo zei Martens, « dat een verdaging van de aanvang van de plaatsing in ons land de geloofwaardigheid en de cohesie van het Bondgenootschap zou verzwakken en hierdoor de onderhandelingen (in Genève) zelf in het gedrang zou brengen ».

De premier wees erop dat de Sovjetunie inmiddels door was gegaan met het plaatsen van kernwapens en een ont koppeling van de onderhandelingen over middellange-afstandsraketten van de globale onderhandelingen niet in overweging nam. In die omstandigheden had een uitstel van de plaatsing in België geen zin.

« Op die basis », vervolgde de premier, « is de regering, conform de regeringsverklaring van 18 december 1981, tot het besluit gekomen dat zij thans de beslissing die zij op 12 december 1979 en op 19 september 1980 genomen heeft solidair met haar bondgenoten dient te bevestigen. Zij heeft derhalve haar instemming gegeven voor de ontplooiing van de eerste zestien raketten ».

De eerste-minister legde er de nadruk op, dat de beslissing geen agressief of vijandig karakter heeft. De plaatsing van de Cruise-missiles dient enkel om een machtsevenwicht en de ontrading te herstellen. De regering zal zich blijven inzetten voor een evenwichtig ontwapeningsakkoord tussen Oost en West. In het kader van het constant zoeken naar een onderhandelde oplossing, bevestigde de regering opnieuw dat elke opstelling van raketten op Belgisch grondgebied omkeerbaar is : zij kan worden stopgezet of de raketten kunnen volledig ontmanteld worden

indien de akkoorden die uit de onderhandelingen voortvloeien dat bepalen.

Martens zei voorts dat het effectieve gebruik van de raketten die op Belgisch grondgebied geïnstalleerd zijn, maar kan gebeuren met strikte inachtneming van de raadplegings- en beslissingsprocedure van de NAVO enerzijds en van de internationale verdragen en verbintenissen die België onderschreven heeft anderzijds. « In elk geval kunnen kernwapens die op ons grondgebied geïnstalleerd zijn, slechts als antwoord op een agressie en als laatste toevlucht worden gebruikt, en dit tegen doeltwisten die beperkt zijn tot de stellingen van de aanvaller en tot de infrastructuur die deze aanval bevordert », aldus de mededeling.

Ten slotte maakte Martens bekend wat de regering beslist had over de plaatsing van de 32 resterende kruisvluchtwapens :

- indien vóór het einde van 1987 de onderhandelingen tot een akkoord hebben geleid dat de nul-optie toelaat, verdwijnt elke noodzaak tot ontplooiing voor België ;
- indien vóór het einde van 1987 de onderhandelingen tot een akkoord hebben geleid dat in een beperkte ontplooiing voorziet, zal België het toegewezen deel daarin uitvoeren ;
- indien vóór het einde van 1987 de onderhandelingen afgebroken of onderbroken worden, zal België beslissen het overeengekomen deel uit te voeren in de ontplooiing zoals dit door het Bondgenootschap is omschreven ;
- indien daarentegen de onderhandelingen nog steeds aan de gang zijn op dat ogenblik, zal de ontplooiing van de 32 kruisraketten voor een periode van zes maanden worden uitgesteld, waarna bij ontstentenis van akkoord ze automatisch zal worden uitgevoerd zonder dat een nieuwe beslissing nodig is.

De beslissing van de Belgische regering werd bijzonder gunstig onthaald door de Amerikaanse regering en de NAVO. In eigen land lokte ze daarentegen felle kritiek uit bij de oppositiepartijen en de vredesbeweging. Het partijbestuur van de CVP schaarde zich op 15 maart nagenoeg eenparig achter het kabinetsbesluit, dat het enig mogelijke werd genoemd.

Reeds op 15 maart kwamen de kruisraketten in België aan. Een C-141-transportvliegtuig met de zestien kernkoppen aan boord was die dag om 7 u 28 Belgische tijd vanaf de Amerikaanse westkust opgestegen en kwam om 18 u 26 in Florennes aan. Een Galaxytoestel met de rompen was om 15 u 30 vanaf de oostkust van de VS vertrokken en landde om 22 u 32 in Florennes.

De CVP-kamerfractie beraadde zich op 16 maart over de regerings-mededeling. Het bleek dat een vijftal leden van ACW-strekking, onder wie fractieleider Van den Brande, voorbehoud maakten. Het ACW sprak zijn ontgoocheling uit omdat de regering gemeend had dat de plaatsing onomkeerbaar was geworden. Op hun congres in De Haan kantten de CVP-Jongeren zich tegen de onmiddellijke plaatsing van de kruisraketten.

Op zondag 17 maart had in Brussel een grote vredesbetoging plaats. De organisatoren — VAKA, OCV en CNAPD — spraken van 150.000 betogers; rijkswacht en politie hielden het bij 50.000 manifestanten. Gepland als een manifestatie om de regering aan te zetten de rakettenbeslissing uit te stellen, evolueerde de betoging onder invloed van de gebeurtenissen tot een betoging tegen het regeringsbeleid inzake de rakettenkwestie en tegen de plaatsing van de zestien kruisraketten. Hoewel het ACW zich van de betoging had gedistantieerd, nam toch een grote groep ACW'ers eraan deel.

's Anderendaags begon in de Kamer het debat over de regerings-mededeling van 15 maart. Op 18 maart kwam het sociaal-economisch beleid ter sprake (zie hoofdstuk 2). Meer aandacht dan dat debat kreeg echter het voortgezette beraad in de CVP-fractie.

Dat bracht op 19 maart duidelijkheid: op haar aandringen (5bis) besliste fractieleider Van den Brande samen met zijn fractie het vertrouwen te geven aan de regering, hoewel hij persoonlijk tegen de rakettenplaatsing gekant bleef. Zefa de Loore en Luc Dhoore zouden de regeringsbeslissing niet goedkeuren.

Het eigenlijke rakettendebat van 19 maart verliep in een vaak zeer woelige sfeer, maar hield geen verrassingen in. Op woensdag 20 maart om 5 uur in de ochtend keurde de Kamer de vertrouwensmotie inzake het rakettenbesluit (6) goed. Er waren 116 ja-stemmen (CVP, PVV, PSC, PRL, Vlaams Blok, RAD-UDRT en de onafhankelijke kamerleden Delahaye en Nols), 93 neen-stemmen (SP, PS, VU, FDF-RW, Groenen, KPB en de CVP'er Dhoore) en één onthouding (De Loore, CVP).

Na de stemming gaven de CVP-kamerleden van ACW-strekking, op Dhoore na, een verklaring uit waarin zij zegden voorstander te blijven van het NAVO-bondgenootschap en van een militair evenwicht tussen Oost en West op een zo laag mogelijk bewapeningsniveau.

(5bis) Van den Brande bood tot driemaal toe zijn ontslag aan.

(6) Over het sociaal-economisch gedeelte van de regeringsmededeling werd een afzonderlijke motie ingediend.

Op 20 maart ging in de Senaat het debat over de regeringsmededeling van start. Drie dagen later kreeg de regering ook van de Hoge Vergadering het vertrouwen. Alle CVP-senatoren stemden ja.

Als politiek strijdpunt was daarmee de rakettenkwestie beslecht. Actiegroepen en ook de « Groene » parlementsleden trachtten door acties rond de militaire basis in Florennes het vraagstuk in het brandpunt van de belangstelling te houden. Dat de vredesproblematiek de bevolking bleef sensibiliseren, bleek uit de nieuwe vredesbetoging die op 20 oktober in Brussel andermaal tienduizenden manifestanten op de been bracht (200.000 volgens de organisatoren, 50.000 volgens de rijkswacht). Bij de parlementsverkiezingen van 13 oktober had de rakettenkwestie echter geen betekenisvolle rol gespeeld.

2. De actualisering van het regeerprogramma.

A. REGERINGSWIJZIGING — SOCIALE HERSTELWET — EERSTE FASE.

Parallel met het raketdossier en daar aan politiek gekoppeld, werkte de regering in de eerste maanden van 1985 aan de zgn. actualisering van haar programma waartoe eind 1984 was besloten (7).

Voordien was een einde gekomen aan de maandenlange speculaties over de opvolging van vice-premier en minister van Financiën en Buitenlandse Handel Willy de Clercq (8). Op 6 januari werd minister van Staat en kamerlid Frans Grootjans (PVV) benoemd tot vice-eersteminister en minister van Financiën en Middenstand. Die laatste portefeuille nam hij over van Louis Olivier (PRL) die minister van Openbare Werken bleef. De Clercqs portefeuille van Buitenlandse Handel ging naar vice-premier en minister van Justitie en Institutionele Hervormingen Jean Gol (PRL). Staatssecretaris voor Openbaar Ambt Louis Waltniel (PVV) werd tevens staatssecretaris voor Financiën, staatssecretaris voor Energie Etienne Knoops (PRL) tevens staatssecretaris voor Middenstand.

Op 7 januari begon in de Kamer de openbare bespreking van het ontwerp van sociale herstelwet dat reeds door de Senaat was goedgekeurd maar wegens tijdsgebrek in 1984 niet door de Kamer behandeld werd (9). De kamerleden keurden het ontwerp op 9 januari goed.

(7) Zie M. DEWEERDT, *op. cit.*, blz. 203.

(8) *Idem*, blz. 202.

(9) *Idem*, blz. 198.

De sociale herstelwet van 22 januari 1985, ter uitvoering van het Spaarplan van 15 maart 1984 (10), bevatte in hoofdzaak volgende bepalingen :

- matiging van de huurprijzen met 2 % in 1985 en 1986 en een herziening van de huurwet (de zgn. woonzekerheid);
- verlenging van de tewerkstellingsakkoorden 1983-1984, de zgn. 5-3-3-akkoorden (11), voor 1985 en 1986 ;
- invoering van de loopbaanonderbreking in de particuliere sector ;
- versoepeling van het arbeidsrecht op het vlak van de opzegvergoedingen, de vervangingsovereenkomsten, de proefperiode, de jongerenstage en het aantal beschermde werknemers ;
- versoepeling van de wetgeving op de arbeidstijd (vaststelling van de werktijd op jaarbasis);
- hervorming van het stelsel der kredieturen door de invoering van het educatief verlof ;
- toekenning van een herintegratiepremie aan vreemdelingen die naar hun land van oorsprong terugkeren ;
- eigen vertegenwoordiging van het kaderpersoneel in de ondernemingsraden en andere overlegorganen ;
- maatregelen ter bestrijding van de koppelbaaspraktijken ;
- maatregelen om de staatssubsidie aan de sociale zekerheid te verminderen (o.a. overdrachten van het ene stelsel naar het andere ; beperking van de stijging van de werkingskosten van de ziekenfondsen) ;
- beperking van het aantal openbare mandaten tot twee (behoudens uitzonderingen).

De regering werkte op 11 januari de eerste fase van de actualisering van het regeerakkoord af, die beperkt bleef tot het opstellen van een inventaris van een 50-tal wetsontwerpen die de Kamers vóór het zomerreces zouden moeten goedkeuren. De lijst werd een week later aan de fractieleiders van de meerderheid ter bespreking voorgelegd.

B. TWEEDE FASE — REGERINGSMEDEDELING.

De tweede en veel belangrijker fase van de actualiseringsronde omvatte de jaarlijkse begrotingscontrole en een bespreking van voorstellen inzake

(10) *Idem*, blz. 198.

(11) M. DEWEERDT, « Overzicht van het Belgisch politiek gebeuren in 1982 », in *Res Publica*, 1983, nr. 2-3, blz. 152.

tewerkstelling, veiligheid van de burger, bestaanszekerheid van de minst gegoeden, versterking van de politieke democratie en belastingverlaging. Zij startte op 15 februari, nadat een technische werkgroep o.l.v. de kabinetschef van premier Martens, Alfons Verplaetse, de werkzaamheden had voorbereid, en liep parallel met de afhandeling van het raket-tendossier (zie hoofdstuk 1).

Het beraad liep bijwijlen stroef en schoot maar traag op. De mogelijkheid van vervroegde verkiezingen na een breuk in het kabinet of wegens « raketdissidenties » in de CVP zette de regeringspartijen niet tot inschikkelijkheid aan. De « traagheid » hield vooral verband met de ontwikkelingen in de rakettenkwestie. Dat verklaart waarom de topministers op 13 maart, in het vooruitzicht van de terugkeer van minister Tindemans uit Moskou, vrij vlug de begrotingscontrole konden afronden en plots wel besparingsmiljarden vonden die in de voorgaande weken onvindbaar leken. Op 14 maart kwam ook over de « actualiseringsmaatregelen » een globaal akkoord tot stand.

Op 15 maart, in dezelfde regeringsmededeling als waarin hij het rakettenbesluit toelichtte, stelde eerste-minister Martens het parlement in kennis van de beslissingen die het kabinet tijdens de « actualiseringsronde » getroffen had. Die beslissingen kunnen als volgt worden samengevat.

Begrotingscontrole. De regering verwachtte dat de begroting met 27,5 miljard zou worden overschreden. Zij wilde dat bedrag compenseren door o.m. :

- de consolidatie van leningen op korte termijn ten belope van 50 miljard F (vermindering van de intrestlasten met 4,5 miljard);
- de strijd tegen het absentisme in de administratie door de invoering van de zgn. carensdag (12), een besparing van 2,2 miljard;
- een besparing van 6,3 miljard F in de ziekteverzekering;
- een besparing van 5,5 miljard F op de begroting van Tewerkstelling en Arbeid, o.m. door maatregelen om de opbrengst van de loonmatiging aan het Tewerkstellingsfonds met 2 miljard te verhogen;
- het investeringsprogramma voor maar 90 % vrij te geven (besparing 2,8 miljard);
- besparingen in de economische (2 miljard) en onderwijssector (1,4 miljard).

(12) Dat wil zeggen dat de eerste dag afwezigheid wegens ziekte niet door de werkgever betaald wordt. Wegens vakbondsverzet zou de regering die maatregel laten varen en vervangen door een strengere medische controle.

Belastingverlaging. Door een vierjarenplan 1986-1989 zou de personenbelasting met 71,1 miljard worden verminderd.

Kinderbijslag. Eveneens over een periode van vier jaar zouden de kinderbijslagen met 14,1 miljard worden verhoogd.

Veiligheid. Om de administratieve taken van rijkswacht en politie te verlichten zouden vanaf 1986 vierhonderd militairen bij de rijkswacht worden aangesteld voor administratieve en logistieke taken, en zouden vanaf 1 september 1985 en tijdens 1986 duizend werklozen worden tewerkgesteld bij de gemeentelijke politiediensten voor het uitvoeren van administratieve taken en voor direct contact met het publiek.

De Civiele Bescherming zou worden geherstructureerd en van 1 april af 350 tewerkgestelde werklozen krijgen. Ook bij de Gerechtelijke Politie, de Vreemdelingendienst, de strafinrichtingen en de instellingen voor jeugdbescherming zouden er tewerkgestelde werklozen komen.

Voorts kondigde de regering een hervorming aan van het Strafwetboek, een strengere reglementering van de wapenverkoop, hulp aan slachtoffers van feiten waarvan de dader onvindbaar of onvermogend is en de informatisering van de griffies en de parketten.

Armoedebestrijding. Naast de oprichting van een interdepartementele werkgroep voor de coördinatie van de armoedebestrijding, kondigde de regering een verhoging aan van o.a. het bestaansminimum (2 % op 1 januari 1986), het bestaansminimum voor alleenstaanden (tot 75 % van het gezinsbedrag), de pensioenen van hen die vóór 1968 gepensioneerd zijn, en de gewaarborgde kinderbijslag. Giften aan OCMW's zouden fiscaal aftrekbaar worden.

Tewerkstelling. De loopbaanonderbreking zou worden uitgebreid tot de openbare sector. De zieken- en rusthuizen zouden de heift van de opbrengst van de indexinlevering kunnen aanwenden om personeel aan te werven. In de zgn. opslorpingsprogramma's (BTK, DAC, tewerkgestelde werklozen) zouden meer deeltijdse jobs worden aangeboden en in de administratie zou de deeltijdse arbeid worden aangemoedigd.

Politieke democratie. De regeringsmededeling beperkte zich tot een opsomming van prioritaire wetsontwerpen, om die inzake de intercommunales, de herziening van de Provinciewet, de invoering van omroepreclame, de opiniepeilingen en de ministeriële verantwoordelijkheid.

De vertrouwensmotie die tot slot van het debat over de regeringsmededeling werd ingediend, werd in de Kamer (20 maart) en in de Senaat (23 maart) meerderheid tegen oppositie goedgekeurd.

C. FISCALE EN SOCIALE WET.

Net vóór Pasen kwam de kabinetsraad gedurende twee dagen (4-5 april) bijeen om de bepalingen van het « actualiseringsprogramma » in twee wetsontwerpen — een fiscaal en een sociaal — te gieten. De regering raakte het toen ook eens over de invoering van reclame op radio en tv. Per gemeenschap, zo werd beslist, zou slechts één (privaat- of publiekrechtelijke) rechtspersoon gemachtigd worden om handelsreclame in zijn tv-programma's op te nemen. Het desbetreffende wetsontwerp zou in 1985 echter niet in het parlement behandeld worden. Door de wijziging van het K.B. van 20 augustus 1980 kregen lokale (« vrije ») radio's de toelating om reclameboodschappen uit te zenden.

Voorts keurde de regering enkele onderwijsmaatregelen goed die werden opgenomen in het fiscale wetsontwerp. De vrije internaten zouden bijkomende financiële middelen krijgen. Die regeling werd wel gekoppeld aan een vermindering van de werkmiddelen van het vrij onderwijs. De diploma's van het beroepsonderwijs zouden voortaan ook gehomologeerd worden, het maturiteitsexamen zou worden afgeschaft.

In de daaropvolgende weken zou over die onderwijsbepalingen nog een en ander te doen zijn. De Franstalige socialisten weigerden immers nog steeds mee te werken in de Schoolpactcommissie zolang geen oplossing was gevonden voor « de discriminerende gevolgen van de invoering van het lestijdenpakket voor het Franstalig onderwijs » (13). Op 19 april verliet de PS de vergadering van de Schoolpactcommissie waar over het internatenplan en de daaraan gekoppelde bezuinigingen op de werkingstoelagen voor het vrij onderwijs zou worden gesproken. Een poging om alsnog een akkoord te bereiken, liep op 14 mei spaak op het veto van de PS. De Senaat keurde het wetsontwerp « houdende fiscale en andere bepalingen » dan maar goed zonder het gebruikelijke akkoord van de Schoolpactcommissie over onderwijsmaatregelen die de verhoudingen tussen de verschillende netten wijzigen. Het was de eerste keer sinds de ondertekening van het Schoolpact in 1958 dat zoiets gebeurde. Vóór de bespreking van het wetsontwerp in de Kamer ondernam de PSC nog een laatste poging om de Schoolpactcommissie te deblokken, maar ook die kende geen resultaat.

De wet van 1 augustus 1985 houdende sociale bepalingen, kortweg de sociale wet genoemd, trok in het kader van een vierjarenplan tot verhoging van de kinderbijlagen met 14,4 miljard frank, per 1 januari 1986 de bijslag voor het derde en vierde kind op tot het bedrag voor

(13) Zie M. DEWEERDT, « Overzicht van het Belgische politiek gebeuren in 1984 », in *Res Publica*, 1985, nr. 2-3, blz. 199-200.

het vijfde kind (kostprijs 9 miljard F; het saldo zou worden aangewend om de leeftijdsbijslagen te verhogen en te harmoniseren). Daarnaast voerde de wet een aantal structurele hervormingen in de Sociale Zekerheid door, paste zij de Sociale Zekerheid aan nieuwe vormen van arbeidsorganisatie (deeltijds werken) aan en bevatte zij maatregelen om de bestaanszekerheid van de minst gegoeden te beveiligen.

Centraal in de wet van 1 augustus 1985 houdende fiscale en andere bepalingen, kortweg fiscale wet genoemd, stond het meerjarenplan om in de periode 1986-1989 de personenbelasting met 71,1 miljard te verlagen. Dat zou gebeuren door de indexering van de belastingschalen, de aanpassing van de splitting-verhoudingen, de verlaging van de marginale aanslagvoeten en de verhoging van het belastbaar minimum. Giften aan politieke partijen werden fiscaal aftrekbaar. In de openbare sector werd de loopbaanonderbreking ingevoerd. De werking van het Nationaal Instituut voor de Statistiek werd gemoderniseerd. Voorts bevatte de wet de hogergenoemde onderwijsbepalingen.

D. ONDERWIJSWET — ALARMBEL — FISCAAL CHARTER — NATIONALE SECTOREN — TAALDOSSIERS.

Ter afsluiting van dit hoofdstuk worden een aantal gebeurtenissen besproken die plaatsvonden in de periode van Pasen tot aan het parlementair debat over het Heizel-drama dat in het volgende hoofdstuk wordt behandeld.

De Senaat en de Kamer keurden op resp. 10 mei en 6 juni de wet van 21 juni 1985 betreffende het onderwijs goed. Die zgn. onderwijswet was het derde luik van de legistische triptiek ter uitvoering van het Spaarplan van 15 maart 1984 (14). De belangrijkste bepalingen ervan hadden betrekking op het universitair onderwijs. Zo kregen sommige leden van het wetenschappelijk personeel van de vrije universiteiten onder bepaalde voorwaarden het ambtenarenstatuut. Er kwam een nieuwe definitie van de voltijdse academische opdracht (onderwijs, onderzoek, dienstverlening), met daaraan gekoppeld een grotere autonomie voor de universiteiten om de inhoud van die opdracht te bepalen en een beperking van de cumulatie van een voltijdse academische opdracht met bepaalde ambten. Verder bevatte de wet een reeks bezuinigingsmaatregelen voor de universiteiten.

(14) Ter herinnering: de andere luiken waren de zgn. fiscale herstellwet van 27 december 1984 (zie M. DEWEERDT, *op. cit.*, blz. 195) en de zgn. sociale herstellwet van 22 januari 1985 (zie hoofdstuk 2).

Twee maatregelen van het Spaarplan kwamen niet in de wet voor omdat erover geen akkoord was bereikt in de Schoolpactcommissie: de afschaffing van het gratis leerlingenvervoer in het rijksonderwijs en de invoering van een inschrijvingsgeld voor het onderwijs van sociale promotie. De bezuinigingen in het vrij onderwijs, een derde maatregel waarover geen overeenstemming was bereikt in de Schoolpactcommissie wegens de obstructiepolitiek van de PS werd, zoals gezegd, door de zgn. fiscale wet geregeld.

Tussen de meerderheidspartijen rees in juni een conflict over bouwsubsidies aan vrije scholen. PSC en PRL beriepen zich op een in 1975 afgesproken verdeelsleutel (55N/45F) voor de toekenning van leningsmachtigingen door het Waarborgfonds voor de Schoolgebouwen om zich te verzetten tegen de goedkeuring van enkele Vlaamse bouwdo'ssiers; zij voerden aan dat het Vlaamse aandeel in het Fonds opgebruikt was. De Nederlandstalige Onderwijsminister, Coens (CVP), zei die verdeelsleutel niet te kunnen aanvaarden. Op 5 juli vond de regering een compromis. De aangevraagde kredieten zouden worden toegekend als terugvorderbare voorschotten op de bedragen die vanaf 1986 zouden worden toegekend na een onderzoek naar de objectieve behoeften aan schoolgebouwen.

Nog op onderwijsvlak kwam het op 3 juli in de Kamer tot een communautaire rel bij de bespreking van twee wetsontwerpen die al probleemloos door de Senaat waren aangenomen. Het ene ontwerp regelde de integratie van de Economische Hogeschool Limburg (EHL) in het Limburgs Universitair Centrum (LUC), het andere de integratie van de Faculté Polytechnique de Mons in de Rijksuniversiteit van Bergen.

Toen de CVP'er Moors een amendement indiende om de extra-legale voordelen van het personeel van de Polytechnique af te schaffen, vroeg de PSC beide ontwerpen terug naar de onderwijscommissie te sturen. De CVP-fractie weigerde echter de stemming uit te stellen. 's Anderendaags, 4 juli, luidden de Franstalige partijen voor het eerst in de parlementaire geschiedenis de zgn. alarmbel tegen het « Limburgse » wetsontwerp.

De alarmbel is de gebruikelijke benaming voor de in 1970 ingevoerde grondwettelijke procedure ter bescherming van ideologische of filosofische en taalkundige minderheden. De *communautaire alarmbel* is geregeld door art. 38bis van de Grondwet. Elke taalgroep van Kamer en Senaat kan in een gemotiveerde motie, ondertekend door ten minste drie vierde van de leden van die taalgroep, verklaren dat een bepaling in een wetsontwerp of -voorstel de betrekkingen tussen de gemeenschappen ernstig in het gedrang kan brengen. De behandeling van het ontwerp of voorstel wordt dan opgeschort en de motie verwezen naar de

ministerraad die binnen de dertig dagen advies moet uitbrengen. De betrokken Kamer moet zich dan uitspreken hetzij over dat advies, hetzij over een nieuwe tekst van het wetsontwerp of -voorstel.

De *ideologische alarmbel*, waarvan het beginsel is vastgelegd in art. 59bis van de Grondwet, is geregeld door de wet van 3 juli 1971. In een met redenen omklede motie kan ten minste een vierde van de leden van een Gemeenschapsraad verklaren dat een bepaling in een ontwerp of voorstel van decreet een discriminatie om ideologische of filosofische redenen inhoudt. Over de ontvankelijkheid van de motie beslissen de voorzitters van de Kamer, de Senaat, de Vlaamse Raad en de Franse Gemeenschapsraad. Wordt de motie ontvankelijk verklaard, dan wordt ze verwezen naar de Kamer en de Senaat die uitspraak moeten doen over de gegrondheid ervan.

Ingevolge de Heizel-crisis (zie hoofdstuk 3) zou de alarmbelprocedure geen gevaar inhouden voor de regering. Overeenkomstig de Grondwet bracht de ministerraad op 30 juli wel een advies uit over de kwestie, maar dat beperkte er zich toe een algemeen wetsontwerp op de universitaire integratie in het vooruitzicht te stellen. De Kamer zelf heeft zich over dat advies niet uitgesproken.

Overigens kreeg het parlement een tweede keer te maken met de alarmbelprocedure. Op 27 juni luidden SP, VU en Agalev de zgn. ideologische alarmbel in de Vlaamse Raad. De drie fracties waren van oordeel dat het ontwerp-decreet « betreffende het overbrengen van klank- en televisieprogramma's in de radio- en teledistributienetten en betreffende de erkenning van niet-openbare televisieverenigingen » — het zgn. kabeldecreet — een ideologische en filosofische discriminatie inhield.

Bij staking van stemmen verklaarden de voorzitters van Kamer, Senaat, Vlaamse Raad en Franse Gemeenschapsraad de motie ontvankelijk (28 juni). De kamer- en de senaatscommissie voor de Grondwetsherziening en Institutionele Hervormingen wezen op 8 resp. 16 juli de bezwaren echter van de hand. Tot een openbare bespreking van de kwestie is het, alweer ingevolge de Heizel-crisis, niet gekomen.

De bescherming van de belastingplichtige was een bron van onenigheid onder de coalitiepartners. Een ontwerp van minister van Financiën Grootjans (PVV) om alle verdeningen van fiscale misdrijven eerst voor te leggen aan een commissie die unaniem zou moeten beslissen of een dossier al dan niet aan het parket wordt overgemaakt, stuitte op verzet van de christen-democraten die vreesden dat een dergelijke commissie afbreuk zou doen aan de bestrijding van de fiscale fraude. CVP-kamerlid Jos Dupré diende een wetsvoorstel in dat voorzag in de permanente detachering van belastingambtenaren naar de parketten-generaal. De regering slaagde er niet in een compromis te vinden tussen de twee

teksten en het zgn. charter van de belastingplichtige werd van de politieke agenda afgevoerd.

Vrij onverwacht bereikten de zgn. staalministers op 29 mei een akkoord over de hangende problemen in de zgn. nationale sectoren: steenkool, staal, scheepsbouw en -herstelling, textiel en glasverpakking (15). Kernstuk van het akkoord, dat twee dagen later door de kabinetsraad werd bekrachtigd, was de omzetting van de voorwaardelijk deelnemende converteerbare obligaties (VDCO's) in winstbewijzen, wat neerkwam op een omzetting van schulden aan de Staat. Het ging in totaal om 150 miljard F, waarvan twee derde voor het staal. Daarnaast zette de regering het licht op groen voor een reeks investeringen in de diverse staalbedrijven.

De beslissing van de Raad van State (31 mei) om het arrest van het Arbitragehof over het zgn. decreet-Lepaffe (16) af te wachten alvorens zelf een uitspraak te doen in een aantal dossiers, met name in de zaak-Happart (17), werd door de regering met opluchting onthaald. Een arrest van de Raad van State dreigde immers tot ernstige communautaire spanningen binnen de regering te leiden. In zijn verslag had auditeur Jacquemijn inmiddels (19 maart) voorgesteld de burgemeestersbenoeming van José Happart te vernietigen. Volgens de auditeur ging het niet op dat het benoemingsbesluit verscheen in het *Staatsblad* van 5 februari 1983 maar dat de benoeming pas op 31 december 1983 inging, omdat vermoed werd dat Happart op die dag wel aan de benoemingsvoorwaarden zou voldoen. De auditeur stelde dat men niemand kan benoemen die niet aan de voorwaarden voldoet en dat de benoemende overheid ertoe gehouden was een onderzoek in te stellen naar de taalkennis van Happart.

3. Kortsluiting in het Kabinet.

A. HET HEIZELDRAMA.

De tragische gebeurtenissen bij de voetbalwedstrijd Turijn-Liverpool zou in de zomer leiden tot een kortsluiting in het kabinet-Martens V en tot vervroegde parlementsverkiezingen (18).

(15) Verlipack, het enige glasverpakkingsbedrijf en op zich dus een « nationale sector », ging begin 1985 failliet en werd overgenomen door de groep - De Bakker.

(16) Zie M. DEWEERDT, *op. cit.*, blz. 183; zie ook verder hoofdstuk 7.

(17) *Idem*, blz. 181-182.

(18) De gebeurtenissen vanaf het Heizeldrama tot de vorming van de regering-Martens VI worden uitvoeriger behandeld in de bijdrage van Marc Platel in dit nummer.

Op 29 mei deden zich in het Brusselse Heizelstadion, waar de voetbalfinale van de Europacup voor landskampioenen tussen Juventus Turijn en FC Liverpool zou worden betwist, ongemeen hevige incidenten voor. Veertig minuten vóór het geplande begin van de wedstrijd bestormden Liverpool-supporters (vooral) Juventus-aanhangers in het aangrenzende blok van de staantribunes. De zware incidenten — waarvan miljoenen tv-kijkers in en buiten Europa getuige waren — kostten de avond zelf het leven aan 38 mensen: 32 Italianen, vier Belgen, een Brit en een Fransman. Een 39ste slachtoffer, een Italiaan, overleed in augustus aan zijn verwondingen.

De dramatische gebeurtenissen in het Heizelstadion riepen onmiddellijk vragen op over de wijze waarop de wedstrijd was voorbereid en over de genomen veiligheidsmaatregelen.

Op 30 mei zei minister van Binnenlandse Zaken Nothomb (PSC) dat hij een onderzoek had bevolen en dat het eindrapport het best door een parlementaire onderzoekscommissie zou worden besproken. Nothomb zei dat het voetbal treffen nauwkeurig was voorbereid en dat niets liet vermoeden dat het (verwachte) geweld vóór de wedstrijd zou losbarsten. De minister wees er op dat de genomen veiligheidsmaatregelen omvangrijker waren dan bij andere wedstrijden met Britse clubs en dat het tribuneblok dat door de Liverpool-supporters werd bestormd eigenlijk voorbehouden was aan Belgen, maar dat de toegangskaarten massaal doorverkocht waren aan Italiaanse supporters zodat er tussen de aanhang van Liverpool en die van Juventus geen neutrale zone was.

Op 31 mei verbood de regering alle wedstrijden met Britse voetbalt ploegen op het grondgebied van België.

Tijdens een rouwhulde in de Kamer van Volksvertegenwoordigers (3 juni) viel kamervoorzitter Defraigne (PRL) scherp uit naar de UEFA, de verantwoordelijken voor de ordehandhaving, de regering en minister van Binnenlandse Zaken Nothomb. De toespraak van Defraigne werd door de meerderheidsfracties afgekeurd en lokte een felle reactie uit van Nothomb die vond dat ze « onwaardig was aan uw functie ».

Op 6 juni hield de kamercommissie van Binnenlandse Zaken een hoorzitting over het Heizeldrama. Luitenant-generaal Bernaert, de bevelhebber van de rijkswacht, erkende dat zijn korps fouten had begaan bij de ordehandhaving. Diezelfde dag keurde de Kamer het voorstel goed van Antoinette Spaak (FDF) tot oprichting van een parlementaire onderzoekscommissie.

De commissie telde negen leden — drie christen-democraten, drie socialisten, twee liberalen en één lid van de VU — en begon op 12 juni met haar werkzaamheden. Een dergelijke onderzoekscommissie heeft

dezelfde bevoegdheden als de onderzoeksrechter ; de vergaderingen zijn openbaar.

Op 6 juli maakte de commissie haar verslag en haar besluiten bekend. De Britse supporters werden de voornaamste verantwoordelijken van het Heizeldrama genoemd. De Belgische Voetbalbond en de UEFA zijn te kort geschoten in het waarborgen van de veiligheid van de toeschouwers en hebben zich te zeer laten leiden door commerciële belangen. De eigenaar van het Heizelstadion (de stad Brussel) en de huurder (de UEFA) werden verantwoordelijk genoemd voor het gebruiken van een slecht onderhouden stadion. De voorbereidende vergaderingen, waarop o.m. politie, rijkswacht en voetbalbond aanwezig waren, voldeden niet. De rijkswacht trad ondoeltreffend op, de taakverdeling was onduidelijk, de doorstroming van informatie gebrekkig.

Over de verantwoordelijkheid van de minister van Binnenlandse Zaken waren de commissieleden het niet eens. Zes van de negen leden waren van oordeel dat de minister van Binnenlandse Zaken bij soortgelijke manifestaties moet instaan voor de coördinatie van de veiligheidsdiensten. Vijf van de negen leden (de drie socialisten, het VU-lid en de Franstalige liberaal Mundeleer) waren bovendien van mening dat de minister de administratieve en politieke verantwoordelijkheid draagt voor het gebrekkige optreden van de ordehandhavers in de Heizeltragedie.

B. PARLEMENTAIRE DEBAT.

Op 12 en 13 juli wijdde de Kamer een openbaar debat aan het verslag van de zgn. Heizelcommissie. Het debat startte in een sfeer van wantrouwen tussen de Franstalige regeringspartijen, de PSC en de PRL, na een felle uitval van de bij de PSC aanleunende *La Libre Belgique* (12 juli) tegen de Franstalige liberalen. Die laatste dreigden ermee zich niet langer gebonden te voelen door het daags voordien tussen de vier meerderheidspartijen gesloten akkoord om het debat niet te besluiten met een stemming over de conclusies van het Heizelrapport — zoals de fractieleiders in de Kamer waren overeengekomen — maar over een gemotiveerde motie van de meerderheid.

In het debat legde minister van Binnenlandse Zaken Nothomb de verantwoordelijkheid voor de Heizelgebeurtenissen bij achtereenvolgens de Britse supporters, de organisatoren van de wedstrijd, de ordediensten en — in de vierde plaats — de politieke verantwoordelijken. Hij ontkende te hebben gefaald, zowel wat de coördinatie van de ordediensten als de onmiddellijke beschikbaarheid en de optreden van de rijkswacht betreft. Woordvoerders van de oppositie wezen op de politieke

verantwoordelijkheid van de minister van Binnenlandse Zaken voor de tekortkomingen in het optreden van de rijkswacht en vroegen de minister daar de conclusies uit te trekken, zonder dat zijn ontslag zou moeten leiden tot de val van de regering.

Veel ophef maakte de toespraak van PRL-fractie leider Henrion die zei dat Nothomb verantwoordelijk was voor de coördinatie van de ordrestrijdkrachten. Hij herinnerde eraan dat de leden van zijn fractie in eer en geweten zouden stemmen en verklaarde dat hij zelf het verslag van de onderzoekscommissie — en dus de politieke verantwoordelijkheid van Nothomb — onderschreef. Ten slotte riep hij Nothomb op « uit eergevoel » ontslag te nemen.

Na de toespraak van Henrion overheerste de indruk dat een kabinet-crisis onvermijdelijk was. Toch raakten de fractieleiders van de vier regeringspartijen het die avond nog eens over een ontwerp van gemotiveerde vertrouwensmotie.

Tijdens de tweede dag van het debat (13 juli) kwam Nothomb nogmaals zichzelf en de rijkswacht verdedigen. Eerste-minister Martens verklaarde dat hij, na een zorgvuldige analyse van de vroeger genomen maatregelen en van het commissieverslag, tot de conclusie was gekomen dat de minister van Binnenlandse Zaken geen beleidsfouten had gemaakt en dat van de verantwoordelijkheid van geen enkel lid van de regering sprake was.

Het voorstel van de oppositie om te stemmen over de besluiten van de onderzoekscommissie werd door de meerderheid verworpen. Daarop verliet de oppositie de zaal.

Poswick (PRL) zorgde voor opschudding toen hij in een verklaring vóór de stemming namens een meerderheid van zijn fractie aankondigde de vertrouwensmotie alleen maar te zullen goedkeuren om de regering niet in gevaar te brengen. Hij zei dat het wenselijk zou zijn geweest dat de minister van Binnenlandse Zaken ontslag had genomen.

Ten slotte keurde de Kamer een motie goed waarin de hoofdverantwoordelijkheid voor het Heizeldrama bij de Britse hooligans werd gelegd, de onvolkomenheden in de ordehandhaving werden erkend en de regering werd gevraagd « de besluiten te trekken uit het parlementaire debat ». Er stemden 109 kamerleden voor de motie (CVP, PSC, PVV, PRL en de onafhankelijken Delahaye en Nols), drie leden stemden tegen (Vlaams Blok en RAD-UDRT) en er waren vier onthoudingen: één wegens stemafpraak en drie principiële van de PRL'ers Defraigne, Militis en Mundeleer.

C. GOL NEEMT ONTSLAG.

Met de stemming was de politieke storm niet geluwd. 's Anderendaags reeds trad PRL-voorzitter Michel de verklaring van Poswick bij en zei hij te hopen dat Nothomb alsnog van mening zou veranderen. Nothomb liet weten minder dan ooit aan aftreden te denken.

Nog een dag later, op maandag 15 juli, bood vice-premier en minister van Justitie, Institutionele Hervormingen en Buitenlandse Handel Jean Gol totaal onverwacht in een brief aan eerste-minister Martens zijn ontslag aan. Gol zei dat hij zich niet kon neerleggen bij « de onverantwoorde weigering van de minister van Binnenlandse Zaken om zijn politieke verantwoordelijkheid op te nemen ».

Premier Martens bracht onmiddellijk het staatshoofd op de hoogte ; de Koning hield zijn antwoord in beraad. In de politieke wereld werd met verstomming op het nieuws gereageerd. De PRL beklemtoonde dat het om een persoonlijke beslissing van Gol ging. PSC-voorzitter Deprez noemde de houding van Gol onbegrijpelijk en een politiek maneuver. De voorzitters van CVP en PVV zeiden dat Gols beslissing geen gevolgen mocht hebben voor de hele regering.

Na de middag voerde eerste-minister Martens afzonderlijke gesprekken met Gol, PRL-voorzitter Michel, de vice-premiers Grootjans (PVV) en Nothomb (PSC) en minister Dehaene (CVP). In de vooravond kwam het verruimde uitvoerend bureau van de PRL bijeen dat de beslissing van Gol eenparig goedkeurde. Alle liberale ministers verklaarden zich solidair met « hun voorman ». De PRL wachtte op een « nieuw feit » — het ontslag van Nothomb — om haar houding te herzien.

's Anderendaags, 16 juli, kwam de ministerraad bijeen. Na afloop daarvan trok premier Martens naar het Paleis om het ontslag van de regering aan te bieden. De Koning hield het ontslag in beraad. Hij raadpleegde de ontslagnemende ministers Gol, Nothomb, Dehaene en Grootjans en nadien premier Martens. Omstreeks 17 u 30 deelde het Paleis mee dat het staatshoofd het ontslag van de regering niet aanvaardde.

Eerste-minister Martens verduidelijkte onmiddellijk nadien dat de regering, waarvan de samenstelling ongewijzigd bleef, zou aanblijven tot de vervroegde verkiezingen van 13 oktober (normaal hadden zij op 8 december moeten plaatsvinden) en alleen nog maar een minimum-programma zou afwerken, met name de sociale en fiscale wet (die inmiddels elk reeds in één van beide Kamers waren goedgekeurd) en een verklaring tot herziening van de Grondwet. Op 18 juli kwam Martens met een regeringsmededeling voor het parlement waarin hij het

vertrouwen vroeg om dat beperkte programma uit te voeren. De Kamer gaf op 19 juli voor de laatste keer het vertrouwen aan Martens V, de Senaat deed op 20 juli hetzelfde.

4. De parlementsverkiezingen van 13 oktober 1985.

A. TOCH GEEN GRONDWETSHERZIENING.

In het vertrouwensdebat van half juli was heel wat te doen over de grondwetsherzieningsprocedure. Het was bekend dat de PSC een resoluut tegenstander was van de herziening van grondwetsartikel 59*bis* die de overdracht van de onderwijsbevoegheid naar de gemeenschappen zou moeten mogelijk maken. Die « federalisering van het onderwijs » werd door de vier grote Vlaamse partijen sedert lang gevraagd ; PS en ook PRL waren er eveneens voorstander van, zij het niet in gelijke mate of onder dezelfde voorwaarden.

Om te voorkomen dat artikel 59*bis* door het veto van de PSC niet in de herzieningsverklaring zou worden ingeschreven, stelden de oppositiepartijen (SP, VU en PS) premier Martens voor een zgn. wisselmeerderheid aan te bieden. Martens verdedigde de stelling dat een herzieningsverklaring niet met een wisselmeerderheid tot stand kan worden gebracht, omdat de herzieningsverklaring niet door een ontslagnemende regering kan worden mede-ondertekend (Martens hield dus rekening met het ontslag van de PSC-ministers en erkende hun « vetorecht »). De oppositie voerde aan dat het ondenkbaar zou zijn dat de Koning een door een democratische meerderheid goedgekeurde herzieningsverklaring niet zou ondertekenen.

Uit persindiscreties bleek dat de eerste-minister tijdens de vakantie een uitweg zocht in de koppeling van de herziening van artikel 59*bis* aan die van artikel 17 over de onderwijsvrijheid en van artikel 107*ter* over het Arbitragehof, ten einde de PSC grondwettelijke en afdwingbare waarborgen te geven tegen de door haar gevreesde discriminatie van het vrij (katholiek) onderwijs in een door de linkerzijde gedomineerd Wallonië. Een andere mogelijkheid was de vervanging van de PSC-ministers door Franstalige liberalen om de grondwettelijk voorgeschreven taalpariteit na te leven.

De PSC nam echter geen vrede met de voorgestelde grondwettelijke waarborgen ; het was de Franstalige christen-democraten vooral te doen over financiële garanties, aangezien de federalisering van het onderwijs een herschikking van de budgettaire middelen ten voordele van het Nederlandstalig onderwijs tot gevolg zou hebben. PRL-voorzitter Michel

zei dat niet op zijn partij moest worden gerekend om de eventueel ontslagnemende PSC-ministers te vervangen. Van hun kant wezen de Vlaamse liberalen de her en der geopperde idee af, alleen grondwetsartikel 131 te herzien. Dat artikel regelt de herzieningsprocedure en een wijziging ervan zou die procedure aanzienlijk moeten versoepelen, met name door de voorafgaande herzieningsverklaring en parlementsontbinding te schrappen; de Grondwet zou daardoor permanent herzien kunnen worden. De CVP, ten slotte, weigerde mee te werken aan een herzieningsprocedure wanneer artikel 59bis niet voor herziening in aanmerking zou komen.

In die omstandigheden kon premier Martens op een extra-kabinetsraad alleen maar de impasse vaststellen (2 september). Nog diezelfde avond bracht hij bij het staatshoofd verslag uit en stelde de Koning voor de Kamers te ontbinden, zonder dat de regering ontslag nam. De vorst ging met dat voorstel akkoord. Het ontbindingsbesluit van 2 september verscheen in de tweede uitgave van het *Belgisch Staatsblad* van 3 september. Het nieuw te kiezen parlement zou derhalve geen grondwetgevende bevoegdheid hebben.

B. DE VERKIEZINGSCAMPAGNE.

De campagne voor de parlementsverkiezingen van 13 oktober werd gedomineerd door de vraag of de aftredende coalitie haar parlementaire meerderheid zou kunnen behouden. Christen-democraten en liberalen lieten er immers geen twijfel over bestaan dat zij in dat geval verder aan de macht wilden blijven.

Het herstelbeleid dat de regering-Martens V had gevoerd en de eventuele voortzetting ervan vormden dan ook het hoofdthema van de campagne. Strijdpunten als de rakettenkwestie of de communautaire « contentieux » speelden nauwelijks mee, ook al zegden de Vlaamse socialisten dat een regering met de SP « een regering zonder raketten » zou zijn.

Aan de zijde van de meerderheid trok de CVP met aftredend premier Martens als boegbeeld naar de stembus. « Geen ommekeer », zo luidde de slogan op de affiches. Martens bracht de boodschap dat drie vierde van de weg was afgelegd en vroeg het vertrouwen om het gevoerde beleid voort te zetten.

De PVV benadrukte eveneens de noodzaak het beleid voort te zetten. De liberale partij diende zich aan als de « beste waarborg » om de socialisten in de oppositie te houden en de belastingverlaging onverkort uit te voeren.

Aanvankelijk zou de SP de slogan « Werk, vrede, rechtvaardigheid » op haar affiches aanbrengen, maar op het laatste ogenblik beslisten de Vlaamse socialisten het « Geen ommekeer » van antwoord te dienen en

« Als je wil dat het verandert » aan hun slogan toe te voegen. Aldus speelde de SP in op de CVP-campagne en droeg zij mede bij tot de polarisering van de stembusslag.

Voor de VU, die campagne voerde onder de slogan « Meer werk en minder lasten in een vrij Vlaanderen », was het in die omstandigheden niet gemakkelijk om haar verkiezingsboodschap en haar « derde weg » aan de man en vrouw te brengen.

In het Franstalige landsdeel was de campagne minder gepolariseerd. De PS, die haar bereidheid om weer te regeren nooit had weggestoken, stelde zich gematigder op dan de Vlaamse socialisten. Er werd vooral strijd geleverd voor de « erfenis » van het RW, dat niet meer aan de verkiezingen deelnam, en van het FDF dat op de terugweg was (voor meer bijzonderheden, zie hoofdstuk 10 : de evolutie in de partijen).

Een paar dagen vóór de verkiezingen pakte het weekblad *Knack* uit met een opiniepeiling naar de kiesintenties. Het blad wilde daarmee doelbewust de wet van 18 juli 1985 overtreden. Die wet bevatte niet alleen bepalingen omtrent de gegevens die de publikatie van een peiling moeten vergezellen, maar verbood ook electorale peilingen te publiceren tijdens de maand die aan verkiezingen voorafgaat. Het blad is evenwel niet vervolgd geworden.

C. UITSLAG.

Tegen de opiniepeilingen en de algemene verwachting in, kwam de rooms-blauwe coalitie niet alleen behouden maar zelfs licht versterkt uit de verkiezingsstrijd.

De CVP won zes kamerzetels, evenveel als de PVV er verloor. De PRL won wel stemmen maar geen zetels, de PSC sleepte twee bijkomende kamerzetels in de wacht. De coalitie beschikte zodoende over 115 van de 212 Kamerzetels, tegenover 113 in het vorige parlement.

De socialisten boekten eveneens vooruitgang. De SP won zes kamerzetels bij, maar de PS kon haar stemmenwinst niet in zetelwinst omzetten. De Volksunie leed een zware nederlaag en verloor vier van de twintig kamerzetels. De vooruitgang van de Groenen was minder groot dan verwacht : Agalev won twee kamerzetels en Ecolo drie. De communisten verdwenen uit het parlement. Het FDF brokkelde verder af en behield nog maar drie van de zes kamerzetels. RAD-UDRT viel van drie op één kamerzetel terug (zie *Res Publica*, 1986, n° 2).

Zoals in 1978 en in 1981, zorgde de zgn. apparentering ook nu weer voor een verrassing. In het Waalse kiesarrondissement Nijvel werd een Volksunie-senator, Toon van Overstraeten, verkozen. Dat Van Overstraeten meteen lid werd van de Waalse Gewest- en de Franse Gemeenschapsraad zou nog voor incidentrijke gebeurtenissen zorgen (zie hoofdstuk 5).

Op 14 november werd Jean Defraigne (PRL) opnieuw tot kamervoorzitter verkozen. De Senaat duidde op 26 november opnieuw Ward Leemans (CVP) tot voorzitter aan.

5. De start van Martens VI.

A. DE REGERINGSVORMING (19).

Zoals dat gebruikelijk is, bood premier Martens daags na de verkiezingen het ontslag van zijn regering aan. Het werd door de Koning aanvaard (20). Het staatshoofd begon onmiddellijk zijn raadplegingen en ontving de voorzitters van Kamer en Senaat, de partijvoorzitters, de leiders van de werkgevers- en werknemersorganisaties en de gouverneur van de Nationale Bank.

Dat er een heruitgave zou komen van het christendemocratisch-liberaal kabinet stond zo goed als vast. Het wekte dan ook geen verbazing dat de Koning al op 16 oktober aftredend premier Wilfried Martens verzocht een nieuwe regering te vormen. Martens aanvaardde de opdracht. Op 17 oktober deelde de formateur mee dat hij onderhandelingen zou aanknopen met de christen-democraten en de liberalen. Hij onderstreepte de absolute noodzaak voorrang te geven aan de voortzetting van het sociaal-economisch herstelbeleid en sloot bijzondere machten niet uit.

Het formatieberaad begon op 21 oktober met de lezing van een sociaal-economische nota van de formateur, waarin o.m. sprake was van het terugdringen van het begrotingstekort tot 7 % van het BNP tegen eind 1987 door o.m. 70 miljard nieuwe besparingen te verwezenlijken in twee jaar — een cijfer dat later zou aangroeien tot meer dan 200 miljard.

Het duurde tot 22 november eer het beraad kon worden afgerond met een globaal akkoord over het regeerprogramma. De niet-sociaal-economische materies, zoals de staatshervorming en het buitenlands beleid, werden op amper één dag afgehandeld.

Op 24 november zetten de partijcongressen het licht op groen voor de voortzetting van de christendemocratische-liberale coalitie. Bij de CVP stemde één van de ca. 1.200 congressisten tegen het regeerakkoord en waren er acht onthoudingen. Van de ruim 600 PVV-afgevaardig-

(19) Voor meer bijzonderheden verwijzen wij naar de bijdrage van M. Platel in dit nummer.

(20) Toen het ontslagbesluit in het *Staatsblad* van 30 november verscheen, bleek dat de Koning het ontslag van premier Martens zelf niet had aanvaard. Waarnemers zagen daarin een uitzonderlijke blijk van waardering. Een precedent deed zich in 1977 met eerste-minister Tindemans voor.

den stemden er twee tegen en onthield er zich één. Bij de PSC waren er enkele onthoudingen, bij de PRL welgeteld één.

De nieuwe regering werd op 28 november beëdigd. Het meest opvallende in de samenstelling (zie bijlage I) was de vervanging van de PVV'er Frans Grootjans, die geen minister meer wenste te zijn, door zijn partijvoorzitter Guy Verhofstadt. Er waren vijftien ministers, evenveel als in de vorige regering, en dertien staatssecretarissen, drie meer dan onder Martens V.

B. REGERINGSVERKLARING EN INVESTITURDEBAT.

Op 29 november las premier Martens in het parlement de regeringsverklaring voor (21).

Martens zei dat in België te lang werd gewacht met maatregelen tegen de economische crisis en dat het herstel niet voltooid is. De regering is vastbesloten de uitdaging van de werkloosheid en van het terrorisme en banditisme kalm maar vastberaden te beantwoorden. « Zij zal verder voorrang geven aan het sociaal-economisch herstelbeleid, met als voornaamste oogmerk de werkgelegenheid. Zij zal hierbij voortbouwen op de resultaten die door de vorige regering werden bereikt ».

Om de resultaten van vier jaar herstelbeleid veilig te stellen, zal het concurrentievermogen van de ondernemingen worden gehandhaafd, zal de strijd tegen de inflatie worden voortgezet en blijft een positief saldo op de betalingsbalans noodzakelijk, zonder dat daarbij mag worden vervallen in een deflatoire economie.

« De vernieuwing van de bedrijven », zo vervolgde Martens, « en het aantrekken van nieuwe investeringen, zowel Belgische als vreemde, zullen aangemoedigd worden onder meer door het scheppen van een gunstiger fiscaal klimaat ».

« Het netto te financieren saldo van de Schatkist dat werd teruggeschroefd van 13 % van het BNP tot minder dan 11 % in 1985, zal verder worden verminderd tot 7 % van het BNP op het einde van deze legislatuur. Het grootste deel van de inspanning zal worden geleverd tijdens de begrotingsjaren 1986 en 1987, zodat voor de begroting 1987 het netto te financieren saldo teruggebracht wordt tot 8 % van

(21) Diezelfde dag verscheen in de *Financieel Economische Tijd* een opvallend interview met VBO-voorzitter Leysen. Hij zei dat het kabinet-Martens V geen echte sanering heeft gebracht, maar enkel een aftopping van het overheidstekort die niet bereikt werd met besparingen maar met lastenverhogingen en truuks. Volgens Leysen was het einde van de tunnel nog niet in zicht en moest nog 95 % van de weg afgelegd worden.

het BNP. Het geheel van de beslissingen die nodig zijn voor de begrotingssanering van de jaren 1986 en 1987 zullen aan het parlement worden medegedeeld in de Algemene Toelichting bij de Begroting van ontvangsten en uitgaven voor het begrotingsjaar 1986. Zij zullen technisch uitgewerkt worden vóór einde juli 1986 ».

« De snelle en coherente uitvoering van deze beslissingen, hun opvolging en hun aanpassing verantwoorden de vraag van de regering aan het parlement om aan de Koning de nodige bijzondere machten toe te kennen tot op het einde van de werkzaamheden van de budgetcontrole van 1987, d.w.z. tot op 31 maart 1987. Bij de voortzetting van die inspanning tot sanering van de openbare financiën, zal de regering niet naar gemakkelijksoplossingen grijpen. Inderdaad, noch de fiscale noch de parafiscale druk zullen onder deze legislatuur worden verhoogd. Evenmin zullen nieuwe overheidsheffingen worden ingevoerd of bestaande verhoogd. Integendeel zal het meerjarenplan tot vermindering van de belastingen worden uitgevoerd. »

Martens zei dat de vrijwaring van het stelsel van sociale zekerheid voor de regering een prioritaire doelstelling is. Wel moest het stelsel hervormd worden om beter te beantwoorden aan de veranderende noden en aan de financiële mogelijkheden van de economie en van de overheidsfinanciën.

De regering zal streven naar een vermindering van de jongerenwerkloosheid met ten minste 50.000 eenheden, o.m. door een specifieke vermindering van de arbeidskosten en de verbetering van de vormingsmogelijkheden. Tussen maart en juli 1986 zal de regering met de sociale gesprekspartners overleg plegen over de maatregelen om de concurrentiekracht van de ondernemingen te handhaven, de werkgelegenheid en de soepele werking van de arbeidsmarkt te bevorderen, alsook over de inkomensvorming en de koopkracht.

In de regeringsverklaring kondigde de eerste-minister voorts aan :

- Met het oog op een objectieve informatie zal de regering op het vlak van de audio-visuele media een stelsel van mededinging waarborgen, o.m. door via de handelsreclame ruimte te scheppen voor het particulier initiatief.
- De regering zal bijkomende maatregelen treffen voor de veiligheid van de burgers.
- De regering zal een kader scheppen waardoor in elk departement van Nationale Opvoeding dat dit wenst, het pedagogisch en administratief beheer van het rijksonderwijs zal kunnen worden overgedragen aan een Autonome Raad die door geen enkele strekking zal kunnen worden gedomineerd.

- Het voortzetten, aanpassen en verbeteren van de staats hervorming zullen worden voorbereid in het Studiecentrum voor de Hervorming van de Staat.
- De regering zal waarborgen uitwerken voor een gelijkwaardige behandeling van alle onderwijsnetten, die elke overdracht van de onderwijsbevoegdheid aan de Gemeenschappen moet voorafgaan. Op grond van het in haar schoot bereikt akkoord zal zij een ontwerp van verklaring tot herziening van de Grondwet indienen om de verwezenlijking van deze hervorming mogelijk te maken.
- De regering bevestigt de mededeling van 15 maart 1985 betreffende de kruisraketten op Belgisch grondgebied.

In de Kamer begon het investituurdebat op 4 december. De oppositie viel scherp uit naar de bijzondere machten die het kabinet vroeg, maar ook binnen de meerderheid was daar weinig enthousiasme voor. Uit het debat bleek ook dat het onderwijsbeleid een gevoelsgeladen materie bleef. PVV-fractie leider Beysen eiste voor zijn partij een « fundamentele medezeggenschap » op. Hij vertolkte daarmee de bezwaren die op het PVV-congres waren geuit tegen het feit dat het Nederlandstalig onderwijsdepartement weer in handen van een christen-democraat zou komen, wat inmiddels was geschied. Nog vóór de eindstemming sloten CVP en PVV een protocol over het onderwijsbeleid, waarin de oprichting werd aangekondigd van een voorlopige bestuurscommissie voor het rijksonderwijs, paritair samengesteld uit CVP'ers en PVV'ers, die in afwachting van de oprichting van de Autonome Raad de dossiers m.b.t. het rijksonderwijs in Vlaanderen zou behandelen.

Op 7 december kreeg de regering-Martens VI het vertrouwen van de Kamer. Er waren 114 stemmen voor (CVP, PSC, PVV, PRL, UDRT en Nols, die toen nog onafhankelijk was) en 93 tegen. Vóór de stemming verklaarde eerste-minister Martens dat de eerste zes maanden van de regeerperiode beslissend zouden zijn. Op 10 december schonk ook de Senaat zijn vertrouwen aan de regering, met 99 stemmen voor (de vier meerderheidspartijen), 73 tegen en één onthouding wegens stemafpraak.

C. NAAR BIJZONDERE MACHTEN.

Het nieuwe kabinet maakte het verslagjaar rond met de voorbereiding van de bijzondere-machtenwet en de begroting voor 1986.

Op 11 december schreven de voorzitters van Kamer en Senaat, Jean Defraigne resp. Ward Leemans, een brief naar de premier waarin zij hun bezorgdheid uitten over de bijzondere machten die de regering van

plan was te vragen. Zij drongen er op aan, dat de regering de ontwerp-wetsbesluiten, na het advies van de Raad van State, bij het bureau van de Kamers zou indienen en dat zij het wetsbesluit ten vroegste acht dagen na die indiening zou nemen. De premier beloofde de vraag te onderzoeken en daarover ook overleg te plegen met de fractievoorzitters.

Op 20 december ging de kabinetsraad akkoord met het voorstel van de premier om de fractieleiders van de meerderheid in Kamer en Senaat zo nauw mogelijk te betrekken bij het afbakenen van de terreinen van de bijzondere machten, het tot stand komen van de wetsbesluiten, de parlementaire controle daarop en de bekrachtiging ervan. Met de fractieleiders bereikte de premier op 23 december een akkoord over de procedure. Martens ging de formele verbintenis aan de wetsbesluiten acht dagen vóór de publikatie bij het parlement in te dienen. De parlementsleden zouden de besluiten dan kunnen toetsen aan de bijzondere-machtenwet en de begrotingstoelichting, en ze desgevallend op het legistische vlak kunnen amenderen. Over de grond van de zaak zullen zij zich niet kunnen uitspreken.

De opstelling van de bijzondere-machtenwet verliep niet vlot. De PVV was gekant tegen bijzondere machten voor de verlaging van de zgn. fiscale voordelen (belastingaftrekken), minister van Justitie Gol wilde dan weer bijzondere machten voor het veiligheidsbeleid. De regering hakte op 24 december de knoop door: de fiscale uitgaven en de veiligheidsmaatregelen zouden in één afzonderlijk wetsontwerp worden opgenomen (later zou er een ontkoppeling komen), samen met de rechten van de belastingplichtige. Die dag werd het ontwerp van bijzondere-machtenwet goedgekeurd en voor advies naar de Raad van State gestuurd.

Over de begroting werd alleen bekend dat het tekort voor 1985 niet 495 maar ruim 540 miljard zou bedragen. Het eigenlijke begrotingwerk zou maar in 1986 beginnen.

D. NIEUWE EXECUTIEVEN

Samen met de Kamer en de Senaat en met de vorming van het kabinet-Martens VI, werden de gewest- en gemeenschapsraden vernieuwd en werden er nieuwe executieven gevormd. In tegenstelling tot de periode 1981-1985, toen de executieven krachtens de wet van 8 augustus 1980 evenredig waren samengesteld, gebeurde de samenstelling nu op basis van het meerderheidsbeginsel. Onmiddellijk na de verkiezingen van 13 oktober bleek al dat christen-democraten en liberalen ook op het gewest- en gemeenschapsniveau samen wilden besturen.

In de Vlaamse Raad beschikten CVP en PVV met 107 van de 185 zetels over een comfortabele meerderheid. Op 6 november gingen beide partijen aan de formatietafel zitten. Het formatieberaad duurde tot 21 november. De Vlaamse Raad, die op 3 december Frans Grootjans (PVV) tot voorzitter had verkozen, kwam op 10 december bijeen om de negen leden van de Vlaamse regering officieel aan te duiden: zes CVP'ers en drie liberalen (zie bijlage II). Op 11 december legde voorzitter Geens de eed af in handen van de Koning en werden de bevoegdheden verdeeld.

In het Waalse Gewest lagen de politieke kaarten helemaal anders. De Waalse Gewestraad telde 104 leden. Daarvan behoorden er 52 tot de PSC en de PRL, waren er 51 socialisten en Groenen en was het laatste lid de in Nijvel verkozen VU-senator Toon van Overstraeten.

PSC en PRL raakten het op 26 november eens over een « loyauteitspact » voor acht jaar — het zou in 1986 ondertekend worden — om samen het Waalse Gewest en de Franse Gemeenschap te besturen. Zij verklaarden wel bereid te zijn een derde partner bij dat bestuur te betrekken, maar geen van de andere partijen voelde daar iets voor.

In die omstandigheden zat er voor beide partijen niets anders op dan Van Overstraeten uit de Waalse Gewestraad te zetten. Dat gebeurde tijdens een bijzonder woelige vergadering op 27 november, onder het voorzitterschap van ouderdomsdeken Clerdent (PRL). Toen na uren lange discussies de PS, Ecolo en Van Overstraeten zelf de zaal hadden verlaten, beslisten de 52 overblijvende leden de geloofsbrieven van de VU-senator niet te valideren. Daarop verkozen zij de liberaal Charles Poswick tot voorzitter van de Waalse Gewestraad en werden de zes leden van de Waalse gewestregering aangeduid, drie christendemocraten en drie liberalen (zie bijlage II).

Alweer onder het voorzitterschap van Clerdent, weigerde ook de Franse Gemeenschapsraad op 3 december de geloofsbrieven van Van Overstraeten te valideren. De beslissing werd genomen door de PSC-PRL-meerderheid en de vier FDF'ers; Ecolo stemde tegen, de PS had de zaal verlaten. De PSC'er Jean-Pierre Grafé werd tot voorzitter van de Raad verkozen. Ook werden de drie leden van de Franse gemeenschapsregering aangeduid (twee PRL, één PSC; zie bijlage II).

Op 11 december legden de voorzitters van de Waalse gewest- en Franse gemeenschapsregering, Melchior Wathelet resp. Philippe Monfils, de eed af in handen van de Koning. In de voorafgaande dagen was herhaaldelijk de vraag gesteld of de Koning en dus ook de regering de aanduiding tot voorzitter van de Waalse gewestregering van Wathelet konden bekrachtigen, gezien de twijfelachtige omstandigheden waarin de leden van de executieve waren aangeduid. Informeel zou premier

Martens er de PSC en de PRL op gewezen hebben dat de meerderheid waarmee de executieve was verkozen nogal betwistbaar was, maar officieel nam hij het standpunt in dat de nationale regering geen controle kon uitoefenen op de beslissingen van de voorzitter van de Waalse Gewestraad. Aangezien voorzitter Poswick de aanduiding van de leden van de executieve in overeenstemming met de wet had bevonden en er dus was van uitgegaan dat 52 leden de meerderheid vormen, stond niets de eedaflegging bij de Koning in de weg.

6. Buitenlands en defensiebeleid.

A. BUITENLANDSE BETREKKINGEN.

Zaire. Koning Boudewijn, koningin Fabiola en minister van Buitenlandse Betrekkingen Tindemans woonden op 30 juni in Kinshasa de viering bij van de 25ste verjaardag van de Zaïrese onafhankelijkheid. De Koning, die sinds 1970 niet meer in de oud-kolonie was geweest, kreeg er een bijzonder hartelijk onthaal, zowel van de bevolking als van president Mobutu. In een tafelrede benadrukte Mobutu de persoonlijke vriendschap tussen hem en de Koning en de historische en bevoorrechte banden tussen België en Zaïre. In een meer afstandelijke toespraak wees Boudewijn op de noodzaak de mensenrechten te respecteren en noemde hij zijn aanwezigheid een waarborg voor de toekomst van de goede verstandhouding tussen beide landen (22).

's Anderendaags maakte het staatshoofd een korte reis door het Zaïrese binnenland. In het kader van het bezoek kwam de gemengde Belgisch-Zaïrese Commissie bijeen. Er werden afspraken gemaakt over samenwerking op het vlak van het verkeer en de communicatie.

Op 26 juli raakte bekend dat de Belg Ronald van den Bogaert op 18 juli bij zijn aankomst op de luchthaven van Kinshasa was aangehouden. Van den Bogaert was als ambtenaar bij het Europees Parlement verbonden aan de socialistische fractie; hij was ook lid van de Zaïrecommissie van de SP. Bij zijn aanhouding was hij in het bezit van « opruiende documenten en geluidsbanden om de subversie in Zaïre aan te wakkeren », aldus de officiële beschuldiging.

Rond de motieven van de reis van Van den Bogaert naar Zaïre en de omstandigheden waarin hij werd aangehouden, hing van meetaf een

(22) De koelheid van de toespraak lokte kritiek uit in Belgische Mobutu-gezinde kringen. Minister Tindemans, die hiervoor verantwoordelijk werd gesteld, maakte duidelijk dat de regering de politieke verantwoordelijkheid voor de toespraak had aanvaard, maar ze zelf niet geschreven had.

nevel van waasheid. Op 2 augustus zei prof. Dikonda, de leider van de verboden oppositiebeweging UDPS en een vriend van de arrestant, in Brussel dat hij op de hoogte was van diens reis naar Zaïre. De SP zat met de affaire verveeld. De partij protesteerde weliswaar tegen de arrestatie, maar was duidelijk verrast door het optreden van haar militant en drong aan op discretie.

Op 6 september begon in Kinshasa het proces tegen Van den Bogaert. Het kreeg een onverwachte wending toen de openbare aanklager een bijkomende aanklacht formuleerde, nl. samenzwering tegen de Zaïrese Staat. De aanklager eiste dertien jaar gevangenisstraf. Op 14 september werd Van den Bogaert door het Hof voor de Staatsveiligheid tot tien jaar hechtenis veroordeeld wegens het bezit van opruiende propaganda en samenzwering tegen de veiligheid van de Staat. Twee dagen later diende hij een gratieverzoek in, dat de steun kreeg van de Belgische regering.

In eigen land oefende de SP kritiek uit op de « te lakse houding van de Belgische overheid ». Buitenlandse Zaken repliceerde dat er tientallen meestal discrete stappen werden gezet om Van den Bogaert vrij te krijgen of ten minste zijn lot te verzachten.

Ook na de veroordeling zette de regering haar « stille diplomatie » voort. Zo voerde minister Tindemans in de marge van de Algemene Vergadering van de UNO gesprekken met zijn Zaïrese collega Mokolo. De zaak kwam ook ter sprake tijdens het bezoek van Tindemans aan Kinshasa op 23-24 november, toen hij de viering van de 20ste verjaardag van het Mobutu-regime bijwoonde (23). De hoop dat Van den Bogaert bij die gelegenheid gratie zou krijgen of nadien met Kerstmis zou worden vrijgelaten, bleek ijdel. Van den Bogaert zou pas in het voorjaar 1986 vrijgelaten worden.

Azië. Premier Martens reisde van 13 tot 25 april naar het Verre Oosten voor een officieel bezoek aan de Volksrepubliek China en Thailand. In Peking ondertekende hij bilaterale verdragen ter vermindering van dubbele belasting en inzake samenwerking bij het vreedzaam gebruik van kernenergie. Ook werd een nieuwe lening van Staat tot Staat (300 miljoen) toegekend.

Naar aanleiding van dat bezoek maakte de Belgische ambassadeur in Peking, Jan Hollants van Loocke, in een brief aan minister van Buitenlandse Betrekkingen Tindemans zijn beklag over de (te) talrijke bezoeken van Belgische politici aan de Volksrepubliek.

(23) Tindemans ondertekende toen een akkoord met Mokolo dat de Zaïrese kredietlijn bij de Nationale Bank van België verhoogde van 1,5 tot 2,5 miljard F.

Zuid-Afrika. Op 29 juli veroordeelde de regering andermaal het Zuidafrikaanse apartheidsbewing en vroeg zij de onmiddellijke opheffing van de door Pretoria uitgeroepen noodtoestand. Ook werd beslist dat minister Tindemans zijn EG-collega's een achttal maatregelen zou voorstellen als protest tegen het apartheidbeleid. Het terugroepen van de ambassadeur werd niet overwogen, maar de uitvoer naar Zuid-Afrika zou verder worden bemoeilijkt doordat de Delcrededienst geen verzekeringen voor lange en middellange termijn meer mocht aanvaarden.

In uitvoering van de EG-protestmaatregelen besliste de regering op 13 september de accreditatie van de Zuidafrikaanse militaire attaché in België niet te verlengen.

Nederland. In het kader van de voorgenomen uitbreiding van de territoriale wateren tot 12 mijl werden met Nederland onderhandelingen aangeknoopt met het oog op het sluiten van een bilateraal verdrag, omdat de Scheldemonding op Nederlands grondgebied ligt.

Op 5 februari werden in Den Haag twee Belgisch-Nederlandse verdragen ondertekend. Ze hadden betrekking op de drinkwaterlevering aan Zeeuws-Vlaanderen als compensatie voor de verzilting van het kanaal Gent-Terneuzen resp. op de verbreding van dat kanaal.

Met zijn Nederlandse ambtgenoot Van den Broek stuurde minister Tindemans op 2 oktober een brief naar de Amerikaanse minister van Buitenlandse Zaken, George Shultz, met het verzoek een NAVO-ministerraad te beleggen in voorbereiding van de topontmoeting van 18-19 november tussen president Reagan en Sovjet-partijleider Gorbatsjov. Beide landen waren wrevelig omdat de kleinere NAVO-lid-staten niet uitgenodigd waren op de Westerse Top van 24 oktober. De VS gingen op het verzoek in. De speciale NAVO-Raad vond op 15 oktober in Evere plaats.

Op 7 oktober parafeerden Tindemans en Van den Broek een intentieverklaring om in 1986 opnieuw te onderhandelen over de zgn. Waterverdragen (24). Op 18 juli had Frankrijk officieel laten weten niet bereid te zijn een stuwdam op de Houille te bouwen. België — en met name het Waalse Gewest — zouden daarom volledig zelf moeten instaan voor de regeling van het Maasdebiet en voor het zuiveren van het Maaswater.

Minister van Verkeerswezen De Croo en de Nederlandse minister van Waterstaat, Smit-Croes, ondertekenden op 23 december een overeenkomst voor de bouw van een walradarketen op de Westerschelde. De inge-

(24) Zie M. DEWEERDT, *op. cit.*, blz. 209-210.

bruikneming is voorzien voor 1990 ; de kostprijs, geraamd op 3,4 miljard, wordt voor 90 % door België gedragen.

Overige. De regering drong bij de president van Colombia aan op een snel, volledig en objectief onderzoek naar de omstandigheden waarin de Belgische pater Hubert Gillard op 10 april door Colombiaanse soldaten werd neergeschoten ; Gillard overleed op 26 oktober aan de gevolgen van zijn verwondingen.

Minister van Buitenlandse Betrekkingen Tindemans bracht in mei een bezoek aan het Nabije Oosten (Saoedi-Arabië, Jordanië en Egypte) en aan zuidelijk Afrika (Kenia, Botswana en Mozambique). Een eveneens voor mei geplande reis naar Polen werd voor onbepaalde tijd uitgesteld omdat Tindemans geen ontmoeting mocht hebben met vertegenwoordigers van de verboden vakbond Solidariteit.

President Herzog van Israël, president Habyarimana van Rwanda, president de la Madrid van Mexico, de Oostenrijkse kanselier Sinowatz en de Spaanse premier Gonzalez brachten een bezoek aan België.

Begin november knoopte België diplomatieke betrekkingen aan met Antigua.

B. LANDSVERDEDIGING.

In het jeep-dossier (25) deed zich begin 1985 een onverwachte wending voor. Op 16 januari sprongen de onderhandelingen tussen de regering en de Firma D'Ieteren, de invoerder van de Canadese Bombardier-jeep af, zonder dat er een akkoord was over de prijsaanpassing en de compensatiebestellingen. Vooral het autocarbedrijf Van Hool, dat de steun had van minister van Economische Zaken Eyskens, nam geen vrede met de compensatievoorstellen van Bombardier. Toen bleek dat de Canadese producent nog steeds geïnteresseerd was in de verkoop, aanvaardde Volkswagen-België op te treden als hoofdcontractant. Op 24 januari werd er dan toch een oplossing gevonden voor de compensatieproblemen — Van Hool kreeg de gevraagde 800 miljoen F — en op 1 februari waren de onderhandelingen volledig rond. Het contract voor de aankoop van 2.500 Bombardier-jeeps werd op 5 februari ondertekend.

De in 1984 ingevoerde vrijwillige verlenging van de dienstplicht (26) werd geen succes. In plaats van de verwachte 20 à 25 % tekende maar 11,3 % van de dienstplichtigen bij.

(25) *Ibidem*, blz. 206-207.

(26) *Ibidem*, blz. 207-208.

Om het hoofd te bieden aan het dalende aantal kandidaat-miliciens als gevolg van het lagere geboortecijfer sinds 1967 en uit besparings-overwegingen (vanaf 1989 wordt het aantal beroepsvrijwilligers met meer dan 4.000 verminderd), werd tijdens het beraad voor de vorming van de regering-Martens VI principieel beslist de legerdienst met twee maanden te verlengen. De verlenging zou gepaard gaan met maatregelen om de discriminatie weg te werken tussen degenen die wel en zij die geen legerdienst doen. De dienstplichtverlenging, waartegen jongerenorganisaties reeds protesteerden, zou in 1987 ingaan.

Minister van Binnenlandse Zaken Nothomb vaardigde twee koninklijke besluiten uit die de toewijzing van gewetensbezwaarden aan instellingen en de erkenningsvoorwaarden van die instellingen strenger maakten. De arrondissementscommissaris kreeg de opdracht het werkvolume en de aard van het werk na te gaan en een commissie met vertegenwoordigers van diverse kabinetten moet een verdeling uitwerken van de gewetensbezwaarden over de verschillende types van instellingen. Nothomb zei het niet normaal te vinden dat instellingen er bij jongeren op aandringen om gewetensbezwaarde te worden en bij hen hun burgerdienst te doen, of dat de tewerkstelling als gewetensbezwaarde een inlooperperiode in het beroepsmilieu wordt.

Op 10 september stelde minister van Landsverdediging Vreven het *Witboek van Landsverdediging* voor, het eerste sinds 1977. Luidens het *Witboek* komt België ondanks de bezuinigingen zijn NAVO-taken gewetensvol na. Het waarschuwde er wel voor dat een verdere beperking van de defensiebegroting « het steeds moeilijker zal maken de paraatstelling van de strijdkrachten in hun huidige configuratie te blijven verzekeren ».

Op 17 juli had Vreven al gezegd akkoord te gaan met het reorganisatieplan van de Landmacht dat stafchef luitenant-generaal Segers had opgesteld en op 18 april in *La Libre Belgique* was uitgelekt. Het plan voorzag in o.m. de overbrenging van drie artilleriebataljons (2A en 6A, beide Nederlandstalig, en 80A, Franstalig) uit de Bondsrepubliek Duitsland naar België, en de ontbinding van vier anti-tankbataljons (9de linie in Soest, 8^{sle} linie in Leopoldsborg, beide Nederlandstalig, 13de linie in Marche en 2de Jagers te voet in Siegen, beide Franstalig) die over de gewone infanteriebataljons zouden worden verspreid. De reorganisatie had te maken met de vervanging van de 105-mm-door 155-mm-houwitser.

Op 30 oktober nam de Landmacht het nieuwe communicatiesysteem RITA (Réseau intégré de transmission automatique) in gebruik. RITA is een computergestuurd systeem dat met verplaatsbare posten overal te velde verbindingen tot stand kan brengen en alle mogelijkheden van

de moderne telecommunicatie biedt. Het systeem is het produkt van een jarenlange Frans-Belgische samenwerking.

De kabinetsraad besliste op 17 mei een interministeriële werkgroep op te richten die de verdedigingssystemen vanuit de ruimte moet bestuderen. Bij de bespreking bleek dat de ministers het onderling niet eens waren over de eventuele Belgische deelneming aan het Strategic Defence Initiative van president Reagan. De werkgroep, voorgezeten door ambassadeur Baekelandt, had tot taak de beslissing van de Westeuropese Unie (WEU) van 23 april 1985 uit te voeren. De WEU had het aan de lid-staten overgelaten de mogelijkheid en de wenselijkheid van een participatie aan SDI na te gaan. In een latere fase zou gezocht worden naar een gecoördineerde reactie op de Amerikaanse uitnodiging aan SDI deel te nemen. Nog op 17 mei keurde de regering het vierde punt goed van het communiqué van de Nuclear Planning Group van de NAVO, dat na de vergadering van 27 maart in Luxemburg was uitgegeven (minister Vreven had toen zijn akkoord betuigd, zonder voorafgaand overleg met de regering). In dat punt zegden de NAVO-ministers van Defensie « hun steun toe aan de Amerikaanse plannen voor het technologisch onderzoek inzake SDI. Dat onderzoek is ook in het belang van de veiligheid van de NAVO en moet voortgezet worden. In deze context nemen de Defensie-ministers akte van de Amerikaanse uitnodiging tot de Bondgenoten om een participatie aan dit onderzoeksprogramma in overweging te nemen », aldus het communiqué. Eind 1985 zei de nieuwe minister van Landsverdediging, de Donnée, dat er geen raamovereenkomst op komst was tussen België en de VS over medewerking van Belgische bedrijven aan het SDI-project.

In tegenstelling tot wat in 1984 was gezegd, bleek de Amerikaanse cheque van 42 miljoen F ter betaling van het VS-aandeel in de aankoop van de boor- en freesmachine van Pégard (26bis) nog niet aan België te zijn overgemaakt. Eerst op 20 december zei minister de Donnée in een interview met *Le Soir* dat de cheque van 715.772 dollar op 16 december op het kabinet van Landsverdediging was aangekomen.

Op 4 januari sloot het Klein Kasteeltje zijn deuren. Drie weken later, op 28 januari, werd in Neder-over-Heembeek, in de omgeving van het Militair Hospitaal, het nieuwe Centrum voor Recruitering en Selectie (CRS) van het leger in gebruik genomen.

7. Staatshervorming.

Hoewel de noodzaak van een aanpassing van de staatshervorming van 1980 vrijwel niet meer wordt betwist, bleef dat dossier ook in 1985 zo goed als onaangeroerd.

In september raakte de regering-Martens V het niet eens over een verklaring tot herziening van de Grondwet (zie hoofdstuk 3). Als gevolg daarvan kregen de op 13 oktober nieuw verkozen Kamers geen grondwetgevende bevoegdheid, zodat ook van de regering-Martens VI weinig of geen vooruitgang in de staatshervorming te verwachten kon vallen.

In de zomer raakte de inhoud bekend van enkele rapporten van het in 1983 opgerichte Studiecentrum voor de Hervorming van de Instellingen (27), waarvan de werkzaamheden door de oppositie waren geboycot.

Inzake de economische en monetaire unie aanvaardde het Studiecentrum het beginsel van de financiële verantwoordelijkheid van de deelgebieden. De solidaire middelenvoorziening moet aanvullend, omkeerbaar, doorzichtig en op basis van objectieve criteria gebeuren. De monetaire politiek, het prijs- en inkomensbeleid, de fiscaliteit, de sociale zekerheid, de transregionale en internationale infrastructuur, sommige aspecten van het buitenlandse economisch beleid, van het industriebeleid, van het energiebeleid en van het beleid inzake de natuurlijke rijkdommen dienen volgens het verslag nationale bevoegdheidsdomeinen te blijven (28).

In een ander rapport stelde het Studiecentrum voor dat de Senaat een ontmoetingsplaats zou worden van de centrale staat en van de deelgebieden. Het aantal senatoren zou tot een honderdtal worden beperkt, voor de helft rechtstreeks te verkiezen en voor de helft door de gemeenschapsraden. Over de bevoegdheden formuleerde het centrum twee voorstellen: een beperkte en een radicale hervorming. Die laatste hield in, dat de Senaat alleen nog maar een evocatierecht en een amenderingsrecht t.a.v. de Kamer en de Raden van de deelgebieden zou hebben (29).

In het programma van de regering-Martens VI was er sprake van de staatshervorming verder toe te vertrouwen aan een Studiecentrum voor de Hervorming van de Staat. De regering nodigde alle politieke partijen

(27) Zie M. DEWEERDT, « Overzicht van het Belgische politiek gebeuren in 1983 », in *Res Publica*, 1984, nr. 4, blz. 454.

(28) Zie *De Financieel Economische Tijd*, 8 augustus 1985.

(29) *Idem*, 9 augustus 1985.

uit actief deel te nemen aan de werkzaamheden van het Centrum. Tijdens het investituurdebat leek premier Martens niet afkerig te staan tegenover het SP-voorstel de discussie over de staats hervorming niet in een studiecentrum maar in het parlement te voeren.

Arbitragehof.

Het in 1984 geïnstalleerde Arbitragehof (30) wees in 1985 zijn eerste arresten.

Op 5 april schorste het Hof het zgn. decreet-Coëme van de Waalse Gewestraad over de rationalisering van de distributie van gas en elektriciteit (decreet van 1 februari 1985) voor een periode van drie maanden. De regering had op 1 februari beslist tegen het decreet beroep aan te tekenen omdat de Waalse Gewestraad zijn bevoegdheden zou zijn te buiten gegaan en inbreuk zou hebben gepleegd op de gemeentelijke autonomie door de gemeenten te verplichten bij een (geografisch) welbepaalde intercommunale aan te sluiten. Op 28 juni ging het Arbitragehof over tot de vernietiging van het decreet-Coëme wegens bevoegdheidsoverschrijding.

Het verzoek van de Vlaamse regering om het zgn. decreet-Lepaffe van de Franse Gemeenschapsraad (decreet van 26 juni 1984) te schorsen, werd op 5 april verworpen. Het decreet bepaalt dat Franstalige mandatarissen buiten het Franse taalgebied niet kunnen worden verplicht een andere taal dan het Frans te gebruiken (31). Het Hof was van oordeel dat het decreet « geen moeilijk te herstellen ernstig nadeel » berokkende aan de Vlaamse Gemeenschap. Over de vraag tot vernietiging van het decreet zou het Arbitragehof pas in 1986 uitspraak doen.

Op 20 december vernietigde het Arbitragehof artikel 8B van het decreet van de Franse Gemeenschapsraad van 8 september 1981 inzake de erkenning van lokale radio- en tv-zenders in het Franstalige landsdeel. De regering had op 7 juni 1982 beroep aangetekend omdat de Raad zijn bevoegdheid zou hebben overschreden. Het Arbitragehof gaf de regering gelijk en vernietigde artikel 8B, dat uitzendingen van publicitaire en commerciële aard op de erkende lokale zenders verbood. Volgens het Hof is krachtens de bijzondere wet van 8 augustus 1980

(30) Zie M. DEWEERDT, « Overzicht van het Belgische politiek gebeuren in 1984 », in *Res Publica*, 1985, nr. 2-3, blz. 212.

(31) *Ibidem*, blz. 213-214. De Raad van State had op 31 mei beslist de behandeling van de klachten tegen burgemeester Happart van Voeren en enkele andere taaldossiers voorlopig stil te leggen, in afwachting van een uitspraak van het Arbitragehof over het decreet-Lepaffe.

alleen de nationale regering bevoegd het uitzenden van handelsreclame te regelen, ongeacht de aard van de omroep.

Het Arbitragehof wees op 25 oktober een principieel arrest over zijn samenstelling en werking. Het Hof telt twaalf leden : zes Nederlandstaligen en zes Franstaligen. Het wordt om beurten voorgezeten door een Nederlandstalige en een Franstalige, telkens voor één jaar. Het Hof beraadslaagt in beginsel in kamers van zeven rechters : drie Nederlandstaligen, drie Franstaligen en de dienstdoende voorzitter. Op 17 september hadden de Franse Gemeenschap en het Waalse Gewest, bij de verdere behandeling van een aantal prejudiciële taalkwesties, de samenstelling van de behandelende kamer gewraakt. Die kamer werd voorgezeten door de Vlaming Jan Delva en telde dus vier Nederlandstalige en drie Franstalige leden. Op 1 september was het voorzitterschap van het Arbitragehof overgegaan op de Franstalige Etienne Gutt. Volgens de Franse Gemeenschap en het Waalse Gewest diende de taalkundige samenstelling van de genoemde kamer daarom te worden gewijzigd.

In voltallige zitting wees het Arbitragehof op 25 oktober die stelling van de hand. Uit de wet blijkt dat de wisseling van de (taalkundige) meerderheid in de kamers van zeven leden slechts geldt voor de zaken die nieuw worden ingeleid vanaf 1 september van elk jaar. Het Hof besliste met andere woorden dat voor iedere zaak de kamer definitief is samengesteld.

Conflicten.

Tussen de nationale regering en de gemeenschapsregeringen bleef de betwisting over de vraag wie bevoegd is voor de jeugdbescherming onopgelost. De bijzondere wet van 8 augustus 1980 wijst die bevoegdheid toe aan de gemeenschappen, « met uitzondering van de aangelegenheden ressorterende onder het burgerlijk recht, het strafrecht of het gerechtelijk recht ».

De Raad van State had op 26 oktober 1984 advies uitgebracht over drie ontwerp-teksten tot wijziging van de wet van 8 april 1965 op de jeugdbescherming : een nationaal ontwerp van minister van Justitie Gol, een ontwerp van Vlaams gemeenschapsminister Steyaert en een ontwerp van de Franse gemeenschapsminister Monfils. In het advies gaf de Raad van State een zeer beperkte omschrijving van het begrip « persoonsgebonden materies ». Fundamenteel daarbij is volgens de Raad van State « de communicatie van de burger met de instellingen ». De Raad leidde daaruit af, dat men aan de burger wel rechten kan verlenen maar geen verplichtingen kan opleggen. Voorts erkende de Raad de nationale bevoegdheid over elke aangelegenheid — ook als die per-

soonsgebonden is — die valt onder het burgerlijk, gerechtelijk of strafrecht. De Gemeenschappen voerden aan dat het bij de jeugdbescherming niet om recht maar om pedagogische dwang gaat.

Op 9 januari 1985 besliste de Vlaamse regering een commissie op te richten die haar een advies moest geven over de bevoegdheid van de gemeenschappen inzake de persoonsgebonden materies. De commissie, voorgezeten door prof. Rimanque, werd op 18 januari geïnstalleerd en bracht eind maart haar advies uit. Volgens de commissie zijn persoonsgebonden aangelegenheden « alle vormen van sociale interactie die het welzijn van de menselijke persoon beogen, voor zover die betrekking heeft op zijn persoonlijke leefwereld ». Zij was eveneens van oordeel dat de gemeenschappen in beginsel niet onbevoegd zijn verplichtingen op te leggen aan private natuurlijke personen.

Gewapend met dat advies, besliste de Vlaamse regering het ontwerp-decreet op de bijzondere jeugdzorg toch bij de Vlaamse Raad in te dienen. De Raad keurde het ontwerp op 27 juni goed, maar uitvoeringsbesluiten bleven wegens het slepende bevoegdheidsconflict uit.

Op 30 januari besliste de Vlaamse regering een belangenconflict in te leiden omdat een Vlaams bedrijf, dat door Openbare Werken was aangeduid om een brug te bouwen in La Louvière, van het Waalse Gewest geen bouwvergunning kreeg. De vergunning zou wel worden afgeleverd aan een Waals consortium. De zaak kwam ter sprake op het Overlegcomité regering-executieven, maar omdat de aanbestedingstermijn inmiddels was verstreken, moest de aanbestedingsprocedure worden overgedaan.

Op 9 mei werd in de Senaat de stemming over de begroting van Verkeerswezen verdaagd, nadat De Bondt (CVP) een amendement had ingediend om de personeelskredieten van de nationale administratie voor toerisme over te dragen aan de gemeenschappen, die voor het toerisme bevoegd zijn. Twee weken later (23 mei) verwierp de Senaat het amendement, nadat senator de Serrano (CVP) had meegedeeld dat de Koning een K.B. had ondertekend waarbij minister van Verkeerswezen De Croo zijn bevoegdheid over toerisme volledig aan de gemeenschappen overdroeg, op de vertegenwoordiging in het buitenland en het statuut van de reisbureaus na. Op 24 juli besliste de Vlaamse regering bij de Raad van State beroep aan te tekenen tegen dat K.B., « dat een dienst in stand houdt die belast is met gemeenschapsbevoegheden ». Het probleem over de toeristische bevoegdheid was dus nog niet van de baan. Van haar kant vocht de nationale regering bij het Arbitragehof het decreet van de Vlaamse Raad van 20 maart 1984 inzake het statuut van logiesverstreckende bedrijven aan. De regering wilde het

decreet ten dele laten vernietigen, omdat het brandbeveiligingsnormen bevat die een nationale bevoegdheid zijn.

Op 29 april riep de Vlaamse Raad eenparig een belangenconflict in tegen een ontwerp-decreet van de Waalse gewestregering op de bescherming van het oppervlaktewater. Het ontwerp voerde een Waalse taks in van drie frank per « uitgevoerde » kubieke meter oppervlakte- en grondwater dat drinkbaar is of kan worden gemaakt. Ook de Brusselse executieve protesteerde tegen het ontwerp-decreet. Het wettelijk geregelde overleg tussen het Vlaamse en het Waalse Gewest, waarvoor een termijn van zestig dagen is voorzien, sprong op 27 juni af. Het dossier belandde bij de Kamer die op 23 juli een gemotiveerde motie goedkeurde waardoor het ontwerp-decreet geschorst bleef in afwachting van een beslissing van het Overlegcomité regering-executieven (met de Vlaamse kamerleden keurden ook de meeste Brusselse mandatarissen de motie goed; de Waalse leden stemden tegen). Ook in het Overlegcomité kon het conflict niet worden bijgelegd. Op 2 september keurde de Waalse Gewestraad het omstreden decreet goed. De ontwerp-tekst werd wel enigszins aangepast: de « watertaks » kan worden opgeschort indien er tussen de gewesten lange-termijnovereenkomsten over de waterlevering worden gesloten (32).

8. Wetgevend werk.

Hierna volgt een overzicht van de belangrijkste wetten die in 1985 tot stand kwamen en nog niet eerder werden besproken.

Grondwet.

Na de Senaat in 1984, schrapte de Kamer op 23 mei 1985 artikel 56bis van de Grondwet dat de categorieën opsomt tot ten minste één waarvan men moet behoren om tot senator te kunnen worden verkozen. Door de opheffing van artikel 56bis (wet van 3 juni, B.S. 5 juli en erratum 6 augustus) zijn, op de leeftijd na, de verkiesbaarheidsvoorwaarden voor Kamer en Senaat nu dezelfde (33).

(32) De « watertaks » was niet het enige incident tussen Vlaanderen en Wallonië. In februari had de burgemeester van het Waalse Hensies drie drinkwaterverwinningsputten van de Tussengemeentelijke Maatschappij van Vlaanderen voor Waterbedeling (TMVW) laten sluiten omdat er nooit een vergunning zou zijn aangevraagd. De Vlaamse regering werkte overigens aan een plan om Vlaanderen minder afhankelijk te maken van Wallonië voor zijn drinkwaterlevering.

(33) Zie M. DEWEERDT, *op. cit.*, blz. 218. Ecolo-senator Jean-Marie Hamelle, wiens geloofsbrieven niet waren goedgekeurd omdat hij niet aan de voorwaarden van Grondwetsartikel 56bis voldeed, had al op 29 maart dan toch de grondwettelijke eed afgelegd nadat zijn geloofsbrieven wél gevalideerd werden. Hamelle volgde de in 1984 overleden Simonne Jortay-Lemaire op.

Sociale-zekerheidskaart.

De wet van 25 januari 1985 introduceerde de sociale-zekerheidskaart, ook arbeidskaart genoemd. De SZ-kaart heeft tot doel de arbeidsmarkt te zuiveren van sluiwerk en, op iets langere termijn, de dagelijkse stempelcontrole voor werklozen af te schaffen. Al wie aan de leerplicht heeft voldaan, krijgt een dergelijke kaart die moet worden ingeleverd in geval van werkloosheid. De kaart zou het eerst worden ingevoerd in de bouw- en diamantsector.

Bedrijfsrevisoraat.

Bij wet van 21 februari 1985 werd het bedrijfsrevisoraat hervormd. Bedrijfsrevisoren moeten voortaan de « getrouwheid en de volledigheid van de economische en financiële inlichtingen die door het ondernemingshoofd aan de ondernemingsraden worden verstrekt, controleren en daarover verslag uitbrengen bij de ondernemingsraden ». Bedrijven met een ondernemingsraad dienen in de loop van 1986, naar gelang van hun rechtsvorm, een commissaris-revisor of een bedrijfsrevisor aan te stellen. De functie van vennootschapscommissaris kan uitsluitend door bedrijfsrevisoren worden uitgeoefend. In KMO's kan elke individuele vennoot de bevoegdheid van een commissaris uitoefenen. Voorts herzielt de wet het statuut van de bedrijfsrevisor en regelt zij de titel en het beroep van accountant.

Handelsvennootschappen.

De wet van 15 juli 1985 gaf de pvba's (personenvennootschap met beperkte aansprakelijkheid) een termijn van vijf jaar om hun maatschappelijke aanduiding te vervangen door « besloten vennootschap met beperkte aansprakelijkheid » (bvba). Terzelfder tijd moet het minimumkapitaal verhoogd worden tot 750.000 F en kunnen nu ook rechtspersonen deel uitmaken van een bvba.

Op 12 januari 1985 werd de wet van 5 december 1984 tot wijziging van de wetten op de handelsvennootschappen van kracht. De wet schafte de vroegere duurtijd van maximum dertig jaar af, zodat een vennootschap nu voor onbeperkte duur kan worden opgericht of verlengd. Het vereiste minimumaantal vennoten van een NV werd verlaagd van zeven tot twee, voor de coöperatieve venootschap van zeven tot drie.

Taalgebruik.

De wet van 23 september 1985 richtte een nieuw gerechtelijk arrondissement op, Eupen, dat de gemeenten van het Duitse taalgebied omvat.

In de regel geschiedt de rechtspleging er in het Duits (vroeger was dat de uitzondering).

Opiniepeilingen.

Bij wet van 18 juli 1985 werd de bekendmaking van opiniepeilingen gereguleerd. De wet somt de gegevens op waarvan de bekendmaking van peilingen moet vergezeld zijn en verbiedt de publikatie van de resultaten van opiniepeilingen met betrekking tot verkiezingen vanaf de dertigste kalenderdag die de verkiezingsdatum voorafgaat.

9. Overige gebeurtenissen.

Hierna volgt een overzicht van een aantal gebeurtenissen uit 1985 die in vorige hoofdstukken nog niet aan bod zijn gekomen.

Gemeentefinanciën.

De Belgische gemeenten slaagden er in 1985 verder in hun financiële toestand aan te zuiveren (34). In 1984 was het totale begrotingstekort voor het eigen dienstjaar al teruggebracht tot 6 miljard F, tegenover nog 27,2 miljard F in 1983. Het gecumuleerde tekort was gedaald van 59,5 miljard F in 1983 tot 35,1 miljard F in 1984. De uitstaande schuld van de gemeenten was in dezelfde periode gestegen van 77,9 tot 95,7 miljard F.

Voor het dienstjaar 1985 werd het begrotingstekort verder herleid tot 1,6 miljard F, het gecumuleerde tekort tot 8,1 miljard F.

Twee steden kregen, naar het voorbeeld van Brussel, Luik en Antwerpen, toegang tot het Hulpfonds tot financieel herstel van de gemeenten. Op 10 mei werd de conventie getekend waardoor Gent een consolidatielening van 8,7 miljard F kreeg. Op 22 mei gebeurde hetzelfde voor Charleroi (4,2 miljard F).

Vorst was de eerste « gewone » gemeente die toegang kreeg tot het Hulpfonds, nadat de gemeenteraad een ingrijpend saneringsplan had goedgekeurd. De conventie (2,8 miljard F) werd op 18 juli ondertekend.

Met Schaarbeek werd op 1 augustus een conventie gesloten. De gemeente kreeg een consolidatielening van 6,8 miljard F (35). De moge-

(34) Zie M. DEWEERDT, *op. cit.*, blz. 222.

(35) Burgemeester Nols van Schaarbeek had begin juni alle gemeentediensten, op het onderwijs na, gesloten om op de ernst van de toestand te wijzen en — vooral — om de regering onder druk te zetten om reeds een voorschot op de lening toe te kennen. Dat gebeurde trouwens op 13 juni (114 miljoen F voorschot op aandeel Gemeentefonds 1986) en op 27 juni (105 miljoen op hogere belastingen).

lijkheid om tot het Hulpfonds toe te treden, liep op 31 december 1985 ten einde. De nieuwe regering-Martens kondigde echter aan de maatregel te verlengen ten behoeve van de Brusselse gemeenten.

Terreur en geweld.

De Cellules communistes combattantes (CCC) zetten in 1985 hun terreurreeks voort (36). Volgende aanslagen werden gepleegd:

- 15 januari tegen een NAVO-gebouw in Sint-Stevens-Woluwe;
- 1 mei tegen het VBO-gebouw in Brussel; bij de aanslag kwamen twee brandweermannen om het leven;
- 6 mei tegen een rijkswachtgebouw in Sint-Pieters-Woluwe;
- 8 oktober tegen Sibelgaz in Brussel;
- 13 oktober tegen de zetel van Fabrimetal en een belastingkantoor in Charleroi;
- 20 oktober tegen het informatiekantoor van het leger in Namen en tegen de auto van Pierre Galand, een van de organisatoren van de vredesbetoging die op die dag in Brussel plaatsvond;
- 4 november tegen de Bank Brussel-Lambert in Etterbeek en de Generale Bank in Charleroi;
- 5 november tegen de Manufacturers Hanover Bank in Charleroi en de Kredietbank in Leuven;
- 21 november tegen het Amerikaans bedrijf Motorola in Watermaal-Bosvoorde;
- 4 december tegen de Bank of America in Antwerpen;
- 6 december tegen een NAVO-pijpleiding in Wortegem-Petegem (diezelfde dag ontplofte een bom in het gerechtsgebouw in Luik. Die aanslag, waarbij één dode viel, werd niet door de CCC opgeëist).

Op 16 december slaagde het gerecht erin vier vermoedelijke CCC-leden aan te houden in Namen. Onder hen bevond zich Pierre Carette, waarvan vermoed werd dat hij het kopstuk van de terreurorganisatie was. In de daaropvolgende weken werden verschillende schuilplaatsen van de CCC ontdekt.

Op 20 en 21 april vonden bomaanslagen plaats tegen het gebouw van de Noordatlantische Assemblée in Brussel resp. AEG-Telefunken in Ukkel. De aanslagen werden opgeëist door het Front révolutionnaire d'Action prolétarienne (FRAP), waarvan verondersteld werd dat het banden had

(36) Zie M. DEWEERDT, *op. cit.*, blz. 222.

met de CCC. In augustus werd een vrouw aangehouden die ervan verdacht werd lid te zijn van de FRAP.

Ook de zgn. bende van Nijvel, die in 1982 en 1983 verschillende moordende overvallen zou hebben gepleegd, kwam weer in het nieuws. Bij overvallen op Delhaize-warenhuizen in Overijse en Eigenbrakel (27 september) en Aalst (9 november) vielen er telkens acht doden.

Dat alles, te zamen met het Heizeldrama (zie hoofdstuk 3), zette er de regering toe aan de veiligheidsmaatregelen te verhogen. Naast de maatregelen die in het kader van de zgn. actualisering van het regeerakkoord werden genomen (zie hoofdstuk 2), besliste de regering op 3 mei de oproepnummers 901 (Rijkswacht) en 906 (politie) te fuseren. Na het Heizeldrama werd beslist geleidelijk 1.729 rijkswachters in dienst te nemen om zo het wettelijk toegelaten maximum van 16.970 te bereiken.

Op 5 november riep de regering de bevolking op mee te werken aan de opsporing van de daders van de CCC-aanslagen. Het ministercomité voor de Veiligheid nam op 16 november een reeks beslissingen om de slagkracht van de ordediensten te versterken, o.a. de verbetering van de uitrusting en de opleiding van politie, rijkswacht en gerechtelijke politie. Van november 1985 tot 31 januari 1986 stonden honderden militairen de Rijkswacht bij voor de preventieve bescherming van gebouwen.

Benoemingen.

Op 21 mei benoemde de Koning Herman Balthazar tot gouverneur van Oost-Vlaanderen, in opvolging van Roger De Kinder die op 29 juli 1984 was overleden. Balthazar (°Gent 4 maart 1938) was hoogleraar aan de RU Gent en docent aan de VU Brussel. Hij trad op 1 juli in functie.

Dat de vervanging van De Kinder zo lang op zich liet wachten, had verschillende oorzaken. De Oostvlaamse CVP eiste het ambt voor zich op, hoewel Oost-Vlaanderen traditioneel een socialistisch gouverneur heeft. De SP had na de dood van De Kinder Marc Galle als kandidaat-opvolger naar voren geschoven. In de Wetstraat deden geruchten de ronde, dat minister van Binnenlandse Zaken weigerde de kandidatuur van Galle te steunen wegens diens omstreden wetsvoorstel inzake de talenkennis van mandatarissen (37). Namen van kandidaten die her en der opdoken waren die van politierechter Arnold Haeck en van de Brabantse vice-gouverneur Aimé van Lent. Begin februari droeg de Volksunie Frans Baert als kandidaat-gouverneur voor.

(37) *Ibidem*, blz. 183-184.

De Koning benoemde twee nieuwe minister van Staat : de liberaal Willy de Clercq (K.B. 6 januari 1985) en de socialist Frank van Acker (K.B. 6 juni 1985).

Sociale zekerheid.

Op 28 mei overhandigde de Koninklijke Commissie voor de Sociale Zekerheid haar eindverslag aan minister van Sociale Zaken Dehaene. De Commissie, die werd geïnstalleerd op 22 december 1980 en werd voorzeten door de Leuvense hoogleraar Roger Dillemans, was belast met de codificering, harmonisering en vereenvoudiging van de wetgeving inzake de sociale zekerheid. Haar verslag werd geschreven in de vorm van een voorontwerp van Wetboek van Sociale Zekerheid, dat — zonder de pensioenwetgeving — 605 artikels telt.

Krachtens het Wetboek zou de sociale zekerheid een driedelige structuur krijgen :

a) Een stelsel van gezinsprestaties, eenvormig en niet meer beroepsgebonden, dat gefinancierd wordt uit de algemene middelen.

b) Drie stelsels van sociale verzekering voor resp. werknemers, zelfstandigen en overheids personeel die de gezondheidszorgen en de beroepsgebonden vervangingsinkomens (werkloosheid, invaliditeit,...) omvatten. Hier zijn wel bijdragen verschuldigd en worden de uitkeringen eveneens toegekend zonder onderzoek naar het inkomen.

c) Een stelsel van sociale bijstand met het gewaarborgd minimum-inkomen en de tegemoetkomingen voor minder-validen. Hier zijn geen bijdragen verschuldigd, maar de toekenning van de voordelen wordt wel onderworpen aan een onderzoek naar het inkomen.

Het voorontwerp vereenvoudigt de sociale wetgeving grondig : alle uitzonderingen, alle afwijkingen, alle gunstregelingen worden geschrapt.

Kempense Steenkoolmijnen.

Naar het jaareinde toe werd het almaar duidelijker dat de regering-Martens VI zou geconfronteerd worden met het netelige dossier van de Limburgse steenkoolmijnen. De financiële middelen die de nv Kempense Steenkoolmijnen (KS) had gekregen in het kader van de steunverlening aan de zgn. nationale sectoren, zouden waarschijnlijk medio 1986 opgebruikt zijn. Anderzijds was het Vlaamse Gewest, dat krachtens de zgn. staal- en schuldenwet van 5 maart 1984 (38) moet instaan voor

de verdere financiering, niet in staat de jaarlijkse te verwachten verliezen van ca. 15 miljard F te dragen.

Op 30 oktober bracht de raad van bestuur van KS een gunstig advies uit over een herstructureringsplan van het directiecomité. Het plan voorzag in o.m. een produktievermindering van 6,3 tot 5,5 miljoen ton steenkool per jaar, de fusie van de mijnen van Winterslag en Waterschei tot één complex Genk en de afvloeiing, tegen uiterlijk 1 januari 1990, van 3.740 arbeiders (ongeveer een vijfde van de personeelsbezetting).

De vakbonden, die het plan voordien reeds als onbespreekbaar hadden van de hand gewezen, noemden een staking aanvankelijk voorbarig, maar onder druk van de basis legden de Limburgse mijnwerkers op 4 november voor 24 uur het werk neer. Die dag werd beslist 's anderendaags voort te staken en hoewel de vakbonden hadden opgeroepen tot werkhervatting, gingen ook op 6 april een groot aantal mijnwerkers niet aan de slag. De KS-directie had er zich inmiddels toe verbonden geen beslissingen te nemen vooraleer overleg zou worden gepleegd tussen de overheid, de werkgever en de werknemers.

Dat overleg begon op 12 december. Beslist werd toen rond vijf thema's werkgroepen op te richten die tegen eind juni 1986 hun werkzaamheden zouden moeten beëindigen. De thema's waren: toekomstvisie en herstructurering; energiebeleid en diversificatie; financiering; sociale begeleiding; reconversie. Voor de dringende herstructurering van de mijnzetels te Waterschei en te Winterslag werd overeengekomen dat uiterlijk eind januari 1986 de beslissing zou moeten genomen zijn.

Op 20 december maakte *De Standaard* de inhoud bekend van het verslag van de Leuvense hoogleraar Vic van Rompuy aan de Vlaamse regering. Van Rompuy was er door de voorzitter van de regering, Gaston Geens, mee belast de toekomst van KS te onderzoeken. Hij opteerde in zijn eindverslag voor een interne herstructurering ten einde het exploitatieverlies geleidelijk terug te brengen tot het niveau van de jaarlijkse opbrengst van de erfenisrechten in Vlaanderen (ca. 5 miljard F). Volledige sluiting of het behoud van de bestaande toestand wees Van Rompuy van de hand.

10. De evolutie in de partijen.

Het partijpolitieke leven stond in 1985 grotendeels in het teken van de parlamentsverkiezingen. Alle partijen belegden één of meer congressen waarop het verkiezingsprogramma werd vastgelegd en/of uitgedragen.

Voor de *SP* en de *PS* stond 1985 bovendien in het teken van de honderdste verjaardag van de stichting van de Belgische Werkliedenpartij

(BWP), de eerste socialistische partij in het land en de voorlooper van de Belgische Socialistische Partij (BSP, 1945), die in 1978 was uiteengevallen in de (Vlaamse) Socialistische Partij (SP) en de (Frans-talige) Parti Socialiste. Ter gelegenheid van het eeuwfeest vonden verscheidene manifestaties plaats. In de Koninklijke Bibliotheek te Brussel liep van 23 maart tot 20 april de retrospectieve tentoonstelling *Honderd jaar socialisme, 1885-1985*. SP en PS organiseerden een massafeest resp. in Antwerpen (23 maart) en Vorst (20 april). Op 17 en 18 april had in Brussel een bijeenkomst plaats van de leiders van de Socialistische Internationale, die besloten werd met een academische zitting.

Hoewel binnen de christelijke arbeidersbeweging (Algemeen Christelijk Werknemersverbond, ACW) een ruime meerderheid zich in 1984 had uitgesproken voor een verdere samenwerking met de CVP (39), richtten tegenstanders van de ACW-CVP-binding op 9 februari de *Werkgroep Kristelijke Arbeiderspartij* (WKAP) op, die ijvert voor de vorming van een eigen arbeiderspartij door het ACW.

Wegens zijn betrokkenheid hierbij werd Paul Pataer, die « vrijgestelde » was van de christelijke bediendenbond LBC, door zijn werkgever ontslagen. Volgens de LBC kwam Pataer eerder gemaakte afspraken rond zijn medewerking aan de werkgroep niet na en had hij door een interview met de BRT zijn werkgever met deze groep geïdentificeerd.

In een « vrije tribune » van het februari-nummer van *De Nieuwe Maand* pleitte een groep ACW-militanten voor een kartelvorming met de SP als een eerste stap naar een eigen politieke formatie van christelijke arbeiders en een progressieve frontvorming. SP-voorzitter Van Miert kondigde op 1 april aan gesprekken te zullen aanknopen met die groep ACW-militanten. Op 19 april meldde *De Standaard* dat er een principieel akkoord was bereikt tussen een groep ACW'ers die zich aandienen als PAKS (*Progressief Akkoord Kristenen-Socialisten*) en de SP over een samenwerking met het oog op de parlementsverkiezingen. Paul Pataer bleek de belangrijkste figuur achter het PAKS-initiatief te zijn.

Op 22 april raakte de precieze inhoud van het samenwerkingsakkoord bekend. In zoveel mogelijk arrondissementen zou PAKS telkens één kandidaat voordragen, die een interessante plaats zou krijgen (strijdplaats, plaats na de strijdplaats, lijstduwer) op de SP-lijsten. De SP waarborgde ten minste twee verkiesbare plaatsen. De PAKS-verkozenen zouden in het parlement het statuut van waarnemend lid van de SP-fractie krijgen. 's Anderendaags veroordeelde het dagelijks bestuur van het ACW

(39) *Ibidem*, blz. 226.

het PAKS-initiatief. Volgens het ACW ging het om enkelingen die geenszins het ACW vertegenwoordigen, maar integendeel de naam van het ACW misbruiken. Op 26 april keurde ook de WKAP het samenwerkingsakkoord af. WKAP zei niet de weg van de samenwerking te willen bewandelen en te blijven ijveren voor een eigen christelijke arbeiderspartij.

Begin mei drukten de Vlaamse communisten de wens uit met de SP te onderhandelen over de uitbreiding van het SP-PAKS-akkoord tot de KPB. De Vlaamse socialisten gingen niet op dat voorstel in.

De uitvoering van het samenwerkingsakkoord stuitte op heel wat moeilijkheden. Hoewel het SP-congres in 1984 het principe van de open kandidatenlijsten had aanvaard (40), waren maar weinig federaties geneigd een verkiesbare plaats aan te bieden aan PAKS-kandidaten. Het federaal congres van de SP van het kiesarrondissement Gent-Eeklo bood op 15 juni de vierde (niet-verkiesbare) plaats op de kamerlijst aan Pataer aan. Het uitvoerend bureau had voorgesteld hem de tweede plaats op de senaatslijst te geven, maar het congres was daar niet voor te vinden. In PAKS-kringen werd ontstemd gereageerd. SP-voorzitter Van Miert deelde op 17 juni mee dat de SP het bereikte akkoord volledig zou honoreren en liet uitschijnen dat dit via de coöptatie zou kunnen gebeuren.

Toen de lijstensamenstelling binnen de SP was afgerond, bleek dat PAKS uiteindelijk geen enkele verkiesbare plaats had gekregen. De groep was met in totaal tien kandidaten aanwezig op de SP-lijsten en haalde bij de verkiezingen van 13 oktober zo'n 5.000 stemmen. In uitvoering van de inmiddels aangegane verbintenis liet de SP Paul Pataer tot provinciaal senator voor Oost-Vlaanderen coöpteren.

Zoals bij de Europese verkiezingen van 1984 stelde de SP haar verkiezingslijsten ook open voor Doorbraak-kandidaten, met name in de provincie Limburg en het arrondissement Antwerpen en Leuven. SP-voorzitter Karel van Miert voerde de kamerlijst in Brussel aan en werd verkozen. In het Europees Parlement werd hij opgevolgd door Fanny Boesmans.

Op 1 maart werd Wim Geldolf, senator en gemeenteraadslid van Antwerpen, voor een periode van twee jaar als partijlid geschorst nadat hij in het openbaar fel was uitgevallen tegen twee Antwerpse SP-schepenen in verband met de zaak van de stortplaats Hoge Maey, waar onregelmatigheden zouden hebben plaatsgevonden. Senator Aimé Canipel nam in maart ontslag nadat zijn naam was genoemd in een finan-

(40) *Ibidem*, blz. 223.

cieel schandaal in de socialistische metaalbond CMB waarvan hij provinciaal secretaris was.

De *Parti Socialiste* (PS) herkoos op 16 februari Guy Spitaels tot voorzitter. Hij was de enige kandidaat en kreeg 94,6 % van de uitgebrachte stemmen. Op 11 juni stelden de PS en de socialistische vakbond FGTB een gemeenschappelijk programma voor met betrekking tot de sociaal-economische en de institutionele problemen. Het was de eerste keer dat tussen een partij en een vakbond een dergelijk akkoord tot stand kwam. De betrekkingen tussen PS en FGTB die lange tijd erg koel waren geweest, leken daarmee opnieuw genormaliseerd. Krachtlijnen van het programma waren een radicaal (driedelig) federalisme en een beleid van selectieve relance.

De *Christelijke Volkspartij* (CVP) vierde op 14 december in Dilbeek haar veertigste verjaardag. Begin 1985 heerste in de partij grote verdeeldheid over de zgn. rakettenkwestie (zie ook hoofdstuk 1). De zaak kwam, achter gesloten deuren, ter sprake op het actualiteitscongres van 9 februari in Gent, maar een duidelijk standpunt werd er niet ingenomen. Het congres schaarde zich wel ondubbelzinnig achter het herstelbeleid van de regering en sprak zich uit voor een consequente uitbouw van een federale unie.

Op een open-partijdag over het cultuurbeleid kantte CVP-voorzitter Swaelen zich tegen de uitbreiding van het Cultuurpact. Hij zei dat de CVP streeft naar een alternatief voor het pact, dat « niet het meest geëigende instrument is voor overleg tussen de levensbeschouwelijke groepen ».

Na de verkiezingen van 13 oktober werd verwacht dat partijvoorzitter Swaelen tot de regering zou toetreden en dus vervangen zou worden. Een (onofficieel) opvolgsscenario om Wivina Demeester-De Meyer aan het hoofd van de partij te brengen, werd doorkruist door de tegenkandidatuur van Herman van Rompuy en Jean-Luc Dehaene. Om verdere onenigheid binnen de partij tegen te gaan, zag Swaelen zich genoodzaakt mee te delen dat hij geen kandidaat-minister was en dat hij in het voorjaar 1986 het congres zou vragen zijn voorzittersmandaat te verlengen.

Het partijblad *Zeg* werd begin 1985 omgevormd tot een christendemocratisch weekblad dat ook via losse verkoop te krijgen is. Op initiatief van minister Tindemans verscheen vanaf februari *Beraad*, een tweeweeklijks politiek blad voor de herbronning van de CVP.

De *Partij voor Vrijheid en Vooruitgang* (PVV) keurde op haar congressen van 9-10 maart en 15-16 juni het partijprogramma voor 1985-1989 goed. Het programma *Er is opnieuw een toekomst* werd als pocket-

boek te koop aangeboden in kranten- en boekenwinkels. Minder staat en minder bureaucratie, meer competitie en minder reglementering vormen de « blauwe draad » doorheen het programma. Het voorstel de kiesplicht af te schaffen, werd voor verdere discussie uit de ontwerp-tekst gelicht nadat gebleken was dat daarover verdeeldheid bestond onder de congresgangers. Op 13 mei hield de PVV haar tweede « Dag van de Vrijheid ». Partijvoorzitter Verhofstadt kondigde er een « verruimingsoperatie » aan die, naar achteraf zou blijken, beperkt van omvang bleef. Kamerlid Thomas Delahaye, die in 1984 gebroken had met RAD-UDRT, was de enige bekende politicus die een (niet-verkiezbare) plaats kreeg op de PVV-lijsten. Eerder was gezegd dat ook oud-burgemeester Van Maele van Brugge en burgemeester Geurts van Wemmel kandidaat zouden zijn.

Na de toetreding van Verhofstadt tot de regering-Martens VI duidde het PVV-congres op 21 december Annemie Neyts tot partijvoorzitter aan. Zij was de enige kandidaat en kreeg 675 stemmen; er waren 81 stemmen blanco of ongeldig. Neyts was al sinds 28 november waarnemend voorzitter van de Vlaamse liberale partij. De PVV-Jongeren kozen op 17 maart Jan Nolf tot nieuwe voorzitter.

De *Volksunie* (VU) hield op 9 en 10 maart in Kortrijk haar 22ste partijcongres onder het thema « Werk in een Vlaamse Staat ». Voorzitter Anciaux zei daar dat het uur nadert « voor de aflossing van de wacht » en dat tegen het volgende statutair congres, in 1987, een nieuwe generatie klaar moet staan. Op 8 juni werd in Hasselt door ca. 5.000 partijgangers betoogd achter eveneens de slogan « Werk in een Vlaamse Staat ».

Na de verkiezingsnederlaag van de VU bevestigde de partijraad op 19 oktober zijn vertrouwen in voorzitter Anciaux. De raad droeg hem op de in Kortrijk aangekondigde vernieuwing en verjonging van de partij te versnellen en zelf te leiden. De operatie kreeg een begin van uitvoering in de aanduiding van de gecoöpteerde senatoren (waarvoor o.m. stichter Frans van der Elst en Rob Vandezande niet opnieuw werden voorgedragen) en in de vervanging van Frans Baert door Jaak Gabriels en van Van der Elst door Paul van Grembergen als fractieleider in de Kamer resp. de Senaat. Op 21 december werd Bart Tommelein de nieuwe voorzitter van de VU-Jongeren.

Op het sociaal-economisch congres van *Agalev* (Mechelen, 4-5 mei) slaagde een eerder toevallige meerderheid van « groene fundamentalisten » erin een aantal radicale standpunten door te drukken, zoals de socialisering van de banken en van de energiesector, en de invoering van de 32-urenweek. Kennelijk verrast door de grote aandacht en de negatieve reacties in de pers, zag de Agalev-top zich genoodzaakt

een en ander « in de juiste context » te plaatsen. Er werd ontkend dat de partij een gecentraliseerde planeconomie en een algemene nationalisering nastreeft. De verwarring werd toegeschreven aan een onhandig optreden van de Agalev-woordvoerders.

Aan Franstalige zijde verloor het *Front Démocratique des Francophones* (FDF) in maart twee parlementsleden. Kamerlid Léon Defosset en senator Serge Moureaux beantwoordden een oproep tot progressieve frontvorming van PS-voorzitter Spitaels, namen ontslag uit de partij en richtten het *Rassemblement Démocratique Bruxellois* (RDB) op, dat met het oog op de verkiezingen van 13 oktober een kartellijst vormde met de PS. Op 14 juni werden Defosset tot voorzitter en Moureaux tot secretaris van het RDB verkozen.

Nog in maart raakte bekend dat het FDF met de PS, de PRL en de PSC de mogelijkheid onderzocht van een gemeenschappelijke kandidatenlijst van Brusselse Franstaligen. Terwijl de PS en de PRL vrij vlug afhaakten, bleef een deel van de FDF-top toenadering zoeken tot de PSC om een centumpartij te vormen, een idee dat binnen de christendemocratische partij enige weerklank vond. Om de bedreigde eenheid in zijn partij te herstellen, vroeg en kreeg FDF-voorzitter Georges Clerfayt op 21 mei het vertrouwen van de Conseil général op basis van een 13-puntenplan voor de toekomst van Brussel. Voor de PSC was dat plan echter onaanvaardbaar en op 28 mei sprongen de contacten met het FDF af.

Kort voor de verkiezingen kondigden ook senator Roland Gillet en ondervoorzitter Peetermans aan de partij te verlaten. Na de verkiezingen vormden A. Spaak en A. Lagasse in de Franse Gemeenschapsraad een zgn. technische fractie met de PS. Het partijbestuur keurde dat af. Spaak en Lagasse legden zich daar uiteindelijk bij neer. Het FDF ging dan een technische fractie vormen met Ecolo.

Het *Rassemblement Wallon* (RW), dat in de voorgaande jaren reeds een deel van zijn achterban had verloren aan de liberalen en de socialisten, nam niet meer deel aan de parlementsverkiezingen en hield *de facto* op te bestaan. Een groot deel van de overblijvende RW'ers vond een onderkomen in de door oud-RW-voorzitter Paul-Henry Gendebien geleide *Alliance Démocratique Wallon* (ADW), die in het licht van de verkiezingen een associatie-overeenkomst sloot met de PSC. Gendebien werd op de PSC-lijst van Namen tot kamerlid verkozen. Een ander deel nam als *Parti Wallon* (PW) zonder veel succes aan de parlementsverkiezingen deel.

Bij de *Parti Social Chrétien* (PSC) werd Gérard Deprez eind januari door het Comité directeur als partijvoorzitter bevestigd. Aangezien er

geen andere kandidaten waren en Deprez de steun kreeg van vijftien arrondissementen, werd besloten geen verkiezingen uit te schrijven; normaal hebben alle PSC-leden het recht schriftelijk hun stem uit te brengen.

Op 9 februari sprak het PSC-congres zich uit tegen de eventuele « communautarisering » van het onderwijs. Op 28 mei maakte *La Libre Belgique* de inhoud bekend van een brief van senaatsfractie leider Alfred Califice aan voorzitter Deprez. Namens de PSC-fractie keurde Califice diens « negatieve houding inzake de communautarisering van het onderwijs » scherp af. De fractie zei te vrezen voor het isolement van de partij en drong aan op onderhandelingen over de waarborgen voor de vrije schoolkeuze en de financiering van het onderwijs. Diezelfde dag nog kon Deprez « de opstand van zijn senatoren » snel onderdrukken. In een communiqué werd gesteld dat alle misverstanden opgeruimd waren en dat de senaatsfractie trouw bleef aan de resolutie die op het congres van 9 februari was goedgekeurd. Naar verluidde zou de brief het werk zijn geweest van maar zes van de zestien senatoren.

De *Parti Réformateur Libéral* (PRL) stelde haar Brusselse kandidatenlijst open voor Roger Nols, de burgemeester van Schaarbeek die in 1983 het FDF had verlaten en als niet-partijlid al kandidaat was op de PRL-lijst bij de Europese verkiezingen van 1984, en voor oud-minister Henri Simonet die in 1983 ontslag had genomen uit de PS; beiden werden tot kamerlid verkozen. Oud-minister François Perin keerde op 12 juni de liberale partij de rug toe. Perin, die in 1977 van het RW naar de liberalen was overgestapt, zei niet langer akkoord te kunnen gaan met de « conservatieve politiek » van de PRL.

RAD-UDRT (Respect voor Arbeid en Democratie — Union démocratique pour le Respect du Travail) verkoos op 18 april Robert Hendrick tot (eerste) nationaal voorzitter. Tot dan toe was de partijleiding in handen van twee medevoorzitters, een Franstalige en een Nederlandstalige.

Op 24 mei werd in Nijvel een nieuwe partij opgericht die zichzelf « nieuw links » noemt: *Solidarité et Participation* (SeP). SeP was in 1982 ontstaan als politieke beweging van leden van de Waalse christelijke arbeidersbeweging die de band met de PSC hadden verbroken. Bij de verkiezingen van 13 oktober haalde SeP maar 32.000 stemmen.

De *Kommunistische Partij van België* (KPB), ten slotte, verloor bij de verkiezingen al haar zetels en verdween zodoende na zestig jaar uit het Belgische parlement.

BIJLAGE I

Samenstelling van de regering-Martens VI

Ministers

Wilfried Martens (CVP)	Eerste-minister
Jean Gol (PRL)	Vice-premier, Justitie en Institutionele Hervormingen
Charles-Ferdinand Nothomb (PSC) .	Vice-premier, Binnenlandse Zaken, Openbaar Ambt en Decentralisatie
Guy Verhofstadt (PVV)	Vice-premier, Begroting, Wetenschapsbeleid en het Plan
Leo Tindemans (CVP)	Buitenlandse Betrekkingen
Mark Eyskens (CVP)	Financiën
Louis Olivier (PRL)	Openbare Werken
Herman De Croo (PVV)	Verkeerswezen en Buitenlandse Handel
Michel Hansenne (PSC)	Tewerkstelling en Arbeid
Daniël Coens (CVP)	Onderwijs
Phillippe Maystadt (PSC)	Economische Zaken
Jean Luc Dehaene (CVP)	Sociale Zaken en Institutionele Hervormingen
François-Xavier de Donnée (PRL) .	Landsverdediging en Brusselse Gewest
Jacky Buchmann (PVV)	Middenstand
André Damseaux (PRL)	Onderwijs

Staatssecretarissen

André Kempinaire (PVV)	Ontwikkelingssamenwerking
Etienne Knoop (PRL)	Buitenlandse Handel
Pierre Mainil (PSC)	Pensioenen
Paula D'Hondt-Van Opdenbosch (CVP)	PTT
Paul De Keersmaeker (CVP)	Europese Zaken en Landbouw
Firmin Aerts (CVP)	Energie
Georges Mundeleer (PRL)	Justitie en Middenstand
Jan Bascour (PVV)	Brusselse Gewest
Guy Lutgen (PSC)	Modernisering en Informatisering van de Openbare Diensten
Louis Bril (PVV)	Openbaar Ambt en Wetenschapsbeleid
Jean-Louis Thys (PSC)	Brusselse Gewest
Miet Smet (CVP)	Leefmilieu en Emancipatiezaken
Wivina Demeester - De Meyer (CVP) .	Volksgezondheid en Gehandicaptenbeleid

BIJLAGE II

Samenstelling van de Executieven*Vlaamse Executieve*

Gaston Geens (CVP) . . .	Voorzitter, Economie en Werkgelegenheid
Louis Waltiel (PVV) . . .	Vice-voorzitter, Financiën en Begroting
Rika Steyaert (CVP) . . .	Gezins- en Welzijnszorg
Pol Akkermans (CVP) . . .	Huisvesting
Jan Lenssens (CVP) . . .	Volksgezondheid en Leefmilieu
Jean Pede (PVV) . . .	Binnenlandse Aangelegenheden en Ruimtelijke Ordening
Theo Kelchtermans (CVP) . . .	Onderwijs
Paul Deprez (CVP) . . .	Externe Betrekkingen en Landinrichting
Patrick Dewael (PVV) . . .	Cultuur

Waalse Gewestexecutieve

Melchior Wathélet (PSC) . . .	Voorzitter, Nieuwe technieken, Buitenlandse Betrekkingen, Algemene zaken, Personeel
Arnaud Decléty (PRL) . . .	Economie, Tewerkstelling, Middenstand
Armand Dalem (PSC) . . .	Huisvesting, Voogdij
Charles Aubecq (PRL) . . .	Begroting, Financiën, Gesubsidieerde werken
Albert Liénard (PSC) . . .	Ruimtelijke ordening, Landleven, Water
Daniel Ducarme (PRL) . . .	Leefmilieu, Landbouw

Franse Gemeenschapsexecutieve

Phillippe Monfils (PRL) . . .	Voorzitter
Edouard Poullé (PSC) . . .	Sociale Zaken, Vorming, Toerisme
André Bertouille (PRL) . . .	Gezondheid, Onderwijs, Middenstand

Statistisch overzicht van het politieke jaar 1985

door Mieke VERMINCK,

Assistente aan de Afdeling Politologie
van de Katholieke Universiteit te Leuven.

★

1. Politieke instellingen.

1.1. Parlementsverkiezingen van 13 oktober 1985

Partij	Kamer van Volksvertegenwoordigers		Senaat	
	Stemmen (%)	Vershil 1985-1981	Stemmen (%)	Vershil 1985-1981
CVP	21,3	+ 2,0	21,0	+ 1,7
PSC	8,0	+ 0,8	7,9	+ 0,9
SP	14,6	+ 2,2	14,5	+ 2,2
PS	13,8	+ 1,1	13,9	+ 1,2
PVV	10,7	- 2,2	10,7	- 2,4
PRL	10,2	+ 1,6	9,8	+ 1,2
YU	7,9	- 1,9	8,1	- 1,7
DFD	1,2	- 1,3	1,2	- 1,3
Agalev	3,7	+ 1,4	3,8	+ 1,8
Ecolo	2,5	+ 0,3	2,7	+ 0,1
RAD-UDRT	1,2	- 1,5	1,2	- 1,6
KPB-PCB	1,2	- 1,1	1,2	- 1,2
Vlaams Blok	1,4	+ 0,3	1,5	+ 0,3

1.2. Samenstelling van de politieke instellingen volgens politieke fractie en taal

1.2.1. Kamer van Volksvertegenwoordigers

Fracties	Nederlandstalige leden		Franstalige leden		Totaal	
	voor	na	voor	na	voor	na
	verkiezingen		verkiezingen		verkiezingen	
CVP	43	49			}	61
PSC			18	20		
SP	26	32			}	62
PS			36 (1)	35		
PVV	28	22			}	52
PRL			24	23		
VU	20	16			}	20
FDF			4 (1) (2)	3		
RW			2		}	2
Agalev	2	4				
Ecolo			2	5	}	9
RAD	1 (3)					
UDRT			1	1	}	1
KPB/PCB			2			
Vlaams Blok	1	1			}	1
Onafhankelijken	1 (3)		1 (2)	1		
Totaal	122	124	90	88		212
						212

Wijzigingen in de loop van de zitting 1984-1985.

(1) L. Defosset, verkozen voor het FDF, heeft zich aangesloten bij de socialistische fractie (PS).

(2) R. Nols, verkozen voor het FDF, is onafhankelijk geworden.

(3) T. Delahaye, verkozen voor het RAD, is onafhankelijk geworden.

1.2.2. Senaat

Fracties	Nederlandstalige leden		Franstalige leden		Totaal	
	voor	na	voor	na	voor	na
	verkiezingen		verkiezingen		verkiezingen	
CVP	40	42			}	56
PSC			16	18		
SP	21	28			}	52
PS			31	33		
PVV	23	19			}	43
PRL			20	23		
VU	17	12			}	17
FDF			6	2		
RW					}	2
Agalev	1	3				
Ecolo			4	3	}	8
RAD						
UDRT			1		}	1
KPB/PCB			1			
Vlaams Blok					}	
Onafhankelijken						
Totaal	102	103	79	60		181
						183*

* Na de verkiezingen van 1985 is er één provinciale en één gecoöpteerde senator bijgekomen, als gevolg van de aangroei van de bevolking die werd vastgesteld bij de laatste volkstelling.

1.2.3. Vlaamse Raad

	Voor	Na
	verkiezingen	
CVP	65	74
SP	39	48
PVV	42	33
VU	30	23
Agalev	3	6
Vlaams Blok	1	1
RAD	1	
Totaal	181	185

1.2.4. Waalse Gewestraad

	Voor	Na
	verkiezingen	
PSC	22	26
PS	48	47
PRL	28	26
FDf	2	
RW		
Ecolo	3	4
PCB	3	
VU	3	1
Totaal	106	104*

* Het VU-lid, verkozen in het arrondissement Nijvel werd wederrechtelijk uit de Raad geweerd.

1.2.5. Franse Gemeenschapsraad

	Voor	Na
	verkiezingen	
PSC	26	30
PS	53	53
PRL	35	37
FDf	12	3
RW		
Ecolo	5	7
UDRT	3	1
PCB	3	
Onafhankelijken		1
VU		1
Totaal	137	133*

* Het VU-lid, verkozen in het arrondissement Nijvel werd wederrechtelijk uit de Raad geweerd.

1.2.6. *Regering*

Fracties	Ministers voor na verkiezingen		Staatssecretarissen voor na verkiezingen		Totaal voor na verkiezingen	
CVP	5	5	3	5	8	10
PSC	3	3	2	3	5	6
PVV	3	3	3	3	6	6
PRL	4	4	2	2	6	6
Totaal	15	15	10	13	25	28

Bron : Parlementaire Handelingen.

1.3. *Gemiddelde regeringservaring*

dd.	Continue regeringservaring (In dagen)	Cumulatieve regeringservaring (In dagen)
1 januari 1985	1.261	1.913
6 januari 1985 (1)	1.266/1.228	1.918/1.808
13 oktober 1985 (2)	1.508	2.088
28 november 1985 (3)	1.078	1.450
31 december 1985	1.111	1.483

(1) Op 6 januari 1985 werd Frans Grootjans in opvolging van Willy De Clercq benoemd tot vice-eerste-minister en minister van Financiën.

(2) Parlementsverkiezingen van 13 oktober 1985.

(3) Het aantreden van de regering Martens VI.

1.4. *Circulatieritme van de Belgische parlementsleden*1.4.1. *Kamer*

Gedurende de zitting 1984-1985 zijn er vier kamerleden vervangen :

B. Franck, opvolger van K. Blanckaert, CVP (9/10/94)

D. Horlait, opvolger van L. De Grève, PVV (9/10/84)

J. Ghevaert-Croquet, opvolger van J. Mévis, PRL (20/12/84)

G. Verhofstadt, opvolger van W. De Clercq, PVV (7/1/85).

Na de kamerverkiezingen van 13 oktober 1985 telde de Kamer 63 nieuwkomers op 212 leden (29,72 %). Van deze 63 zijn er echter 17 die voor de verkiezingen in de Senaat zetelden en 2 die ook in 1981 tot kamerlid waren verkozen maar in de loop van de legislatuur werden vervangen.

	Aantal fractieleden	Nieuwkomers	
		N	%
CVP	49	15	30,61
PSC	20	7	35,00
PVV	22	5	22,75
PRL	23	8	34,78
SP	32	7	21,87
PS	35	9	25,71
VU	16	5	31,25
FDF	3	1	33,33
Agalev/Ecolo	9	6	66,67

1.4.1. Senaat

Gedurende de zitting 1984-1985 zijn er 9 senatoren vervangen :

H. Deleeck, opvolger van R. De Backer-Van Ocken, CVP (9/10/84)

J. Doumont, opvolger van M. Toussaint, PRL (9/10/84)

J. Bonmariage, opvolger van J. Wathelet, PRL (9/10/84)

C. Minet, opvolger van I. Petry, PS (9/10/84)

M. Kenens, opvolger van M. Van Houtte, PVV (23/10/84)

G. Flagothier, opvolger van D. André, PSC (23/10/84)

P. Wintgens, opvolger van G. Gramme, PSC (14/2/85)

J.M. Hamelle, opvolger van S. Jortray-Lemaire, Ecolo (29/3/85)

A. Holsbeke, opvolger van A. Canipel, SP (24/4/85).

Na de senaatsverkiezingen van 13 oktober 1985 telde de Senaat 69 nieuwkomers op 183 leden (37,70 %). Van deze 69 hebben er 22 deel uitgemaakt van de Kamer, gedurende de voorbije legislatuur.

	Aantal fractieleden	Nieuwkomers	
		N	%
CVP	42	12	28,57
PSC	18	9	50,00
PVV	19	6	31,58
PRL	23	7	30,43
SP	28	13	46,43
PS	33	11	33,33
VU	12	7	58,33
FDF	2		0
Agalev/Ecolo	6	4	66,67

1.5. *Verloop van het wetgevend werk tijdens de zitting 1984-1985*
(Kamer)

1.5.1. *Openbare vergaderingen*

Zittingsdagen	79
Aantal plenaire vergaderingen	124
— voormiddag	47
— namiddag	77

1.5.2. *Wetgevende werkzaamheden*

a) *Wetsontwerpen*

Ingediend	97
Door de senaat overgezonden	89
Door de senaat geamendeerd	11

Totaal ontvangen	197
------------------	-----

Aangenomen	103
Verworpen	
Ingetrokken	2

Totaal onderzochte teksten	105
----------------------------	-----

In behandeling	92*
----------------	-----

- * Gevolgen van de ontbinding van 3 september 1985.
Wetsontwerpen vervallen niet bij een ontbinding van het parlement.

b) *Wetsvoorstellen*

Ingediend	252
Aangenomen	24
Verworpen	5
Ingetrokken	17

Totaal onderzochte teksten	46
----------------------------	----

In behandeling	206*
----------------	------

- * Gevolgen van de ontbinding van 3 september 1985.
Wetsontwerpen die door geen van beide kamers zijn goedgekeurd, vervallen bij ontbinding. Een wetsvoorstel dat goedgekeurd wordt in één van beide kamers wordt wetsontwerp.

1.5.3. *Controlewerkzaamheden*a) *Interpellaties*

Ingediend	252
Besproken	212*
Ingetrokken	23
Vervallen	17

* Waarvan 21 in openbare commissies

Ingediende moties	82
-------------------	----

b) *Vragen*

Schriftelijke vragen	4447
Mondelinge vragen	202

1.5.4. *Werkzaamheden van de commissies*

	<i>Aantal</i>	<i>Aantal vergaderingen*</i>
Vaste commissies	15	320
Bijzondere commissies	10	107
Totaal	25	427

* Er waren 32 vergaderingen van openbare commissies.

Bron : Parlementaire Handelingen.

1.6. *Politieke partijen*

- I. VANPOL, Morfologie van de Vlaamse politieke partijen in 1983 en 1984. Res Publica, 1985 (XXVII), nr. 2-3, blz. 311-367.
- I. VANPOL, Morphologie des partis politiques francophones en 1984 et 1985. Res Publica, 1986 (XXVIII), nr. 3.

1.7. *Personeelssterkte in de overheidssector*

Sector	Personeels- sterkte op 30 juni 1984*
I. 1. Ministeries	80.641
2. Wetenschappelijke inrichtingen van de Staat	2.677
Totaal I ₁ en I ₂	83.318
II. 1. Rechterlijke Orde	8.076
2. Raad van State	188
3. Provinciegouverneurs, arrondissementscommissarissen, enz.	295
4. Onderwijs	265.951
5. Leger	61.497
6. Rijkswacht	15.874
Totaal II: Bijzondere korpsen	351.881
III. Gemeenschappen en Gewesten	5.973
IV. Plaatselijke machten	193.856
V. Instellingen van Openbaar nut	194.625
VI. Wetgevende macht	1.332
Algemeen totaal	830.985

* De cijfers voor 1985 zijn nog niet beschikbaar.

Ministeries en wetenschappelijke inrichtingen van de Staat

	Personeels- sterkte op 30 juni 1984*	%
Eerste Minister	917	0,11
Binnenlandse Zaken en Openbaar Ambt	2.180	0,26
Buitenlandse Zaken, Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamen- werking	3.604	0,43
Financiën	37.491	4,51
Justitie	7.143	0,86
Economische Zaken	3.070	0,37
Landbouw	1.811	0,22
Middenstand	361	0,04
Verkeerswezen	2.383	0,29
Onderwijs	2.427	0,29
Nationale Opvoeding	1.737	0,21
Tewerkstelling en Arbeid	1.711	0,21
Sociale Voorzorg	773	0,09
Volksgesondheid en Gezin	1.721	0,21
Openbare Werken	8.372	1,01
Landsverdediging	7.453	0,90
Brussels Gewest	164	0,02
Totaal	83.318	10,03

* De cijfers voor 1985 zijn nog niet beschikbaar.

Bron: Ministerie van Binnenlandse Zaken en Openbaar Ambt, Overzicht van de personeelssterkte in de overheidssector. Toestand op 30 juni 1984.

2. Beleid.

2.1. Publieke financiën

2.1.1. Ontwerp van begroting voor de ontvangsten en de uitgaven van het Rijk (in miljarden BF)

A. Ontvangsten

— Lopende ontvangsten	1.414,4
— Kapitaalontvangsten	3,3

Totaal	1.417,7
--------	---------

B. Uitgaven

— Lopende uitgaven	1.703,5
— Kapitaaluitgaven	185,7

Totaal	1.889,2
--------	---------

C. Saldo

— Saldo van de lopende verrichtingen	- 289,1
— Saldo van de kapitaalverrichtingen	- 182,4

Netto saldo	- 471,5
-------------	---------

D. Aflossingen van de Rijksschuld	123,6
-----------------------------------	-------

E. Bruto saldo van de begroting	- 595,1
---------------------------------	---------

Bron: Algemene Toelichting bij de begroting van de ontvangsten en de uitgaven voor het begrotingsjaar 1985 (Parlementaire Documenten - Kamer).

2.1.2. Begroting van de Vlaamse Gemeenschap (in miljoenen BF)

A. Ontvangsten

— Lopende ontvangsten	53.264,0
— Kapitaalontvangsten	26.691,8

Algemeen totaal	79.955,8
-----------------	----------

B. Uitgaven

— Werkingskosten van de organen van de Vlaamse Gemeenschap

— Lopende uitgaven	4.108,1
— Kapitaaluitgaven	549,4

Totaal	4.657,5
--------	---------

— Uitgaven m.b.t. de bevoegdheden verleend in art 59bis van de Grondwet	
— Lopende uitgaven	34.961,2
— Kapitaaluitgaven	7.062,2
	<hr/>
Totaal	42.023,4
— Uitgaven m.b.t. de bevoegdheden verleend in art. 107quater van de Grondwet	
— Lopende uitgaven	19.070,8
— Kapitaaluitgaven	23.718,3
	<hr/>
Totaal	42.789,1
	<hr/>
Algemeen totaal	89.470,0

Bron : — Decreet houdende de middelenbegroting van de Vlaamse Gemeenschap voor het begrotingsjaar 1985 (*Belgisch Staatsblad*, 11 januari 1985).

— Decreet houdende de begroting van de Vlaamse Gemeenschap voor het begrotingsjaar 1985 (*Belgisch Staatsblad*, 29 maart 1985).

2.1.3. Begroting van het Waalse Gewest (in miljoenen BF)

A. Ontvangsten

— Lopende ontvangsten	12.455,5
— Kapitaalontvangsten	13.795,4
	<hr/>
Totaal	26.250,9

B. Uitgaven

— Uitgaven voor het Waals gewestelijk beleid	
— Lopende uitgaven	12.974,8
— Kapitaaluitgaven	20.977,6
	<hr/>
Algemeen totaal	33.952,4

Bron : — Decreet houdende de begroting van de ontvangsten van het Waalse Gewest voor het begrotingsjaar 1985 (*Belgisch Staatsblad*, 5 januari 1985).

— Decreet houdende de begroting van de uitgaven van het Waalse Gewest voor het begrotingsjaar 1985 (*Belgisch Staatsblad*, 17 januari 1985).

2.1.4. Begroting van de Franse Gemeenschap (in miljoenen BF)

A. Ontvangsten

— Lopende ontvangsten	28.835,7
— Kapitaalontvangsten	4.426,5
Algemeen totaal	33.262,2

B. Uitgaven

— Uitgaven voor het beleid van de Franse Gemeenschap	
— Lopende uitgaven	27.097,8
— Kapitaaluitgaven	6.430,6
Algemeen totaal	33.528,4

Bron : — Decreet houdende de begroting van de ontvangsten van de Franse Gemeenschap voor het begrotingsjaar 1985 (*Belgisch Staatsblad*, 13 februari 1985).
— Decreet houdende de begroting van de Franse Gemeenschap voor het begrotingsjaar 1985 (*Belgisch Staatsblad*, 21 maart 1985).

2.2. Economie

2.2.1. Evolutie van het Bruto Nationaal Produkt

	BNP tegen marktprijs in werkelijke prijzen		BNP tegen marktprijs in constante prijzen (in prijzen 1980)	
	Absolute cijfers (in miljarden Bfr)	Groel- per- centage	Absolute cijfers (in miljarden Bfr)	Groel- per- centage
1980	3.490,6	7,2	3.490,6	3,4
1981	3.613,7	3,5	3.438,3	— 1,5
1982	3.914,9	8,3	3.476,7	1,1
1983	4.163,2	6,3	3.476,7	0,0
1984	4.458,4	7,1	3.530,4	1,5
1985*	4.719,6	5,9	3.569,2	1,1

* Raming van de cijfers voor 1985.

Bron : NIS, Statistisch Tijdschrift. Ministerie van Economische Zaken.

2.2.2. Conjunctuurindicator van de Nationale Bank (juli 1974 - juni 1980 = 100)

	Globaal	Verwerkende nijverheid	Handel	Bouw
1985 1 ^o kwartaal	107,4	113,9	94,5	89,9
2 ^o kwartaal	112,2	116,2	94,3	111,5
3 ^o kwartaal	112,8	117,5	96,9	105,1
4 ^o kwartaal	112,9	117,3	109,3	96,1

Bron : NBB.

2.2.3. *Indexcijfers van de industriële produktie*a) Bruto indexcijfers van de nationale industriële produktie -
algemene indexcijfers (1980 = 100)

	Exclusief bouwnijverheid	Inclusief bouwnijverheid
1980	100,0	100,0
1981	97,4	94,3
1982	97,5	93,5
1983	99,3	90,9
1984	102,0	90,4
1985 januari	102,6	79,4
februari	100,4	80,5
maart	109,1	95,5
april	106,5	96,4
mei	105,4	93,4
juni	105,5	96,1
juli	83,1	68,7
augustus	92,6	84,8
september	111,0	100,9
oktober	119,1	108,4
november	108,3	94,6
december	98,0	84,5

Bron : NIS, Weekbericht.

b) Bruto indexcijfers van de regionale industriële produktie -
algemene indexcijfers (1980 = 100)

	Viaams Gewest (— arrondissement Halle-Vilvoorde)		Waals Gewest		Brussels Gewest (+ arrondissement Halle-Vilvoorde)	
	Exclusief bouw- nijverheid	Inclusief bouw- nijverheid	Exclusief bouw- nijverheid	Inclusief bouw- nijverheid	Exclusief bouw- nijverheid	Inclusief bouw- nijverheid
1980	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
1981	100,4	96,7	93,5	92,4	91,4	86,5
1982	102,2	97,8	89,5	87,1	92,8	87,8
1983	106,6	97,8	88,9	83,3	88,1	76,8
1984	107,0	95,8	95,7	84,7	90,4	78,0
1985 januari	111,1	88,2	90,8	70,1	89,6	62,1
februari	110,1	90,2	85,5	68,3	89,9	66,3
maart	118,2	105,0	96,4	84,6	95,0	77,9
april	115,0	104,4	95,6	89,0	90,8	76,6
mei	112,4	99,9	97,7	88,5	87,8	73,8
juni	112,5	103,5	96,3	89,9	92,2	76,4
juli	88,6	75,9	75,9	60,9	72,4	54,4
augustus	98,4	90,1	86,4	81,8	77,6	66,4
september	120,1	110,2	99,9	92,3	92,6	78,8
oktober	129,6	117,2	105,4	101,3	100,5	84,1
november	115,3	102,5	100,3	87,5	91,5	74,9
december	103,0	90,7	94,1	80,4	80,6	65,3

Bron : NIS, Regionaal Statistisch Jaarboek. NIS, Weekbericht.

2.2.4. *Indexcijfers van de consumptieprijzen (1981 = 100)*

	Algemeen index- cijfer	Levens- middelen	Andere produkten dan levens- middelen	Diensten	Huur
1984	123,84	127,50	124,39	120,19	123,95
1985 januari	126,85	129,50	128,38	122,20	128,28
februari	128,16	130,58	130,01	123,13	130,01
maart	129,19	132,34	131,45	123,17	130,18
april	129,70	133,21	131,44	124,34	129,93
mei	129,83	133,12	131,68	124,52	129,78
juni	129,85	132,73	131,55	125,10	129,82
juli	130,56	132,42	131,50	127,86	129,96
augustus	130,56	132,42	131,50	127,86	129,96
september	130,83	131,76	132,39	127,92	130,19
oktober	130,76	131,24	132,49	127,81	130,66
november	131,07	131,35	133,16	127,71	131,07
december	131,11	131,77	132,51	128,47	131,26

Bron : NIS, Statistisch Tijdschrift. NIS, Weekbericht.

2.3. *Tewerkstelling en werkloosheid*2.3.1. *Tewerkgestelden in de primaire, secundaire en tertiaire sector**

	Primaire sector	Secundaire sector	Tertiaire sector	Hertewerk- stellings- programma's**
1980	112.002	1.276.770	2.408.296	66.020
1981	109.291	1.199.257	2.413.033	65.599
1982	106.768	1.144.657	2.420.908	64.564
1983	106.065	1.106.098	2.421.485	74.865
1984	106.085	1.830.094	2.445.532	69.688

* Cijfers voor 1985 zijn nog niet beschikbaar.

** Hierin zijn begrepen : het Bijzonder Tijdelijk Kader, het Derde Arbeidscircuit, de Tewerkgestelde Werklozen en de jongerenstages. Deze categorie is enkel pro memorie toegevoegd, vermits de gegevens reeds in de drie sectoren zijn opgenomen.

Bron : NIS.

2.3.2. *Ontwikkeling van de bruto-uurlonen in de nijverheid (oktober 1980 = 100)**

juli 1984	126,0
oktober 1984	126,8
januari 1985	128,1
april 1985	128,2
juli 1985	129,3
oktober 1985	130,6

* Deze cijfers zijn de resultaten van de beperkte driemaandelijke enquête naar de ontwikkeling van de verdiende bruto-uurlonen van de mannelijke meerderjarige arbeiders in de nijverheid.

Bron : NIS, Weekbericht.

2.3.3. *Evolutie van het absoluut aantal uitkeringsgerechtigde volledig werklozen in 1985**

	Rijk	Vlaams Gewest	Waals Gewest	Brussels Gewest
Januari	530.044	290.982	182.542	56.520
Februari	533.460	293.230	185.259	55.971
Maart	526.217	286.406	184.109	55.702
April	495.336	233.041	168.352	52.421
Mei	480.525	256.371	169.759	54.395
Juni	455.530	235.897	166.275	53.358
Juli	462.838	242.090	167.359	53.389
Augustus	458.061	236.715	167.278	54.068
September	451.560	231.211	168.591	51.758
Oktober	447.456	231.439	163.692	52.325
November	440.939	229.146	159.869	51.924
December	447.602	233.376	162.136	52.090

Bron : NIS. Ministerie van Tewerkstelling en Arbeid.

* Absoluut aantal uitkeringsgerechtigde volledig werklozen, met uitsluiting van de oudere uitkeringsgerechtigde volledig werklozen, die nog werkloosheidsuitkeringen ontvangen, maar die op hun aanvraag, niet meer als werkzoekende zijn ingeschreven.

3. Legitimiteitsindicatoren.

3.1. Publieke opinie

3.1.1. Stemintenties volgens de opiniepeilingen

a) Vlaanderen

Pellingen/ Verkiezingen	CVP	SP	PVV	Volksunie	Agalev	Anderen
<i>Marketing Unit</i>						
Juni 1984	29,8	23,4	19,3	15,1	7,1	5,3
<i>Europese Verkiezingen</i>						
September 1984	32,4	28,2	14,3	13,7	7,2	4,1
December 1984	28,9	23,6	20,9	16,2	5,5	4,9
Maart 1985	26,9	24,5	19,8	16,3	7,4	5,1
Juni 1985	26,8	30,1	16,1	16,0	7,8	3,2
September 1985	29,9	30,0	16,1	15,2	7,1	1,7
September 1985	30,7	29,2	16,2	15,0	7,0	1,9
<i>Dimarso</i>						
15 september 1985	30,4	29,1	13,5	15,6	7,9	3,5
<i>Cegos</i>						
2 oktober 1985	30,1	23,6	18,9	14,3	7,9	5,2 (1)
<i>Parlementsverkiezingen</i>						
.	34,6	23,7	17,3	12,7	6,1	3,6 (2)
<i>Marketing Unit</i>						
December 1985	33,8	24,2	18,0	12,0	6,3	5,7
<i>(Vervolg)</i>	<i>Vlaams Blok</i>	<i>KP</i>	<i>RAD</i>	<i>Anderen</i>	<i>Totaal</i>	
(1)	1,7	0,8	0,9	1,8	5,2	
(2)	2,2	0,5	0,3	0,6	3,6	

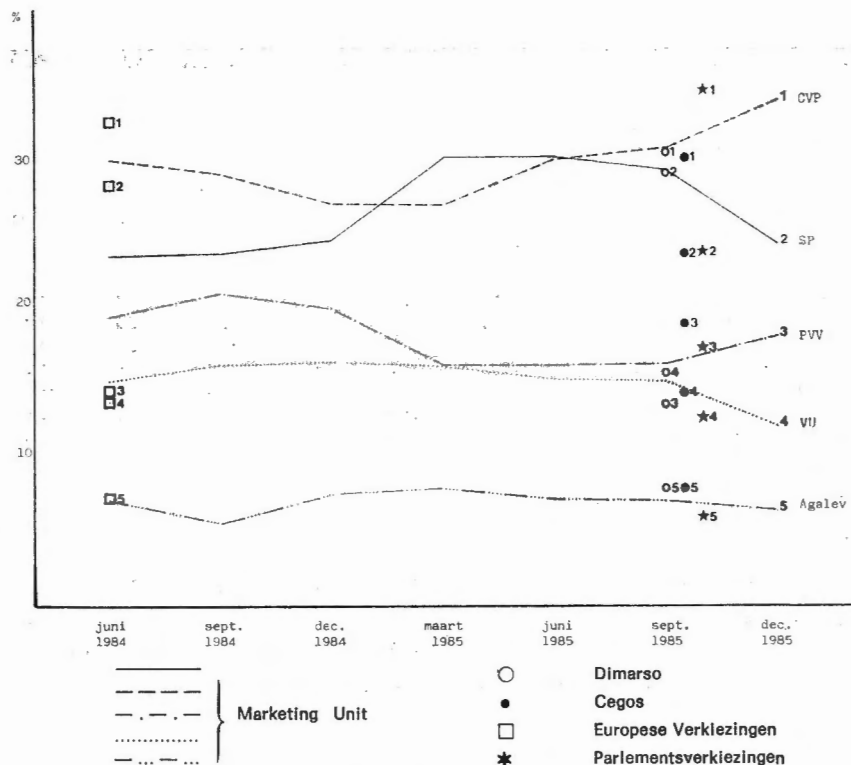
b) Wallonië

Peilingen/ Verkiezingen	PS	PRL	PSC	Ecolo	PC	Anderen
<i>Marketing Unit</i>						
Juni 1984	36,9	22,9	17,1	10,9	3,9	9,1
<i>Europese Verkiezingen</i>						
September 1984	37,0	23,0	17,0	10,4	3,8	8,8
December 1984	37,0	23,2	16,2	10,2	3,0	10,2
Maart 1985	37,1	21,3	17,0	9,9	3,0	11,7
Juni 1985	37,0	21,3	17,1	9,1	3,1	12,6
September 1985	38,3	22,8	18,5	8,6	2,9	10,9
<i>Dimarso</i>						
15 september 1985						
<i>Cegos*</i>						
2 oktober 1985						
<i>Parlementsverkiezingen</i>	39,4	24,2	22,6	6,2	2,5	1,6
<i>Marketing Unit</i>						
December 1985	39,5	23,8	22,1	6,3	8,3	

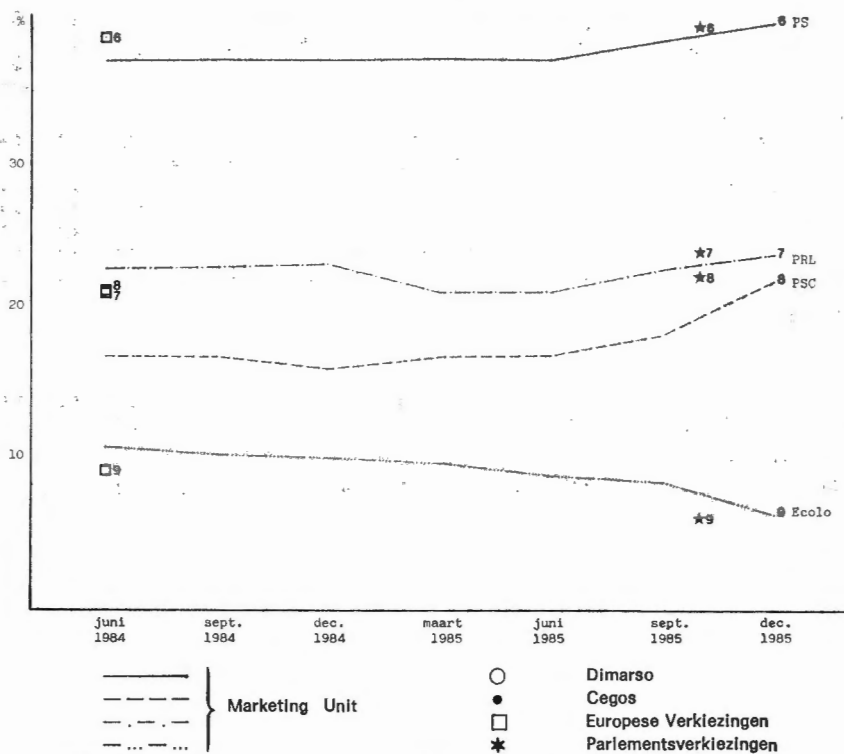
* Deze enquête werd enkel gehouden in Vlaanderen en Brussel.

c) Brussel

Peilingen/ Verkiezingen	CVP	PSC	SP	PS	PVV	PRL	VU	DFD	Agalevi/ Ecolo	UDRT	Anderen
<i>Marketing Unit</i>											
Juni 1984	12,1	6,9	8,3	10,4	7,1	19,5	7,6	9,9	9,1	2,7	6,4
<i>Europese Verkiezingen</i>											
September 1984	13,2	7,0	9,2	9,9	6,6	20,8	7,4	12,4	9,0		4,5
September 1984	11,9	6,9	8,2	10,5	7,2	19,3	8,0	9,2	9,1	2,7	7,0
December 1984	11,4	5,8	8,3	11,2	7,1	19,3	8,0	7,1	10,1	4,8	6,9
Maart 1985	11,3	5,9	9,3	10,3	7,6	20,2	7,6	6,8	9,7	4,7	6,6
Juni 1985	11,8	5,9	9,0	10,3	7,7	20,2	7,7	6,4	9,0	4,8	7,6
September 1985	12,0	6,0	8,8	10,3	7,7	20,1	7,4	6,0	8,9	4,8	7,5
<i>Dimarso</i>											
15 september 1985											
<i>Cegos</i>											
2 oktober 1985	11,4	7,8	8,3	10,4	8,7	15,1	5,0	11,5	6,5	5,2	8,1
<i>Parlementsverkiezingen</i>	8,0	9,3	5,0	14,8	4,7	26,2	3,4	11,0	6,5	5,0	2,2
<i>Marketing Unit</i>											
December 1985	14,7	7,2	8,6	11,9	8,4	19,9	6,3	6,2	6,3	10,5	

GRAFIEK 1. — Stemintenties volgens de opiniepeilingen (Vlaanderen).

GRAFIEK 2. — Stemintenties volgens de opiniepeilingen (Wallonië).

3.1.2. Populariteit van een aantal politici in België (1)

	Juni 1984	September 1984	December 1984	Maart 1985	Juni 1985	September 1985	December 1985
Martens	48	41	43	44	46	50	50
Tindemans	41	39	37	39	37	38	40
Van Miert	36	37	38	40	38	35	33
Eyskens	31	31	32	32	35	35	36
Claes	29	26	31	33	34	34	34
Gol	23	22	23	22	32	18	17
Schiltz	20	21	20	19	21	21	23
Anclaux	20	21	20	22	22	21	21
De Croo	20	21	23	23	23	25	32
Spijtaels	20	19	21	19	18	18	16
Geens	20	18	21	24	23	25	25
Maystadt	18	17	18	18	18	17	19
Tobback	NG (2)	16	16	18	19	19	19
Verhofstadt	18	15	NG	NG	16	18	21
Van Den Brande	NG	NG	NG	16	16	17	17
Swaelen	NG	NG	NG	NG	17	19	22
Dehaene	NG	NG	NG	NG	17	19	19

(1) Deze cijfers zijn het percentage respondenten dat een positief antwoord geeft op de vraag: «Kunt U van elk van de volgende personen zeggen of U al dan niet wenst dat zij een belangrijke politieke invloed uitoefenen tijdens de komende maanden?»

(2) Niet vermeld door de respondenten.

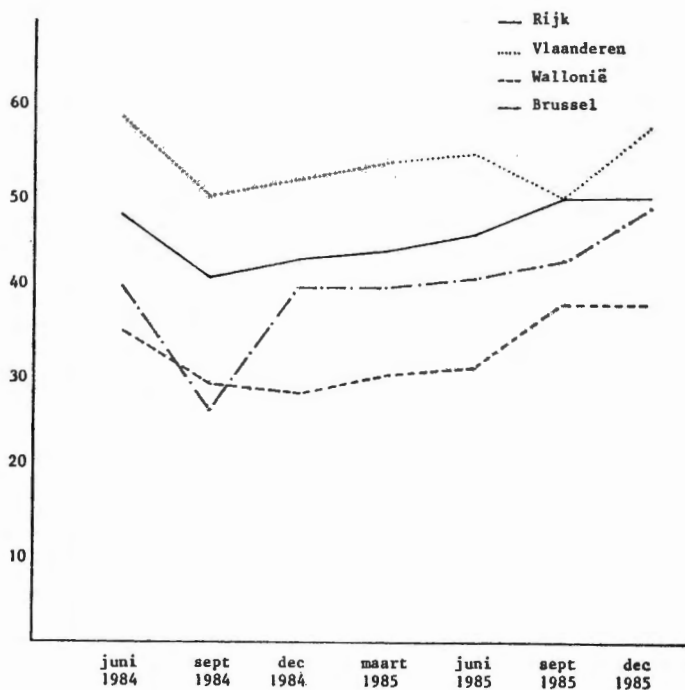
Bron: Marketing Unit, De seizoensbarometer van de publieke opinie. Publikatie: *La Libre Belgique*.

3.1.3. Populariteit van de Eerste Minister (1)

	Juni 1984	September 1984	December 1984	Maart 1985	Juni 1985	September 1985	December 1985
Rijk . . .	48	41	43	44	46	50	50
Vlaanderen . . .	59	50	52	54	55	50	58
Wallonië . . .	35	29	28	30	32	38	38
Brussel . . .	40	26	40	40	41	43	49

(1) Deze cijfers stellen het aantal respondenten voor dat wenst dat Martens tijdens de komende maanden een belangrijke politieke invloed uitoefent.

Bron: Marketing Unit, De seizoensbarometer van de publieke opinie. Publicatie: *La Libre Belgique*.

GRAFIEK 3. — Populariteit van de Eerste Minister.

3.2. *Verkiezingsresultaten*

Zie Res Publica, 1986 (XXVIII), nr. 2.

3.3. *Partijsteun : Ledenaantallen*

Zie : I. VANPOL, Morfologie van de Vlaamse politieke partijen in 1983 en 1984. Res Publica 1985 (XXVII), nr. 2-3, blz. 311-367.

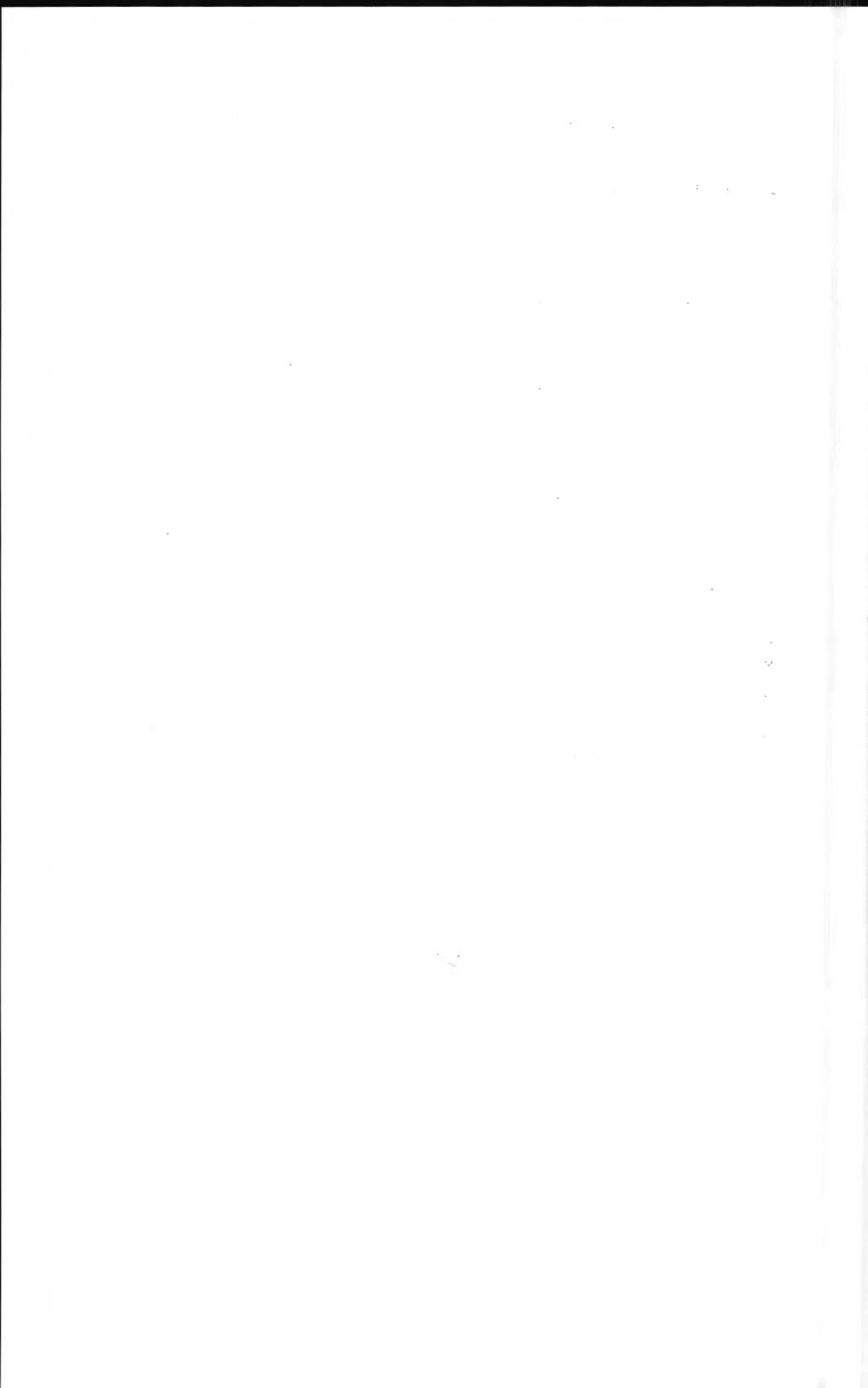
I. VANPOL, Morphologie des partis politiques francophones en 1984 et 1985. Res Publica, 1986 (XXVIII), nr. 3, blz. 503-541.

3.4. *Protestgedrag : Stakingen in 1985*

	Aantal geschillen	Aantal betrokken vestigingen	Werk- stakers	Aantal verloren arbelds- dagen
Januari . . .	8	8	1.572	18.853
Februari . . .	11	11	5.816	19.995
Maart . . .	7	7	1.468	4.896
April . . .	15	17	6.318	16.973
Mei . . .	3	3	1.522	1.504
Juni . . .	2	2	1.709	9.009
Juli . . .	3	4	488	3.751

Bron : NIS, Statistisch Tijdschrift.

Belgian Politics in 1985 : « No Turning Back » *

by Jozef SMITS,

Licentiate in Political Science.

★

Belgian political life in 1985 was completely dominated by the parliamentary elections, for the Christian-Democrat and Liberal coalition under the leadership of Wilfried Martens (CVP) was in its last year. The Martens V government almost succeeded in completing the parliamentary term as it has intended. The Heysel drama caused an unexpected rupture in the cabinet, so elections were set for October, while normally they would have been held in December. The electoral battle was completely dominated by the three major political families : on the one side, the Christian Democrats and the Liberals, who defended the recovery policy of the previous four years based on a transfer of financial resources from individuals to businesses ; on the other side were the Socialists, who stressed the negative effects of the « income cutback » policy. The polarization of the electoral campaign was symbolized the most clearly by the campaign of the largest majority party. With the slogan *Geen Ommakeer* (No Turning Back) and with outgoing Premier Martens as the figurehead, the CVP tried to communicate to the electorate that there was no alternative to the unpopular socio-economic recovery policy and that this policy had to be continued in order to solve the country's problems definitively. Against expectations and to its own astonishment, the majority emerged strengthened from the ballot box. Consequently, nothing stood in the way of a new edition of Martens V, and on 28 November, the new Christian-Democrat/Liberal government was formed. Wilfried Martens again had the leadership of

* A part of the information given in this article is taken from the article written by M. DEWEERDT, « Overzicht van het Belgische politiek gebeuren in 1985 », and also published in this edition of *Res Publica*.

the Cabinet and became prime minister for the sixth time, thus equalling the record set by Gaston Eyskens.

Before he became premier for the first time, Wilfried Martens had already had a remarked and remarkable political career. And it was not self-evident that Martens would end up in the CVP. Initially, it seemed more likely that he was destined for the Volksunie, for he made his first political steps in a number of Flemish national organizations, the most important of them being the *Vlaamse Volksbeweging* (Flemish People's Movement), which, in the beginning of the 1960s, argued for a federal organization of the Belgian state, an heretical idea for the then unitary Belgium. Only in 1963, at the age of 26, did he join the CVP and spent a few years in the entourage of ministerial cabinets, among them those of the CVP Prime Ministers Pierre Harmel (1966) and Paul Vanden Boeynants (1966-1968). Martens came definitively into the political foreground when he was elected chairman of the CVP youth in 1967. Under his leadership, this youth movement published three remarkable manifests. The first concerned the reform of the state and proposed farreaching autonomy for the Flemish- and French-speaking communities. The second manifest dealt with the renewal of the party. It attacked the center position and the pronounced confessional character of the CVP — « a party in which everything is indifferent, except the power » — and advocated a « progressive policy for the renewal of society, built on the ideal of equality, justice, and pluralism ». From this position, the CVP youth opted for collaboration of the CVP with the Socialists as privileged partner and responded positively to the call of the Chairman of the Socialist Party of the time, Léo Collard, for the formation of a progressive front. In the third manifest, they argued for breaking down the pillarization. One of the most important ways to achieve this was the establishment of the pluralistic school that would gradually replace the official (state) and the private (Catholic) educational institutions.

The positions proclaimed in these manifests were diametrically opposed to those of the CVP leadership. Nevertheless, Martens was elected chairman of the CVP by a wide majority in 1972. It was not the CVP that made a change of course, however, but Martens who put aside most of the ideas outlined during his chairmanship of the CVP youth. As party chairman, Martens demonstrated, first of all, that he was an outstanding manager: he carried out the necessary rejuvenation and reorganization of the party executives and freshened up the doctrine of his party. As regards the latter, he strongly emphasized the Flemish and Christian character of the party. Martens' chairmanship also initiated a period of electoral recovery for the CVP.

After seven years as party chairman, Martens, at the age of 43 and with no ministerial experience, was entrusted with the leadership of the Belgian government in 1979. His most important task the brand-new premier considered to be the implementation of the definitive reformation of the State, which had completely dominated the political agenda since the beginning of the 1970s. After many difficulties, political crises, and government formulas, the Martens III government succeeded, in the summer of 1980, in having a constitutional amendment approved by Parliament. Hardly a year later, Martens again caused a stir, this time with a socio-economic « rescue plan ». The enduring communitarian problems had drawn attention away from the deteriorating financial and economic condition of the country. Under pressure from international and national financial institutions, Martens proposed in March 1981 and economizing operation of 30 billion francs in addition to a number of measures that involved a drastic change in the rules of social consultation (1). The Socialist coalition partners, however, could not accept the rescue plan, whereupon Martens submitted his resignation. But he returned more quickly than was expected. A few months later, after the elections of November 1981, which were disastrous for his party, Martens formed a new government, this time with the Liberals. This Cabinet announced a drastic change in the social, economic, and financial policy. The center-right coalition of Martens V devaluated the Belgian franc and changed the system of the coupling of wages to the index in order to restore industrial competitiveness. In October of the year of this report, Martens asked and received from the electorate the mandate to continue this policy and to correct it where it had grievously failed, namely regarding the reconstruction of public finances. If the new center-right coalition formed in November again holds together for four years, it will mean that Wilfried Martens will have dominated Belgian political life for an entire decade.

1. Toward the resolution of the missile question.

Political life in the first quarter of 1985 was completely dominated by the question whether Belgium would implement the NATO double decision of 1979 that foresaw the installation of 48 Cruise missiles on Belgian soil. Although the government had always provided a united front to the public, it was deeply divided internally on this matter. The

(1) See M. DEWEERDT and J. SMITS, « Continuity and Change in the Crisis », in *Res Publica*, 1982, nr. 2, p. 264.

Flemish Christian Democrats, in particular, continually tried to postpone the moment of the ultimate decision. At the end of November 1984, moreover, the Christian Democrats (CVP) « up-dated » their position by stating that the decision to install need not be taken, as planned, before the end of the year and consequently the installation need not begin in March 1985 (2). According to the NATO installation plan, however, this installation had to be completed in March 1985. The NATO schedule, together with the actual decision, provided considerable material for political discussion. For it was not at all clear which Belgian minister or ministers had agreed with NATO for the installation in the spring of 1985 and when this agreement had been made.

All of this confirmed once again the faulty provision of information by the Martens V government on the missile dossier and the veil of secrecy that permanently hung around it. In spite of often massive demonstrations against the installation of the missiles, the Cabinet avoided as much as possible the public discussion of this question — only after long insistence was it prepared to hold a parliamentary debate on the subject in 1983, and it issued sometimes contradictory information bit by bit on the preparation for the installation of the missiles on the military base of Florennes, where the missiles would be installed.

1.1. *Martens and Tindemans to Washington.*

Even before the working visit of Prime Minister Wilfried Martens and the Minister of Foreign Affairs Leo Tindemans (CVP) to the American President in January, there was already a storm of controversy on the missile affair. The cause of this was a newspaper report on 8 January in which it was stated that the importation of parts of the Cruise missiles would begin on 15 January although the government had yet to make a definitive decision. In the first reaction, the Minister of Defense Freddy Vreven (PVV) confirmed that « parts, but absolutely no nuclear parts » could be flown over. A few hours later, he revoked his statement. According to the Minister, the « Cruise missiles as a whole and/or in the form of components and/or spare parts as well as the related nuclear heads as a whole and/or in the form of components and/or spare parts » could only be imported « after an explicit governmental decision ». For the CVP, the confused and confusing statements by Vreven were an occasion to repeat once again its November position. The PVV reacted to this with the statement that

(2) See J. SMITS, « Belgian Politics in 1984 : The Electoral Temptation », in *Res Publica*, 1985, nrs. 2-3, pp. 257-258.

the temporary postponement of the installation decision could « not be the gesture of one party », and any deferral had to obtain the consent of the NATO partners.

With more than ordinary interest — also from the international press — attention was given in these circumstances to the working visit of Martens and Tindemans to Washington on 14 and 15 January. However, the situation did not become any clearer, because Martens and Tindemans defended the « postponed installation » : the government would decide before the end of March to install the missiles but the installation itself would not begin at the middle of March, as provided in the NATO schedule. Belgium would also consult the NATO allies about the installation postponement. This new position was not looked on with favor, as could be expected, by President Reagan nor by the Vice-Premiers Jean Gol (PRL) and Charles-Ferdinand Nothomb (PSC), who were of the opinion that Martens and Tindemans had gone further in Washington than had been agreed upon within the government. The polemic was continued by the Chairman of the CVP, Frank Swaelen, who reacted to Gol and Nothomb's statements by again stressing that the government could not decide in March for an immediate installation of the missiles. If that should happen anyway, possibly after negative reactions from the allies, there would be « very serious political difficulties for the government and for the coalition ».

1.2. *The schedule discussion.*

The confusion increased after the return of Martens and Tindemans from the USA. Indeed, Martens gave the impression of wanting to reconsider the installation postponement by declaring that the government would, in any case, take a decision about the installation in March as well as on the schedule but that the missiles had to be placed certainly before the end of 1987, unless there was a disarmament agreement in Geneva. The negative reactions from a number of NATO allies (e.g., Italy and the Netherlands) to the installation postponement were certainly among the reasons for the new change in the government position. The discussion reached its highpoint after an interview given by Minister Tindemans to the Brussels newspaper, *Le Soir*, on 24 January. Tindemans, who was certainly not happy with the up-dating of the position of his party in November 1984, seemed here to be getting even with the group in the CVP that urged a postponement of the decision. This group centered primarily among the Members of Parliament from the labor movement. Tindemans commented that the ministers who did not agree with a positive governmental decision could resign without

this necessarily bringing down the government. The crucial passage in the interview, however, concerned NATO's installation schedule. This, according to Tindemans, had already been approved by a Belgian minister, whose name he did not know but would determine. The next day, Vice-Premier Gol revealed that the Eyskens government had given its approval in 1981 of the NATO schedule, which meant that the minister in question could be no-one other than the then Minister of Defense and present CVP Chairman Swaelen. With Gol's statement, the Socialists also became involved in the discussion for they had been part of the Eyskens government, but the Flemish Socialists, since they were in the opposition, had resolutely opposed the installation of the missiles.

CVP Chairman Swaelen responded that, as Minister of Defense, he had held strictly to the governmental decisions of December 1979 and September 1980 (3). He added that « the present government, of which I am not a member, has changed that schedule and now plans an installation in two phases. I cannot be held responsible for this. » The spokesman of the government confirmed this: the two-phase schedule, with installation of the missiles beginning in March 1985, had been established by the Martens V government. For his part, the Minister of Economic Affairs, Mark Eyskens (CVP) said that in 1981 the governmental partners had agreed to deploy the missiles as soon as it should appear that the disarmament negotiations gave no results. The socialists Willy Claes and Freddy Willockx, who were members of the Eyskens government, denied ever having been consulted about a military schedule for the installation of the missiles. According to them, the decision had been made by a government in the process of resigning without consultation of the coalition partners (4).

As end was made to this avalanche of contradictory statements when Prime Minister Martens sketched the history of the missile dossier in the Chamber and the Senate: 1° the installation schedule was treated in a NATO document of 4 December 1979 and the end of 1983 was mentioned as the date to be striven for; 2° in an appendix to the NATO double decision of 12 December 1979, there was mention of a

(3) On 12 December 1979, the government approved the NATO double decision that planned the installation of Cruise and Pershing missiles in Europe in the period between 1983 and 1986. The Belgian government did lodge a reservation and postponed the actual installation decision by six months in order to give disarmament negotiations a chance. On 19 September 1980, the decision was postponed indefinitely, and the international situation and the course of the disarmament talks would be evaluated every six months.

(4) The Eyskens government had resigned on 21 September 1981. On 17 December, the new Martens V government took over. Swaelen would have approved the installation schedule on 9 December.

global and simultaneous installation in the five countries involved, to begin in 1983 and going on to 1986; 3° because the installation could not begin in 1983 for all sorts of reasons, SHAPE devised another schedule on 7 August 1981 that was accepted by the Infrastructure Committee of NATO on 27 November 1981. For Belgium, this schedule stipulated the installation of essential parts in April 1985, and the installation of the entirety in August 1985. During the ministerial session of the Committee for Defense Planning of 8-9 December 1981, the defense ministers approved the infrastructure program. Martens admitted that this was *not collectively* discussed within the government; 4° the Martens V government requested on 30 July 1982 funds from NATO to conduct the studies needed for the infrastructural work. The funds were granted on 1 September. Because of delays, the plans were changed and the third quarter of 1987 was set as the final date for the installation. The Americans pushed for 15 March as the begin date. A committee of Belgian and US technicians drew up a schedule with March 1985 as the date for the installation of the first sixteen Cruise missiles and September 1987 as the date of completion. Minister of Defense Vreven revealed this begin date for the first time on 15 February 1984 in response to a parliamentary question.

1.3. *The decision.*

The political tension increased as the moment of decision approached. It was clear that the ball was in the court of the CVP. If this party held to its position, then it would certainly bring the government into difficulties. Therefore, there was great interest in the « Up-Dating Congress » that the CVP held in Ghent on 9 February. Officially, the missile question was only one of the many subjects on the agenda of the congress, but it was the eyecatcher. The party leadership took care to see that this matter did not lead to a disruption. The Foreign Affairs Commission met behind closed doors and no vote was taken. It was said that the majority of the arrondissement sections supported the up-dated position of November 1984, although they strongly emphasized NATO solidarity. Since, in the meantime, it had become clear that the allies would not agree with a Belgian postponement, it may be deduced that the CVP saw in this an opportunity to agree with the installation. Completely in this line was the address of Chairman Swaelen, who placed the responsibility for the installation decision on the government and the members of parliament, who had to judge « in honor and conscience » and « in the interest of our country ». Also noted was Swaelen's sharp attack on the Vlaams Aktiecomité tegen Atoomwapens

(VAKA: Flemish Action Committee against Atomic Weapons), a co-organizer of the demonstrations against the installation of the missiles, which he called « an anti-CVP organization » and « wolves in sheep's clothing ». That the room of the CVP for maneuver was shrinking considerably also appeared from the congress of the French-speaking Christian Democrats held on the same day. This congress unanimously and unambiguously called for rapid installation of the Cruise missiles.

Nevertheless, the Christian labor movement, the ACW, continued to pressure the CVP for a deferral of the decision. On 18 March, the ACW argued for a « temporary postponement », which could be taken as a « signal » from the Belgian government, on the condition of an equally clear counter gesture from the Russian side. Paradoxically enough, the ACW hereby facilitated the government's decision, for the unexpected death of the Soviet Premier Chernenko gave the government the chance to quickly evaluate the readiness of the Soviet Union to make a counter gesture. It was not Premier Martens — because, it was said, of the veto of the PRL — but Foreign Minister Tindemans who traveled to Moscow to attend the funeral. To his Russian counterpart Gromyko, Tindemans presented the Belgian request for a counter gesture to a postponement of the installation, namely, the separation of the negotiations on the medium-range missiles from the two other Geneva themes (space defense and long-range missiles). This proposal, which was hardly realistic, was rejected by Gromyko.

The Belgian decision was then made extraordinarily rapidly. The ministers met in the evening of 14 March, after Tindemans had returned from Moscow. The CVP leadership met separately for a few hours, and at 11 p.m. the ministerial council decided for installation. The implementation of this decision was just as rapid: a few hours after the governmental decision, transport planes left the United States with the nuclear heads. The first airplane landed shortly after Prime Minister Martens had communicated the decision of his government to Parliament (5).

1.4. *The aftermath of the decision.*

In his governmental communication to the Chamber and Senate, Martens recalled that the Belgian government had already previously

(5) Later, it became known that Martens, and he alone, had pressed for such a rapid implementation of the governmental decision out of the fear that « every doubt the competence of the government to take and implement the decision would be fatal for the Cabinet. *The Americans were not in a hurry, I was* ». Citation from W. Martens, *Een gegeven woord*, Tielt, 1985, p. 153.

confirmed its concurrence with the NATO double agreement, and he stressed the efforts of Foreign Minister Tindemans « to organize East-West relations on a more stable basis ». From the report of Tindemans it appeared, according to Martens, that the allies, « particularly those who, like ourselves, have obliged themselves to install the missiles », were of the opinion that Belgium, at this crucial moment, should not rupture the solidarity of the Alliance. « A deferral of the commencement of the installation in our country » would, according to the NATO partners, « weaken the credibility and the cohesion of the Alliance and threaten the very negotiations (in Geneva). » Since the Soviet Union had, in the meantime, gone ahead with the installation of nuclear weapons and did not consider a decoupling of the negotiations on mid-range missiles from the global negotiations, a postponement of the installation in Belgium made no sense. « On this basis », continued the Premier, « the government, in conformity with the governmental declaration of 18 December 1981, has decided that it must confirm now the decision that it has made on 12 December 1979 and 19 September 1980 jointly with its allies. Therefore, it has given its permission for the deployment of the first sixteen missiles ». Martens went on to say that the actual use of the missiles installed on Belgian territory could only take place with the strict respect of the consultation and decision-making procedure of NATO, on the one hand, and of the international treaties and obligations that Belgium has undertaken, on the other. « In any case, nuclear weapons installed on our territory can be used only as a response to aggression and as a last resort and this against targets that are limited to the positions of the aggressor and the infrastructure that supports this attack », thus the communication.

Finally, Martens explained the decision of the government regarding the installation of the 32 remaining nuclear missiles : 1° if, before the end of 1987, the negotiations have led to an agreement that permits the nul option, there will be no need for deployment in Belgium ; 2° if, before the end of 1987, the negotiations have led to an agreement that permits limited deployment, Belgium will implement the assigned portion of that deployment ; 3° if, before the end of 1987, the negotiations have been discontinued or interrupted, Belgium will decide to implement the agreed upon portion of the deployment as this is specified by the Alliance ; 4° if the negotiations at that moment are still in progress, the deployment of the 32 Cruise missiles will be postponed for a period of six months after which, failing an agreement, they will automatically be deployed without a new decision being necessary.

With the governmental decision and communiqué, however, the missile question was not yet settled. Although the decision was received very

favorably by the White House and by NATO, it generated sharp criticism in Belgium from the opposition parties and the peace movement. The latter had already decided on 21 February to organize a demonstration on 17 March. Tens of thousands of demonstrators marched in Brussels — according to the organizers 150,000 according to the police 50,000 — no longer, as planned, to put pressure on the government to postpone its decision, but to express their rejection of the installation of the missiles and the policy of Martens-V in this matter. The ACW, which had supported the organizers in previous peace demonstrations, now distanced itself from the slogans. According to the leadership of the ACW, they argued for unilateral disarmament, and the demonstration was ultimately aimed against the government. In spite of this position, many ACW militants marched in the demonstration, which again illustrated the internal tensions between the leadership and the membership of the Christian labor movement. And also during the Chamber debate on the government's communiqué of 15 March, some of the CVP members of the ACW group objected to the decision of the Cabinet. The settlement of this matter was difficult to swallow particularly for Luc Van den Brande, group leader of the CVP in the Chamber, who, after the up-dated position of his party had still stated that, for him, there was « absolutely no date » anymore for the installation of the missiles. For a while, it looked as though he would resign as leader of the group. At the vote on the motion of confidence, he finally approved the position of the government. Two CVP members of the Chamber, both belonging to the labor wing, did not vote with the majority. In the Senate, all the members of parliament of the majority approved the government's position. The parliamentary debate meant the end of the missile question, which had perturbed the political class and public opinion for more than five years. Action groups and also the green parties tried to keep interest in this controversy alive by means of demonstrations around the military base in Florennes. That the population remained sensitive to the peace problem was shown by the new peace demonstration that again brought tens of thousands of people into the streets in Brussels on 20 October, a week after the parliamentary elections won by the government coalition, which supported the installation of the missiles.

2. The up-dating of the government's program.

Parallel with the missile dossier and partially related to it, the Martens V Cabinet worked on the so-called up-dating of its program. After the European elections in June 1984, in which the coalition parties

did poorly, the nervousness within the majority had increased. With an eye on the parliamentary elections in 1985, the Christian Democrats and the Liberals wanted to achieve a number of their own priorities or tried to correct certain negative aspects of the governmental policy.

2.1. *The governmental change.*

First, a solution had to be sought for the succession of Vice-Premier and Minister of Finance Willy De Clercq (PVV), who left for the EEC Commission on 1 January. The French-speaking majority parties seized upon this departure to demand increased French-speaking presence in the foreign representation of Belgium. However, there was no great change in the composition of the government and the distribution of the powers. The restructuring, as proposed by Prime Minister Martens, remained limited. After some urging, Minister of State Frans Grootjans (PVV) agreed to succeed his fellow party-member, Willy De Clercq, as Minister of Finance. Grootjans also received the portfolio of the Self-Employed, which he took over from Louis Olivier (PRL), who retained only Public Works. De Clercq's portfolio of Foreign Trade went to Vice-Premier Jean Gol (PRL), who apparently did not have enough with Justice and Institutional Reforms. State Secretary for Public Service Louis Waltiel (PVV) became also State Secretary for Finances, and State Secretary for Energy Etienne Knoops (PRL) also became State Secretary for the Self-Employed.

2.2. *The adaptation of the government program.*

The Martens V government decided to divide the up-dating of the governmental agreement demanded by the coalition partners into two phases (6). The first phase remained limited to the approval of a list of bills, which had already been submitted to Parliament by the government and which it wanted to have voted on before the parliamentary vacation. The second phase of the up-dating was linked by the Cabinet to the control of the 1985 budget, which had to be completed by 15 February. In the second phase, the government took up the five major themes: employment, social security of the least well-off, the security of the citizens, the decrease of taxes, and the reinforcement of political democracy. The Christian Democrats were the demanding party for the first two themes, the Liberals for the last three.

The consultation of the up-dating proceeded slowly and with difficulty. The possibility of early elections after a break in the Cabinet or because

(6) See J. SMITS, *loc. cit.*, pp. 259-261.

of the « missile disputes » in the CVP did not tend to make the governmental parties compliant. The laborious proceeding was related, in the first place, to the developments in the missile question. It was thus not by chance that, when the government cut through the « missile knot », it also reached an agreement on the up-dating measures. The eyecatcher was the lowering of personal income tax demanded by the Liberals. The Christian Democrats received satisfaction with an increase of the « child benefits », of certain minimum subsistence levels, and pensions. How the additional expenditures inspired by the election would be compensated for by cut-backs was not immediately clear. Other measures of the up-dating did involve economies (e.g., in health insurance, education, and employment) but they did not balance the expected budget overrun, then still estimated at 27,5 billion francs — and the new expenditures planned. Just before Easter, the Cabinet Council met for two days to cast the specifications of the « up-dating program » into two bills. The government also approved a few education measures that were included in the fiscal bill (e.g., the granting of supplementary funds to the private — i.e., largely Catholic — boarding schools).

In the subsequent weeks, there would still be problems about these education stipulations, for the French-speaking Socialists still refused to participate in the School Pact Commission as long as no solution had been found for what they called « the discriminatory consequences of the introduction of the curriculum packet for French-language education ». On 19 April, the PS walked out of the meeting of the School Pact Commission when the boarding school plan and the associated economies on the operational grants for private education were going to be discussed. An attempt made to reach an agreement was vetoed by the PS on 14 May. The Senate approved the fiscal bill, but without the customary approval of the School Pact Commission. This was the first time since the signing of the School Pact in 1958 that such a thing had happened. Before the discussion of the bill in the Chamber, the PSC made one last attempt to unblock the School Pact Commission, but it was fruitless.

Afterwards, education also continued to cause political tensions between the coalition partners and between the Flemish and French-language parties. This was the case with a conflict on building subsidies to private schools and with the integration of two higher educational institutions into university centers. When CVP Chamber Member Chris Moors introduced an amendment to abolish the extra-legal advantages of the personnel of the French-language educational system, the PSC requested that the related bills be returned to the educational commission. However, the CVP refused to go along with this. Consultation between

Premier Martens, the Vice-Premiers, the party chairmen, the group leaders, and the education and budget ministers resolved nothing. For the first time in parliamentary history, the French-language Chamber members of the majority — the vice-premiers and ministers included — and the opposition invoked the « alarm procedure » against the bill that governed the integration of the Dutch-language educational institution (7). Because of the Heysel crisis (cf. above), the alarm procedure would no longer involve any danger for the government. In accordance with the Constitution, the ministerial council issued an advice on 30 July on the question, but this was limited to holding out the prospect of a general bill on the university integration. The Chamber itself did not react to it.

Moreover, the Parliament had to deal with the alarm bell procedure again. On 27 June, the SP, PVV, VU, and AGALEV sounded the so-called alarm bell in the Flemish Council regarding the cable television decree. But this question, too, failed to come to public discussion because of the government crisis caused by the Heysel drama.

3. The end of Martens V.

3.1. *The Heysel drama.*

Although the government had intended to disband the complete legislature and the majority had in the end of 1984 already voted to have the elections not in May but in December, it had to have early elections. The cause was the political consequences of the drama that occurred on 29 May at the football final of the European Cup for country champions between the Italian Juventus of Turin and the English Liverpool in the Heysel Stadium in Brussels.

Forty minutes before the scheduled beginning of the game, Liverpool supporters stormed a section of the stadium containing mostly Juventus fans. The serious incidents cost the lives of 38 people (8). This drama very soon had political repercussions. For the events called into question the way in which the game had been prepared for by the Belgian police forces and the security measures provided. The political responsibility for it was borne by the Minister of Internal Affairs Charles-Ferdinand Nothomb (PSC), who declared on 30 May that he had ordered an investigation to determine the causes of the incidents and to determine

(7) The « alarm bell » is the usual term for the constitutional procedure introduced in 1970 for the protection of ideological, philosophical, or linguistic minorities.

(8) The 39th victim (an Italian) died in August of his injuries.

the responsibility of the police forces. Characteristic of the tense sphere that had prevailed for a number of months within the coalition was that the government and Minister of Internal Affairs Nothomb in particular came under fire not only from the opposition but also from members of the majority. During a commemoration service in the Chamber of Representatives (3 June), the Chamber Chairman Jean Defraigne (PRL) sharply attacked the UEFA, those responsible for keeping order, the government, and Minister Nothomb. Defraigne's speech was censured by the majority groups and generated a strong reaction from Nothomb, who found that it was «unworthy» of the function of the Chamber Chairman. A few days later, the Chamber decided to establish a parliamentary investigation commission. On 6 July, the commission published its report and conclusions. The Commission held the British fans to be primarily responsible for the Heysel drama, but it also pointed out the deficiencies of the organizers and the police forces. On the responsibility of the Minister of Internal Affairs, the Commission members did not agree. Five of the nine members of the Commission, among them a representative of the French-language Liberal Party, held that the Minister of Internal Affairs bore the administrative and political responsibility for the faulty intervention of the police forces in the Heysel Stadium.

3.2. *The parliamentary debate.*

On 12 and 13 July, the Chamber held a public debate on the report of the so-called Heysel Commission. Before the debate began, the group leaders of the majority had agreed not to conclude the debate with a vote on the conclusions of the Commission's report, but to present a recommendatory motion. The distrust between the French-language governmental parties, the PSC and the PRL, was so great, however, that the French-language Liberals threatened not to abide by the agreement already as the debate began.

On the first day of the debate, Nothomb denied having failed at his job. Spokesmen for the opposition held the Minister of Internal Affairs politically responsible for the deficiencies in the action of the police forces and asked the Minister to draw his conclusions from that. They added that the resignation of Nothomb need not involve the resignation of the entire government. More important was the speech of the PRL group leader, Robert Henrion, who completely supported the report of the investigation commission and asked Nothomb to resign «out of a sense of honor». After this speech, the prevailing opinion was that a cabinet crisis was inevitable. Nevertheless, the group leaders of the majority did

arrive at an agreement at the end of the first day on the draft of a recommendatory motion of confidence.

During the second day of the debate, Nothomb again defended himself and the police forces, and Premier Martens defended Nothomb. According to the Premier, the Minister of Internal Affairs had made no policy errors. Again, it was a French-speaking Liberal Chamber Member, Ch. Poswick, who caused a sensation when, in a declaration before the vote in the name of the majority of his group, he announced that he would approve the motion of confidence only so as not to endanger the government. He said that it would have been desirable if the Minister of Internal Affairs had resigned. At the vote, three PRL members abstained; the other members of the majority approved the motion.

3.3. The resignation of Gol.

The vote did not still the political storm. The next day, Louis Michel, Chairman of the PRL, concurred with Poswick's statement and said that he still hoped Nothomb would change his mind. Nothomb himself indicated that he was considering resignation less than ever.

Another day later, on 15 July, Jean Gol, the Liberal Vice-Premier and Minister of Justice, Institutional Reforms, and Foreign Trade, totally unexpectedly sent a letter of resignation to Prime Minister Martens. Gol wrote that he could not concur with « the unjustified refusal of the Minister of Internal Affairs to accept his political responsibility ». The political world was stunned by the news. The PRL stressed that this was a « personal decision », which gave the impression that the other French-speaking Liberal ministers would not follow Gol. But in the evening, the leadership of the PRL met and unanimously approved Gol's decision. All the Liberal ministers declared that they were behind their leader. The PRL declared that it was waiting for a « new fact » — the resignation of Nothomb — for it to review its position. The rupture in the government was thus made definitive. On 16 July, Prime Minister Martens presented the resignation of his government to the King, who took the resignation under advisement. He consulted the resigning ministers, Gol, Nothomb, Dehaene, Grootjans, and, finally, Premier Martens. Afterwards, the Palace stated that the Head of State did not accept the resignation of the government.

Prime Minister Martens immediately explained that the government, the composition of which remained unchanged, would retain office but that early elections would be held, the date of which was still to be set, and would only complete a minimum program. On 18 July, Martens

presented a governmental communication to Parliament in which he requested and received a vote of confidence for the implementation of that limited program.

3.4. *No constitutional revision.*

In the debate on the motion of confidence of mid-July, a great deal of attention was also given to the procedure for amending the constitution. The four major Flemish parties (CVP, PVV, SP, and VU) requested the inclusion of Article 59 bis in the declaration for constitutional revision. The intention was to « federalize » education, i.e., to transfer the authority over education to the Communities. The French-speaking Socialists and Liberals also supported this transfer of powers, albeit not in equal degrees or under the same conditions. The French-speaking Christian Democrats, however, would have nothing to do with a revision of Article 59 bis.

To prevent Article 59 bis from being excluded from the revision declaration by the veto of the PSC, the major opposition parties (SP, PS, and VU) offered Premier Martens what is called an « exchange majority ». According to Martens, however, a revision declaration could not be brought about by an exchange majority. The Prime Minister advanced juridical arguments for this, but the political considerations were doubtless decisive for not agreeing to the proposal of the opposition parties. Isolating the PSC in this question would certainly complicate considerably if not render impossible the formation of a new Christian Democrat / Liberal government after the elections. For its part, the opposition argued that it would be unthinkable for the King not to sign a revision declaration approved by a democratic majority.

During the vacation, Martens tried to unblock the affair by linking the revision of Article 59 bis to that of Article 17 on the freedom of education and of Article 107 ter on the Court of Arbitration in order to give the PSC constitutional and enforceable guarantees against the discrimination of private (Catholic) education it feared in the leftist dominated Wallonia. Another possible solution consisted in the replacement of the PSC ministers by French-speaking Liberals so that the constitutionally prescribed linguistic parity in the government would be respected.

The PSC, however, was not mollified with the constitutional guarantees proposed by Martens. The French-speaking Christian Democrats were primarily concerned with financial guarantees, since the federalization of education would result in a redistribution of the budgetary resources to the benefit of Dutch-language education. Louis Michel, PRL Chairman,

stated that his party must not be counted upon to replace the PSC ministers who might resign. For their part, the Flemish Liberals rejected the idea of only revising Article 131 of the Constitution. That article regulated the global revision procedure and its amendment should considerably facilitate that procedure, for example, by deleting the preceding revision declaration and the dissolution of parliament. The CVP, finally, refused to participate in a revision procedure if Article 59 bis would not come into consideration for revision.

In these circumstances, Premier Martens could only state at an extraordinary Cabinet meeting (2 September) that the situation was at an impasse. On the same evening, he reported to the Head of State and proposed that the King dissolve Parliament without the resignation of the government. The King agreed. This unusual situation generated considerable criticism from the opposition parties for the government, in which there was no cohesion but which still remained in power, could no longer be controlled by Parliament. Moreover, the newly elected parliament would have no constitutional authority.

4. The parliamentary elections of 13 October 1985.

4.1. *The election campaign.*

The campaign for the parliamentary elections of 13 October was dominated by the question of whether the outgoing center-right coalition would be able to maintain its not so large parliamentary majority (113 out of the 212 seats in the Chamber of Representatives). After the European elections in 1984, serious doubt had arisen in this regard. The projection of these results to the national elections indicated that the Christian Democrats and the Liberals would no longer have a majority. Nevertheless, the coalition parties left no doubt that they would continue to rule together if they should retain their majority.

The election campaign of the Christian Democrats and the Liberals was, therefore, conducted completely on the theme of the continuance of the recovery policy of Martens V. Non-economic controversies, such as the missile question and the communitarian problems, thus disappeared into the background. On the side of the majority, the CVP used outgoing Premier Martens as the figurehead in its campaign. «No Turning Back» was the slogan on the billboards. The slogan initially generated considerable internal criticism. Some considered it too static and too conservative. But the idea behind it was that the socio-economic policy of Martens V had to be carried through and consequently no return was possible any longer to the period of before the government. This also

made it clear that a coalition with the Socialists was virtually impossible. Chairman Swaelen announced beforehand already that he would resign if the Socialists would join a coalition with the Christian Democrats. The PVV in its campaign also stressed the need to continue the policy. The Flemish Liberals presented themselves as the « best guarantee » for keeping the Socialists in the opposition and to implement the tax cuts.

The Flemish Socialists entered the election campaign with the slogan « Work, Peace, Justice », which had served them so well in the European elections. At the last moment, the SP decided to respond to the CVP's « No Turning Back » by adding to their slogan « If you want things to change ». The SP tried to make it clear to the voters that their program was the only alternative for the policy of the center-right coalition. Three themes dominated the SP campaign: work redistribution, income redistribution, and no missiles. The VU conducted its campaign under the slogan « More work and less taxes in a free Flanders ». The polarization between the Christian Democrats and the Liberals, on the one hand, and the Socialists, on the other, made it particularly difficult for this Flemish national party to bring communitarian themes to the forefront in the election struggle.

In the French-speaking part of the country, the campaign was less polarized. The PS, which had never concealed its desire to govern again, presented itself more moderately than did the Flemish Socialists. Socio-economically, the French-language Socialists argued for a policy of selective pump priming. Further, they were for the federalization of education and of the economy. In contrast to the Flemish Socialists, the missiles formed no stumbling block for the PS for governmental negotiations. The French-language Christian Democrats and Liberals, like their Flemish counterparts, made it clear that they wanted to continue to govern. The PSC stressed in its electoral platform the traditional Christian-Democrat themes like the family, education, and employment. Noteworthy was the agreement the PSC concluded with the Alliance Démocratique Wallonne (ADW: Walloon Democratic Alliance) of Paul-Henri Gendebien, who had been chairman of the Walloon federalistic party, the Rassemblement Wallon, from 1974 to 1978. The PRL attracted interest before the elections primarily by its attempts to recover the heritage in Brussels of the languishing FDF.

The opinion polls predicted gains for the Socialist parties, even to the extent that they would become the largest political family in the country, and slight losses for the Christian Democratic parties, although they were doing better as the elections approached. The polls also predicted considerable losses for the Flemish Liberals and a slight gain for the French-

language Liberals. Converted into seats, it looked as though the center-right coalition would not be able to maintain its majority.

4.2. *The election results.*

Against the opinion polls and the general expectations, the center-right coalition emerged not only safe but even strengthened from the election, primarily by the surprising gains won by the CVP. The election results, moreover, showed several remarkable things. Three of the four government parties, the CVP, the PSC, and the PRL, booked gains, while the Socialists, too, the largest opposition parties, made advances. The gains of the traditional parties were achieved at the cost of the federalist parties, which were the biggest losers of the elections: the Volksunie in Flanders and the FDF in Brussels. Walloon nationalism had already been largely absorbed before the elections primarily by the Socialists and thus played no longer any significant role. The green parties continued to advance, but they were unable to achieve a large step forwards this time. It seems as though they have reached their electoral ceiling. Striking in these elections was the disappearance of the Communists from Parliament.

In Flanders, the SP advanced by 3.1 %, which brought its total of the votes cast to 23.7 %. With this, it recovered its position as the second party in Flanders, which it had lost in 1981 to the Liberals. The Flemish Socialists won in all arrondissements, particularly where the rejuvenation and the renewal had occurred to the greatest extent. Much less successful were the PAKS and the *Doorbraak* candidates on the SP lists (9). The vote gains gave the SP 36 seats in the Chamber, six more than in 1981 but the advance was less than in the European elections. The smaller than hoped for vote gains and the retention of the center-right majority gave the SP a hangover after the elections and the radical opposition policy was questioned within the Party. The Christian Democrats recovered slightly from their severe defeat in 1981. The polarization of the voting striven for by the CVP and the « Martens effect » were good for a vote gain of 2.6 %. With 34.6 % of the votes cast and 49 seats (+ 6), the CVP remained by far the largest party in Flanders. Its gains were not equally divided. In the Province of Limburg, the CVP even lost somewhat, precisely where a number of party leaders

(9) PAKS stands for Progressief Akkoord Christenen-Socialisten. This is a group of ACW militants who saw cartel formation with the Socialists as the first step toward their own political formation of Christian workers and a progressive front formation. Cf J. SMITS, *loc. cit.*, p. 264.

had expressed criticism of the Martens policy. The CVP appeared primarily to have won back PVV voters and also voters from the VU.

The PVV was the only party of the outgoing majority that did not succeed in improving its electoral position. It lost 3.8 % and fell back to 17.3 % of the votes cast, which was good for 22 seats or 6 less than in 1981. In comparison with the European elections, the loss of the Flemish Liberals was not as bad as expected. Undoubtedly, they paid the price for not being able to keep the fiscal promises made in 1981 in the past parliament. After this setback, the question was whether the young chairman, Guy Verhofstadt, could maintain his orthodox liberal course unchanged.

The Volksunie, which had also scored poorly in the European elections, fell from 15.9 % to 12.7 % of the votes cast, which was good for 16 seats (— 4). The Flemish nationalists did not succeed in bringing the communitarian problems — Cockerill-Sambre, Happart, the Galle bill — to the fore in the battle for votes. Moreover, in this period of economic crisis, the VU has not succeeded in working out an attractive socio-economic profile. The most important problem with which it will certainly be confronted in the future is the rejuvenation of its leaders and staff. After the election defeat, voices were raised to get it over with quickly.

The green party, Agalev, advanced by 2.1 % by winning 6.1 % of the votes. In the Chamber, Agalev now has four seats (+ 2). Nevertheless, this result was no reason for any great enthusiasm, for the ecologists had done better in the European elections. Thus, many were of the opinion that the « green march forward » had come to a halt or at least had passed its high point. It is possible that the poorer election result was influenced by the confusion that prevailed in the party after the socio-economic congress in the spring. At this congress, a number of radical positions were pushed through, such as the socialization of the banks and the energy sector and the introduction of the 32-hour week. These positions, of course, received a great deal of attention in the press, and it was stated that Agalev had resolutely chosen a « leftist course ». The party leadership thus felt obliged to deny that Agalev strived for a centralized planned economy and general nationalization.

In Wallonia, the Socialists were the big winners. The PS won 39.4 % of the votes or 3.2 % more than in 1981. The vote gain, however, did not translate into a gain of seats (10), so they retained their 35 seats.

(10) As regards the distribution of seats, account must be taken of the adjustment of this distribution to the evolution of the population. In comparison with 1981, the Flemish provinces had two seats more and the Walloon provinces two less.

The advance of the French-language Socialists was made at the cost of the small leftist parties and the Communist party, which, for the first time since 1925 no longer has a seat in Parliament. As with its Flemish sister party, the victory left a bitter aftertaste because the seat gains of the Christian Democrats placed the PS on the opposition benches both in the French Community Council and in the Walloon Regional Council.

The PSC advanced by 3 % and thus confirmed the upward trend manifested in the European elections. The position of the PSC regarding the federalization of education, whereby the party constituted itself the only defender of French-language Catholic education and that of Nothomb in the Heysel affair were clearly considered differently in Wallonia than in Flanders. With 22.6 % of the votes and 20 seats (+ 2), the French-language Christian Democrats remained the third party in Wallonia. For Chairman Gérard Deprez, the result proved that there is still a place for a center party like the PSC in Wallonia. After the election debacle in 1981, it was feared in the PSC that the party would be crushed by the polarization between the Socialists and the Liberals. For the time being, this danger is past. The other governmental party, the PRL, also advanced. The vote gain of 2.5 % yielded, as for the Socialists, no gain in seats for the French-language liberals, so they remained with 24 seats. The PRL total amounted to 24.2 %, which is only 1 % less than the best result the Liberals have ever obtained in Wallonia since 1945. The green party, Ecolo continued to mark time: from 6.1 % to 6.2 % of the votes but it won three seats in the Chamber and now has five. In comparison with the 9.4 % it had won in the European elections, this was actually not a good result. While the French-language greens had previously scored better than the Flemish, both of them now won roughly an equal share of the electorate in the two parts of the country.

In Brussels, the Liberals, in particular, performed excellently. This success was in large measure due to the presence on their list of the ex-FDF and controversial burgomaster of Schaarbeek, Roger Nols, and of the ex-Socialist minister Henri Simonet. The Liberals are now the largest political formation in the capital, a status that belonged to the FDF from 1971 to 1981. The crumbling away of the FDF also continued in these elections. The party lost more than half of its voters and retained only three of the six Chamber seats.

In the Chamber, the Senate, and the Flemish Council, the Liberals and the Christian Democrats possessed a comfortable majority (115 out of 212, 102 out of 183, and 107 out of 185 seats, respectively). In the French Community Council and the Walloon Regional Council, the

political cards have been dealt differently : the PSC and the PRL counted in these Councils, respectively, 66 out of 133 and 52 out of 104 seats.

5. The difficult birth of Martens VI.

Although the outgoing coalition emerged strengthened from the elections, the formation of a new Christian Democrat/Liberal coalition was much more difficult than expected. The Christian Democrats and the Liberals had indicated several times before 13 October that they wanted to continue to govern « to complete what Martens V had begun ». The loss of the Flemish Liberals in the elections, however, complicated the cabinet formation. As the only party of the outgoing majority that did not book a gain in votes, the PVV was particularly stubborn in the formation deliberations. Chairman Verhofstadt concluded from the elections losses of his party that too little emphasis was placed during the preceding parliament on Liberal themes, and, consequently, clear agreements must be made in this regard in the new governmental declaration. The second and perhaps most important factor that complicated the formation concerned the situation of public finances. As the year drew to a close, it became increasingly clear that the budgetary deficit would be considerably higher than had been estimated. Consequently, the coalition partners, who had repeatedly stated during the election campaign that « three fourths of the way was already finished » and « the light at the end of the tunnel was in sight », had to work out a new restructuring program. Nevertheless, the new Martens VI Cabinet was formed on 28 November without a concrete economization plan. The government did declare, however, that it wanted to reduce the deficit to 7 % of the GNP by the end of the legislative term, which was precisely the same objective the Martens V had set in 1981. As in 1981, the Cabinet would execute the restructuring of the public finances with special powers.

5.1. *Never change a winning team ?*

Those who expected a rapid reformation of the outgoing center-right coalition were deceived. Nevertheless, there was not the least doubt in political circles after the elections that there would be a re-edition of the Christian Democrat/Liberal Cabinet of Martens V. The only difficulty political observers saw was the digestion by the Flemish Liberals of their election defeat. Therefore, interest was focused on the Chairman of the PVV, the youthful G. Verhofstadt, who had given his party a new spirit

in 1981 by stressing neo-liberal ideas but who saw his position threatened after the losses of 13 October.

As customary, Prime Minister Martens offered the resignation of his government to the King on the day after the elections. The Head of State accepted the resignation and immediately commenced his traditional consultations with prominent members of the worlds of politics, unions, management, and finance. On 16 October, the King requested the outgoing Premier Martens to form a new government. Martens accepted the task and announced at a press conference that he wanted to continue to give priority to the socio-economic recovery policy. At the same time, Martens declared that the draft budget for 1986, which had not been compiled by the outgoing cabinet, would be submitted to Parliament before the end of the year. At the same time, the *formateur* tempered the enthusiasm of those who pushed for a rapid formation of a government. Since the Senate would be completely formed only by mid-November because of the election of the provincial and coopted senators, there was, according to Martens, plenty of time for the formation consultations.

For their part, a few days before the appointment of Martens as *formateur*, the Liberals, via Vice-Premier J. Gol, had already made known their priorities, namely breaking of the broadcast monopoly, reduced taxes, socio-economic flexibility, the guest workers and the security of the citizens — all points that were included in the governmental declaration of Martens V but that had not emerged sufficiently in the policy. Gol warned Martens not to use the Liberals as an extra support for a homogeneous Christian-Democrat cabinet. There was danger also from the corner of the Christian trade union. The ACV, with its attitude of tacit approval of the socio-economic recovery policy of Martens V, had been the most important support of this cabinet. Immediately after the elections, however, the ACV revealed a number of striking demands. It requested a complete restoration of the index linkage, the scrapping of the index freeze of the Economy Plan of 1986 before implementing a decrease of personal income tax, the maintenance of employment in public services and education, and the expansion of the job programs set up by the government.

3.2. Budgetary difficulties.

On 21 October, the formation consultations began in earnest. On that day, Martens presented to the negotiators from het CVP, the PSC, the PVV, and the PRL an initial memorandum on the socio-economic thrust of the governmental policy to be implemented. The memorandum

was described as « vague » and « general » and was clearly of a Christian-Democrat cast. In summary, the memorandum proposed the continuance of the economic recovery policy without endangering social justice. The most striking paragraph concerned public finances. On top of the so-called Budget Savings Plan of March 1984 (11), an additional 70 billion francs in savings were necessary, to be achieved over two years. Although « all expenditure posts » would be considered for this, « special attention » would be given to subsidies for public and private firms, i.e., the so-called national sectors, the « transfers to individuals » or social security, the educational sector, and the decrease of the interest on the governmental debt. In short, the sectors to which the knife had already been taken in the previous austerity plans would again be the areas selected for the new cuts. Nothing was said about the non-socio-economic problems which would be dealt with separately. Martens, as *formateur*, hoped to be able to achieve an agreement with the negotiating parties by 15 November.

But this did not take account of what the SP chairman Karel Van Miert called the « budget skeletons » that would emerge from the closet in the subsequent days. The additional economies of 70 billion francs postulated in the Martens memorandum would soon be revised. On 24 October, the Minister of the Budget, Philippe Maystadt (PSC), announced surplus expenditures for the current budget year of 11 billion francs, and Minister of Finance Frans Grootjans predicted a 30 billion shortfall in income, which amounts were considerably larger than initially estimated. Thus, not 70 but 90 billion francs more would have to be saved. The question was then immediately raised whether the budgetary deficit objective foreseen in the Martens memorandum had to be achieved after three or four instead of two years. The idea was raised by the Christian Democrats to compensate for the shortfall in receipts by an increase of the indirect taxes, which was immediately and categorically rejected by the Liberals.

The clouds continued to pile up over the budgetary horizon when the Minister of Economic Affairs, Mark Eyskens (CVP) brought up the financial condition of the national sectors — steel, coal, shipbuilding, textiles, and glass — at the formation consultation. The Walloon steel company Cockerill-Sambre had done better than the previous years but was still 11 billion francs behind its restructuring plan. It was expected that the company would encounter new financial difficulties in mid-1987. There were also problems in the Flemish coal industry. The national resources to cover the losses of the Kempense Steenkoolmijnen (KS)

(11) See J. SMITS, *loc. cit.*, pp. 244-247.

would be exhausted already in 1986 so that Flanders would have to make up for the operational shortfall with the yield of the inheritance tax. But there was more at stake in the KS. Roughly at the same time as the national sectors were being discussed in the formation consultations, a wildcat strike broke out in the KS. It was said that the management of the mines had worked out a reconstruction program that provided for the natural diminishment of almost 4000 employees, the scrapping of the building of a new shaft, the merger of a number of mines, and a significant cut back in production. The purpose of all of this was, of course, to keep the operating deficits of the KS from increasing further. The strike, which was quickly recognized by the unions, ended after it was stated that no definitive decisions would be taken by the management of the mines without consultation with the government. This did not resolve the problems of the KS and the other national sectors. Such a settlement was not forthcoming, so the entire problem was simply shifted to the future by the government negotiators.

On 29 October, Martens as *formateur* issued a revised memorandum from which the chapter on public finances had been removed. Apparently Martens wanted to evade the thorny budget problems and first to reach an agreement on the other aspects of the socio-economic program, such as the competitiveness of the firms, the industrial policy, jobs, and social security. The discussions on them did not take up much time. The result was a more detailed text with little that was new in it. Most of the additions were associated with the governmental declaration of Martens V or concerned bills that negotiators wanted to have given priority treatment by Parliament. Important was the decision not to extend the share law but to replace it with a system of « supplementary pension savings » with a favorable tax system. At the same time, it was agreed that successful companies could, under certain conditions, apply profit sharing that would be exempt from the general pay moderation imposed by Martens V.

In the shadow and clearly linked to the national consultations, the formation consultation for the regional and community executives began in early November. The Christian Democrats and Liberals made no secret of also wanting to govern on these levels together.

5.3. *New budgetary objectives, special powers, and a tax freeze.*

On 6 November, the negotiators at the formation consultations received a revised version of the chapter on public finances that had been lacking. The objective was now to reduce the budgetary deficit to 7 % of the GNP by 1989. Martens had thus moderated his ambitions : the economiz-

ing period would be extended from two to four years, although it was added that the most severe restructuring efforts would be concentrated in the first two years of the new parliament. In 1987, the net balance to be financed would already be brought back to 8 % of the GNP. The memorandum, for the rest, gave no concrete figures so that there was uncertainty about the necessary measures on top of the already existing economizing plans. Nor did Martens' memorandum offer a figure for the budgetary deficit in 1986. It was clear only on the way in which the government would take the necessary measures, namely, by means of special powers, as Martens V had done.

With this began the tedious negotiations on the new restructuring operation. The first collisions between the Christian Democrats and the Liberals soon occurred. The latter pressed for a fiscal freeze. Martens' reworked memorandum on governmental finances gave them no satisfaction on this point. The specification that « the global fiscal and para-fiscal pressure » had to remain equal was too vague and certainly not conclusive. In 1981, Martens V also had intended not to increase the tax pressure but it was still strongly increased during the parliamentary term. Thus, the Liberals wanted more secure guarantees on this point. Difficulties also arose about the discussion of the chapter on educational economies. The assumption was that the Ministers of Education Daniël Coens (CVP) and André Bertouille (PRL) had still awarded contracts for the building of schools, although they were aware of the agreement in the formation consultations about a moratorium on school construction. Martens thereupon sent a letter to these ministers demanding clarification in this matter. This gave rise among the negotiators to another discussion on the finances of private and public education whereby the Christian Democrats and the Liberals, depending on the subject, formed blocs in function of their party affiliation or their community allegiance. Then, social security came up, but in this matter the negotiators avoided most of the bottlenecks. The debate on the financing of social security and, more particularly, on a possible increase of the social contributions was deferred until later.

In the meantime, the rank and file of the parties were becoming more impatient with the dragging out of the negotiations, all the more so since the cooptation of the senators had taken place on 12 November and consequently nothing stood any longer in the way of the formation of a new center-right government. The breakthrough in the formation consultations came only on 16 November. On that day, an agreement was reached between the negotiators on the fiscal freeze demanded by the Liberals and particularly by the PVV Chairman Verhofstadt. The

agreement went as follows: « that neither the fiscality nor the para-fiscality may increase and that no new governmental assessments may be introduced ». Further, it was added that the tax reduction decided upon at the last moment by Martens V would be implemented unchanged and that the new government would also work out « a charter for the protection of the taxpayer ». PVV-Chairman Verhofstadt expressed particular pleasure over the inscription of these points in the governmental agreement and thus avoided having to go to his party congress with empty hands. The Christian Democrats, however, immediately cast doubt on the fiscal freeze. However that may be, the negotiations thereafter accelerated. On 18 November, Martens presented at the formation consultations his so-called political memorandum with, in turn, the objectives regarding the reform of the state, the further democratization of the constitutional state, the security of the citizens, education, foreign policy, and defence policy. This memorandum, too, was the most striking for its vagueness and the problems that were not dealt with in it. On the most delicate problems — the affair of the Voeren burgomaster Happart and the linguistic knowledge of the political officials in the Brussels suburban communities (12) — nothing was said, and, with regard to the federalization of education, the non-committal formula used was that the government would work out guarantees « for an equitable treatment of all educational systems that must precede each transfer of educational authority to the communities. On the basis of the agreement reached within it, it will submit a draft declaration for the revision of the Constitution to make the realization of these reforms possible. » Thus no direct reference to the notorious Article 59 bis of the Constitution was made.

The Christian Democratic and Liberal negotiators finally, after an all-night session, reached a global agreement in the morning of 22 November on the new government program. During the last hours of the negotiations, the vague memorandum on the political problems received hardly any further precision. For the rest, the agreement was to freeze the community problem in a study center. The socio-economic part was dominated by the continuation of the struggle against the crisis and unemployment and the restructuring of government finances. As regards the last, an amount of 200 billion francs was postulated, or 130 billion more than at the start of the formation consultations. Further, the coalition partners set the objective of reducing youth unemployment by 50,000 — a somewhat cynical specification since it was known that the

(12) See J. SMITS, *loc. cit.*, pp. 232-236.

objective would be achieved by demographic evolution alone — and of continuing to base the social security system on the principle of solidarity, with priority being given to the least advantaged.

5.4. The party congresses and the distribution of the portfolios.

In spite of the lack of concreteness in the governmental agreement, the negotiators returned confidently to their respective party congresses. There was more speculation about shifts in the leadership of the CVP and the PVV and the distribution of the ministerial portfolios than about the reactions of the parties to the agreement reached. Thus, there was discussion about the inclusion of Swaelen in the government, which could mean that the Flemish Christian Democrats would have to look for a new chairman. Various names were mentioned, but the most attention was given to the director of the research service of the CVP Herman Van Rompuy, who belonged to the right wing of the party, and to the most important representative of the Christian labor movement in Martens V, the Minister of Social Affairs Jean-Luc Dehaene. The candidacy of Dehaene seemed more intended to be a message to Swaelen to convince him to remain as chairman of the party because his succession could give rise to a sharp internal struggle. Among the Flemish Liberals, there was also interest in what their chairman would do: stay as chairman or enter the government to succeed Vice-Premier and Minister of Finance Grootjans, who had previously let it be known that he no longer desired a ministerial post.

As expected, the governmental agreement was guided through the party congresses without difficulties. The statement of the youth chairman, Johan Van Hecke, that it would be best if Nothomb were not included in the national government because of his attitude in the Happart affair, was noted at the CVP congress. Further, the fiscal freeze cheered by the Flemish Liberals was dismissed by the CVP as a « pacifier ». The French-language Liberals were particularly satisfied with the freezing of the communitarian problems. In fact, the party congresses were dominated by the same figures who had dominated the formation consultations: Prime Minister Martens, PVV Chairman Verhofstadt, and the Vice-Premiers Gol and Nothomb.

These four men also formed the core of the new Martens VI Cabinet that was sworn in on 28 November. Prime Minister Martens succeeded in convincing Verhofstadt to join his government, thereby preventing Verhofstadt from putting too much pressure on the new government from the outside in his position as party chairman. Moreover, Verhofstadt received a key position in the new government. As Minister of the Budget

and as Vice-Premier, he was given both a supervisory and an authority function for the extensive restructuring operation that was in store and on which Verhofstadt had so stubbornly insisted during the negotiations. Gol and Nothomb, who were after each other's political throats during the Heysel crisis, retained, along with the Vice-Premiership, their Justice and Internal Affairs portfolios. For the rest, Mark Eyskens (CVP) moved to Finances, Philippe Maystadt (PSC) succeeded Eyskens at Economic Affairs, and the French-language Liberal François-Xavier de Donnea replaced the Flemish Liberal Freddy Vreven at National Defense. For the French-language Education, Bertouille (PRL) was replaced by his fellow party member André Damseaux. Tindemans (CVP - Foreign Affairs), Dehaene (CVP - Social Affairs), Coens (CVP - Dutch-language Education), Hansenne (PSC - Labor and Employment), Olivier (PRL - Public Works), and De Croo (PVV - Traffic and Transport) continued with the same portfolios. Women, as in Martens V, were only weakly represented in the new government. They had to be content with two state secretariats with authority of unimportant and partially regionalized sectors. The Martens VI government has 15 ministers, like Martens V, and 13 state secretaries, three more than in 1981.

In the meantime, the Flemish formation negotiators had agreed on the policy declaration of the new Flemish government. The Flemish Council met on 10 December to officially appoint the nine members of the Flemish government: six from the CVP and three from the PVV under the chairmanship of Gaston Geens (CVP). In spite of their slim majority, the Liberals and the Christian Democrats decided to work together in the French Community Council and the Walloon Regional Council and to lock the PS, the largest French-language party, into the opposition. This small majority was, moreover, the occasion for the exclusion of the Volksunie Senator Van Overstraeten, who had been elected by the vagaries of the electoral law in French-language part of Brabant. In the Walloon Regional Council, the 52 members of the PSC and the PRL decided, after the representatives of the other parties had left the meeting, not to validate the credentials of the VU senator. The six members of the Walloon Regional Council were then appointed, three Christian Democrats and three Liberals under the chairmanship of Melchior Wathelet (PSC). The French Community Council also did not validate the credentials of Van Overstraeten. The decision was taken by the PSC-PRL majority and four FDF members. Two Liberals and one Christian Democrat formed the French Community government with Philippe Monfils (PRL) as the chairman. Virtually anyone of any importance in the coalition parties was included in the national gov-

ernment or in the regional executives, with still a clear advantage for the national government in which the strongest figures sit while the executives have most of the newcomers.

5.5. *The investiture debate and the first reactions.*

On 29 November, Prime Minister Martens read the governmental declaration in parliament. Martens said that Belgium had waited too long to take measures to counter the economic crisis and that the recovery was not yet achieved. Therefore, further priority would be given to the socio-economic recovery policy with the primary objective being the battle against unemployment. Martens also repeated the budgetary objectives of which he announced that they would be worked out technically by the end of July 1986. For the implementation of the objectives regarding public finances, the government asked for special powers from parliament until « the end of the activities of the budget control of 1987 », that is, until 31 March 1987.

On the same day that Martens read his governmental declaration, a striking interview with André Leysen, the chairman of the employers' federation, the VBO-FEB, appeared in the *Financieel-Economische Tijd*. Leysen mercilessly exposed the deficiencies of Martens V and of the governmental agreement of Martens VI. The previous Cabinet had not accomplished a true restructuring, but only had topped off the governmental deficit, which was not achieved by economies but by increasing charges and by « tricks », such as the shifting of the payment of the salaries of government officials to the following budget years. In order to find enough money to cover the deficits, Martens V, according to Leysen, had had wage earners surrender ever more while income from securities was left untouched. The end of the tunnel was, contrary to what the coalition parties contended, not at all in sight. Leysen also had sharp words to say about the CVP and particularly about its labor wing. If Leysen's comments were scathing for the work of Martens V, they provided support for those in the coalition who pushed for a drastic reduction of the governmental apparatus and a decrease of governmental involvement in the socio-economic life. Leysen's statements did temper the euphoria that had arisen in the coalition parties after the electoral victory of 13 October and exposed the weak points of the governmental agreement of Martens VI.

Even before the commencement of the parliamentary debate on the governmental declaration in the Chamber, difficulties arose in the coalition on the division of authority regarding education. PVV group leader Ward Beysen demanded for his party « a fundamental share in authority »

in educational matters. With this, he gave expression to the objections that were expressed at the PVV congress against the fact that the Dutch-language educational department would again be in the hands of a Christian Democrat, which had, indeed, happened in the meantime. The question was settled with a protocol between the CVP and the PVV. The most important point in it was the establishment of a temporary management committee for public education, proportionally composed (half CVP, half PVV), with a Liberal at the head. The commission was assigned the task of handling all the dossiers regarding public education in Flanders.

In the Chamber, the investiture debate began on 4 December, and it grew into a marathon. No less than a third of the Chamber members mounted the lectern. The opposition spared no criticism about the vague governmental agreement, the high budgetary deficit suddenly discovered by the majority after the elections, the lack of a draft budget for 1986, the problems of the national sectors, the swelling ministerial cabinets, and the size of the national and regional governments (almost a third of the members of the majority had a governmental function). The opposition and the majority did agree on one point, namely, the request of the Cabinet for new special powers. The members of parliament of the majority appeared to be just as opposed to it as the opposition. According to the opposition, the reasoning offered for the request was merely a pretext: it was not that the parliament worked too slowly, as the government contended, but that the special powers were necessary to gloss over the differences of opinion within the majority parties. CVP group leader Luc Van den Brande manifested little enthusiasm for the special powers. He demanded that the majority be closely involved in the working out of the restructuring policy.

In his rebuttal, Prime Minister Martens repeated again the necessity of « a loyal and steadfast execution » of the recovery policy. He declared further that he linked the fate of the government and his own political fate to the success of the restructuring. On 7 December, the Martens VI government won the vote of confidence of the majority and on 10 December of the Senate with no difficulty. During the debate, Martens did not agree to the request of his own majority regarding the special powers. The chairmen of the Chamber and the Senate, Jean Defraigne (PRL) and Ward Leemans (CVP) shared the fear of the group leader Van den Brande that the Parliament would be neutralized by the special powers, as had occurred under Martens V. On 11 December, they wrote a letter to the Premier in which they urged that the government submit the draft decrees, after receiving the advice of the Council of State, to the Executive

Committee of the Chamber for the inspection by the members of parliament. In addition, they requested that the government would issue the statutory order at the earliest one week after this submission. The Premier promised to examine the question and to consult with the group chairmen. On 20 December the Cabinet Council agreed with the proposal of the Premier to involve the group leaders of the majority parties in the Chamber and the Senate as much as possible in the delimitation of the areas of the special powers, the drafting of the statutory orders, their parliamentary control, and their ratification. The Premier reached an agreement on the procedure with the group leaders on 23 December. Martens formally undertook to submit the statutory orders to parliament a week before their publication. The members of parliament would be able to check the decrees against the special powers act and the budgetary memorandum, and be able to amend them legislatively if necessary. Over the essentials, they would not be able to decide.

The last weeks of 1985 were devoted by the government to the drafting of the special powers act, but the work did not proceed so smoothly. The PVV was slanted against special powers for the decrease of the so-called fiscal advantages ; the French-language Liberal Minister of Justice Jean Gol also wanted special powers for the security policy. The government cut the knot on 24 December : the fiscal expenditures and the security measures would be included in one, special bill (later they would be separated), together with the taxpayers' charter. On the same day, the draft of the special power act was approved and sent to the Council of State for advice.

*
**

The Belgian political year in 1985 was dominated by three questions. The spring was completely given over to the settlement of the missile question. After the visit of Prime Minister Wilfried Martens and Minister of Foreign Affairs Leo Tindemans to Washington, it was certain that the center-right coalition would make its decision in this matter in March. Before it had come so far, there was an unsavory discussion over the question of which Belgian minister had approved the installation schedule of NATO and who had been informed about it. The dispute revealed that this important matter had been decided by the resigning Eyskens I government but without consulting the its Socialist coalition partner. In spite of attempts by the labor wing in the CVP to have the decision postponed, the government settled the matter on 14 March by deciding to allow sixteen Cruise missiles be installed on the military base of Florennes. By the next day, the missiles were already there, and two days

later tens of thousands protested in Brussels against the government decision, its amazingly rapid execution, and the way Martens V had handled the missile dossier. For a while it looked as though a not insignificant group in the CVP would not go along with the decision of the government, but ultimately the number of dissidents at the vote of confidence was very few, and the coalition emerged from the dispute unscathed.

The tragic outcome of the football game between Turin and Liverpool at the Heysel Stadium in Brussels did lead to a short circuit in the Cabinet. The very faulty arrangements for keeping order at this game raised the question of the political responsibility of the Minister of Internal Affairs Charles-Ferdinand Nothomb. A parliamentary investigation commission was established, and the parliament debated its report. Tension rose when Nothomb refused to resign when the PRL group leader called upon him to do so. At the final vote, three French-language Liberals abstained, but the remaining members of the majority approved the confidence motion. The danger seemed to be past, when the Liberal Vice-Premier Jean Gol completely unexpectedly presented his resignation and thereby caused a crisis in the government. Premier Martens could no longer paste over the rupture, and was obliged to prescribe early elections. The government set out to complete a minimum program but did not succeed in having the federalization of education as demanded by the Flemish parties included in a declaration for the revision of the Constitution. The veto power of the French-language Christian-Democrats was stronger than the will of the Flemish majority.

The parliamentary elections were held on 13 October and were completely dominated by the question of whether the recovery policy of the previous four years must be continued. As a result of the polarization of the electoral campaign around socio-economic policy, the communitarian themes and the missile question played less important roles than expected, which ultimately benefited the traditional parties. Against all expectation and in spite of the gains of the Socialist parties, the Christian Democrats and the Liberals not only retained their parliamentary majority, they were even slightly strengthened. Of the four coalition parties, only the Flemish Liberals lost ground. Consequently, nothing stood in the way of a reedition of the center-right cabinet. Nevertheless, the negotiations on a new governmental agreement dragged on longer than expected. This was primarily due to the bad condition of the public finances. During the formation consultations, it became increasingly clearer that Martens V had failed in the restructuring of public finances and that a new economizing operation was necessary. Martens VI, the center-right coalition formed

on 28 November, set the restructuring of public finances as its most important objective. The vague governmental agreement shed little light on the concrete working out of this objective. The only thing certain was that Martens VI would apply special powers to do it. The real work of governing could only begin in 1986.

Abbreviations.

ACV-CSC	Algemeen Christelijk Vakverbond van België - Confédération des Syndicats chrétiens de Belgique : General Christian Trade Union of Belgium
ACW-MOC	Algemeen Christelijke Werkersverbond - Mouvement ouvrier chrétien : General Christian Workers' Association
ADW	Alliance Démocratique Wallonne : Walloon Democratic Alliance
AGALEV	Anders Gaan Leven : Flemish green party
CVP	Christelijke Volkspartij : Christian Democratic Party (Flemish)
Doorbraak	: Breakthrough (combined Christian-Socialist movement)
Ecolo	Green party (French-speaking)
FDF	Front Démocratique des Bruxellois Francophones : Brussels French-Speaking Democratic Front
KS	Kempense Steenkoolmijnen : Kempen Coal Mines
PAKS	Progressief Akkoord Christenen-Socialisten : Progressive Christian-Socialist Agreement
PRL	Parti Réformateur Libéral : Liberal Reform Party (French-speaking Liberals)
PS	Parti Socialiste : Socialist Party (French-speaking)
PSC	Parti Social Chrétien : Christian Democratic Party (French-speaking)
PVV	Partij voor Vrijheid en Vooruitgang : Party for Freedom and Progress (Flemish Liberals)
RW	Rassemblement Wallon : Walloon Rally
SP	Socialistisch Partij : Socialist Party (Flemish)
VAKA	Vlaams Aktiecomité tegen Atoomwapens : Flemish Action Committee against Atomic Weapons
VBO-FEB	Verbond van Belgische Ondernemingen - Fédération des Entreprises de Belgique : Federation of Belgian Industries
VU	Volksunie : The People's Union (Flemish nationalists)
VVB	Vlaamse Volksbeweging : Flemish People's Movement

Consensus en oppositie in het Belgisch parlement tijdens een verkiezingsjaar

*Onderzoek op basis van het stemgedrag
in de Kamer van Volksvertegenwoordigers in 1985*

door Mieke VERMINCK,

Assistente aan de Afdeling Politologie
van de Katholieke Universiteit te Leuven

★

Inleiding.

Het dominant beeld van het Belgisch parlement in de publieke opinie, is dat van een parlement waar de verschillende partijfracties zich als coherente groepen gedragen en waar de beslissingen meerderheid tegen oppositie worden genomen. Parlementsleden die dit beeld frequent doorbreken, halen, vooral wanneer het om strijdpunten gaat, wel eens de knantenkoppen en worden al dan niet verbaal voor hun « dissidente » houding gesanctioneerd (bv. het raketendossier).

Een aantal conclusies uit het onderzoek van Etienne Langerwerf naar het stemgedrag in de Kamer van Volksvertegenwoordigers tijdens de periode 1954-1965 (1), tonen aan dat dit beeld niet overeenstemt met de realiteit. Tijdens de periode 1954-1958 worden 45,9% van de eindstemmingen unaniem beslecht, tijdens de periode 1958-1961 zijn er 39,7 unanieme eindstemmingen, en van 1961 tot 1965 loopt dit cijfer op tot 55,6%. Een aantal nuanceringen zijn evenwel niet overbodig. Hoewel de eindstemmingen in hoofdzaak unaniem verlopen, is het regering-oppositie patroon anderzijds dominant, wanneer gestemd wordt over amende-

(1) E. LANGERWERF, « Het stemgedrag in het parlement. Onderzoek in de Kamer van Volksvertegenwoordigers voor de periode 1954-1965 », in *Res Publica*, 1980, 1-2, blz. 177-188.

menten, artikels en begrotingen. Voorts lijkt de cohesie binnen de meerderheid en de meerderheidspartijen, sterker te zijn dan binnen de oppositie en de oppositiepartijen.

In 1985 wordt het stemgedrag in de Kamer opnieuw onderzocht (2). Dit tijdstip is belangrijk in verschillende opzichten : (1) de laatste twintig jaar heeft het Belgisch partijpolitek bestel belangrijke veranderingen ondergaan, zoals de opsplitsing van de traditionele partijen in een Vlaamse en een Waalse partij, de uitbouw van de nationalistische partijen en de opkomst van een aantal nieuwe partijen zoals Agalev, Ecolo, RAD-UDRT, Vlaams Blok en klein links ; (2) 1985 is een jaar waarin het parlement zijn volledige bevoegdheid uitoefent, d.w.z. een jaar waarin zonder volmachten wordt geregeerd ; en (3) het is vooral een verkiezingsjaar.

De mate van consensus en oppositie in de Kamer van Volksvertegenwoordigers wordt op twee manieren onderzocht, nl. enerzijds via de stempatronen en anderzijds via een cohesie-onderzoek.

1. Operationalisering.

De studie beperkt zich tot het stemgedrag bij naamstemmingen, omdat deze, in tegenstelling tot de stemmingen « bij zitten en opstaan » en de geheime stemmingen, ondubbelzinnig weergeven hoe een individueel politicus zijn stem uitbrengt. Naamstemmingen worden doorgaans gebundeld, d.w.z. dat een bespreking zelden gevolgd wordt door een stemming, maar dat deze laatste een paar dagen wordt uitgesteld, tot men een aantal stemmingen na mekaar kan behandelen. Per dag waarop gestemd wordt, hier stemdag genoemd, wordt voor elke naamstemming afzonderlijk een stemsteekkaart (voting record) (3) opgemaakt, waarop voor elke parlementariër wordt aangekruist, welke stem (ja, neen of onthouding) hij/zij in geval van aanwezigheid heeft uitgebracht.

Uit dit basismateriaal worden in de eerste plaats de stempatronen gedisilleerd. Aansluitend daarbij wordt nagegaan in welke mate de meerderheid, het standpunt van de oppositie, en de oppositie, het standpunt van de meerderheid deelt. Vervolgens wordt de parlementaire cohesie, de cohesie tussen de regeringspartijen en tussen de oppositiepartijen en de

(2) Het onderzoek loopt van begin januari tot eind juli 1985.

(3) W. DEWACHTER, *De wetgevende verkiezingen als proces van machtsvervoering in het Belgisch politiek bestel*, Antwerpen, 1967, blz. 197.

cohesie binnen de verschillende fracties gemeten. De cohesie wordt per stemdag berekend a.d.h.v. volgende formule :

$$\text{coh.} = \frac{\sum_{j=1}^N (Z_{ij} - 1 \cdot X_{ij} - 1/2 Y_{ij})}{N}$$

waarbij :

* Z_i = norm ten aanzien van dewelke de mate van cohesie wordt bepaald, bv. bij het meten van de kamercohesie is $Z_i = 212$ -norm (aantal kamerleden), bij de meerderheidscohesie is de norm 113, bij de oppositiecohesie 99 en bij de fractiecohesie is de norm gelijk aan de grootte van de fractie.

* j (1...N) = nummering van de stemmingen.

* X_{ij} = aantal volledige afwijkingen (4) van de Z_i -lijn bij de j -de stemming. Een volledige afwijking wordt gesanctioneerd met een vermindering van 1 punt.

* Y_{ij} = aantal gedeeltelijke afwijkingen (5) van de Z_i -lijn bij de j -de stemming. Een gedeeltelijke afwijking wordt gesanctioneerd met een vermindering van 1/2 punt.

*N = aantal stemmingen op die bepaalde stemdag.

Om de vergelijkbaarheid tussen de verschillende Z-waarden te verhogen (bv. meerderheidspartijen tegenover oppositiepartijen, of de verschillende fracties t.o.v. elkaar), worden de Z_i -waarden gelijkgesteld aan 100 en worden de cohesie-gemiddelden uitgedrukt op een 50-100 schaal.

De partiële waarde van deze formule wordt duidelijk wanneer men rekening houdt met de onderliggende vooropstellingen :

a) Er wordt geen rekening gehouden met de vorm van de stemming. Alle stemmingen worden hetzelfde gewicht toegekend.

b) Er wordt geen rekening gehouden met de inhoud van de stemming. Alle onderwerpen worden hetzelfde gewicht toegekend.

c) De invloed van de afwezige parlementsleden t.a.v. de cohesie wordt buiten beschouwing gelaten. De afwezigen worden beschouwd als behorende tot de groep kamerleden, fractieleden die het grootst in aantal zijn

(4) Een volledige afwijking is een ja- of een neen-stem indien Z_i neen of ja stemt.
 (5) Een gedeeltelijke afwijking is een gemotiveerde onthouding. Stemafspraken worden m.a.w. buiten beschouwing gelaten.

wat betreft een bepaald stemgedrag (bv. zijn van de 43 CVP-leden er 5 afwezig, 35 die ja stemmen, 1 neen en 2 die zich onthouden, dan worden de 5 bij de 35 opgeteld).

Deze laatste vooropstelling stoelt op de moeilijkheid om een verband te leggen tussen afwezigheid en cohesie. In de eerste plaats zijn er een aantal afwezigheden die te wijten zijn aan ziekte, een buitenlandse missie, enz. Ten tweede zijn er de afwezigheden als expliciet protestgedrag tegen een voorgestelde stemming. Vermits dit gedrag eerder een groepsfenomeen is, waarbij bv. de oppositie in haar geheel de zaal verlaat, dan wel een individuele actie, kan de betreffende groep een even sterke cohesie vertonen, als in geval van collectieve aanwezigheid. Tenslotte is er het ongemotiveerd absentisme, dat kan geïnterpreteerd worden als een cohesie-vermindering. Hoe sterk dit de cohesie aantast blijft een open vraag. Het enige wat in dit kader met zekerheid kan worden gezegd is dat de oppositiepartijen gemiddeld gezien een hoger afwezigheidspercentage kennen dan de regeringspartijen. Indien de afwezigheden als negatieve variabelen zouden worden geïntegreerd in de cohesiemeter dan zou dit vooral leiden tot een cohesie-daling binnen en tussen de oppositiepartijen.

De twee eerste vooropstellingen vloeien voort uit de moeilijkheid om een gewichtshierarchie op te stellen zowel van de functionele vormen van stemmingen als van de onderscheiden onderwerpen.

Tenslotte moet hier nog worden aan toegevoegd dat de bekomen cijfers in geen geval vatbaar zijn voor een absolute interpretatie, maar slechts een aanduiding zijn van de cohesie-evolutie.

2. Stempatronen.

Een stempatroon is het patroon volgens dewelke de uitgebrachte stemmen van de individuele parlamentsleden zich groeperen, ten aanzien van één bepaalde stemming. In feite is een stempatroon de constellatie van de verschillende partijlijnen. Een partijlijn, zijnde het stemgedrag dat door het grootst aantal aanwezige partijleden wordt gevolgd, kan worden vastgesteld vanuit de stemsteekkaarten. Een eerste tabel geeft de frequentie weer waarbij de verschillende stempatronen voorkomen gedurende de bestudeerde periode.

Het dominante stempatroon is dat waarbij de regeringspartijen (CVP, PSC, PVV en PRL) en de oppositiepartijen (SP, PS, VU, Agalev, Ecolo, FDF, RW, RAD/UDRT, KPB, Vlaams Blok en de onafhankelijken), een tegenovergesteld stemgedrag vertonen (54 %). In 20,5 % van de gevallen stemt de regering met de steun van één of twee oppositiepartijen tegen de overige oppositiepartijen en 6,1 % van de stemmingen kennen een

TABEL I
Stempatronen in de Kamer van Volksvertegenwoordigers

	N	%
Regering ↔ oppositie	211	54,0
Regering + VU ↔ oppositie (1)	47	12,0
Regering + RAD/UDRT ↔ oppositie (1)	23	5,9
Regering + VU + RAD/UDRT ↔ oppositie (1)	10	2,6
Unanimitéit	24	6,1
Vlaamse partijen ↔ Waalse partijen (2)	9	2,3
Andere	67	1,7

(1) Telkens min de partij(en) die met de regeringspartijen meestem(t)(men).

(2) Met een verdeelde PRL.

TABEL II
Belangrijkste stempatronen Kamer,
uitgesplitst naar functionele vorm van de stemming

	Ontwerp + begro- ting		Voorstel		Amen- dement		Artikel		Andere	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Regering ↔ oppositie	23	40,4	1	12,5	128	65,0	38	52,1	21	37,5
Regering + VU ↔ oppo- sitie (1)	2	3,5	0	0,0	32	16,2	13	17,8	0	0,0
Unanimitéit	17	29,8	3	37,5	0	0,0	1	1,3	3	5,3
Regering + RAD / UDRT ↔ oppositie (1)	0	0,0	0	0,0	5	2,5	3	4,1	15	26,8
Regering + RAD / UDRT + VU ↔ oppositie (1)	0	0,0	0	0,0	8	4,1	0	0,0	2	3,6
Vlaamse partijen ↔ Waalse partijen (2)	0	0,0	0	0,0	8	4,1	0	0,0	1	1,8
Andere	15	26,3	4	50,0	16	8,1	18	24,7	14	25,0
Totaal	57	100,0	8	100,0	197	100,0	73	100,0	56	100,0

(1) Telkens min de partij(en) die met de regeringspartijen meestem(t)(men).

(2) Met een verdeelde PRL.

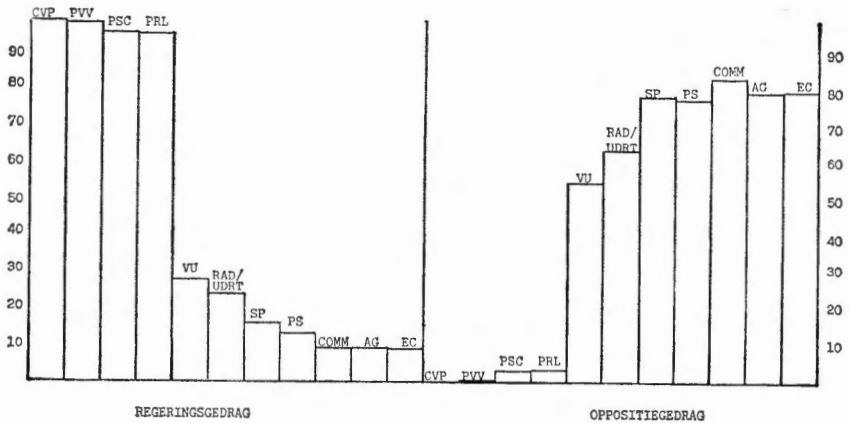
unaniem verloop. Dat is alvast een opvallend verschil met de periode 1954-1965, waar 34,7% van de stemmingen unaniem worden beslecht, terwijl het regering-oppositie patroon in 31,1% van de gevallen voorkomt.

In de volgende tabel worden de 391 stemmingen ingedeeld naar functionele vorm en wordt eveneens nagegaan in welke mate de diverse stempatronen bij de onderscheiden vormen optreden.

De naamstemmingen over amendementen en artikels verlopen veruit het meest volgens het regering-oppositie patroon, unanimitéit komt bijna niet voor. Deze vaststelling is analoog met vorig onderzoek. Tegengesteld aan de periode 1954-1965 zijn de stempatronen bij eindstemmingen.

Hoewel in 1985 frequent unaniem wordt gestemd (30,7 % voor de categorie « ontwerp, begroting en voorstel » en 19 % indien de categorie « andere » daaraan wordt toegevoegd) verlopen de meeste eindstemmingen regering tegen oppositie. Tussen 1954 en 1965 verlopen evenwel ruim 48 % van de eindstemmingen op unanieme wijze.

Opvallend is ook de rol van twee oppositiepartijen, nl. VU en RAD/UDRT, die zich vooral bij amendement- en artikelstemmingen collectief

GRAFIEK I. — Regeringsgedrag en oppositiegedrag bij naamstemmingen.

TABEL III

Regerings-, oppositie- en onthoudingsgedrag van de politieke partijen (%)

	CVP	PSC	PVV	PRL	SP	PS	VU	RAD/UDRT	Agalev	Ecolo	Communisten
Regeringsgedrag	100	96,9	99,6	96,4	16,1	13,3	28,1	19,2	9,5	9,2	9,5
Oppositiegedrag	0	3,1	0,2	3,3	79,3	78,3	55,5	64,2	80,3	80,8	84,4
Onthouding	0	0,0	0,2	0,3	4,6	8,4	16,4	16,6	10,2	10,0	6,1

achter het meerderheidsstandpunt schragen. Vooral de VU volgt meer dan eens de meerderheid. Bij de stemming over de « sociale herstelwet » van 9 januari 1985 bv. kiest de VU bij de artikelstemmingen in 5 van de 38 gevallen de zijde van de regering, terwijl ze zich in 14 gevallen collectief onthoudt. Bij de amendementstemmingen is dat respectievelijk in 21 en 24 van de 98 gevallen. De overige oppositiepartijen stemmen, behoudens bij unanimititeit, aanzienlijk minder mee met de meerderheid. Grafiek I en tabel III drukken de procentuele verhouding uit tussen de mate waarin de verschillende fracties een regeringsgedrag en een oppositiegedrag ver-

tonen ; tabel III voegt daar ook nog de mate van collectieve onthouding aan toe.

Tenslotte worden alle wetsontwerpen en wetsvoorstellen ingedeeld naar onderwerp en wordt de mate van consensus onderzocht tussen de verschillende partijen, telkens wanneer er over een ontwerp of een voorstel in zijn geheel wordt gestemd. Een cijfer 100 betekent dat er een volledige overeenstemming bestaat, bij alle stemmingen over dat bepaalde thema.

TABEL IV

**Mate van consensus tussen alle partijen,
bij wetsontwerpen en wetsvoorstellen, ingedeeld naar onderwerp**

	<i>Mate van consensus</i>
Naturalisaties	100
Wetgevende Kamers	100
Internationale verdragen	100
Strafrecht	100
Diverse onderwerpen	100
Handel en nijverheid	50
Rechterlijke inrichting	50
Arbeid - tewerkstelling - werkloosheid	33
Gemeenten	33
Onderwijs	25
Strafvordering	0
Landbouw	0
Handelsrecht	0
Burgerlijk recht	0
Leger	0
Sociale wetgeving	0
Financiën	0
Leefmilieu	0

Hoewel er niet over alle stemmingen een volledige consensus bestaat (bij amendementen en artikels ligt dat nog lager gezien het geringe aantal unanimiten), blijkt dat alles wat in de loop van het jaar aan een naamstemming wordt onderworpen, wordt aanvaard, behalve één wetsvoorstel, één voorstel van resolutie, op één na alle amendementen en drie vragen tot verwijzing naar de commissie. Zowel bij het wetsvoorstel (6), bij het voorstel van resolutie als bij de drie vragen tot verwijzing naar de commissie, ligt het initiatief bij de oppositie. Van de 197 amendementen waarover in de betreffende periode wordt gestemd, zijn er slechts acht afkomstig van een lid van de meerderheid, de overige 189 werden ingediend door oppositieleden. Het enige amendement dat wordt aangenomen, werd

(6) Zie ook : E. CLIJSTERS, W. VAN SCHOOR en V. MEEUSEN, « De effectiviteit van wetsvoorstellen en amendementen als parlementair wetgevend initiatief », in *Res Publica*, 1980, 1-2, blz. 189-212.

ingediend door een oppositielid en heeft betrekking op de « voorstellen tot wijzigingen van het reglement van de Kamer ». Deze stemming kent een merkwaardig verloop, doordat een deel van de liberalen meestemt met de oppositie, waardoor het totaal aantal ja-stemmen voldoende is om een amendement van de oppositie te aanvaarden.

3. Cohesie in de Kamer.

Door het meten van de cohesie, kan worden nagegaan in welke mate er binnen de Kamer, binnen de meerderheid, binnen de oppositie en binnen de verschillende fracties, eenvormigheid bestaat in het stemgedrag. Zo is de cohesie op het niveau van de volledige Kamer maximaal, indien er unaniem wordt gestemd, wat tot uiting komt in een score van 212 bij de 212-norm en 100 bij de 100-norm.

Een score die eerder de 113 nadert (= aantal leden van de meerderheid), wijst op een meerderheid-oppositiemodel. Indien er volledige eensgezindheid bestaat tussen de partijen van de meerderheid, bekomen zij een score van 113, bij de oppositiepartijen is dat 99. De cohesie van de partijfracties worden uitgedrukt in verhouding tot de grootte van de fracties. De resultaten worden weergegeven in tabel V, VI en VII.

TABEL V
Kamer meerderheids- en oppositiecohesie

	Aantal stemming- en	KAMER		MEERDERHEID		OPPOSITIE	
		212- norm	100- norm	113- norm	100- norm	99- norm	100- norm
9 januari	137	127,3	60,0	112,5	99,6	92,2	93,1
25 januari	1	113,0	53,3	113,0	100,0	99,0	100,0
31 januari	5	171,8	81,0	112,9	99,9	95,4	96,4
14 februari	17	139,4	65,8	109,5	96,9	94,2	95,2
28 februari	16	126,5	59,7	110,3	97,6	92,3	93,2
14 maart	7	161,3	76,0	112,8	99,8	95,8	96,8
19 maart	2	115,7	54,6	112,7	99,7	96,5	97,5
28 maart	8	138,7	65,4	113,0	100,0	93,4	94,3
29 maart	4	113,7	53,6	113,0	100,0	91,8	92,7
25 april	9	190,4	89,8	109,6	96,9	91,3	92,2
9 mei	9	134,7	63,5	112,8	99,8	91,1	92,0
23 mei	13	196,8	92,8	112,5	99,6	93,4	94,4
6 juni	66	155,5	73,3	111,4	98,6	83,8	84,6
20 juni	2	124,0	58,5	111,5	98,7	99,0	100,0
21 juni	23	157,5	74,3	112,3	99,4	95,2	96,2
4 juli	23	140,6	66,3	102,2	90,4	71,8	72,5
8 juli	1	122,0	57,5	113,0	100,0	96,0	97,0
10 juli	9	147,8	69,7	113,0	100,0	86,4	87,3
13 juli	3	113,0	53,0	112,0	99,1	97,0	98,0
19 juli	2	113,7	53,7	111,9	99,0	86,8	87,7
23 juli	34	129,6	61,1	112,2	99,3	97,7	98,7

TABEL VI

Cohesie binnen de kamerfracties

	CVP	PSC	PVV	PRL	SP	PS	VU	FDF	RW	AG	EC	RAD/ UDRT	KPB	VL. BLOK	ONAF
9 jan.	43,0	18,0	27,6	23,9	26,0	34,6	19,9	5,0	2,0	2,0	2,0	2,0	2,0	1,0	2,0
25 jan.	43,0	18,0	28,0	24,0	26,0	35,0	20,0	5,0	2,0	2,0	2,0	2,0	2,0	1,0	2,0
31 jan.	42,9	18,0	28,0	24,0	25,3	34,8	19,0	5,0	2,0	2,0	2,0	2,0	2,0	1,0	1,7
14 febr.	42,9	17,9	27,6	23,9	25,3	33,6	19,8	5,0	1,9	2,0	2,0	2,0	2,0	1,0	2,0
28 febr.	42,9	18,0	28,0	23,9	25,7	35,2	19,9	5,0	2,0	2,0	2,0	2,0	2,0	1,0	1,4
14 maart	43,0	17,8	28,0	24,0	26,0	34,3	19,9	5,0	1,8	2,0	2,0	2,0	2,0	1,0	2,0
19 maart	42,7	18,0	28,0	24,0	26,0	35,0	20,0	5,0	2,0	2,0	2,0	2,0	2,0	1,0	2,0
28 maart	43,0	18,0	28,0	24,0	25,9	34,6	20,0	5,0	2,0	2,0	2,0	2,0	2,0	1,0	2,0
29 maart	43,0	18,0	28,0	24,0	25,0	34,5	18,8	5,0	2,0	2,0	2,0	2,0	2,0	1,0	2,0
25 april	43,0	18,0	26,5	23,2	25,7	34,9	19,8	4,2	2,0	2,0	2,0	2,0	2,0	1,0	2,0
9 mei	43,0	17,9	27,9	24,0	26,0	35,0	19,3	5,0	1,6	2,0	2,0	2,0	2,0	1,0	2,0
23 mei	43,0	18,0	27,9	23,6	25,9	34,7	19,7	4,7	2,0	2,0	2,0	2,0	1,8	1,0	2,0
6 juni	42,9	17,9	27,9	23,6	24,6	34,0	19,4	4,9	2,0	2,0	1,9	2,0	2,0	1,0	1,9
20 juni	43,0	17,5	28,0	23,0	26,0	35,0	20,0	5,0	2,0	2,0	2,0	2,0	2,0	1,0	2,0
21 juni	43,0	17,9	27,8	23,5	25,9	35,0	19,9	4,9	2,0	2,0	2,0	2,0	2,0	1,0	2,0
4 juli	43,0	17,9	28,0	21,5	25,4	34,0	19,7	5,0	2,0	2,0	2,0	2,0	2,0	1,0	1,7
8 juli	43,0	18,0	28,0	24,0	25,5	34,5	18,0	5,0	2,0	2,0	2,0	2,0	2,0	1,0	2,0
10 juli	43,0	18,0	28,0	24,0	25,8	34,9	18,5	5,0	2,0	2,0	1,9	2,0	2,0	1,0	1,5
13 juli	43,0	18,0	28,0	23,4	26,0	35,0	19,8	5,0	2,0	2,0	2,0	2,0	2,0	1,0	1,6
19 juli	43,0	18,0	27,7	23,7	25,7	35,0	20,0	4,5	2,0	2,0	2,0	2,0	2,0	1,0	2,0
23 juli	42,9	17,9	27,9	23,8	26,0	35,0	19,9	5,0	2,0	2,0	2,0	2,0	2,0	1,0	1,9

TABEL VII

Cohesie binnen de kamerfracties (100-norm)

	CVP	PSC	PVV	FRL	SP	PS	VU	FDf	RW	AG	EC	RAD/ UDRT	KPB	VL. BLOK	ON- AFH.
9 jan.	100,0	100,0	98,6	99,6	100,0	98,8	99,5	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
25 jan.	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
31 jan.	99,8	100,0	100,0	100,0	97,3	99,4	95,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	85,0
14 febr.	99,8	99,4	98,6	99,6	97,3	96,0	99,0	100,0	98,5	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
28 febr.	99,8	100,0	100,0	99,6	98,8	100,0	99,9	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
28 maart	100,0	100,0	100,0	100,0	99,6	98,9	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
29 maart	100,0	100,0	100,0	100,0	96,2	98,6	94,4	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
9 mei	100,0	99,4	99,6	100,0	100,0	100,0	96,5	100,0	83,5	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
23 mei	100,0	100,0	99,6	98,3	99,9	99,2	98,7	94,6	100,0	100,0	100,0	100,0	94,0	100,0	100,0
6 juni	99,9	99,7	99,9	98,7	94,9	97,3	97,4	98,4	100,0	100,0	98,0	100,0	100,0	100,0	98,5
20 juni	100,0	97,2	100,0	95,8	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
21 juni	100,0	99,5	99,5	98,1	99,9	100,0	99,9	98,2	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
4 juli	100,0	99,7	100,0	89,6	97,7	97,3	98,5	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	88,5
8 juli	100,0	100,0	100,0	100,0	98,0	98,6	90,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
10 juli	100,0	100,0	100,0	100,0	99,5	99,8	92,5	100,0	100,0	100,0	97,0	100,0	100,0	100,0	77,5
13 juli	100,0	100,0	100,0	97,8	100,0	100,0	99,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	80,0
19 juli	100,0	100,0	99,1	98,9	99,0	100,0	100,0	90,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
23 juli	99,8	99,4	99,6	99,2	100,0	100,0	99,5	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	95,0

Uit tabel V komt duidelijk naar voor dat de kamercohesie eerder 113 nadert dan 212, wat erop wijst dat het meerderheid-oppositiepatroon meer voorkomt dan unanimitéit. De cohesie tussen enerzijds de partijen van de meerderheid en anderzijds de partijen van de oppositie ligt steeds zeer hoog, hoewel de cohesie tussen de oppositiepartijen globaal minder sterk is dan tussen de regeringspartijen. De laagste score, zowel bij meerderheid als bij oppositie valt te noteren op 4 juli. De relatief lage scores die daar worden behaald, worden veroorzaakt door de amendementstemmingen omtrent de integratie van de Economische Hogeschool Limburg in het Universitair Centrum Limburg, die een communautair verloop kennen. De Vlaamse partijen stellen zich op tegen de franstalige partijen, terwijl de PRL gekenmerkt is door interne verdeeldheid. De eindstemming van dit wetsontwerp heeft nooit plaatsgevonden doordat een alarmbel werd geluid door de franstalige leden van de Kamer.

Ook binnen de partijen zelf ligt de cohesie vrij hoog. Er wordt meer eenparig gestemd in de kleine fracties (twee fractieleden) dan in de grote. De cohesie ligt ook hoger binnen de regeringspartijen dan binnen de oppositiepartijen. Vergelijken met de andere oppositiefracties stemt de VU het minst van al coherent, terwijl het op het terrein van de regeringspartijen, de liberalen zijn die minder « en bloc » stemmen dan de christen-democraten. Tabel VIII geeft per partij het gemiddelde van de cohesiegemiddelden weer.

TABEL VIII

Globaal cohesiegemiddelde

VU	97,9
FDf	98,4
PRL	98,6
RW	98,7
SP	98,9
PS	99,1
PVV	99,4
PSC	99,7
KPB	99,7
EC	99,7
CVP	99,9
Ag	100,0
RAD/UDRT	100,0
Vlaams Blok	100,0

Een cohesie-vermindering wordt bij de oppositie eerder door gemotiveerde onthoudingen veroorzaakt dan door volledige afwijkingen. Onderstaande tabel biedt een overzicht van het aantal volledige afwijkingen per fractie, over de 391 stemmingen.

Vermits het aantal volledige afwijkingen niet méér voorkomt bij de oppositie dan bij de meerderheid, moet de relatief lagere cohesie-score bij

TABEL IX

Individuele volledige afwijkingen van de partijlijn

PRL	80*
PVV	15
SP	15
VU	12
CVP	9
DFD	6
PSC	5
PS	4

* Dit hoge cijfer heeft te maken met de PRL-verdeeldheid t.a.v. de amendementstemmingen bij het wetsontwerp betreffende de integratie van de Economische Hogeschool Limburg in het Universitair Centrum Limburg.

de oppositie volledig verklaard worden vanuit de gemotiveerde onthoudingen, een fenomeen dat bij de regeringspartijen eerder zelden voorkomt.

Tenslotte worden de cohesie-scores gecorreleerd, enerzijds met de resultaten van opiniepeilingen, en anderzijds met het aantal en de omvang van straatmanifestaties. Dit levert evenwel geen bruikbaar zinnig resultaat op.

Besluit.

Zowel het onderzoek van de stempatronen als het cohesie-onderzoek wijzen erop dat in 1985, een verkiezingsjaar, regering tegen oppositie het meest voorkomende stempatroon is in de Kamer van Volksvertegenwoordigers. Unanimiteit komt eerder zelden voor. De grootste consensus bestaat bij de eindstemmingen van wetsontwerpen of wetsvoorstellen. Bovendien ontstaat er eerder een consensus wanneer gestemd wordt over bepaalde thema's zoals naturalisaties ; het goedkeuren van internationale verdragen, enz.

Tussen de partijen van de meerderheid, en tussen deze van de oppositie bestaat een zeer sterke consensus, hoewel de consensus binnen de oppositie wel eens wordt aangetast doordat bepaalde oppositiepartijen of oppositieleiden meestemmen met de meerderheid, of zich gemotiveerd onthouden.

Consensus is ook het dominante gedragspatroon binnen de verschillende fracties. Ook hier zijn het de partijfracties van de oppositie die over het algemeen iets minder coherent optreden dan de meerderheidsfracties. Bovendien worden de afwijkingen van de partijen ook hier in hoofdzaak vanuit gemotiveerde onthoudingen verklaard.

Tenslotte wijst dit onderzoek erop dat wat de naamstemmingen betreft, de rol van de parlementsleden uiteindelijk beperkt blijft tot het goedkeuren van de besluiten zoals die werden genomen door de regering en de

regeringspartijen. Initiatieven genomen van de kant van de oppositie, zoals het groot aantal amendementen, worden quasi allemaal verworpen. De invloed van de oppositie in het wetgevend werk blijft dan ook zeer beperkt.

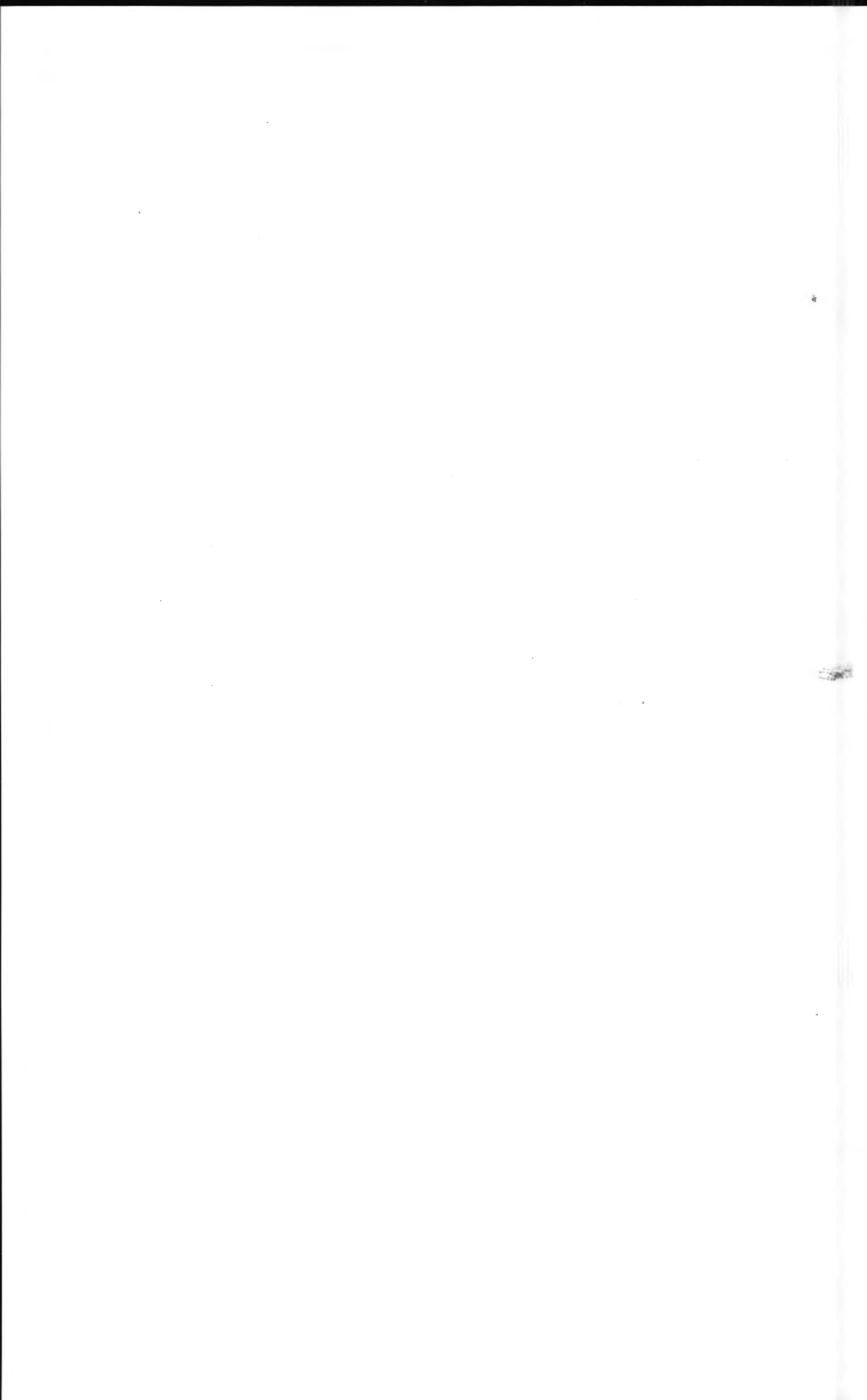
Summary : Consensus and opposition in the Belgian Parliament.

This article describes the consensus and opposition in the Belgian Parliament (the Chamber) during 1985, a year of general elections. These phenomena are examined through the nature of voting patterns and the cohesion degree in the Chamber itself, between the ruling parties and between the parties in the opposition, as well as in the political parties themselves.

The government vs. opposition gap is the dominant voting pattern. Unanimity counts for only 6 %, especially then in the final voting. VU and RAD/UDRT often join the majority vote.

The dominant voting pattern is affirmed by the total Chamber cohesion degree : majority vs. opposition. The cohesion between the parties in opposition reaches lower than the majority cohesion degree. Cohesion in the fractions quotes higher in the smaller fractions, as well as in the fractions of the ruling parties.

De regeringsvormingen eind 1985

door Mark PLATEL,

Politiek hoofdredacteur, Het Belang van Limburg.

*

I. Martens V wordt Martens V-bis - Verhofstadt I.

De avond van de verkiezingsdag, 13 oktober, heerste er een grote euforie in het kamp van de meerderheidspartijen: de coalitie bleef niet alleen overeind, ze kwam zelfs lichtjes versterkt uit de bus. Enkel geboren optimisten hadden zo iets durven voorspellen: het risico was immers al te opvallend groot dat christendemocraten en liberalen geen meerderheid meer zouden halen, of zo nipt dat het toch wel erg moeilijk zou worden om een stabiele regering te vormen.

Regering Martens kan voortdoen.

Onderzoeksmatig kon men natuurlijk vragen stellen bij de slechte VU-uitslag, bij het niet echt doorbreken van de Groenen, bij het feit dat de SP beneden het door sommigen verwachte resultaat bleven, maar de grote vragen naar de toekomstige coalitie toe, waren opgelost. Er was weliswaar een klein probleem bij de PVV, waar men het electoraal verlies niet goed begreep, maar het was overduidelijk: « De regering Martens kon voortdoen »! De beurs reageerde opvallend gunstig. Optimisme ook bij het Verbond van Belgische Ondernemingen. Er werden al suggesties gedaan omtrent de kandidaat ministers, maar tevens waren er ook signalen dat men best niet te hard van stapel liep. In « Le Soir » van 16 oktober bijvoorbeeld waarschuwde Jean Gol (PRL) dat de liberalen echt niet zinnens waren alleen maar aanhangwagen te spelen voor een katholiek kabinet. De Vlaamse liberalen waren bijzonder boos op de CVP, omdat die in drie van de vier Vlaamse provincies bestuursakkoorden had gesloten met de SP.

Met zo'n duidelijke uitslag in handen en dat na de verklaringen tot coalitie-engagement, afgelegd vóór de verkiezingen, verbaasde het natuurlijk niemand dat Wilfried Martens al op woensdag 16 oktober belast

werd met een formatieopdracht. Het Staatshoofd had zijn raadplegingen zeer beperkt gehouden: de partijvoorzitters, de gouverneur van de Nationale Bank en de sociale partners. Zo te zien kon nu snel werk gemaakt worden van « Martens VI », maar opvallend genoeg begon men nu in de regeringspartijen te vertragen en te waarschuwen: « Men zou zeker een maand nodig hebben », « De formatie zou geen formaliteit zijn ». Er waren trouwens enkele politieke problemen: het feit dat PSC en PRL geen meerderheid hadden in de Waalse Gewestraad, het « probleem » van de persoonlijke verhouding Gol-Nothomb, het ongenoegen bij de PVV over haar verkiezingsnederlaag, de terughoudendheid van het ACV. De formateur ontkende niet dat er moeilijkheden waren, maar het zou uiteindelijk wel loslopen. Nog voor het einde van het jaar zou de rijksmiddelenbegroting voor 1986 bij het parlement zijn. Donderdag 17 oktober en daags nadien had W. Martens een reeks informele contacten met de top van zijn ex- en nieuwe meerderheid. De andere partijen kwamen er niet eens aan te pas. Tijdens het weekeinde stelde formateur zijn ontwerpprogramma op. Deze langzaam-aan-actie had ondermeer te maken met een bezoek van de Spaanse vorsten aan ons land, maar men kon op die manier toch ook de anti-rakettenbetoging van zondag 20 oktober laten voorbijgaan. Deze zou, — ondanks het succes —, het beraad duidelijk niet beïnvloeden: de formateur had trouwens al gezegd dat men inzake de kernraketten bleef bij de verklaring van 15 maart 1985.

Maandag 21 oktober.

In de vooravond kwamen de 12 onderhandelaars voor het eerst bijeen in de ambtswoning van de Eerste-minister. Voor de CVP kwamen voorzitter Frank Swaelen, minister Jean-Luc Dehaene (ACV) en Herman van Rompuy (CEPESS), de Vlaamse liberalen stuurden voorzitter Guy Verhofstadt en de ministers Frans Grootjans en Herman de Croo; Gerard Deprez, voorzitter, kwam voor de PSC, samen met de ministers Charles-Ferdinand Nothomb en Philippe Maystadt. De Waalse Liberalen stuurden ook hun voorzitter Louis Michel, samen met Robert Henrion en Jean Gol. Zo nodig werd Henrion vervangen door François-Xavier de Donnée, de coming man van de PRL.

Men beperkte zich tot een eerste algemene lezing van het ontwerp-programma van formateur Martens: 16 pagina's met weinig verrassingen. Uitgaande van de vaststelling dat « driekwart van de weg in de strijd tegen de sociaal-economische crisis werd afgelegd » zou het nieuwe kabinet voortbouwen op de doelstellingen en resultaten van de vorige regering. Bovenop de besparingen van het spaarplan van 15 maart 1984, zouden er wel 70 miljard extra besparingen komen. Het was de bedoeling

tegen eind 1987 het tekort op de overheidsbegroting dat nog zo'n 11 % bedroeg, terug te brengen tot 7 % van het BNP. In de komende vier jaar zou men zorgen voor 50.000 nieuwe banen voor jongeren. Er zou worden gestreefd naar een interprofessioneel akkoord. Algemene reactie : Martens V wordt opgevolgd door Martens V-bis. De meerderheidspartijen reageerden « ja, maar », terwijl de werkgevers tevreden waren dat het herstelbeleid werd verder gezet, al had men twijfels over de manier waarop. Het ABVV vond het ontwerpprogramma « een nieuwe stap in de verkeerde richting », terwijl het ACV aandrang op herstel van de koopkracht door o.a. het herstel van de indexkoppeling.

Vanaf dinsdag 22 oktober verhuisden de onderhandelaars naar het Stuyvenbergkasteel in Laken (waar begin 1978 het Stuyvenbergakkoord, als aanvulling op het Egmontpact, tot stand kwam). Men zat daar rustig, ver van de pers. Het zou een bijzonder beraad worden, altans voor de buitenwereld. Geen enkele ontmoeting met de pers : de journalisten vonden het niet eens de moeite naar Stuyvenberg te gaan. Men leek er in te berusten dat de vier partijen in Stuyvenberg gedoemd waren om een akkoord te maken. Er kon dus niets mislopen.

Scepticisme.

Enigszins in de marge van het beraad haalde Ch.-F. Nothomb het nieuws met een brief aan de CVP-top. Hierin drong hij aan op goede nabuurschap tussen CVP en PSC. Na al de herrie rond de PSC-onwil om het onderwijs op te splitsen naar de Gemeenschappen toe, kwam het wel vreemd over. Tenzij het de bedoeling van Nothomb was om zijn positie binnen de PSC te bevestigen : de Luxemburgse excellentie zou trouwens versterkt uit het beraad komen.

Het probleem op Stuyvenberg bleek evenwel de begroting. De PVV twijfelde aan de ernst van die 70 miljard besparingen van de formateur. Op 24 oktober kreeg men rond de ondehandelingstafel een zware opdoffer. Er was op de begroting van 1985 zeker meer dan 40 miljard extra tekort. Er zou ruim 11 miljard teveel uitgegeven zijn of nog worden, terwijl men 30 miljard minder inkomsten mocht verwachten. Twee dagen later pakte « De Standaard » uit met het bericht dat er zeker 200 miljard moest worden bespaard als men tenminste die 7 % wilde halen tegen einde 1987. Die 200 miljard gold uiteraard als netto bedrag : besparingen betekenen immers vaak ook minder inkomsten. In die omstandigheden hadden de Staten-Generaal van de Vlaamse Verenigingen van zondag 27 oktober weinig meer dan wat verbale invloed. Wel viel daar de aanwezigheid op van heelwat politici uit verschillende Vlaamse partijen. Bij het begin van de tweede onderhandelingsweek was er van

euforie geen sprake meer. Meer dan 200 miljard besparen, zonder nieuwe inkomsten, dat bleek toch wel een zware opgave. Bovendien werd er nogal wat geruzied tussen PRL en PSC over de vorming van de executieven, terwijl de PSC het bij de verkiezing van de provinciale senatoren in Brabant op een akkoordje gooide met het FDF, wat de verstandhouding aan Franstalige kant niet ten goede kwam.

Maandag 28 oktober kregen de onderhandelaars een tweede bittere pil te slikken : Cockerill Sambre had geld nodig, liefst 11 miljard ; de Waalse staalfabriek Tubemeuse zat ook in moeilijkheden en met de Kempense Steenkoolmijnen dreigde het ook mis te lopen. In Limburg kwam het trouwens tot stakingen toen bekend werd dat de directie van KS een saneringsplan klaar had met 3.740 banen die geschrapt moesten worden. De mijnbonden schorsten evenwel hun acties toen bekend werd dat de directie zou wachten op overleg met het nieuwe kabinet.

Op 19 oktober legde de formateur zijn herwerkt ontwerpprogramma voor. Alleen het sociaal economische luik kwam daarbij aan bod ; de overheidsfinanciën waren zorg voor later. Rond die overheidsfinanciën begonnen vooral de PVV onderhandelaars zich kordater, zeg maar agresiever, op te stellen. Vooral voorzitter Verhofstadt wilde niet weten van nieuwe inkomsten om de voorgestelde sanering te schragen. Pas op 6 november werd opnieuw ten gronde het dossier overheidsfinanciën terug aangepakt. Beslist werd het tekort tegen einde 1987 terug te schroeven tot 8 % van het bruto nationaal produkt. De 7 %, dat was voor het einde van de legislatuur, twee jaar later. De zwaarste klop zou wel in de eerste twee jaar komen.

Buiten Stuyvenberg werd men wel wat zenuwachtig : observatoren, politici van de oppositiepartijen en de publieke opinie vroegen zich af waarom het beraad zo lang duurde ; zelfs een moordende terreur van de CCC (Strijdende Communistische Cellen) en de bloedige overvallen van de bende van Nijvel konden de Stuyvenbergers niet aanzetten tot meer spoed. Kreeg de buitenwereld dus geen enkel element om te oordelen wat daarop Stuyvenberg gebeurde, er werden des te meer verhaaltjes rondgestrooid over de kandidaat-ministers, over de vraag of Jean Defraigne toch weer voorzitter van de Kamer van Volksvertegenwoordigers zou worden niettegenstaande zijn verzet tegen eventuele nieuwe bijzondere machten en nog meer speculaties in die zin. Op Stuyvenberg draaide alles rond één dossier : de financiële sanering. Vooral de PVV-voorzitter wilde alleen ja zeggen als er ook een effectieve fiscale stop kwam.

Even kwam er wat beroering toen bleek dat de twee onderwijsministers nogal wat verbintenissen hadden goedgekeurd voor scholenbouw, niet-tegenstaande de reeds bekende afspraak van het formatieberaad dat er zeker in die sector flink wat zou worden bespaard. Er kwam zelfs een moratorium in de scholenbouw. Volgens Daniël Coens, de Nederlandstalige onderwijsminister, ging het niet om nieuwbouw maar om onderhouds- en moderniseringswerken; zijn Franstalige collega André Bertouille, PL, PRL had tussen 31 oktober en 8 november voor meer dan 280 miljoen laten vastleggen voor bouwwerken. De rel doofde uit.

Een maand na de verkiezingen had het publiek nog geen enkel zicht op wat daar op Stuyvenberg gebeurde. De onderhandelaars begonnen ook aan te voelen dat het best niet te lang meer duurde. Zaterdag 17 november kon vooral de PVV Stuyvenberg met een meer dan blij gemoed verlaten: de fiscale stop was een feit. De fiscale en de para-fiscale druk mocht gedurende vier jaar niet meer stijgen en er was ook bedongen dat elke heffing ten behoeve van de overheid werd geblokkeerd op het bereikte peil. PVV-voorzitter Verhofstadt had een kleine veldslag gewonnen: zijn fiscaal « carcan », zoals het werd genoemd, was een feit, ook al sprak men aan christendemocratische kant van een fopspeen.

Bij het begin van de vierde week onderhandelen kregen de gesprekspartners van de formateur « de politieke nota », meer algemene dossiers zoals staatshervorming, raketten, Happart, enz. Veel ophefmakend nieuws was in deze nota niet te vinden. De staatshervorming zou verder worden afgehandeld, de veiligheid van de burger zou extra worden verzorgd, het rakettenstandpunt werd bevestigd. « Inbel » werd een volwaardige rijksvoorlichtingsdienst en het probleem Brussel bleef in de koelkast. Voordat men die politieke punten kon aanpakken, had men nog twee dagen hard bakeleien nodig om het sociaal-economisch-fiscaal programma definitief goed te keuren.

Eens zover ging alles wel vlug. CVP en PVV lieten alvast hun congres bijeenkomen voor de daaropvolgende zondag. Men wilde gedaan maken! Of was het inderdaad, zoals « Le Soir » schreef op 22 november: « Les vraies négociations en mars ? ». Het zou nog later worden! In de nacht van 21 op 22 november, de eerste nachtvergadering van het beraad, werd de politieke nota wat bijgewerkt o.m. inzake Brussel en de communautarisering van het onderwijs. Intussen hadden de Vlaamse onderhandelaars een akkoord bereikt over het Vlaamse regeerakkoord: een dag later, 22 november, waren PSC en PRL het eens over hun Frans gemeenschaps- en Waals gewestakkoord.

Voorzitterswissel bij de PVV.

Zondag 24 november keurden de vier partijcongressen het regeerakkoord nagenoeg eenparig goed (1). Men sprak van « Zaïrese meerderheden ». De liberalen hadden geen moeite om hun publiek te doen geloven dat het om een « blauw » akkoord ging : de christendemocraten deden hard hun best het tegenovergestelde te bewijzen.

Maandag 25 november riep W. Martens de vier voorzitters elk om beurt bij zich om hun verlanglijst te kennen voor de portefeuilles. Martens zelf hoopte het aantal ministers te kunnen berperken door o.m. grote departementen samen te voegen, een wens die ook nu weer een wens zou blijven. Er bleef intussen het probleem van de PRL-PSC meerderheid in de Waalse Gewestraad. Woensdag 27 november kon ook dat worden beslecht (zie verder). Eens dat achter de rug was, kon men verder praten. Twee partijvoorzitters kwamen daarbij extra in het nieuws. Frank Swaelen had het voorzitterschap willen wisselen voor een minister-portefeuille. Er waren kandidaten genoeg in de CVP om hem op te volgen, maar precies dat veroorzaakte zoveel moeilijkheden binnen de partij dat Swaelen verkoos voorzitter te blijven. Er werden vooral twee namen genoemd om Swaelen op te volgen : Wivina De Meester en Herman Van Rompuy. Laatst genoemde stuitte op het veto van het ACW, terwijl de kandidatuur van De Meester dan weer door andere groepen binnen de CVP niet werd geaccepteerd. Ze werd uiteindelijk staatssecretaris voor het gehandicaptenbeleid, terwijl Van Rompuy directeur bleef van CEPRESS, het christendemocratisch studie bureau.

Een andere partijvoorzitter, Guy Verhofstadt van de PVV liet zich veel langer pramen. Het was formateur Martens zelf die zeer uitdrukkelijk Verhofstadt in zijn kabinet wilde en meteen aan de top. Vice-premier en een portefeuille als begroting of financiën. Het motief was duidelijk : Verhofstadt had zeer sterk zijn stempel gedrukt op het regeerakkoord, had het kabinet in een financieel « carcan » gedwongen en had op de onderhandelaars sterke indruk gemaakt. Het was dus best voor Martens hem niet aan de zijlijn te laten. Zeker nu Frans Grootjans geen nieuwe portefeuille ambieerde. Grootjans zou zijn partijgenoot Jean Pede opvolgen als voorzitter van de Vlaamse Raad, terwijl deze laatste lid werd van de Vlaamse regering. Verhofstadt gaf uiteindelijk toe en werd aan het

(1) Volgens de cijfers van de pers : bij de CVP 1 stem tegen bij 5 onthoudingen ; bij de PVV 2 tegen en 1 onthouding ; bij de PSC 6 onthoudingen en bij de PRL één tegenstem ; dit bij een totaal stemmenaantal van 1200 voor de CVP, 850 voor de PVV, 400 voor de PSC en geen cijfer bekend voor de PRL.

hoofd van de partij opgevolgd door Annemie Neyts, PVV-volksvertegenwoordiger van Brussel en staatssecretaris voor Brussel. Zelfs was ze wellicht liever in de regering gebleven. Ze werd o.m. getipt voor Cultuur in de Vlaamse regering.

Toen men definitief wist dat het kabinet « een » meerderheid had in de Waalse Gewestraad ging alles heel snel. Nog die woensdagnacht werden de onderhandelingen voortgezet en rond vier uur 's morgens afgerond, steeds in de grootste discretie. Donderdag 28 november rond de middag werd de namenlijst van Martens VI officieel bekendgemaakt (2). Meest opvallende verwijdering: Freddy Vreven, PVV, die zijn defensieportefeuille moest afstaan aan zijn Franstalige liberale collega Xavier de Donnée. Vreven werd gewipt omdat hij blijkbaar niet had voldaan in een reeks moeilijke dossiers zoals de raketten, de jeeps en Pégard, om maar die te noemen. De Donnée kreeg behalve defensie ook « Brusselse Zaken », dat dus geen afzonderlijke portefeuille meer was. Een andere opvallende verwijdering was Hatry (PRL), die Brusselse Zaken kwijtspeelde, waar hij niet bepaald een succesvolle figuur was geweest. Bij de top viel vooral op dat J. Gol (PRL) Buitenlandse Handel kwijtspeelde (aan de PVV'er De Croo), terwijl Ch.-F. Nothomb (PSC) er « decentralisatie » bijkreeg. Maar voor het overige bleven beide heren gewoon op hun stoel, terwijl het uiteindelijk toch J. Gol was die niet meer naast Ch.-F. Nothomb wilde zitten in de regering, terwijl het CVP-congres vrij nadrukkelijk gevraagd had dat Nothomb niet zou terugkomen, zeker niet op Binnenlandse Zaken. Doordat H. De Croo (PVV) Buitenlandse Handel bijkreeg, naast Verkeer, kwam het buitenlands beleid nog meer in Vlaamse handen, wat de PSC nochtans zo fel had aangevochten onder Martens V, bij het vertrek, begin 1985, van de PVV'er Willy Declercq uit die regering naar de EG-Commissie. Leo Tindemans (CVP) bleef op Buitenlandse Betrekkingen zijn partijgenoot Paul De Keersmaeker op Europese Zaken (staatssecretaris), maar de Waalse liberaal Etienne Knoop werd staatssecretaris voor Buitenlandse Handel, onder H. De Croo dus. Marc Eyskens (CVP) wisselde Economische Zaken met Ph. Maystadt (PSC) voor Financiën. Nieuwkomers waren Jacky Buchmann (PVV) op Middenstand en André Damseaux (PRL) op Onderwijs (Franstalig). Voor de rest bleef iedereen op zijn vorige post.

Van een daadwerkelijke beperking van het aantal ministers kwam niet veel in huis.

Er waren 15 ministers wat precies evenveel was als bij Martens V.

Het aantal staatssecretarissen liep op van 10 naar 13 onder wie de drie vrouwelijke leden van de regering, alle drie lid van de CVP.

(2) Zie bijlage bij het artikel van M. Deweerdt, blz. 419.

Geen verrassingen dus, geen grote wijzigingen : Martens VI was eigenlijk Martens V-bis - Verhofstadt. Op 29 november kwam Eerste-minister Martens voor het parlement met zijn regeringsverklaring. De Kamer van Volksvertegenwoordigers gaf op 6 december haar vertrouwen aan de regering met 114 tegen 93 stemmen (geen onthoudingen en 5 afwezigen). De Senaat keurde op 10 december 1985 de regeringsverklaring goed met 99 ja, 73 neen en 1 onthouding (pairage) bij 10 afwezigen.

II. Een nieuwe Vlaamse Executieve.

Pas op woensdag 5 november (bijna een maand na de verkiezingen) begonnen CVP en PVV hun onderhandelingen voor de vorming van een nieuwe Vlaamse Executieve. Al lang voor de verkiezingen hadden CVP vooral, maar ook de PVV, laten weten dat ze bereid waren om samen verder te regeren, uiteraard zonder de Socialisten of de Volksunie. Pogingen vanuit die partijen om toch weer te komen tot een coalitie van alle Vlaamse partijen in de Vlaamse Executieve, zoals in de eerste proportioneel samengestelde Executieve (1981-1985) werden niet eens in overweging genomen ; zeker niet nadat op 13 oktober de kiezers de kaarten zo hadden gelegd dat CVP en PVV zich niet eens de vraag naar « een » meerderheid hoefden te stellen. De « feitelijke » CVP-PVV meerderheid kon rustig de echte politieke meerderheid vormen. Het eventueel debat over de mogelijkheid om de regionale meerderheid anders samen te stellen dan de gelijktijdige nationale meerderheid werd niet ontweken, sterker, men begon zelfs niet aan de discussie ! CVP en PVV bleken de vorming van een nationale regering en van de Vlaamse Executieve als één pakket te beschouwen. Net zoals in 1981 bij de vorming van de eerste Vlaamse Executieve, maar toen was men wettelijk gedwongen een coalitie met alle belangrijke partijen te aanvaarden.

Onderhandelaars waren de CVP'ers Gaston Geens en Jan Lenssens, beide uittredende leden van de Executieve, en Guido Verhaegen, fractieleider van de CVP in de Vlaamse Raad. Voor de PVV zaten Karel Poma en Jacky Buchmann, ook uittredend, rond de tafel samen met hun partijgenoot Ward Beysen. Anders dan bij de Franstaligen speelden de partijleiders in het Vlaams beraad maar een toezienende rol : ze werden ook geacht de wensen van de Vlaamse onderhandelaars te laten doorstromen naar het Stuyvenbergkasteel, waar het nationaal beraad plaats had. Zoals er over Stuyvenberg weinig nieuws naar buiten kwam, zo verliep ook het Vlaamse beraad in de grootste discretie. Na een week onderhandelen, de Vlaamse onderhandelaars kwamen elke dag bijeen, wist G. Geens alleen te vertellen dat « de zaken opschoten ». Zoals bij de

Franstaligen vormden twee dossiers voor de Vlaamse onderhandelaars opvallend moeilijke punten : het mediabeleid en de sociale huisvestingspolitiek. Bij dit laatste dossier speelden (en spelen) de financiële lasten uit het verleden een zeer zware rol. Wat het mediabeleid betreft, was er volgens G. Geens een akkoord over de oprichting van een Vlaamse Onafhankelijke Televisie (3). Die mededeling werd evenwel slecht onthaald door de liberale partner die een meer autonome private-televisie wilde. Uiteindelijk bleek het akkoord maar een « werknota » te zijn. Dat belette CVP en PVV niet, ongeveer gelijktijdig als hun Franstalige collega's klaar te zijn met hun Vlaams regeerakkoord. Zoals bij de Franstaligen werd er dan nog enkele dagen veel gezegd en geschreven over de namen van de nieuwe leden van de Executieve : ook hier bleek nogmaals hoe nauw verbonden de Gewest- en Gemeenschapsregeringen waren aan de nationale regering (4).

Toen alles geregeld bleek te zijn kwam er flink wat tegenwind vanuit de PVV. Sommigen waren duidelijk niet gelukkig met het feit dat niet zij, maar anderen, gemeenschapsminister waren geworden. De PVV-top werd enigszins teruggedrukt en gedwongen tot bijkomende onderhandelingen die uiteindelijk resulteerden in de aankondiging van de « Autonome Raad voor het Rijksonderwijs » alvast aan Nederlandstalige kant.

III. PRL-PSC of PRL. PSC. PS of..

Aan Franstalige kant lagen de kaarten moeilijker dan bij de Vlaamse regering. Twee gegevens bezwaarden hier een vlugge afspraak. PSC en PRL hadden duidelijk gesteld dat ze samen de Franse Gemeenschapsregering en de Waalse Gewestregering zouden vormen. Maar in de Waalse Gewestraad haalden PSC en PRL samen 52 zetels, dat was één te weinig om de meerderheid te hebben. Dat gegeven werd ook in de Franstalige pers, de eerste dagen na de verkiezingen, aanvaard. Vraag was dus wie men zou vragen om die meerderheid te versterken.

Geen meerderheid.

In de Waalse Gewestraad haalden PSC en PRL samen 52 zetels. Precies de helft van 104, geen meerderheid dus. PS en Ecolo haalden evenwel maar 51 zetels. Ook geen meerderheid dus : er was dan ook niet meteen sprake van een wisselmeerderheid. Veel draaide rond de 104de

(3) O.a. *Het Volk*, 19 november 1985.

(4) Voor de samenstelling van de Gewest- en Gemeenschapsregeringen, zie bijlage bij het artikel van M. Deweerdt, blz. 420.

zetel, die van Volksunie-senator Toon Van Overstraeten, die door apparentering was verkozen in het Waalse arrondissement Nijvel. De derde keer dat het apparenteringssysteem voor politieke heibel zou zorgen, de derde keer dat de politieke wereld er veel zou over praten om uiteindelijk te wachten op de volgende keer... In de Franse Gemeenschapsraad lagen de kaarten iets beter voor de PSC-PRL coalitie, 67 zetels op 133, een meerderheid van 1 zetel, maar toch een meerderheid.

In die omstandigheden was het best te begrijpen dat er werd uitgekeken naar ruimere meerderheden, uitgaande evenwel van de PSC-PRL-afspraken dat ze « samen » zouden regeren, zowel in de Gemeenschap als in het Gewest. Voor het Waalse Gewest werd meestal gedacht aan een klassieke driedelige formule ; voor de Franse Gemeenschap bleven alle uitwegen mogelijk : met PS, Ecolo of/en FDF. Vanaf de eerste dagen werd duidelijk dat men bij de PRL vooral naar de PS lonkte. Pasmunt daarbij was de eventuele samenvoeging van Gewest en Gemeenschap, een vraag van de PRL. Bij de PSC was vóór een samenvoeging principieel wel gewonnen, maar niet nu. Het risico bestond dat de PRL in dat geval gemakkelijk de communautaire opsplitsing van het onderwijs zou aanvaarden, wat de PSC met zoveel moeite had kunnen tegenhouden. Bij de Parti Socialiste had men voorstanders van de fusie en tegenstanders. André Cools bijvoorbeeld was voor, Jean-Maurice Dehousse tegen. Ook Philippe Moureaux, kopman in Brussel, was tegen ; hij stelde bovendien in een gesprek met « Le Soir » op 17 oktober dat de PS wilde meedoen in beide executieven of helemaal niet.

Maandag 21 oktober hadden PSC-voorzitter Deprez en zijn PRL-collega L. Michel een eerste formele ontmoeting met hun mogelijke medespelers. Erg plechtig ontvingen zij samen, in de salons van de Franse Gemeenschap, achtereenvolgens PS-voorzitter Spitaels, zijn FDF-collega Clerfayt en Paul Lannoye, woordvoerder van Ecolo. De verrassing kwam van de PS. Die bleef gekant tegen een fusie van Gewest en Gemeenschap, maar accepteerde wel een verregaande samenwerking tussen beide instellingen. Voor het FDF was uiteraard Brussel prioritair, terwijl de Waalse Groenen onder meer vragen stelden in verband met de kernenergie, de voortzetting van grote openbare werken en terzelfdertijd gekant bleef tegen de fusie van Gewest en Gemeenschap. Intussen wisten velen te vertellen dat PSC-voorzitter Deprez maar één doel had : ervoor zorgen dat de PS in de oppositie bleef en dat op alle vlakken. De socialistische eis om in ieder geval te kunnen meedoen aan beide executieven, speelde daarbij in de kaart van G. Deprez.

PRL-voorzitter Michel zorgde voor bijkomende moeilijkheden. Twee dagen na de eerste formele contacten, — er waren duidelijk heel veel

informele gesprekken in die dagen —, zorgde hij voor spanning met de PSC door plots uit te pakken met twee nieuwe eisen. PRL en PSC moesten eerst een gemeenschappelijk programma opstellen voor het Gewest en de Gemeenschap. Dat programma zou dan in grote mate te nemen of te laten zijn door een eventuele partner; als men hem vroeg, mocht hij meedoen op basis van het PSC-PRL programma.

Bovendien moesten alle Gewestdiensten die reeds naar Wallonië waren overgebracht, terugkeren naar Brussel. Twee uur na de bekendmaking van deze eisen, komt de reactie van PSC-voorzitter Deprez: de PSC wil een meerderheidspact sluiten; zij heeft geen exclusieven tegen een mogelijke derde partner; zij is akkoord om de basisbeginselen van een programma vast te leggen, maar vraagt niet noodzakelijk dezelfde partner in Gewest en Gemeenschap. Over de verhuis van de Gewestdiensten naar Brussel werd weinig of niets gezegd: men was er zeker niet tegen aangezien de PSC vroeger al (o.m. op het partijcongres van Moeskroen) gekozen had voor Brussel. Toch was Deprez op dat punt veel genuanceerder dan zijn liberale collega. De overheveling van diensten van Brussel naar Wallonië was door de vorige Waalse Gewestregering beslist door de socialistische meerderheid met steun van A. Damseaux (PRL). Op 12 juli 1983 besliste de Waalse Executieve dat Namen de Waalse hoofdstad zou worden. Twee departementen waren al naar Namen overgebracht, samen met zo'n 700 ambtenaren. De discussie rond de verhuis zou dagenlang de Franstalige politieke aandacht gaande houden: het gemeenschappelijk vakbondsfront FGTB-CSC diende zelfs een stakingsaanzegging in.

Intussen waren PSC en PRL toch rond de tafel gaan zitten. In een vrij gespannen sfeer, vol wantrouwen. Er werd terzelfdertijd onderhandeld over het Gewest en de Gemeenschap. Over een aantal « voorafgaanden » werd flink gedebateerd, zij het dan binnenskamers. Zo bijvoorbeeld over een loyauteitspact tussen PRL en PSC. De Franstalige christendemocraten zegden niet meteen neen, maar stelden toch zware eisen. Het pact moest voor acht jaar gelden en niet alleen slaan op de nationale en de andere regeringen, maar op de provinciebesturen en op een aantal Waalse steden. Bij de PSC was men duidelijk bevreesd dat de PRL, die niets wilde weten van FDF en/of Ecolo als derde partner, toch nog aanpakte, met de PS.

Toch « een » meerderheid.

Parallel met de discussies op Stuyvenberg, werkten de PSC en PRL toponderhandelaars, meestal de partijvoorzitters zelf, hun akkoorden uit voor het Waalse Gewest en de Franse Gemeenschap. Voor het Waals

akkoord stelde dat niet zoveel moeilijkheden ; de Franse Gemeenschap verliep iets minder vlot, maar het was vooral de verdeling van invloeden en portefeuilles waarvoor men veel tijd nodig had. In de nacht van 26 op 27 november was het dan toch zover. Precies op tijd om in de namiddag in Namen de openingsvergadering van de Waalse Gewestraad te kunnen bijwonen. Vraag : hoe zal de niet-meerderheid daar aan een meerderheid geraken. De PSC-PRL coalitie had nog altijd maar 52 stemmen, één tekort dus om de meerderheid te hebben. Als de oppositiepartijen PS en Ecolo de aanwezigheid van VU-senator Van Overstraeten aanvaardden, dan kreeg men bovendien een 52-52 toestand, een volledige blokkering. Van Overstraeten zelf had enkel laten horen dat hij in ieder geval naar Namen kwam.

« Bête et méchant » zo stelde « La Libre Belgique » 's anderendaags. De Vlaamse pers was niet minder streng, « vaudeville in Namen », « democratie van het telraam », « absurde toestand », en nog veel ander fraais waren de titels boven de commentaren bij de openingszitting van de Waalse Gewestraad. Urenlang werd er zwaar gescholden en geruzied tussen twee blokken. De PSC-PRL groep probeerde met allerhande drogargumenten te bewijzen dat Van Overstraeten moest gewipt worden. De persoon van de VU-senator, die zelf ook aan het woord kwam en door iedereen met welwillende aandacht werd beluisterd, kwam daarbij weinig ter sprake : het ging er om hem weg te werken, om dan te kunnen zeggen dat de PSC-PRL groep de meerderheid had. Met een toch wel opvallend gemak verdedigde o.m. de PS de aanwezigheid van Van Overstraeten. PRL en PSC hadden dan oog argumenten genoeg om die partij een onlogische houding te verwijten : bij gelijkaardige gelegenheden vroeger had de PS immers een tegenovergestelde houding aangenomen (5).

Zeven uur lang werd er geruzied tot voorzitter Clerdent (PRL), in de grootste verwarring, een stemming doordrukte, waardoor Van Overstraeten inderdaad werd teruggedrukt. De oppositie, inclusief Van Overstraeten, had op dat ogenblik de zaal verlaten. Het bureau van de Raad werd verkozen en de zes gewestministers aangeduid. De PRL-PSC groep stelde dat ze nu inderdaad de meerderheid vertegenwoordigden : 52 is immers gelijk aan de helft + 1, niet van de oorspronkelijke 104, maar van 103. De meerderheidspartijen stelden dat de wet nergens uitdrukkelijk voorziet dat de 104 leden moeten zijn, — men vergat dan wel te zeggen dat de wet zeer duidelijk voorziet wie allemaal lid is van

(5) Th. LUYKX en M. PLATEL, *Politieke geschiedenis van België*, Antwerpen, 1986, vijfde druk. blz. 722.

de Waalse Gewestraad en dat geeft 104 leden —, en dat dus de Raad zelfstandig kan bepalen hoeveel leden er zijn. Ook in de Franstalige pers werd deze redenering op nogal wat scepticisme en kritiek onthaald. Premier Martens zat duidelijk verveeld met de zaak : hij werd immers geacht de voorzitter van de gewestregering voor benoeming voor te dragen aan de Koning. Wat als later zou blijken dat die voorzitter op een illegale manier was aangeduid ? De juristen geraakten ook niet tot een eensluidend standpunt. Uiteindelijk stelde de nationale regering dat niet zij, maar de voorzitter van de betrokken raad moet oordelen of alles correct is verlopen. Er kwamen nog andere moeilijkheden : het bleek dat de Waalse gewestregering een paar dagen te vroeg was verkozen : althans volgens het boekje. Resultaat : de eedaflegging van de nieuwe Waalse gewestministers moest een paar dagen worden uitgesteld maar op 11 december kon de PSC'er Melchior Wathelet als voorzitter van de Waalse gewestregering met zijn collega Gaston Geens (CVP) van de Vlaamse regering en Philippe Monfils (PRL) van de Franse Gemeenschap de eed afleggen bij de Koning.

Het zou geen gemakkelijke klus worden voor de PSC-PRL ploeg in de Waalse gewestraad : de oppositie zou immers van elke mogelijke gelegenheid gebruik kunnen maken om de « politieke » meerderheid in de Waalse gewestraad in verlegenheid te brengen met als resultaat dat de nationale politiek verlamd wordt telkens de Raad vergadert. Het komt er telkens op aan het quorum te halen : alle 52 leden moeten telkens aanwezig zijn.

In de Franse Gemeenschap verliep een en ander veel minder rumoerig. Op vraag van de PSC-PRL meerderheid werd VU-senator Van Overstraeten ook hier uitgesloten, ook al was dat niet nodig om de meerderheid te halen. Er waren wel wat geruchten en ook gesprekken om de meerderheid toch te verruimen, met bijvoorbeeld het FDF (of wat daar nog van overblijft), maar dat liep op niets uit. De Brusselse partij zou nu eens tegenstemmen, dan weer meedoen.

Besluit.

Uit de soms onverkwikkelijke gebeurtenissen rond de vorming van deze tweede reeks gewest- en gemeenschapsregeringen valt heel wat te leren. In de wetten van augustus 1980 op de staats hervorming heeft men zoveel willen « regelen », dat men niet alleen heelwat heeft vergeten, maar terzelfdertijd zoveel heeft vastgelegd dat men in de procedure verstrikt geraakt : de discussie rond meerderheden, rond de vraag wat men doet als iemand geen kandidaat meer is of overstapt naar de natio-

nale regering, rond het mogelijk toezicht van de nationale regering op de procedure... Maar men heeft er vooral kunnen uit leren dat voor velen, zeker in de huidige meerderheid de Gewest- en Gemeenschaps-executieven alleen maar « afspiegelingscolleges » zijn van de nationale coalitie.

Het zijn dezelfde partijen en politici die onderhandelen, zeker aan Franstalige kant. De onderhandelingen lopen strikt parallel, zodanig dat men samen aan de eindmeet komt. En vooral, er kan duidelijk geen sprake zijn van andere coalitiesamenstelling. Vraag is dan wel of dit de weg is naar echt een ander Belgisch samenlevingsmodel, al dan niet geregio-federaliseerd ?

Morphologie des partis politiques francophones en 1984 et 1985

Rédigée par Ivo VANPOL,

Assistant à la Section de Politologie
de la Katholieke Universiteit te Leuven,
en collaboration avec les secrétariats nationaux des partis politiques.

★

Dans la polyarchie moderne, le parti politique occupe une place importante et fortement fonctionnelle quant aux prises de décision politiques. Certaines polyarchies assignent même un rôle prépondérant aux partis politiques face aux autres institutions et organisations ; elles sont dès lors qualifiées de participaties. La Belgique présente clairement les caractéristiques d'une participatie.

Eu égard à l'importance des partis politiques, il y a lieu de s'étonner que les études, voire les informations pures et simples, concernant ces organisations de pouvoir, soient plutôt maigres, peu ordonnées et auréolées de mystère. Une information plus systématique à propos de l'organisation et du fonctionnement des partis politiques s'impose donc. Sous le titre de Morphologie des partis politiques belges, nous nous proposons de fournir chaque année dans l'Année politique une information la plus complète possible en ce domaine. Nous tenterons à tout le moins de donner un aperçu des organes et des structures du parti, des informations sur les dirigeants et sur la façon dont le parti s'inscrit dans la vie politique, et des références aux moyens de communication qu'il met en œuvre. Compte tenu de l'accessibilité des données, nous tâcherons d'aller le plus loin possible dans cette voie. Vu la mobilité et la dynamique dans l'organisation et dans le fonctionnement des partis politiques, il a paru nécessaire de noter les changements survenus au cours de l'année. La présente édition concerne uniquement les grands partis francophones du pays : le PS, le PRL, le PSC et le FDF. La morphologie des partis politiques francophones publiée dans « l'Année politique 1983 » de *Res Publica* a été mise à jour pour les années 1984 et 1985.

Quoique le schéma ait été adapté après la première édition, l'acquisition des informations a nécessité trop de temps pour permettre de nombreuses corrections. L'optimisation des informations reste toutefois l'objectif principal.

La rédaction tient à remercier sincèrement les secrétariats des quatre grands partis francophones pour leur collaboration patiente et bienveillante.

Nous tenons également à souligner que les secrétaires des partis nous ont aidés admirablement, en dépit des occupations prioritaires qui les absorbaient. En particulier, nous voulons remercier M. R. Gailliez du Parti Socialiste, M. L. Michel du Parti Réformateur Libéral, M. J. Lefèvre du Parti Social Chrétien, M. G. Verzin du Front Démocratique des Bruxellois Francophones et M. P. Heuschen de la RTBF pour l'empressement qu'ils ont témoigné inlassablement. Remercions également les autres collaborateurs pour leurs contributions informatives.

Nous espérons avoir rendu les informations importantes de la façon la plus précise et la plus accessible qui soit, de sorte que citoyen et chercheur puissent en faire un instrument pratique.

La Section de Politologie recevra avec gratitude toutes les remarques, suggestions ou critiques que cette édition de la Morphologie des partis politiques belges pourrait occasionner.

PARTI SOCIALISTE (PS).**1. Le Congrès.***1.1. Dates et lieux des congrès organisés.*

- Congrès statutaire, Gembloux, 24 mars 1984.
- Congrès statutaire, Huy, 23 septembre 1984.
- Congrès administratif, Bruxelles, 16 février 1985.
- Congrès statutaire, Namur, 14 septembre 1985.

1.2. L'ordre du jour.

- Gembloux, 24 mars 1984 : « Une politique industrielle pour la Wallonie ».
- Huy, 23 septembre 1984 : les problèmes d'enseignement ;
l'affaire Pégard ;
les problèmes de l'agriculture ;
la politique de Martens V.
- Bruxelles, 16 février 1985 : élection du Président ;
élection du Président du CPFSW ;
élection des membres du Bureau.
- Namur, 14 septembre 1985 : programme électoral.

1.3. Participants.

- Gembloux, 24 mars 1984 : ± 600 participants.
- Huy, 23 septembre 1984 : ± 600 participants.
- Bruxelles, 16 février 1985 : ± 625 participants.
- Namur, 14 septembre 1985 : ± 625 participants.

*1.4. Elections.***1.4.1. Président du Parti : Spitaels Guy.**

- Date du congrès : 16 février 1985.
- Nombre de membres ayant participé à l'élection : 606.
- Nombre des candidats : un seul, Spitaels Guy.
- Résultats d'élection : 544 voix sur 575,
31 abstentions.

1.4.2. Vingt-deux Membres du Bureau.

— Date du congrès : 16 février 1985.

— Nombre de membres ayant participé à l'élection : 587.

— Résultats d'élection :

1. Busquin Philippe	562	14. Debauque Michel	445
2. Féaux Valmy	527	15. Van der Biest Alain	445
3. Ylieff Yvan	523	16. Lizin Anne-Marie	431
4. Urbain Robert	516	17. Bonzi Richard	424
5. Lallemand Roger	508	18. Delmotte Fernand	424
6. Moureaux Philippe	507	19. Pécriaux Nestor	376
7. Anselme Bernard	492	20. Remy Marguerite	370
8. Cools André	488	21. D'Hoogh Christian	363
9. Burgeon Willy	488	22. Flahaut André	334
10. Dehousse Jean-Marie	484	23. Lejoly Marcel	324
11. Delhaye Jean-Baptiste	479	24. Demazy André	315
12. Deworme Elie	457	25. Lefèvre Bing	266
13. Van Cauwenberghe		26. Guazzo Tony	261
Jean-Claude	456	27. Donfut Didier	241

2. Le Conseil général.

2.1. Dates et lieux des Conseils généraux organisés.

— Bruxelles, 31 mars 1984.

— Bruxelles, 16 février 1985.

— Bruxelles, 29 octobre 1985.

2.2. L'ordre du jour.

— Bruxelles, 31 mars 1984 : contributions financières ;
liste des candidats aux élections européennes ;
projet de programme européen.

— Bruxelles, 16 février 1985 : élection des suppléants au Bureau.

— Bruxelles, 29 octobre 1985 : ordre de présentation des sénateurs cooptés.

2.3. Participants.

— Bruxelles, 31 mars 1984 : ± 280 participants.

— Bruxelles, 16 février 1985 : 293 participants.

— Bruxelles, 29 octobre 1985 : ± 280 participants.

3. Le Bureau.

3.1. Composition.

Statuts : Art. 28

*Situation 1984**Situation 1985*

1. Des membres avec voix délibérative :

— 4 membres de droit :

— le Président

Spitaels Guy

Spitaels Guy

— les deux vice-Présidents

Coëme Guy

Coëme Guy

— le Secrétaire général

Guillaume François

Guillaume François

Gailliez Roger

Gailliez Roger

— 22 membres élus par les délégués au Congrès administratif (1)

Anselme Bernard

Anselme Bernard

Baudson André

Bonzi Richard

Biefnot Yvan

Burgeon Willy

Burgeon Willy

Busquin Philippe (2)

Busquin Philippe (2)

Cools André

Cools André

Debauque Michel

Cudell Guy

Dehousse Jean-Maurice (2)

Dehousse Jean-Maurice (2)

Delhayé Jean-Baptiste

Delmotte Fernand

Delmotte Fernand

Delhayé Jean-Baptiste

Demazy André

Deworme Elie

Deworme Elie

D'Hoogh Christian

Féaux Valmy (2)

Féaux Valmy (2)

Lallemand Roger

Glinne Ernest

Lejoly Marcel (2)

Lejoly Marcel (2)

Lizin Anne-Marie

Mathot Guy

Moureaux Philippe (2)

Moureaux Philippe (2)

Péciaux Nestor

Pétry Irène

Remy Marguerite

Urbain Robert (2)

Urbain Robert (2))

Van Cauwenberghe Jean-Claude

Van Cauwenberghe Jean-Claude

Ylieff Yvan

Van der Biest Alain

Ylieff Yvan

(1) L'information fournie pour 1984 regroupe l'article 39 des vieux statuts. Le nouvel article 28 des statuts a été pour la première fois, appliqué au congrès administratif début 1986.

(2) Devenus ministres sont remplacés.

*Situation 1984**Situation 1985*

Suppléants remplaçant les ministres (3) avec voix délibérative.

Bonzi Richard
Daulne Albert
Lallemand Roger
Onkelinx Gaston
Pécriaux Nestor
Toussaint Théo

Collignon Robert
Daulne Albert
Denison Robert
Glinne Ernest
Onkelinx Gaston
Toussaint Théo

En plus de ces 22 membres et si cela s'avère nécessaire, seront successivement déclarés élus (4) :

- un ou des représentants de la fédération de Bruxelles afin que le Bureau compte au moins 3 membres élus de celle-ci ;
- une ou des femmes, un ou des jeunes afin que le Bureau compte, conformément à l'article 6, au moins 5 femmes et 3 jeunes.

Dury Raymonde

Brenez Georgette

2. Des membres avec voix consultative :

- le Secrétaire général adjoint
- le Directeur du Centre d'Etudes et de l'Institut E. Vandervelde
- le Président ou, s'il est élu direct un représentant des groupes parlementaires socialistes

Néant

Néant

Pirot François

Pirot François

Van der Biest Alain

Biefnot Yvan

(3) Voir 2.

(4) A été appliqué au congrès administratif début 1985.

	<i>Situation 1984</i>	<i>Situation 1985</i>
— les membres socialistes du gouvernement national et des exécutifs régionaux et communautaires	Busquin Philippe Dehousse Jean-Maurice Féaux Valmy Lejoly Marcel Moureau Philippe Urbain Robert	Busquin Philippe Dehousse Jean-Maurice Féaux Valmy Lejoly Marcel Moureau Philippe Urbain Robert
— deux représentants du Mouvement des Jeunes Socialistes (un par région)	Herckens Michel Beozières Christian	Herckens Michel Beozières Christian
— deux délégués des Comités inter-entreprises	Pickman Armand Vandoren Jules	Pickman Armand Vandoren Jules
— les délégués des mouvements de l'Action commune	Carpentier Henri (FGTB) Daenen Eduard (UNMS) Delourme Alfred (FGTB) Gayetot Jean (FGTB) Leburton Edmond (UNMS) Lemaire Henri (FEBECOOP) Ramaekers Roger (FEBECOOP)	Carpentier Henri (FGTB) Daenen Eduard (UNMS) Delourme Alfred (FGTB) Gayetot Jean (FGTB) Leburton Edmond (UNMS) Lemaire Henri (FEBECOOP) Ramaekers Roger (FEBECOOP)
— les ministres d'Etat socialistes	Leburton Edmond Pierson Marc-Antoine	Leburton Edmond Pierson Marc-Antoine
— la déléguée aux Droits de la femme (5)		Jacobs Viviane
— le représentant du Collège des Secrétaires fédéraux désigné par celui-ci (6)		Renson René

3.2. *Fréquence des réunions :*

- en 1984 : hebdomadaires.
- en 1985 : hebdomadaires

(5) Voir 4.

(6) Voir 4.

4. L'Exécutif.

4.1. Composition.

	<i>Situation 1984</i>	<i>Situation 1985</i>
Statuts : Art. 33		
— le Président	Spitaels Guy	Spitaels Guy
— les vice-Présidents	Coëme Guy Guillaume François	Coëme Guy Guillaume François
— le Secrétaire-général	Gailliez Roger	Gailliez Roger
— le Secrétaire-général adjoint	Néant	Néant
— les Présidents des grou- pes parlementaires so- cialistes	Biefnot Yvon Delmotte Fernand Van der Biest Alain Ylieff Yvan	Biefnot Yvon Delmotte Fernand Van der Biest Alain Ylieff Yvan
— le Directeur du Centre d'Etudes et de l'Insti- tut Emile Vandervelde	Pirot François	Pirot François

5. Le Président.

5.1. *Election* : voir 1.4.1.

6. Membres du parti.

6.1. *Nombre de membres* : 164.980 (1984).
165.312 (1985).

7. Le personnel du parti :

- 1 (le Secrétaire général) (1984) (7).
- 1 (le Secrétaire général) (1985) (7).

(7) Le personnel pris en compte est limité aux cadres. Les personnel administratif et technique n'est pas pris en considération. Le personnel de cadre travaille (à mi-temps ou plein-temps) par le parti et est payé par celui-ci. Toutes formes de mise à l'ouvrage qui ont pour but l'absorption du chômage ne sont pas prises en considération. Le cadre est restreint au niveau national du parti.

8. Publications.

8.1. Publications programmatrices.

a) Mouvement des Jeunes Socialistes :

— Documents :

1984

- *Dossier sidérurgie.*
- *L'endettement international II.*
- *Les coopératives, cadre de développement.*
- *Dossier sur les élections européennes.*
- *Fédéralisme et réformes de structures.*
- *Le fonds de survie de la Belgique.*
- *La vie associative, un combat socialiste.*
- *Commission spéciale sur l'Europe : le MJS et l'Europe.*
- *Dossier préparatoire : marketing politique et propagande, dossier annexe au précédent.*
- *La lutte contre la pauvreté en Belgique : vers de nouvelles formes de solidarité.*
- *Je t'aime, moi non plus... ou les aléas de la communautarisation des partis : revue de presse.*
- *Santiago à Bruxelles : revue de presse.*

1985

- *Economie sociale.*
- *Dossier medias.*
- *Sécurité sociale : renouer avec la solidarité.*
- *Dossier préparatoire au congrès statutaire.*
- *Des Jeunes Gardes Socialistes au Mouvement des Jeunes Socialistes : 100 ans d'histoire.*

b) Institut Emile Vandervelde :

— Notes de documentation — Collection « Minor » :

- *La régionalisation en Italie*, par Luce NEF, n° 14, janvier 1984, 98 p. + 7 annexes.
- *Pourquoi des drogues ? Pourquoi des drogués ?*, n° 15, juillet 1984, 163 p.
- *Pour une politique « Travailleurs indépendants et PME »*, n° 16, août 1984, 43 p.

- *Une politique industrielle pour la Wallonie — Congrès des Socialistes Wallons du 24 mars 1984 à Gembloux*, n° 17, septembre 1984, 160 p.
 - *Pour une politique de la santé mentale — Commission Santé du Parti Socialiste*, n° 18, octobre 1984, 47 p.
 - *La rationalisation de la distribution du gaz et de l'électricité en Wallonie — le Décret Coëme*, n° 19, novembre 1984, 37 p.
 - *L'Ombudsman et sa problématique*, par Christian MAGERUS, n° 20, mai 1985, 55 p.
 - *Options socialistes en matière d'enseignement — Propositions émises par un groupe de travail composé de Philippe Busquin, José Dooms, Viviane Jacobs, Robert Urbain et Yvan Ylief*, n° 21, octobre 1985, 40 p. + 6 annexes.
- Ouvrages réalisés par l'Institut Emile Vandervelde dans le cadre du 100e anniversaire du Parti Socialiste :

I. Collection mémoire ouvrière.

Histoire des fédérations :

1. Collectif dirigé par DETROYER, F., *Brabant wallon*, 122 p.
 2. ABS, R., *Bruxelles*, 114 p.
 3. DELAET, J.-L., POTY, F., *Charleroi*, 209 p.
 4. DELHAYE, J.-P., DUCASTELLE, J.-P., DUVOSQUEL, J.-M., SONNEVILLE, M., *Hainaut Occidental*, 181 p.
 5. MESSIAEN, J.-J., MUSICK, A., *Huy-Waremme*, 120 p.
 6. MUSIN-FLAGOTHIER, L., *Liège*, 223 p.
 7. FLAGOTHIER, R., *Luxembourg*, 153 p.
 8. BRUWIER, M., BUSIEAU, M., DORSIMONT, D., *Mons-Borinage*, 117 p.
 9. GANY, B., *Namur-Dinant-Philippeville*, 96 p.
 10. JORIS, F., *Soignies-Thuin*, 208 p.
 11. MESSIAEN, J.-J., MUSICK, A., *Verviers*, 126 p.
 12. BARTIER, J., *Naissance du Socialisme en Belgique — les Saint-Simoniens*, édité et présenté par SMOLAR-MEYNART, A., XIII + 161 p.
 13. BUSIEAU, M., *Les Cinq Présidents*, VIII + 71 p.
- II. 1885-1985 *Cent ans de Socialisme*, catalogue de l'exposition organisée par le Comité National du centième anniversaire du Parti Ouvrier Belge à la Bibliothèque Royale Albert Ier du

23 mars au 20 avril 1985, réalisée par l'Institut Emile VANDERVELDE, Bruxelles, en collaboration avec Archief en Museum van de Socialistische Arbeidersbeweging, Gand, 279 p., 255 items reproduit.

III. 1885-1985 *Du Parti Ouvrier Belge au Parti Socialiste — Mélanges publiés à l'occasion du centenaire du POB par l'Institut Emile VANDERVELDE*, Editions LABOR, Bruxelles, Institut Emile VANDERVELDE, Bruxelles, 1985, 421 p.

8.2. Périodiques.

a) Parti Socialiste :

— *En direct* (hebdomadaire, tirage : 10.000 exemplaires).

b) Mouvement des Jeunes Socialistes :

— *JS Action* (7 numéros en 1984 et 1985, tirage : 5.000 exemplaires).

— *Contact JS* (3 numéros en 1984 et 5 numéros en 1985, tirage : 10.000 exemplaires).

c) Institut Emile Vandervelde :

— *Socialisme* (bimestriel, tirage : 1.500 exemplaires).

d) Centre d'Information et de Documentation :

— *CID Infos* (édité depuis septembre 1985, bimensuel, tirage : inconnu).

— *Dossier* (périodicité : irrégulière, tirage : inconnu).

— *Presse* (hebdomadaire, tirage : inconnu).

— *Document* (hebdomadaire, tirage : inconnu).

— *Fiches documentaires* (périodicité : irrégulière, tirage : inconnu).

e) Centre de formation « Freddy Terwagne » :

— *Bulletin d'information et de documentation* (bimensuel, tirage : ± 1.000 exemplaires).

9. Organigramme.

Etant donné qu'il ne s'est pas produit de modification par rapport à la situation de 1983, nous renvoyons à l'organigramme publié dans la « Morphologie des partis politiques francophones », *Res publica*, 1984, n° 4, p. 511.

PARTI REFORMATEUR LIBERAL (PRL).

1. Le Congrès.

1.1. Dates et lieux des congrès organisés.

- Bruxelles, 7 avril 1984.
- Liège, 6 octobre 1984.
- Tournai, 30 et 31 mars 1985.
- Wavre, 15 septembre 1985.
- Liège, 24 novembre 1985.

1.2. L'ordre du jour.

- Bruxelles, 7 avril 1984 : élection du Parlement européen.
- Liège, 6 octobre 1984 : congrès d'évaluation.
- Tournai, 30 et 31 mars 1985 : congrès doctrinal.
- Wavre, 15 septembre 1985 : élections législatives et provinciales.
- Liège, 24 novembre 1985 : congrès de participation gouvernementale.

1.3. Participants.

- Bruxelles, 7 avril 1984 : 860 personnes.
- Liège, 6 octobre 1984 : 1.150 personnes.
- Tournai, 30 et 31 mars 1985 : 2.140 personnes.
- Wavre, 15 septembre 1985 : 1.430 personnes.
- Liège, 24 novembre 1985 : 970 personnes.

2. Le Comité permanent.

· Voir la « Morphologie des partis politiques francophones en 1983 », dans *Res Publica*, 1984, n° 4, p. 512.

3. Le Bureau.

*Situation 1984**Situation 1985**Composition.*

Statuts : Art. 7 § 1.

— le Président	Michel Louis	Michel Louis
— le premier vice-Président	Robert Claude	Robert Claude
— les trois vice-Présidents	Henrion Robert Pierard Guy Poswick Charles	Henrion Robert Pierard Guy Poswick Charles
— le Secrétaire général politique	Klein Edouard	Klein Edouard
— le Secrétaire politique adjoint	Bock Jean	Bock Jean
— le Président de la Commission de Conciliation et d'Arbitrage	—	—
— le Secrétaire de la Commission de Conciliation et d'Arbitrage	Marchand Bernard	Marchand Bernard
— le Président national du PRL-PVV s'il est membre du PRL	Descamps Pierre	Descamps Pierre
— les parlementaires		
a) Chambre des Représentants	Barzin Jean Bertouille André Cornet d'Elzius Charles Damseaux André De Decker Armand Defraigne Jean D'Hondt Denis Evers Alfred Ghevaert-Croquet Jacqueline Gol Jean Henrion Robert Henrotin Paul Huylebrouck Omer Klein Edouard Knoops Etienne	Bertouille André Bonmariage Joseph Cornet d'Elzius Charles Damseaux André De Decker Armand De Donnée François-Xavier Defraigne Jean Detaille Michèle D'Hondt Denis Ducarme Daniel Gol Jean Klein Edouard Knoops Etienne Kubla Serge Lagneau André

*Situation 1984**Situation 1985*

	Kubla Serge	Michel Louis
	Mévis Jacques	Mundeleer Georges
	Michel Louis	Neven Marcel
	Militis Jean	Olivier Louis
	Monfils Philippe	Petitjean Charles
	Mundeleer Georges	Pivin Jacques
	Olivier Louis	Poswick Charles
	Petitjean Charles	Simonet Henri
	Pierard Guy	
	Poswick Charles	
b) Sénat	Aubecq Charles	Aubecq Charles
	Bock Jean	Bock Jean
	Bonmariage Joseph	Boël Pol
	Bossicart Charles	Clerdent Pierre
	Clerdent Pierre	Close Robert
	Close Robert	Decléty Arnaud
	Coen Jules	De Clippele Jean-Pierre
	Decléty Arnaud	Delruelle-Ghobert Janine
	De Donnée François- Xavier	Demuyter Albert
	Delruelle-Ghobert Janine	Descamps Pierre
	Demuyter Albert	Doumont Jules
	Descamps Pierre	Evers Alfred
	Gillet Jean	Gillet Jean
	Godinache-Lambert	Glibert Lucien
	Marie-Thérèse	Godinache-Lambert Marie-Thérèse
	Hatry Paul	Hatry Paul
	Lagneau André	Hazette Pierre
	Mayence-Goossens Jacqueline	Henrion Robert
	Nicolas Jean	Mayence-Goossens Jacqueline
	Van Den Haute Jacques	Monfils Philippe
		Nicolas Jean
		Saulmont Guy
		Van Den Haute Jacques
— les parlementaires euro- péens	Beyer de Ryke Luc Ducarme Daniel Toussaint Michel	André-Léonard Anne Beyer de Ryke Luc Toussaint Michel
— le Secrétaire général ad- ministratif	Bruyneel Pierre	Bruyneel Pierre
— le Trésorier général	Henrion Paul	Henrion Paul
— le Trésorier général ad- joint	Foret Michel	Foret Michel

	<i>Situation 1984</i>	<i>Situation 1985</i>
— les Présidents des Fédérations d'arrondissement		
Arlon	Piette Omer	Piette Omer
Ath	Descamps Pierre	Descamps Pierre
Bastogne	Olivier Louis	Olivier Louis
Bruxelles	Robert Claude	Robert Claude
Charleroi	Fontaine Philippe	Fontaine Philippe
Dinant	Dapsens Henry	Dapsens Henry
Huy	Moreau Ernest	Moreau Ernest
Liège	Goldine Georges	Goldine Georges
Marche-en-Famenne	Godinache-Lambert Marie-Thérèse	Godinache-Lambert Marie-Thérèse
Mons	Colart Marcel	Tromont Pierre
Mouscron	Braye Robert	Braye Robert
Namur	Manigart Georges	Séverin Jean-Marie
Neufchâteau-Virton	André Jean-Marie	André Jean-Marie
Nivelles	Marchand Bernard	Marchand Bernard
Philippeville	Saulmont Guy	Delcoigne Emile
Soignies	Dubois André	Dubois André
Thuin	Dujardin Maurice	Bertrand Etienne
Tournai	Soudant André	Soudant André
Verviers	Regnier Paul	Regnier Paul
Waremme	Hazette Pierre	Blanche Marc
— les ministres d'Etat s'ils ne sont pas ministres en fonction	Defraigne Jean Descamps Pierre Henrion Robert Toussaint Michel	Defraigne Jean Descamps Pierre Henrion Robert Toussaint Michel
— les anciens ministres et les anciens secrétaires d'Etat	Bertouille André Cornet d'Elzius Charles Defraigne Jean Demuyter Albert Gol Jean Hatry Paul Henrion Robert Knoops Etienne Olivier Louis Périn François Poswick Charles Toussaint Michel Tromont Pierre Van Offelen Jacques	Bertouille André Cornet d'Elzius Charles Damseaux André De Donnée François-Xavier Defraigne Jean Demuyter Albert Gol Jean Hatry Paul Henrion Robert Knoops Etienne Mayence-Goossens Jacqueline Monfils Philippe Olivier Louis Poswick Charles Simonet Henri Toussaint Michel Tromont Michel Van Offelen Jacques

	<i>Situation 1984</i>	<i>Situation 1985</i>
— membres élus par le Comité permanent en son sein et après appel aux candidatures	Bacquelaine Yves Brassinne Jacques Bruyr Pierre Delruelle Gérard Goblet d'Alviella Jean Hasquin Hervé Janssens Franz Jottard Marc Ledoux Jean-Marie Liebin Bernard Mangelinckx Robert Olivier Jocelyne Olivier Maurice Pirotte Hubert Vandermeulen Lucien Calberg-Deville Francine Debouverie Patrick Duquesne Antoine Plas Virginie Poswick Eric Stengers Marie-Laure Van Doosselaere Michel Van Halteren Pierre Van Weddingen Eric Zimmer Marcel	Bacquelaine Yves Brassinne Jacques Bruyr Pierre Delruelle Gérard Goblet d'Alviella Jean. Hasquin Hervé Janssens Franz (1) Jottard Marc Ledoux Jean-Marie Liebin Bernard Mangelinckx Robert Olivier Jocelyne Olivier Maurice Pirotte Hubert Vandermeulen Lucien Calberg-Deville Francine Debouverie Patrick Duquesne Antoine Plas Virginie Poswick Eric Stengers Marie-Laure Van Doosselaere Michel Van Halteren Pierre Van Weddingen Eric Zimmer Marcel
— 2 membres cooptés par le Bureau ainsi constitué	Havelange Pierre Simonet Jacques	Havelange Pierre Simonet Jacques
— 2 représentants des Femmes PRL	Cambier-Jaivenois Josette Herzet-Govaerts Jacqueline	Cambier-Jaivenois Josette Herzet-Govaerts Jacqueline
— 3 représentants des JRL	Calbeau Patrick Cools Marc Gillard Daniel	Calbeau Patrick Cools Marc Gillard Daniel
la fonction de membre du Bureau est incompatible avec celle de ministre ou de secrétaire d'Etat en fonction. Ils sont néanmoins invités au Bureau et y ont voix consultative	Bertouille André Damseaux André Gol Jean Hatry Paul Knoops Etienne Mayence-Goossens Jacqueline Monfils Philippe Olivier Louis	Aubecq Charles Bertouille André Damseaux André Decléty Arnaud De Donnée François-Xavier Ducarme Daniel Fagnoul Bruno Gol Jean Knoops Etienne Monfils Philippe Mundeleer Georges Olivier Louis

(1) Franz Janssens, décédé en 1985.

	<i>Situation 1984</i>	<i>Situation 1985</i>
— un délégué du Centre Paul Hymans, membre du PRL	Hascal Viviane	Hascal Viviane
— un représentant du Syndicat Libre de la Fonction publique, membre du PRL	Dehon Roger	Dehon Roger
— un représentant de la Ligue des Mutualités libérales, membre du PRL	Valentin Roger	Valentin Roger
— un représentant de la Ligue des Pensionnés libéraux, membre du PRL	Berck Suzanne	Berck Suzanne
— les députés permanents (2)	André Jean-Marie Gabriel Georges Jasselette Ivan Libert Georges Mathieu Gérard Rotthier-Boels Claude	André Jean-Marie Gabriel Georges Libert Georges Mathieu Gérard Regnier Paul Rober Didier Séverin Jean-Marie Wauthier Michel
— une représentante de l'Association socio-culturelle des Femmes libérales (2)	Brasseur Renée et / ou Van Rompaey-Gaspar Gaby	Brasseur Renée et / ou Van Rompaey-Gaspar Gaby
— Représentants issus de factions politiques et ayant rejoint le PRL (2)	Collinet Dominique Fripiat Michel Gobbe Albert Henrard Georges Vierendeels Olivier Vincent Luc	Collinet Dominique Fripiat Michel Gobbe Albert Henrard Georges Vierendeels Olivier Vincent Luc

4. Le Président.

Voir la « Morphologie des partis politiques francophones en 1983 », dans *Res Publica*, 1984, n° 4, p. 517.

(2) Non conforme à l'article 7, § 1 du statut.

5. Membres du parti.

- 5.1. *Nombre de membres* : 66.722 (1984).
70.514 (1985).

6. Le personnel du parti : non communiqué.

7. Publications.

7.1. *Publications programmatrices.*

a) Jeunes Réformateurs Libéraux :

— *Agir aujourd'hui pour construire demain*, Bruxelles, 1985, 43 p.

b) Centre Paul Hymans :

— FERRIERE, B., *A la recherche du temps de travail*, collection « Cahiers du Centre Paul Hymans », février 1984, 62 p.

— DE CLERCK, J., *Georgette Ciselet ou le triomphe de l'obstination*, septembre 1984, 43 p.

— MICHEL, L., *Libres et forts. Projet d'éducation pour réussir le futur*, éd. Centre Paul Hymans, Bruxelles, 1985, 200 p.

— STENGERS, M.-L., *Le libéralisme de Jean Rey*, éd. Centre Paul Hymans, Bruxelles, 1985, 177 p.

7.2. *Périodiques.*

a) Jeunes Réformateurs Libéraux :

— *Réformes et Liberté* (trimestriel, tirage : 10.000 exemplaires).

— *Arguments* (mensuel, tirage : non communiqué).

b) Centre Paul Hymans :

— *Progrès* (bimestriellement, tirage : non communiqué).

8. L'organigramme du parti.

Etant donné qu'il ne s'est pas produit de modification par rapport à la situation de 1983, nous renvoyons à l'organigramme publié dans la « Morphologie des partis politiques francophones en 1983 », *Res Publica*, n° 4, p. 519.

PARTI SOCIAL CHRETIEN (PSC).

1. Le Congrès.

1.1. *Dates et lieux des congrès organisés.*

- Woluwe-Saint-Lambert, 9 février 1985.
- Bruxelles, 24 novembre 1985.

1.2. *L'ordre du jour.*

- Woluwe-Saint-Lambert, 9 février 1985 : congrès d'orientation ayant pour objet l'évaluation de la politique gouvernementale et les orientations fondamentales du programme politique PSC.
- Bruxelles, 24 novembre 1985 : participation gouvernementale.

1.3. *Participants.*

- Woluwe-Saint-Lambert, 9 février 1985 : 1.300 personnes.
- Bruxelles, 24 novembre 1985 : 500 participants.

1.4. *Election.*

1.4.1. Président du Parti : Deprez Gérard.

- Date d'élection : prévue début février 1985 mais pas eu recours à l'élection, car il n'y a pas eu d'autre candidat. Gérard Deprez a été reconduit dans cette fonction, par le Comité directeur de son parti à la fin du janvier 1985.
- Résultats d'élection : un seul candidat : Deprez Gérard, dont la candidature a été présentée par quinze arrondissements (sur 21).

2. Le Conseil général.

2.1. *Dates et lieux des Conseils généraux organisés.*

- Conseil général extraordinaire élargi, Université de Liège-Sart Tilman, 31 mars 1984.
- Conseil général élargi, Namur, 7 septembre 1985.

2.2. L'ordre du jour.

- Université de Liège — Sart Tilman, 31 mars 1984 : liste et programme pour les élections européennes du 17 juin 1984.
- Namur, 7 septembre 1985 : présentation et ratification du programme électoral pour les élections législatives du 13 octobre 1985.

2.3. Participants.

- Université de Liège — Sart Tilman, 31 mars 1984 : 1.300 personnes.
- Namur, 7 septembre 1985 : 1.500 personnes.

3. Le Comité directeur.

3.1. Composition.

	<i>Situation 1984</i>	<i>Situation 1985</i>
Statuts : Art. 37		
— Président national	Deprez Gérard	Deprez Gérard
— Un représentant de chaque arrondissement désigné par le Comité d'arrondissement :		
Arlon	Hutlet José	Hutlet José
Ath	Lenfant Pierre	Lenfant Pierre
Bastogne	Clotuche Etienne	Collard Philippe
Bruxelles	Jonnart Pierre	Jonnart Pierre
Charleroi	Meuter Pierre	Meuter Pierre
Dinant	Wagemans Bruno	Danthisne Anne-Marie
Huy	Gillard Michel	Gillard Michel
Liège	Pirmolin Jacques	Pirmolin Jacques
Marche	Renard Yves-Marie	Renard Yves-Marie
Mons	Liénard Albert	Néant
Mouscron	Detremmerie Jean-Pierre	Detremmerie Jean-Pierre
Namur	Massart Pierre-Yves	Massart Pierre-Yves
Neufchâteau	Poncelet Jean-Pol	Poncelet Jean-Pol
Nivelles	Van Campenhoudt Marc	Van Campenhoudt Marc
Philippeville	Falmagne Bernard	Falmagne Bernard (1)
Soignies	Grevesse Guy	Grevesse Guy

(1) A partir de fin 1985 : Stéphane Gravier.

	<i>Situation 1984</i>	<i>Situation 1985</i>
Thuin	(Non encore désigné)	Goffin Georges
Tournai	Theys Marcel	Theys Marcel
Verviers	Schyns René	Schyns René
Virton	Graisse Christian	Graisse Christian
Waremme	Evrard Pol	Evrard Pol
— des chefs de groupes PSC des assemblées législatives	Dieudonné André (Sénat) (2) Wauthy Emile (Chambre) Grafé Jean-Pierre (Conseiller Communauté) Tilquin André (Conseiller régional wallon)	Langendries Raymond (Sénat) Wauthy Emile (Chambre) Desmarests José (Conseiller Communauté) Gendebien Paul-Henri (Conseiller rég. wallon)
— deux membres du Sénat et deux membres de la Chambre choisis par leur groupe respectif :		
a) Sénat :	Califice Alfred Hanquet Huberte	Sondag Jean Wintgens Pierre
b) Chambre :	Desmarests José Thys Jean-Louis	Goor Cécile Tilquin André
— deux Ministres choisis par leur pairs :	Maystadt Philippe Nothomb Ch.-Ferdinand	Maystadt Philippe Nothomb Ch.-Ferdinand
— d'un Ministre de la Communauté française	—	Poullet Edouard
— un Ministre de la région wallonne	Wathelet Melchior	Wathelet Melchior
— un Ministre de la Communauté germanophone	Maraite Joseph	Maraite Joseph
— la Présidente nationale des femmes PSC	Cahay Pierette	Cahay-André Pierette
— le Président national des JSC	Dumont Jean-Paul	Dumont Jean-Paul
— le Président de la Fédération des mandataires communaux	Lutgen Guy	Néant

(2) Remplacé mi-1984 par André Califice.

Avec voix consultative :	<i>Situation 1984</i>	<i>Situation 1985</i>
— des Ministres	Goor-Eyben Cecile Hansenne Michel Mainil Pierre	Dalem Armand Hansenne Michel Liénard Albert Lutgen Guy Mainil Pierre Thys Jean-Louis
— le Commissaire européen	Davignon Etienne	Néant
— les Présidents PSC des assemblées législatives	—	Grafé Jean-Pierre
— le Secrétaire général	Lefèvre Jacques	Lefèvre Jacques
— la Secrétaire politique des femmes PSC	Van Raemdonck Madeleine	Van Raemdonck Madeleine
— le Secrétaire politique des JSC	Thonon Bernard	Thonon Bernard
— un délégué du CSP	Gehlen Albert	Gehlen Albert
— un représentant des élus du PSC du Parlement européen si l'un d'entre eux n'y est déjà à un autre titre	Herman Fernand	Herman Fernand
— les responsables PSC exerçant les missions les plus élevées dans les organes communs PSC-CVP	Hallet Jean Scheyven Raymond	Hallet Jean Scheyven Raymond
— le responsable financier	le Hardy de Beaulieu Gérard	le Hardy de Beaulieu Gérard

3.2. *Fréquence des réunions* : hebdomadaires.

4. Le Président.

4.1. *Election* : voir 1.4.1.

5. Membres du parti.

5.1. Nombre de membres : 42.500 (1984).
40.000 (1985).

5.2. Sociographie des membres.

5.2.1. D'après l'âge.

	1984	1985
— de 25 ans	13 %	13,5 %
25 - 45 ans	43 %	43 %
45 - 60 ans	20 %	20 %
+ de 60 ans	24 %	23,5 %

5.2.2. D'après le sexe.

	1984	1985
Hommes	52,5 %	51,8 %
Femmes	47,5 %	48,2 %

6. Le personnel du parti : non communiqué.

7. Publications.

7.1. Publications programmatrices.

a) Centre d'Etudes Politiques, Economiques et Sociales (CEPESS) :

Documents CEPESS :

- *Le Budget de l'Etat en Belgique* par A. Van de VOORDE et G. STIENLET, 1984, n° 1, 174 p.
- *Faits et Documents 1983*, 1984, n° 2, 201 p.
- *Les pouvoirs publics et l'enseignement subventionné* par J. DE GROOF, 1984, n° 3-4, 232 p.
- *La politique de l'emploi, défi d'aujourd'hui et de demain*, 1984, n° 5-6, 173 p.
- *La Réforme de l'Etat : la nouvelle Constitution et ses lois d'exécution* — Deuxième édition — mise à jour au 1er octobre 1985 — par A. ALLEN, hors série, 306 p.

Cahiers CEPESS :

- *Télé- et radiocommunications : normes techniques et administratives. Législation des media II*, par J. DE GROOF et J. VERMEIRE, 1984, n° 1, 95 p.

- *Venture Capital : le financement de l'innovation industrielle*, 1984, n° 2, 46 p.
- *Avortement. Un aperçu de quelques législations étrangères*, 1984, n° 3, 52 p.
- *La problématique des pensions*, par J. DE COCK, 1984, n° 4, 106 p.
- *Les entreprises publiques dans le débat sur la privatisation*, par A. WOLFERS, 1985, n° 1-2, 78 p.
- *Les problèmes des cadres*, 1985, n° 3, 95 p.

7.2. Périodiques.

a) Parti Social Chrétien :

- *Temps Nouveaux* (bimensuel, tirage : ± 45.000 exemplaires).
- *Infor. sections* (bimensuel, tirage : 4.000 exemplaires).
- *Editions de l'arbre de vie en...* (périodicité inconnue, tirage : 5.000 exemplaires).

b) Jeunes PSC :

- *L'Enjeu* (mensuel, tirage : 12.000 exemplaires).
- *Action-J* (mensuel, tirage : ± 1.000 exemplaires).

c) Centre d'Etudes Politiques, Economiques et Sociales :

- *Documents — CEPESS* (bimensuel, tirage édition française : 650 exemplaires). A partir de 1985 les Documents — CEPESS ont été remplacés par :
 - *La Revue Politique — Nouvelle Série* (bimensuel, tirage : 650 exemplaires).
 - *Cahiers-CEPESS* (trimestriel, tirage édition française : 650 exemplaires).

8. Organigramme.

Etant donné qu'il ne s'est pas produit de modification par rapport à la situation de 1983, nous renvoyons à l'organigramme publié dans la « Morphologie des partis politiques francophones » *Res publica*, 1984, n° 4, p. 525.

FRONT DEMOCRATIQUE DES BRUXELLOIS FRANCOPHONES (FDF).

1. Le Congrès.

1.1. Dates et lieux des congrès organisés.

- Bruxelles, 20 novembre 1984.
- Bruxelles, 1er juin 1985.

1.2. L'ordre du jour.

- Bruxelles, 20 novembre 1984 : élection du Président du parti ;
élection du Secrétaire général.
- Bruxelles, 1er juin 1985 : « redresser Bruxelles », programme électoral.

1.3. Participants.

- Bruxelles, 20 novembre 1984 : 1.500 personnes.
- Bruxelles, 1er juin 1985 : 800 personnes.

1.4. Elections.

1.4.1. Président du parti : Clerfayt Georges.

- Date d'élection : le congrès du 20 novembre 1984 à Bruxelles.
- Nombre de membres ayant participé à l'élection : 1.500 électeurs.
- Noms des candidats : Artiges Marc, Clerfayt Georges, Moureaux Serge.
- Résultats d'élection :

(premier tour) Clerfayt Georges	52 % des votes (élu)
Moureaux Serge	26 % des votes
Artiges Marc	15 % des votes.

1.4.2. Secrétaire général : Verzin Georges.

- Date d'élection : le congrès du 20 novembre 1984 à Bruxelles.
- Nombre de membres ayant participé à l'élection : 1.500 électeurs.
- Noms des candidats : Artiges Marc, Cornelissen Jean-Pierre, Peetermans Jules, Smits Philippe, Verzin Georges.
- Résultats d'élection :

(deuxième tour) Verzin Georges	64 % des votes (élu)
Peetermans Jules	36 % des votes.

2. Le Conseil général.

2.1. *Nombre de membres* : 325 (1984).
288 (1985).

2.2. *Election du vice-Président* : Peetermans Jules.

— Date d'élection : novembre 1984.

— Nombre de membres ayant participé à l'élection : 325.

— Noms des candidats : Désir Georges, Moureaux Serge, Peetermans Jules.

— Résultats d'élection : Peetermans Jules élu au 2e tour.

2.3. *Fréquence des réunions* : 5 (1984).
8 (1985).

3. Le Comité directeur / le Bureau permanent élargi.

3.1. *Composition* (1).

Composition.
(Statuts dd. 1er décembre
1983.)

Art. 12.

— les parlementaires

Le Comité directeur
Situation 1984

Le Bureau permanent
élargi (2)
Situation 1985

Clerfayt Georges
Defosset Léon
Désir Georges
Gillet Roland
Lagasse André
Lepaffe Jacques
Moureaux Serge
Outers Lucien
Peetermans Jules
Risopoulos Basile
Spaak Antoinette

Voir les membres du Bu-
reau permanent en 1985
(cf. 4.1.)

(1) Le Comité directeur a été supprimé en 1985 et remplacé par le Bureau permanent élargi.

(2) L'information fournie recoupe l'art. 12 des statuts du 1er décembre 1983 concernant la composition du Comité directeur parce que dans les nouveaux statuts du 4 février 1985 il n'y a aucun article qui précise la composition du Bureau permanent élargi.

	<i>Le Comité directeur Situation 1984</i>	<i>Le Bureau permanent élargi Situation 1985</i>
— les anciens parlementaires	Banneux Marion Bernard Luc Brasseur Guy Parent Michel Payfa Marcel Van Eyll Didier	
— les présidents de section	Berger Gilbert Boelpaep Jean-Jacques Capart René Dandoy Georges Degroodt Léon Desmedt Claude Hubin Jean-Pierre Jonet Paul Lambot Albert Lemmens Jacques Mallefet Henriette Messemaekers Eugène Renard Jean Termonia Marc Urbain Georges Van Acker Richard Vanderhaegen Alain Van De Walle Georges Verhaegen André Willems Jean	Carnoy Norbert Degroodt Léon Jonet Paul Lanscotte Andrée Lefèvre Modeste Martial Jean Messemaekers Eugène Swinnen Guy Tuts Daniel Van Emden Line
— conseillers provinciaux	Peeters-Noé Claudine Poels Paul	d'Oreye de Lantremange Arnold
— Conseil d'Agglomération et CFC	Joseph-André Annie Léonard Jean Poupko Jean-Pierre Van Crombrugge Léo	
— élus communaux	Brasseur Victor Brouwer Gisèle Bureau Guy Burniaux Jeanne Den Tandt Marianne Dellot Marie-Angèle Druetz Claude Gaillard Jacques Hellin André Horn Patrice Jancart Marcel Laloux Jean-Marie	Dandoy Georges Daniel Guy Defosset Georges Dekeyser Eugénie De Kock Josiane Dellot Marie-Angèle Dept Robert Dereppe Nicole De Rouck Etienne Dielens José Gosuin Didier Guffens Jacques

*Le Comité directeur**Situation 1984*

Muller Roland
Van Damme Raymond

*Le Bureau permanent
élargi**Situation 1985*

Hanson Denise
Laret Edgard
Lefèvre Marie-Louise
Leleux Daniel
Maison Jacques
Mercier Luc
Muller Roland
Noël Bernard
Peeters-Noé Claudine
Rappe André
Ruttiens-Leclercq
Henriette
Sanglier Lila
Simon Jean
Thys Jean
Vandewalle Danielle

— membres cooptés

Artiges Marc
Bertrand Pierre-Jean
Briou Pierre
Boonkens Yves
Defosset Georges
Delpierre Yves
Dept Robert
Deregnoncourt Catherine
Dereppe Nicole
Dewit Jacques
Dielens Fabienne
Favart Christine
Gallez Monique
Govers Pascale
Gualbert Betty
Hoyos Georges
Jenaer Didier
Lagasse Charles-Etienne
Madou Suzanne
Massenaux Guy
Percy Mylène
Pipart Guy
Smits Philippe
Smal Christian
Thiebaut Roger
Swinnen Guy
Van Baerlem Marceline

Bastin Jacques
Begas Robert
Bonnert Christian
Bouché Yvonne
Bultot Charles
De Koninck Pierre
Deneweth Luc
Denis Léon
Deridder Cyrille
Desmed Edouard
Dewez André
Didion Guy
Franquin Joseph
Gallez Monique
Gillard Henri
Gualbert Betty
Laude Jacques
Leblanc Roger
Lecocq Georges
Lejeune Bernard
Lemmens Jacques
Léonard Jean
Lobet Jean-Luc
Martou François
Poels Josée
Remy Christiane
Royez Robert
Rossignol Fernand
Rousseau René
Vanderbeken Sylvain
Vanderhaegen Alain

	<i>Le Comité directeur Situation 1984</i>	<i>Le Bureau permanent élargi Situation 1985</i>
— anciens présidents	Néant	
— Rassemblement pour le Droit et la Liberté	Coutrez Raymond Hoffman Jean	
— membres du Bureau per- manent non membres du Comité directeur/ (du Bureau permanent élargi)	Burstin Michel Holland Elisabeth Lepaffe Claude Maingain Roger Martou François Neyrinck Jacques Peffer Michel Verzin Georges Cornelissen Jean-Pierre Leunen Gisèle Maingain Olivier Maricq Léon Payfa-Fosseprez Andrée Piccart Marcel Thiery Roger	Dankelman Alain Sanglier Albert
— cadres du parti	De Beys Xavier Debongnie Paul Wauthier Chantal	

4. Le Bureau permanent.

<i>4.1. Composition.</i>	<i>Composition.</i>	<i>Situation 1985</i>
<i>Situation 1984 (Statuts : voir Res Publica, 1984, n° 4)</i>	Nouveaux Statuts. Art. 12.	
	— le Président	Clerfayt Georges
	— le vice-Président	Peetermans Jules
	— le Secrétaire général	Verzin Georges

<i>Situation 1984</i>	<i>Nouveaux Statuts</i>	<i>Situation 1985</i>
Clerfayt Georges Defosset Léon Désir Georges Gillet Roland Lagasse André Lepaffe Jacques Moureaux Serge Outers Lucien Peetermans Jules Risopoulos Basile Spaak Antoinette	— les Parlementaires	Désir Georges Lagasse André Lepaffe Jacques Spaak Antoinette
Maricq Léon Payfa Andrée Piccart Marcel Thiery Roger	— les Bourgmestres non-parlementaires	Outers Lucien Maricq Léon Payfa Andrée Piccart Marcel Thiery Roger
	— le Président de l'Agglomération	Néant
	— le Président de la CFC	Poupko Jean-Pierre
	— le Président de la SDRB	Bernard Luc
	— l'administrateur FDF de la RTBF	Néant
Poels Paul	— le chef de groupe FDF du Conseil provincial du Brabant	Poels Paul
Maingain Olivier	— le Président des Jeunes FDF	Maingain Olivier
Leunen Gisèle	— la Présidente de l'Association des Femmes FDF	Holland Elisabeth
	— le Président du Centre d'Etudes Jacques Georgin	Peffer Michel (3) Lepaffe Jacques (4)
	— le responsable de la Commission Propagande	Verzin Georges

(3) Directeur du Centre d'Etudes Jacques Georgin.

(4) Succédé par Philippe Smits à partir de mai 1985.

<i>Situation 1984</i>	<i>Nouveaux Statuts</i>	<i>Situation 1985</i>
— le Trésorier général		Massenaux Guy (5)
— membres cooptés		Gillet Roland Risopoulos Basile
— membre de droit		Gallez-Halleux
— le Président ou un	Anderlecht	Boelpaepe Jean-Jacques
membre désigné par	Auderghem	Dept Robert Gosuïn Didier Lemans Ghislain
chacun des comités de		
section comptant au	Berchem-	Guyaut René
moins 100 membres(...)	Ste-Agathe	
— un membre supplémen-	Bruxelles I	Lambot Albert Mergam Eric Van Baerlem Marceline
taire accordé aux sec-		
tions comptant plus de	Bruxelles II	Arts Jean
300 membres (...)	Etterbeek	Dupont Pierre Sanglier Albert Timmermans Xavier Van Eyll Didier
	Evere	Calonne Françoise
	Forest	Capron Marcel Druetz Claude
	Ganshoren	—
	Ixelles	Lagasse Charles-Etienne Oppitz Louis
	Jette	Vermout Marcel
	Koekelberg	Cornelissen Jean-Pierre
	Molenbeek	Urbain Georges
	Saint-Gilles	Smal Christian
	Saint-Josse	Renard Jean
	Schaerbeek	Bureau Guy Verhaegen André
	Uccle	Brasseur Guy Desmedt Claude
	Watermael- Boitsfort	Engels Daniel Payfa Marcel

(5) Succédé par Claude Desmedt depuis fin 1985.

*Situation 1984**Nouveaux Statuts**Situation 1985*

Woluwe-St-Lamber	Delpierre Yves Hachez Xavier
Woluwe-St-Pierre	Bertin Olivier De Patoul Serge
Beauval	Burniaux Jeanne
Beersel	Van De Walle Georges
Crainhem	Capart René
Linkebeek	—
Rhode-St-Genèse	Dankelman Alain
Overijse-Hoeilaart	Panier Eric
Sterrebeek	Van Acker Richard
Wemmel	Boonkens Yves

Banneux Marion
 Bernard Luc
 Brasseur Guy
 Parent Michel
 Payfa Marcel
 Van Eyll Didier

Boonkens Yves
 Burstin Michel
 Capart René
 Delpierre Yves
 Den Tandt-De Decker
 Marianne
 Deregnoncourt Catherine
 Dielens Fabienne
 Druetz Claude
 Favart Christine
 Gaillard Jacques
 Gallez Monique
 Gualbert Betty
 Holland Elisabeth
 Hoyos Georges
 Hubin Jean-Pierre
 Jenaer Didier
 Lagasse Charles-Etienne
 Lepaffe Claude
 Maingain Roger
 Martou François
 Massenaux Guy
 Neyrinck Jacques
 Peffer Michel
 Poupko Jean-Pierre

Situation 1984

Smal Christian
 Van Baerlem Marceline
 Verhaegen André
 Verzin Georges
 Cornelissen Jean-Pierre
 De Beys Xavier
 Debongnie Paul
 Wauthier Chantal

5. Le Président.

5.1. *Election* : voir 1.4.1.

6. Membres du parti.

6.1. *Nombre de membres* : 11.500 (1984).
 10.200 (1985).

6.2. *Sociographie des membres.*

6.2.1. La répartition par arrondissement :

	1984	1985
Bruxelles-Hal-Vilvorde	11.050	9.780
Provinces wallonnes	450	420

7. Le personnel du parti (6) :

— 1 cadre (1984).
 — 1 cadre (1985).

8. Publications.

8.1. *Publications programmatrices.*

a) Front Démocratique des Bruxellois Francophones :

— *Programme du FDF. Elections législatives et provinciales octobre 1985*, 60 p. + 4 p.

(6) Le personnel pris en compte est limité aux cadres. Le personnel administratif et technique n'est pas pris en considération. Ce personnel de cadre travaille (à mi-temps ou plein-temps) pour le parti et est payé par celui-ci. Toutes formes de mise à l'ouvrage qui ont pour but l'absorption du chômage ne sont pas prises en considération. Le cadre est restreint au niveau national du parti.

b) Centre d'Etudes Jacques Georquin :

Cahiers-programmes :

- *Le FDF et le Secteur de la Construction*, septembre 1985, 5 p.
- *L'Agglomération de Bruxelles*, septembre 1985, 7 p.
- *La Fiscalité*, septembre 1985, 9 p.
- *Les Problèmes énergétiques*, septembre 1985, 12 p. + 2 p.
- *Un enjeu à ne pas oublier : la Province de Brabant*, septembre 1985, 12 p.
- *Le FDF précise sa politique à l'égard de l'immigration*, septembre 1985, 8 p.
- *La Formation professionnelle*, septembre 1985, 6 p.
- *La Culture, chemin de progrès*, septembre 1985, 9 p.
- *L'Enseignement*, septembre 1985, 11 p.
- *Libérer l'avenir, créer Bruxelles. Programme économique du FDF*, septembre 1985, 19 p.
- *L'Ecologie*, septembre 1985, 20 p.
- *Emploi des Francophones*, s.d., 25 p.
- *Les Finances publiques*, septembre 1985, 6 p.

8.2. Publications organiques.

a) Front Démocratique des Bruxellois Francophones :

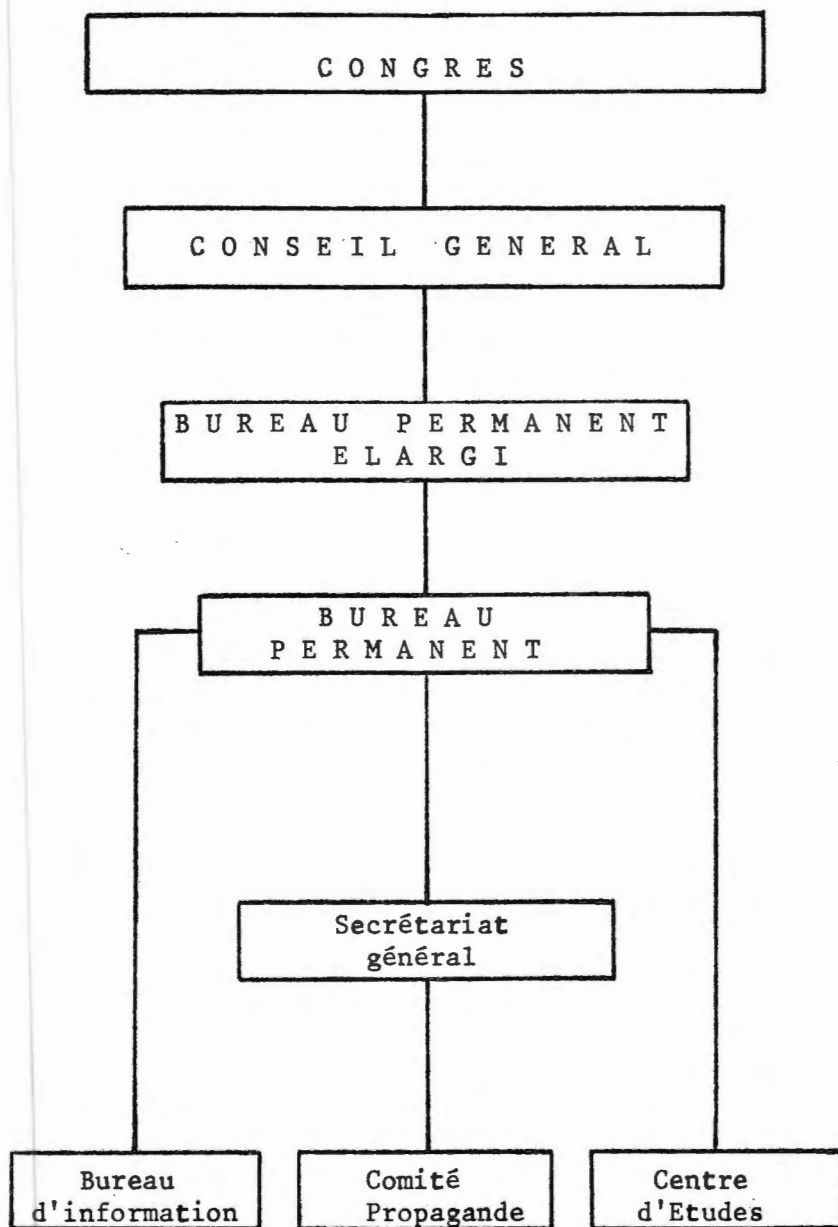
- *FDF - Cadre*.
- *FDF - Actualités*.

8.3. Périodiques.

a) Front Démocratique des Bruxellois Francophones :

- *La Gazette de Bruxelles* (bimensuel, tirage : 10.000 exemplaires).

L'organigramme du Front Démocratique des Bruxellois Francophones

Thèmes et participants aux débats télévisés de la RTBF en 1984 et 1985
1984

Date	Thème	PS	PRL	PSC	FDJ	RW	Ecolo	UDRT	PCB	Gouvernement (1)
8-1-1984	Nucléaire trop ou trop peu ?						P. Lannoye			E. Knoops
15-1-1984	Acier : l'après vendredi 13	G. Spitaels								J. Gol Ph. Maystadt
22-1-1984	Quelle Wallonie pour quelle Belgique ?									J.-M. Dehousse
5-2-1984	Un gouvernement en sursis ?		L. Michel	G. Deprez						
12-2-1984	En attendant l'emploi									M. Hansenne
19-2-1984	Pensions : la survie ?									P. Mainil
4-3-1984	Pacte scolaire en danger ?	Y. Ylief		A. Liénard	S. Moureaux					A. Bertouille
11-3-1984	Bruxelles, capitale de quoi ?									P. Hatry
18-3-1984	Austérité : tout le monde a la même enseigne									J. Gol Ph. Maystadt
25-3-1984	G. Spitaels, président du PS	G. Spitaels								
15-4-1984	Enseignement : parent pauvre de l'austérité									A. Bertouille
29-4-1984	FDJ - ECOLO - UDRT PCB - RW				L. Outers	H. Mordant	P. Lannoye	R. Hendrick	P. Beauvois	
6-5-1984	Les présidents vont à la pêche	G. Spitaels	L. Michel	G. Deprez						
25-5-1984	Retour du communautaire	Ph. Moureaux	A. Damseaux	E. Pouillet	G. Clerfayt					
3-6-1984	Spécial élections européennes					P.-H. Gendebien (PWF)	F. Roelants		P. Beauvois	

Date	Thème	PS	PRL	PSC	FDJ	RW	Ecolo	UDRT	PCB	Gouvernement (1)
10-6-1984	Spécial élections européennes	E. Gilne	M. Toussaint	G. Depez	A. Speak					
1-7-1984	Les députés en vacances... fronde à la rentrée	A. Vanderblest	R. Henrion	E. Wauthy	B. Risopoulos					
2-9-1984	« Forum Wilfried Martens »									W. Martens
9-9-1984	« Guy Spitaels : Martens truque son bilan... »	G. Spitaels								
23-9-1984	Quand j'entends le mot culture									Ph. Moureaux
7-10-1984	Le terrorisme ou les bombes de la politique									J. Gol
14-10-1984	Le parlement : renaissance ou décadence									J. Defraigne (2)
21-10-1984	FDJ : quel renouveau ?				G. Clerfayt					
28-10-1984	Pourquoi l'index... à l'index ?									M. Eyskens
11-11-1984	Chasse au chômage... ou chasse aux chômeurs									M. Hansenne
18-11-1984	La stratégie Depez			G. Depez						
25-11-1984	Pacte scolaire : rupture ou sursis ?	Y. Ylief		A. Liénard	S. Moureaux					A. Bertouille
2-12-1984	SNCB : gare à De Croo									H. De Croo
16-12-1984	A chacun sa vérité	G. Spitaels								M. Eyskens

(1) Il s'agit aussi bien que du gouvernement national que de l'Exécutif wallon et de l'Exécutif de la Communauté française.

(2) Jean Defraigne dans sa position du Président de la Chambre.

1985

Date	Thème	PS	PRL	PSC	FDF	Ecolo	UDRT	PCB	Gouvernement (1)
27-1-1985	La 2 CV wallonne								J.-M. Dehousse
3-2-1985	L'araignée ?								G. Geens
10-2-1985	Et l'emploi... bordel ?								M. Hansenne
17-2-1985	Les missiles : un petard mouillé	A. Vanderbiest	A. De Decker	E. Wauthy		L. Dierickx			
24-2-1985	La java du budget								Ph. Maystadt
3-3-1985	Budget vérité ou programme électoral ?								J. Gol
10-3-1985	Bruxelles avec ou sans FDF ?				G. Clerfayt				
17-3-1985	Martens V, le souffle court ?								W. Martens
24-3-1985	Bruxelles au fond du cœur	Ph. Moureaux	F.-X. de Donnée	J.-L. Thys	A. Spaak	O. Deleuze			
31-3-1985	Les libéraux nouveaux sont arrivés		L. Michel						
28-4-1985	Socialisme : 1885-1985	G. Spitaels							
5-5-1985	Terrorisme : quelle riposte ?								J. Gol
16-6-1985	Union libre ou mariage forcé	G. Spitaels							
23-6-1985	La guérilla scolaire	Y. Yliff		G. Lutgen	J. Peetermans				A. Bertouille

540

RES PUBLICA

Date	Thème	PS	PRL	PSC	FDF	Ecolo	UDRT	PCB	Gouvernement (1)
15-9-1985	Compétences des régions et des communautés	R. Urbain	A. Damseaux	M. Wathelet	A. Lagasse	P. Lannoye			
22-9-1985	Spécial élections : Trop d'Etat	A. Cools	F.-X. de Donnée	Ch.-F. Nothomb			R. Hendrick		
29-9-1985	Spécial élections : Une région qui vient de froid	Ph. Moureaux	A. Demuyter	J.-L. Thys	G. Clerfayt				
30-9-1985	Face à face	G. Spitaels							W. Martens
1-10-1985	Face à face	Ph. Moureaux	J. Gol						
2-10-1985	Face à face	J.-M. Dehousse		Ph. Maystadt					
3-10-1985	Face à face		H. Simonet		A. Spaak				
4-10-1985	Face à face	Ph. Busquin				O. Deleuze			
5-10-1985	Face à face		L. Michel	G. Deprez					
6-10-1985	Quelle austérité	G. Coëme	L. Michel	G. Deprez		C. Delbascourt		L. Van Geyt	
10-11-1985	Terrorisme : quelles questions								J. Gol
17-11-1985	RTBF...	J. Mottard	Ph. Monfils	J.-P. Grafé					
8-12-1985	L'Europe douce								L. Tindemans
15-12-1985	Dans 6 mois, dans 4 ans								W. Martens J. Gol
22-12-1985	Dans 4 ans, dans 6 mois	G. Spitaels							

(1) Il s'agit aussi bien que du gouvernement national que de l'Exécutif wallon et de l'Exécutif de la Communauté française.

The first part of the document discusses the importance of maintaining accurate records of all transactions. It emphasizes that every entry should be clearly documented, including the date, amount, and purpose of the transaction. This ensures transparency and allows for easy reconciliation of accounts.

In the second section, the author outlines the various methods used to collect and analyze data. These methods include direct observation, interviews, and the use of specialized software tools. Each method is described in detail, highlighting its strengths and potential limitations.

The third section focuses on the results of the data analysis. It presents a series of tables and graphs that illustrate the trends and patterns observed in the data. The author provides a detailed interpretation of these results, explaining their significance in the context of the study.

Finally, the document concludes with a summary of the findings and a discussion of their implications. The author suggests several areas for further research and provides recommendations for how the findings can be applied in practice.

**CLASSIFICATIESCHEMA VOOR DE INVENTARIS
VAN DE OPINIEPEILINGEN EN DE BIBLIOGRAFIE.**

**SCHEMA DE CLASSIFICATION POUR L'INVENTAIRE
DES SONDAGES D'OPINION ET POUR LA BIBLIOGRAPHIE.**

**CLASSIFICATION SCHEME FOR THE INVENTORY
OF OPINION POLLS AND FOR THE BIBLIOGRAPHY.**

A. Buitenlandse politiek :	A. Politique étrangère :	A. Foreign policy :
1. UNO en andere wereldorganisaties	1. ONU et autres organisations mondiales	1. UNO and other world organizations
2. Europese politiek	2. Politique européenne	2. European policy
3. Politiek ten overstaan van de ontwikkelingslanden	3. Politique vis-à-vis des pays en voie de développement	3. Policy vis-à-vis the developing countries
4. Politiek ten overstaan van de betrekkingen Oost-West	4. Politique relative aux rapports Est-Ouest	4. Policy vis-à-vis East-West relations
5. Defensiepolitiek	5. Politique de défense	5. Defence policy
6. Internationale betrekkingen	6. Relations internationales	6. International relations
7. Buitenlandse politiek van andere landen	7. Politique étrangère des autres pays	7. Foreign policy of other countries
8. Binnenlandse politiek van andere landen	8. Politique intérieure des autres pays	8. Domestic policy of other countries
B. Sociale politiek :	B. Politique sociale :	B. Social policy :
1. Regime van de arbeid	1. Régime du travail	1. Labour system
2. Tewerkstellingsbeleid	2. Politique de l'emploi	2. Employment policy
3. Beroepsorganisaties	3. Organisations professionnelles	3. Professional organizations
4. Sociale zekerheid	4. Sécurité sociale	4. Social security
5. Familiale en demografische politiek	5. Politique familiale et démographique	5. Family policy and demographic policy
6. Volksgezondheid	6. Santé publique	6. Public health
7. Huisvesting	7. Logement	7. Housing

8. Sociale programmatie	8. Programmation sociale	8. Social planning
9. Het verbruik	9. La consommation	9. Consumption
10. Leefmilieubescher- ming (met inbegrip van ruimtelijke or- dening)	10. Protection de l'en- vironnement (y compris l'aménagement du ter- ritoire)	10. Environmental pro- tection (including urban planning)
11. Welzijn	11. Bien-être	11. Welfare

C. *Economische politiek* : C. *Politique économique* : C. *Economic policy* :

1. De eigendom	1. La propriété	1. Property
2. Organisatie van de economie	2. Organisation de l'éco- nomie	2. Organization of the economy
3. Prijzenpolitiek	3. Politique des prix	3. Prices policy
4. Subsidiepolitiek	4. Politique des subsides	4. Subsidization policy
5. Conjunctuurpolitiek	5. Politique conjunctu- relle	5. Policy regarding eco- nomic cycles
6. Energiebeleid	6. Politique énergétique	6. Energy policy
7. Infrastructuur - ver- voer en communica- ties	7. Infrastructure - trans- port et communica- tions	7. Infrastructure - trans- port and communica- tions
8. Streekontwikkeling	8. Développement régio- nal	8. Regional development
9. Industriële politiek	9. Politique industrielle	9. Industrial policy
10. Handelspolitiek	10. Politique commerciale	10. Trade policy
11. Landbouwpolitiek	11. Politique agricole	11. Agricultural policy
12. Politiek ten overstaan van de middenstand en de zelfstandigen	12. Politique relative aux classes moyennes et aux indépendants	12. Policy vis-à-vis the middle classes and the self-employed

D. *Financiële politiek* : D. *Politique financière* : D. *Financial policy* :

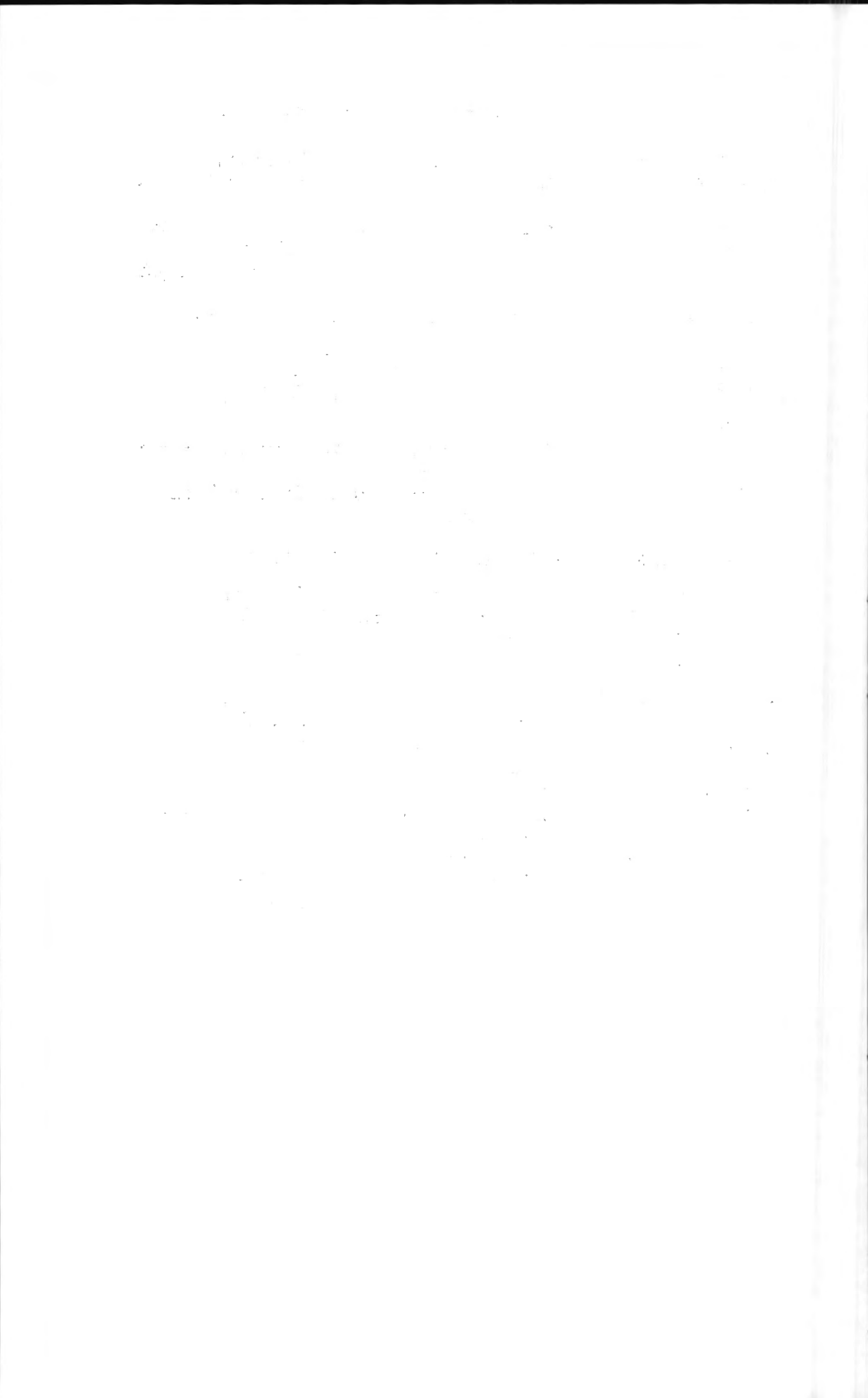
1. Investerings en spa- ren	1. Investissements et épargne	1. Investments and sav- ings
2. Budgettaire politiek	2. Politique budgétaire	2. Budget policy
3. Fiscale politiek	3. Politique fiscale	3. Fiscal policy
4. Munt- en kredietpoli- tiek	4. Politique monétaire et du crédit	4. Monetary and credit policy

E. *Binnenlandse politiek* : E. *Politique intérieure* : E. *Domestic policy* :

0. Kronieken	0. Chroniques	0. Chronicles
1. Organisatie van de staat	1. Organisation de l'Etat	1. Organization of the state
2. Nationale instellingen	2. Institutions nationales	2. National institutions
3. Regionale en plaat- selijke instellingen	3. Institutions régionales et locales	3. Regional and local in- stitutions
4. Politieke partijen	4. Partis politiques	4. Political parties
5. Verkiezingen	5. Elections	5. Elections

6. Rechten en vrijheden	6. Droits et libertés	6. Rights and liberties
7. Rechtsbedeling	7. Assistance juridique	7. Administration of justice
8. Taalproblemen en minderheden	8. Problèmes linguistiques et minorités	8. Linguistic problems and minorities
9. Handhaving van de orde	9. Maintien de l'ordre	9. Maintenance of public order
10. Nasleep van de oorlogen	10. Séquelles des guerres	10. War recovery
11. Vreemdelingenproblemen	11. Problèmes des étrangers	11. Problems concerning aliens
12. Levensbeschouwelijke problemen	12. Conceptions de la vie	12. Moral conceptions
13. Verhouding staat en kerken	13. Rapport entre l'Etat et les églises	13. Church-State relations
14. Verkeersproblematiek	14. Problématique des transports	14. Traffic problems
F. Cultuurpolitiek :	F. Politique culturelle :	F. Cultural policy :
1. Onderwijs	1. Enseignement	1. Education
2. Wetenschappelijk onderzoek	2. Recherche scientifique	2. Scientific research
3. Volksopvoeding	3. Éducation populaire	3. Adult education
4. Vrijtijdsbesteding	4. Politique des loisirs	4. Leisure
5. Vrouwenemancipatie	5. Emancipation des femmes	5. Emancipation of women
6. Jeugd	6. Problèmes de la jeunesse	6. Youth
7. Kunst	7. Arts	7. Art
8. Massacommunicatie	8. Communication de masse	8. Mass communication
9. Cultuurautonomie	9. Autonomie culturelle	9. Cultural autonomy
10. Toerisme	10. Tourisme	10. Tourism
11. Sport	11. Sport	11. Sports

Bibliographie de l'année politique 1985

Etablie par Wladimir S. PLAVSIC,

Licencié en Journalisme et Communication sociale.

A. Politique étrangère.

1. ONU et autres organisations mondiales.

- COUWENBERGH M., SIEPEL H. Politisering van de Verenigde Naties. *Internationale Spectator*, juni 1985, Nr 5, blz. 340-346.
- CRAANEN E. De Veiligheidsraad en het conflict in Midden-Amerika. *Internationale Spectator*, juni 1985, Nr 6, blz. 376-381.
- DE GROOTE J. Le FMI et la Banque mondiale face aux problèmes de l'endettement international. *Revue Générale*, janvier 1985, pp. 79-94.
- FEIJ J.N. GATT, een vlucht naar voren? *Internationale Spectator*, november 1985, Nr 11, blz. 670-678.
- GODEAUX J. Is een nieuwe Bretton Woods mogelijk? *Studia Diplomatica*, 1985, Nr 6, blz. 667-675.
- JAZAIRY I. L'avenir du multilatéralisme. Le point de vue du FIDA. *Studia Diplomatica*, 1985, N° 6, pp. 687-701.
- LEURDIJK D. Het omstreken bestaan van de UNESCO. *Internationale Spectator*, mei 1985, Nr 5, blz. 292-302.
- LIZIN A.-M. Le monde et les femmes. Nairobi : quinze jours pour un bilan mondial des reculs de la cause des femmes. *Socialisme*, septembre-octobre 1985, N° 191, pp. 385-389.
- MENDEZ J.C.R. La confédération mondiale du travail, une grande inconnue. *Contradictions*, 1985, N° 45-46, pp. 165-176.
- PARFONVAL H. L'Unesco est-elle menacée? *Revue Générale*, mars 1985, pp. 45-54.
- SERVAES J. De Verenigde Staten en Unesco : een terugblik (!) (II). *Streven*, april 1985, blz. 523-532 ; mei 1985, blz. 605-618.

2. Politique européenne.

- COLIJN K., RUSMAN P. Europese materiaalsamenwerking. *Internationale Spectator*, september 1985, Nr 9, blz. 562-574.
- DE BAUW R. Les efforts de négociation communautaire sur l'énergie après octobre 1973. *Studia Diplomatica*, 1985, N° 2-3, pp. 155-169.
- DEHOUSSE F. Le déclin européen : une crise économique triple. *Socialisme*, novembre-décembre 1985, N° 192, pp. 441-446.
- DEKKER W. Europa 1990 : een agenda voor actie. *Internationale Spectator*, augustus 1985, Nr 8, blz. 455-460.
- D'OULTREMONT P. L'Europe entre les structures et les objectifs. *Revue Générale*, avril 1985, pp. 51-57.
- DURY R. Les régions et l'Europe. *Socialisme*, novembre-décembre 1985, N° 192, pp. 447-453.
- EHMKE H. Europe's self-assertion in economy and technology. *Studia Diplomatica*, 1985, N° 4, pp. 471-480.
- EUZEBY A. Sociale lasten en arbeidskosten in de landen van de Europese Economische Gemeenschap. *Belgisch Tijdschrift voor Sociale Zekerheid*, 1985, Nr 3, blz. 155-167.
- FRANCK C. La Communauté européenne et la CNUCED. *Studia Diplomatica*, 1985, N° 2-3, pp. 171-195.

- GOOSSENS F. Alternatieven voor een veilig Europa: Kernmogendheid of neutraliteit. *Kultuurleven*, 1985, Nr 4, blz. 377-381.
- GOOSSENS F. Finlandisering van West-Europa een reëel alternatief? *Kultuurleven*, 1985, Nr 6, blz. 532-539.
- GOOSSENS F. Een Europese kernmacht: politiek onmogelijk. *Kultuurleven*, 1985, Nr 8, blz. 745-751.
- JONGEN F. Le Conseil européen. *Centre de recherche et d'information socio-politiques (CRISP), Courrier hebdomadaire*, 15 mars 1985, N° 1072, 55 pages.
- METZEMAEKERS L. Europa op zoek naar inhoud. *Internationale Spectator*, augustus 1985, Nr 8, blz. 449-454.
- SZASZ A. Het Europese monetaire stelsel en de Ecu. *Internationale Spectator*, juli 1985, Nr 7, blz. 419-424.
- TODD D. Factor productivity growth in four EEC countries, 1960-1981. *Cahiers économiques de Bruxelles*, 1985, N° 107, pp. 279-325.
- VANHEUKELEN M. Niet-tarifaire barrières in de Europese Gemeenschap. *Tijdschrift voor Economie en Management*, 1985, Nr 1, blz. 107-127.
- VERMINCK M. Le Parlement européen de 1979 à 1984. La perte en potentiel de pouvoir d'une institution faible. *Res Publica*, XXVII, 1985, N° 2-3, pp. 287-296.

3. Politique vis-à-vis des pays en voie de développement.

- ANDRETA E. Politique communautaire de recherche au service du développement. *Studia Diplomatica*, 1985, N° 2-3, pp. 145-154.
- DE DONNEA F.-X. La Belgique et le fonds de survie. *Studia Diplomatica*, 1985, N° 2-3, pp. 135-143.
- GERARD-LIBOIS J., VERHAEGEN B. Le Congo. Du domaine de Léopold II à l'Indépendance. *Centre de recherche et d'information socio-politiques (CRISP), Courrier hebdomadaire*, 26 avril 1985, N° 1077, 35 pages.
- GRODOS D., TONGLET R. Médecins sans frontières. De la morale de l'urgence à la stratégie de l'impatience. *La Revue Nouvelle*, juillet-août 1985, N° 7-8, pp. 31-52.
- GROUWELS B. La Belgique et la faim dans le monde. *La Revue Politique*, janvier-février 1985, N° 1, pp. 59-76.
- GROUWELS B. La difficile réorientation de la Coopération au Développement. *La Revue Politique*, juillet-août 1985, N° 4, pp. 99-106.
- HEATH Ed. Politiques de développement et coopération internationale. *Annales de l'économie publique, sociale et coopérative*, janvier-juin 1985, N° 1-2, pp. 101-109.
- LALOUX D. Le dialogue Nord-Sud. *Studia Diplomatica*, 1985, N° 2-3, pp. 129-134.
- LINARD A. Solidarité sans frontières. *La Revue Nouvelle*, octobre 1985, N° 10, pp. 243-253.
- PERROT D. La Communauté et les pays en voie de développement: approches globale et régionale. *Studia Diplomatica*, 1985, N° 2-3, pp. 211-240.
- SERLON P. L'Administration de la Coopération. Vingt-cinq années d'enlisement. *La Revue Nouvelle*, décembre 1985, N° 12, pp. 529-542.
- SMET J. Wereldsolidariteit. Un service international avec ses contradictions. *Contradictions*, 1985, N° 45-46, pp. 159-164.
- VAN BEEK L. Ontwikkelingshulp tussen overheid en particulier Initiatief. *Internationale Spectator*, december 1985, Nr 12, blz. 749-758.
- VAN VROONHOVEN L. Ontwikkeling: een technisch en een sociaal vraagstuk. *Internationale Spectator*, maart 1985, Nr 3, blz. 143-147.
- VERLOREN VAN THEMAAT J.P. Lomé III: oplossingen van de jaren '70 voor de problemen van de jaren '80. *Internationale Spectator*, maart 1985, Nr 3, blz. 121-127.
- VERWILST H. The transfer of financial resources from North to South: some problems and prospects. *Studia Diplomatica*, 1985, N° 2-3, pp. 255-271.
- WIGNARAJA P. Une nouvelle pratique du développement rural. *Annales de l'économie publique, sociale et coopérative*, janvier-juin 1985, N° 1-2, pp. 111-131.

4. Politique relative aux rapports Est-Ouest.

- BOON G.K. Oost-Westconvergentie. Utopie of werkelijkheid: de rol van de rivaliteit. *Internationale Spectator*, januari 1985, Nr 1, blz. 44-48.
- COUWENBERG S. Het Oost-Westconflict en de ontwikkeling van de moderne staat. *Internationale Spectator*, augustus 1985, Nr 8, blz. 509-515.

- DEBROUWERE J. Genève et les choix pour l'Europe et la Belgique. *Cahiers marxistes*, février 1985, N° 130, pp. 1-9.
- DELBEKE J. Les nouveaux accents de la politique belge de sécurité. *La Revue Politique*, janvier-février 1985, N° 1, pp. 77-85.
- EPPINK D.-J., DE WOUTERS D'OPLINTER P.C.A. De EG en de Comecom: een asymmetrische relatie. *Internationale Spectator*, april 1985, Nr 4, blz. 189-199.
- HEIRMAN M. Genève 1985. Wat mogen wij hopen? *De Gids op Maatschappelijk Gebied*, maart 1985, Nr 3, blz. 289-303.
- HUYDECOPER VAN NIGTEVECHT J.L.R. Onderhandelen met de Sovjetunie. *Internationale Spectator*, april 1985, Nr 4, blz. 229-236.
- ROOBECK A. Biotechnologie en graanproductie in de Sovjetunie. Hun betekenis voor Oost-West betrekkingen. *Internationale Spectator*, april 1985, Nr 4, blz. 207-214.
- STOUTHUYSEN P. Les mouvements de paix en Flandre. *Centre de recherche et d'information socio-politiques (CRISP), Courrier hebdomadaire*, 11 octobre 1985, N° 1092-1093, 59 pages.
- VAN LEEUWEN M. Non-prolifération getoetst: waakzaamheid blijft geboden. *Internationale Spectator*, november 1985, Nr 11, blz. 665-669.

5. Politique de défense.

- ABSHIRE D.M. Nato's grand strategy. *Studia Diplomatica*, 1985, N° 5, pp. 565-574.
- BERKHOF G.C. Het Amerikaanse « Strategic Defense Initiative » (S.D.I.) en de stabiliteit. *Internationale Spectator*, mei 1985, Nr 5, blz. 303-310.
- BURT R.R. Nuclear strategy and the western alliance. *Studia Diplomatica*, 1985, N° 1, pp. 37-42.
- CAHEN A. La relance de l'UEO. *Studia Diplomatica*, 1985, N° 5, pp. 607-613.
- CAHEN A. L'UEO pour quoi faire? *Studia Diplomatica*, 1985, N° 6, pp. 677-686.
- CASSIERS J. La sécurité européenne dans le cadre de l'OTAN. *Studia Diplomatica*, 1985, N° 5, pp. 515-528.
- COLOMBO E. L'apport de l'Europe à la sécurité du monde occidental. *Studia Diplomatica*, 1985, N° 5, pp. 545-552.
- COOLSAET R. SDI en Europa. *Socialistische Standpunten*, 1985, Nr 4, blz. 59-79.
- CROLLEN L. Het project « SDI ». *Studia Diplomatica*, 1985, Nr 5, blz. 618-622.
- DE BATSELIER N. Star wars: Wetenschappelijke en economische aspecten. *Socialistische Standpunten*, 1985, Nr 5, blz. 45-54.
- DELBEKE J. L'initiative de défense stratégique. *La Revue Politique*, mai-juin 1985, N° 3, pp. 27-40.
- DELG G. Un crime contre la vie! Les Européens, les armes nucléaires et le droit. *Bulletin de la Fondation André Renard*, mars 1985, N° 149, pp. 33-48.
- DUBUISSON L. La guerre des étoiles: un défi pour l'Europe. *Revue Générale*, mars 1985, pp. 89-98.
- DUMOULIN A. L'initiative de défense stratégique du Président Reagan. *Socialisme*, mai-août 1985, N° 189-190, pp. 281-285.
- FALTER R. « Star Wars »: polemieken over een futurisch plan. *De Gids op Maatschappelijk Gebied*, april 1985, Nr 4, blz. 456-460.
- HUNTZINGER J. L'initiative de défense stratégique et l'Europe occidentale. *Socialisme*, mai-août 1985, N° 189-190, pp. 289-296.
- LUDLOW P. Western European Defence: opportunities and obstacles. *Studia Diplomatica*, 1985, N° 5, pp. 575-586.
- REYCHLER L. Een Belgisch toekomstperspectief. *Studia Diplomatica*, 1985, Nr 5, pp. 623-628.
- SCHMELZER W.K.N. Een Europese dimensie van de atlantische veiligheid. *Studia Diplomatica*, Nr 5, pp. 587-605.
- TINDEMANS L. De veiligheid van Europa. *Studia Diplomatica*, 1985, Nr 5, pp. 633-648.
- VAN BENTHEM - VAN DEN BERGH G. Het Strategisch Defensie Initiatief en het kernwapendebat. *Internationale Spectator*, augustus 1985, Nr 8, blz. 461-469.
- VAN LEUVEN K. Misschien moet de vredesbeweging het geweer van schouder veranderen. *Kultuurleven*, 1985, Nr 7, blz. 579-585.
- WIECK H.-G. L'avenir de la sécurité européenne dans le cadre de l'alliance atlantique. *Studia Diplomatica*, 1985, N° 5, pp. 553-558.

6. Relations internationales.

- BRAECKMAN C. Les politiques étrangères de la Belgique. Le bon élève devenu muet. *La Revue Nouvelle*, décembre 1985, N° 12, pp. 481-486.

- BRASSINNE J. La coopération belgo-zaïroise 1960-1985. *Centre de recherche et d'information socio-politiques (CRISP), Courrier hebdomadaire*, 29 novembre 1985, N° 1099-1100, 78 pages.
- COOLSAET R. La politique belge vis-à-vis de l'Est. *La Revue Nouvelle*, décembre 1985, N° 12, pp. 487-497.
- DELBEKE J. La Belgique sur l'échiquier international. *La Revue Politique*, juillet-août 1985, N° 4, pp. 91-98.
- DETIEGE L. World Women Parliamentarians for Peace. Seminarie voor Vrede en Ontwapening. *Socialistische Standpunten*, 1985, Nr 3, blz. 39-45.
- GOL J. Aspects internationaux du terrorisme et de sa répression. *Studia Diplomatica*, 1985, N° 4, pp. 379-389.
- LINDEMANS I. Choisir une économie de la paix. *La Revue Nouvelle*, février 1985, N° 2, pp. 127-143.
- MARTHOZ J.-P. La Belgique et les braises latino-américaines. *La Revue Nouvelle*, décembre 1985, N° 12, pp. 499-509.
- NEUMAN H. La collaboration internationale des entreprises publiques. *Annales de l'économie publique, sociale et coopérative*, janvier-juin 1985, N° 1-2, pp. 133-142.
- SAXENA S.K. Contribution des coopératives à la collaboration internationale. *Annales de l'économie publique, sociale et coopérative*, janvier-juin 1985, N° 1-2, pp. 143-150.
- TRIBUNAL des peuples sur les interventions américaines au Nicaragua. Bruxelles, les 5-6-7 octobre 1984. *Contradictions*, 1985, N° 43, pp. 1-160.
- WILLAME J.-C. Les hégémonies à l'épreuve de l'Histoire. *La Revue Nouvelle*, octobre 1985, N° 10, pp. 229-242.
- WILLIAME C. Les politiques étrangères de la Belgique. Itinéraires. *La Revue Nouvelle*, décembre 1985, N° 12, pp. 471-480.
- YAKEMTCHOUK R. Tensions et conflits entre états en 1985. *Studia Diplomatica*, 1985, N° 6, pp. 703-746.

7. Politique étrangère des autres pays.

- GERRITS A. De strijd der bureaucraten. Over de totstandkoming van het buitenlandse beleid van de Sovjetunie. *Internationale Spectator*, juli 1985, Nr 7, blz. 391-402.

8. Politique intérieure des autres pays.

- NGUZA KARL-I-BOND. *Un avenir pour le Zaïre*. Vie Ouvrière, Bruxelles, 1985, 159 pages.
- RUYS M. *Vijfentwintig jaar, Kongo-Zaïre*. Grammens, Brussel, 1985, 88 blz.

B. Politique sociale.

1. Régime du travail.

- BLANPAIN R., DE BROECK G., DUYSSENS D. et al. *Arbeidsrecht en flexibiliteit. De sociale herstelwet 1985*. Kluwer Rechtswetenschappen, Antwerpen, 1985, 449 blz.
- BLOMQUIST K. Entreprises coopératives et restructuration des relations capital/travail. *Annales de l'économie publique, sociale et coopérative*, janvier-juin 1985, N° 1-2, pp. 83-100.
- COLPAERT T. Deeltijdse arbeid. *Socialistische Standpunten*, 1985, Nr 1, blz. 18-30.
- DAMBRE W. Ontstaansgeschiedenis van de ondernemingsraden in België (1944-1949). *Res Publica*, XXVII, 1985, Nr 1, blz. 87-124.
- DE BROECK G. Arbeidsovereenkomsten. *De Gids op Maatschappelijk Gebied*, augustus-september 1985, Nr 8-9, blz. 733-746.
- DE CLERCK J. Teverkstelling waardoor het recht op een rustpensioen als werknemer wordt geopend en het bewijs ervan. *Tijdschrift voor Bestuurswetenschappen en Publiekrecht*, januari-februari 1985, Nr 1, blz. 21-40.
- DEFAYS J. Sur quelques axes de réflexion pour le monde du travail en 1985. *Wallonie 85*, N° 3-4, pp. 201-222.
- DELEECK H. De toekomst van het arbeidsbestel. *De Gids op Maatschappelijk Gebied*, november 1985, Nr 11, blz. 883-892.
- DURY R. Travail des femmes et nouvelles technologies. *Socialisme*, janvier-février 1985, N° 187, pp. 21-27.

- GEERTS M. Zondagswerk in de handel : standpunt van LBC en CCVD. *De Gids op Maatschappelijk Gebied*, december 1985, Nr 12, blz. 1026-1031.
- HENRARD M., DE CALLATAIJ S. Contrat de travail, droit du travail, élections sociales. Loi du 22 janvier 1985 et autres nouveautés. *Journal des Tribunaux*, 20 avril 1985, pp. 245-250 ; 27 avril 1985, pp. 261-267.
- JANVIER R. De oprichting van de veiligheidsorganen in de overheidssector. *Tijdschrift voor Bestuurswetenschappen en Publiekrecht*, juli-augustus 1985, Nr 4, blz. 246-257.
- LIZIN A.-M. Le recul du droit des travailleuses, indice inéluctable du recul général du monde du travail. *Socialisme*, janvier-février 1985, N° 187, pp. 7-14.
- LUWEL A. De theorie van de werkgelegenheid ontspoord. *Tijdschrift voor Sociale Wetenschappen*, 1985, Nr 2, blz. 145-151.
- REY M., SIEGERS J. De invloed van leeftijd en burgerlijke staat op de arbeidsmarkt - participatie door vrouwen, 1960-1981. *Bevolking en Gezin*, 1985, Nr 1, blz. 25-39.
- ROBERT J., BAWIN-LEGROS B. Le partage des postes : une réelle alternative ? *Recherches Sociologiques*, 1985, N° 1, pp. 39-76.
- ROISIN J. Vers une nouvelle organisation sociale. *Wallonie 85*, N° 3-4, pp. 191-199.
- SPINNEWYN F. Arbeidscontracten en overdraagbaarheid van sociale voordelen. *Tijdschrift voor Economie en Management*, 1985, Nr 3-4, blz. 349-365.

2. Politique de l'emploi.

- BUNDERVOET J. Kwalitatieve tendensen in het arbeidsbestel. *Politica*, maart 1985, Nr 1, blz. 23-32.
- DE COCK J. De nouvelles pistes pour l'emploi. *La Revue Politique*, janvier-février 1985, N° 1, pp. 23-37.
- DEIMEZIS N. Analyse sectorielle de l'emploi dans l'industrie manufacturière belge. *Cahiers économiques de Bruxelles*, 1985, N° 106, pp. 192-216.
- DEREYMAEKER R. Werkgelegenheid, werkloosheid en gezin. *De Gids op Maatschappelijk Gebied*, november 1985, Nr 11, blz. 893-918.
- HANSENNE M. *L'emploi : les scénarios du possible*. Duculot, Gembloux, 1985, 111 pages.
- HONDEGHEM A. *Werkgelegenheid in de kwartaire sector*. VCOB, Leuven, 1985, 127 blz.
- KESENE S., BUTZEN P. Arbeidsduurverkorting, kostenstructuur van de onderneming en tewerkstelling. *Tijdschrift voor Economie en Management*, 1985, Nr 1, blz. 75-87.
- MAERTENS P. La flexibilité, nouveau remède miracle ? *La Revue Politique*, juillet-août 1985, N° 4, pp. 107-118.
- MASURE R. Voor iedereen én arbeid én werk. *De Gids op Maatschappelijk Gebied*, oktober 1985, Nr 10, blz. 789-801.
- NEURAY G. Vaincre le chômage : une victoire possible. *Wallonie 85*, N° 3-4, pp. 169-181.
- TIEBER H. Les entreprises publiques et la politique de l'emploi. *Annales de l'économie publique sociale et coopérative*, janvier-juin 1985, N° 1-2, pp. 55-62.

3. Organisations professionnelles.

- ARCO E., BLAISE P. Les organisations représentatives des cadres. *Centre de recherche et d'information socio-politiques (CRISP)*, *Courrier hebdomadaire*, 31 octobre 1985, N° 1094, 40 pages.
- BLAISE P. Les élections syndicales de 1983. *Centre de recherche et d'information socio-politiques (CRISP)*, *Courrier hebdomadaire*, 14 juin 1985, N° 1082-1083, 66 pages.
- DE CRUYENAERE L. Johannes-Paulus II bij het ACW. Laken, 19 mei 1985. *De Gids op Maatschappelijk Gebied*, oktober 1985, Nr 10, blz. 777-787.
- DEFÉYT Ph., REMAN P. Les Interlocuteurs sociaux face à la réforme de la sécurité sociale. *Centre de recherche et d'information socio-politiques (CRISP)*, *Courrier hebdomadaire*, 20 décembre 1985, N° 1103-1104, 51 pages.
- DEGEE J.-L. Le syndicat, mouvement social et acteur institutionnel. Quel terrain ? Quelle stratégie ? *Bulletin de la Fondation André Renard*, mars 1985, N° 149, pp. 3-8.
- DELÇORDE G. Le statut syndical des services publics. *Bulletin de la Fondation André Renard*, janvier-février 1985, N° 148, pp. 49-70.
- KEINJEUL J.-P. Travail social et syndicalisme : rencontre sur fond de crise. *Cahiers marxistes*, juin 1985, N° 134, pp. 43-48.
- MEYVIS M. Zestig jaar VKAJ. *De Gids op Maatschappelijk Gebied*, december 1985, Nr 12, blz. 1015-1022.
- PEETERS V. Vakbeweging. Terug naar af of nieuw elan. *De Gids op Maatschappelijk Gebied*, januari 1985, Nr 1, blz. 11-29.

- SCHOONBROODT J. L'a-conscience sociale et la solidarité ouvrière. *La Revue Nouvelle*, octobre 1985, N° 10, pp. 295-302.
- SMET J. La vie du KWB les « équipes populaires ». *Contradictions*, 1985, N° 45-46, pp. 103-120.
- SMET J. Tempêtes à l'ACW de Sint-Niklaas. Le KWB dans le pays de Waas. *Contradictions*, 1985, N° 45-46, pp. 121-128.
- VAN OUIRIVE L. Anatomie du programme de l'ACW. *Contradictions*, 1985, N° 45-46, pp. 52-70.
- VERECKEN J. Mouvement politique dans l'ACW. *Contradictions*, 1985, N° 45-46, pp. 71-86.
- WEYNS P. L'ACW. Histoire et morphologie : les racines, le tronc et les branches. *Contradictions*, 1985, N° 45-46, pp. 9-38.

4. Sécurité sociale.

- ANDRE M. Tien jaar brugpensioenregelingen, 1975-1984. *Belgisch Tijdschrift voor Sociale Zekerheid*, 1985, Nr 6, blz. 389-422.
- BEGUIN J.M., REMAN P. L'allocation universelle : chenille ou papillon. *Wallonie 85*, N° 6, pp. 365-375.
- BOULANGER P.-M., DEFEYTH Ph., VAN PARIJS Ph. et al. L'allocation universelle. *La Revue Nouvelle*, avril 1985, N° 4, pp. 339-464.
- BOULANGER P.M. Une idée pour l'avenir et l'avenir d'une idée : l'allocation universelle. *Wallonie 85*, N° 6, pp. 351-363.
- CULOT J. Pensioenregelingen : Wijzigingen en harmonisering. *Belgisch Tijdschrift voor Sociale Zekerheid*, 1985, Nr 1-2, blz. 3-90.
- DEL COURT J. La sécurité sociale à la croisée des chemins. *Revue Générale*, février 1985, pp. 81-90.
- DELHUVENNE M., FESTJENS M.J., BERCKMANS A., DE LANGE H. De geschiedkundige ontwikkeling van de sociale zekerheid in België (1945-1980). *Bulletin de Documentation du Ministère des Finances*, 1985, N° 7-8, pp. 105-288.
- DE NAUW E. Afbouw van de wettelijke pensioenen. *Socialistische Standpunten*, 1985, Nr 4, blz. 16-27.
- DE SWERT G. Het dubbelgezicht van de sociale zekerheid. *De Gids op Maatschappelijk Gebied*, februari 1985, Nr 2, blz. 115-126.
- DE WIT J. Het liberaal alternatief tot hervorming van de sociale zekerheid. *Socialistische Standpunten*, 1985, Nr 3, blz. 6-11.
- HANCKE L., VAN DE VELDE G. Arm en ziek, rijk en gezond. De sociale ongelijkheid voor ziekte en dood. *Socialistische Standpunten*, 1985, Nr 4, blz. 28-57.
- JANSEN C. L'harmonisation des pensions : une mesure discriminatoire. *Socialisme*, mars-avril 1985, N° 188, pp. 155-159.
- LECLEIR D. L'allocation universelle : une régression sociale majeure ? *La Revue Politique*, juillet-août 1985, N° 4, pp. 32-40.
- PETIT B. La sécurité sociale entre l'étatisation et l'autonomie (I). Rationnements, gaspillage ou autogestion de l'assurance-maladie. *Cahiers marxistes*, janvier 1985, N° 129, pp. 28-38.
- PETIT B. La sécurité sociale entre l'étatisation et l'autonomie (II). L'autogestion de la santé, exigence d'autonomie personnelle. *Cahiers marxistes*, février 1985, N° 130, pp. 39-45.
- RAES K. L'allocation universelle. Remarques critiques sur l'opportunité de dissocier travail et revenu. *Cahiers marxistes*, septembre 1985, N° 135, pp. 13-18.
- REMAN R. Rapport Dillemans sur la sécurité sociale. Prova d'orchestra. *La Revue Nouvelle*, septembre 1985, N° 9, pp. 173-178.
- ROLAND BAYET J. Menaces sur les pensions : beaucoup de bruit pour rien ? *Revue Générale*, mars 1985, pp. 67-78.
- URBANETZ H. De ouderdomsverzekering in de greep van economisch en demografisch andere tijden. *Belgisch Tijdschrift voor Sociale Zekerheid*, 1985, Nr 3, blz. 168-177.
- WANTY J. A propos de l'idée d'allocation universelle. *Wallonie 85*, N° 6, pp. 377-381.

5. Politique familiale et démographique.

- BOSMAN E. Recente bevolkingspolitieke maatregelen in België, inzonderheid inzake vruchtbaarheid. *Tijdschrift voor Sociale Wetenschappen*, 1985, Nr 4, blz. 316-329.
- CLIQUEUET R., BOSMAN E. Vraagstukken rondom het Belgische bevolkingsbeleid, met bijzondere aandacht voor de vruchtbaarheid. *Bevolking en Gezin*, 1985, Nr 1, blz. 61-70.
- DE COCK J. Mesures positives prises en faveur de la famille. *La Revue Politique*, janvier-février 1985, N° 1, pp. 49-57.

- DEREYMAEKER R. Objectieven en methodologie van de gezinsbudgetonderzoekingen. *De Gids op Maatschappelijk Gebied*, februari 1985, Nr 2, blz. 83-94.
- DEREYMAEKER R. De bevolking van België: heden en toekomst. *De Gids op Maatschappelijk Gebied*, augustus-september 1985, Nr 8-9, blz. 709-721.
- DOOGHE G. Publieke opinie in Vlaanderen t.a.v. gezinspolitieke maatregelen. *Bevolking en Gezin*, 1985, Nr 1, blz. 71-82.
- KRETT G., DE LEEUW J. Emancipatie en bevolkingsproblematiek: een secundaire analyse op het leef-situatie-onderzoek 1974. *Bevolking en Gezin*, 1985, Nr 1, blz. 7-23.
- LEEUW F. Sociaal-wetenschappelijk onderzoek en bevolkingsbeleid: een problematische relatie? *Bevolking en Gezin*, 1985, Nr 1, blz. 51-59.
- SERROYEN C. De gezinsinkomens vóór de matiging van start ging. *De Gids op Maatschappelijk Gebied*, februari 1985, Nr 2, blz. 95-114.

6. Santé publique.

- MASUY-STROOBANT G. Inégalités régionales et mortalité infantile: changements et continuité. *Wallonie 85*, N° 1, pp. 27-45.
- PACOLET J., KESENNE J. De gezinsuitgaven voor gezondheidszorgen. *De Gids op Maatschappelijk Gebied*, februari 1985, Nr 2, blz. 183-197.
- VANDEN BERGHE C. Les mutualités chrétiennes entre l'Etat et le marché. *Contradictions*, 1985, N° 45-46, pp. 148-158.
- VAN DEN HEUVEL R. De gezondheidszorg in België in beweging. *De Gids op Maatschappelijk Gebied*, juni-juli 1985, Nr 6-7, blz. 599-612.

7. Logement.

- DESCHAMPS L. *De bewoners van een woning gebouwd door de Nationale Maatschappij voor de Huisvesting in Vlaanderen*. Centrum voor bevolkings- en gezinsstudien, Brussel, 1984, 224 blz.
- GOBLET P. Quelle fiscalité pour une relance permanente du secteur du logement? *La Revue Politique*, mai-juin 1985, N° 3, pp. 41-50.
- HESELMANS J. Kom a.u.b. in Brussel wonen. *Kultuurleven*, 1985, Nr 9, blz. 873-879.
- HUBEAU B. Het nieuwe sociaal huurstelsel voor het Vlaams Gewest. *Rechtskundig Weekblad*, 8 juni 1985, kol. 2801-2824.
- VANDE LANOTTE J. Publiekrechtelijke vraagtekens over de toepasselijkheid van de nieuwe huurwet op de sociale woningen. *Rechtskundig Weekblad*, 2 maart 1985, kol. 1825-1842.
- VANHOECKE R. Aperçu des modifications apportées au patrimoine des logements: 1977-1983. *Bulletin de Documentation du Ministère des Finances*, 1985, N° 12, pp. 45-79.
- VAN STRAELEN R. Econometrisch onderzoek in de bouwnijverheid. *Tijdschrift voor Economie en Management*, 1985, Nr 3-4, blz. 267-294.

8. Programmation sociale.

- CAPRON M. Main basse sur la concertation sociale. *La Revue Nouvelle*, septembre 1985, N° 9, pp. 147-161.
- SERROYEN C. De versukkeling van het sociaal overleg. *De Gids op Maatschappelijk Gebied*, maart 1985, Nr 3, blz. 319-335.

9. La consommation.

- COUMANS W. Verlichting, verwarming en verkeer: het energieverbruik der gezinnen. *De Gids op Maatschappelijk Gebied*, februari 1985, Nr 2, blz. 173-182.
- DEREYMAEKER R. Inkomenselasticiteiten van de consumptieve bestedingen volgens de gezinsbudgetonderzoekingen van 1948-49, 1961, 1973-74 en 1978-79. *De Gids op Maatschappelijk Gebied*, februari 1985, Nr 2, blz. 213-219.
- QUINTENS L. Het verbruik van voeding en dranken door de Belgische gezinnen. *De Gids op Maatschappelijk Gebied*, februari 1985, Nr 2, blz. 157-172.
- REYNDERS R., SCHOKKAERT E. De globale structuur van de gezinsuitgaven. *De Gids op Maatschappelijk Gebied*, februari 1985, Nr 2, blz. 141-156.
- THIRY B. La demande de véhicules neufs et le parc automobile. Une comparaison de quelques modèles économétriques. *Cahiers économiques de Bruxelles*, 1985, N° 108, 459-485.

10. Protection de l'environnement (y compris l'aménagement du territoire).

- ANSELIN M. Een regionaal-ruimtelijk ontwikkelingsplan voor Vlaanderen (ROV) — een voorstel. *Gewestelijke Economische Raad voor Vlaanderen*, 1985, Nr 46, blz. 137-158.
- CULEM J.-P. Communes, crise, aménagement du territoire. *Mouvement Communal*, 1985, N° 8-9, pp. 277-282.
- DEGADT J. Het leefmilieu: relevantie van economische analyse voor een doelmatig overheidsbeleid in het geregeeraliseerde België. *Tijdschrift voor Economie en Management*, 1985, Nr 3-4, blz. 367-386.
- GRAITSON D. Les pluies acides... responsables? *Wallonie* 85, N° 5, pp. 325-343.
- HELLEMANS S. Maatschappelijke verandering op nieuwe wegen. De arbeidersbeweging en de ecologische beweging in perspectief. *Socialistische Standpunten*, 1985, Nr 4, blz. 1-15.
- VERHEYEN R. De wetenschappelijke aanpak van het natuurbehoud in Vlaanderen. *Ons Erfdeel*, 1985, Nr 5, blz. 705-716.

11. Bien-être.

- CARLIER A. Gezinsgrootte, gezinsbudget en welvaart. *De Gids op Maatschappelijk Gebied*, februari 1985, Nr 2, blz. 127-140.
- FRANCKX C., LECLEIR D. L'aide sociale étranglée. *La Revue Politique*, septembre-octobre 1985, N° 5, pp. 57-63.
- HAUBERT B. L'exemple des coupures d'électricité et de gaz. Un gouvernement en déficit de solidarité. *La Revue Nouvelle*, septembre 1985, N° 9, pp. 163-172.
- MAMPUYS J. Grasduinen in de *Gids op Maatschappelijk Gebied* 1944-1984. *De Gids op Maatschappelijk Gebied*, januari 1985, Nr 1, blz. 31-53.
- RAYMAEKERS E. Welvaart zonder toekomst. Armoede zonder uitzicht. *Streven*, april 1985, blz. 487-501.
- RINGOOT M. Het Centrum van Diensten - Antwerpen: vorm en uitbouw. *De Gids op Maatschappelijk Gebied*, augustus-september 1985, Nr 8-9, blz. 723-732.
- SCHEPERS R., SMET M., VAN WANSEEL C. Sociale ongelijkheid inzake ziekte, dood en gezondheidszorg. *Kultuurleven*, 1985, Nr 9, blz. 858-872.
- VERVOLMAKINGSCENTRUM VOOR OVERHEIDSBELEID EN BESTUUR. *Naar een nieuw welzijnsbeleid in Vlaanderen*. VCOB, Leuven, 1985, 112 blz.

C. Politique économique.

1. La propriété.

2. Organisation de l'économie.

- AHRENS K. Les entreprises publiques entre développement et stagnation. *Annales de l'économie publique, sociale et coopérative*, janvier-juin 1985, N° 1-2, pp. 45-54.
- ANDREATTA B. L'intervention redistributive de l'Etat: le secteur des services sociaux. *Annales de l'économie publique, sociale et coopérative*, janvier-juin 1985, N° 1-2, pp. 23-36.
- BERCKMANS P. Technologische Innovatie en maatschappelijke veranderingen: bedenkingen rondom het ITEC-fenomeen. *Gewestelijke Economische Raad voor Vlaanderen*, 1985, Nr 46, blz. 127-136.
- COUMANS W. Economische situatie en perspectieven voor België. *De Gids op Maatschappelijk Gebied*, april 1985, Nr 4, blz. 407-421.
- DAVREUX R. L'entreprise, source de progrès. *Wallonie* 85, N° 5, pp. 279-287.
- DE SCHRIJVER L. Nieuwe technologieën en sociale verhandelingen. *Rechtskundig Weekblad*, 18 mei 1985, kol. 2593-2616.
- GOVAERT S. Leysonitis: de onstuitbare opgang van André Leysen. *De Nieuwe Maand*, februari-maart 1985, Nr 2, blz. 13-19.
- INGBERG H. Les industries culturelles. *Wallonie* 85, N° 5, pp. 289-295.
- KALMA P. Tussen etatisme en neo-liberalisme. *Socialistische Standpunten*, 1985, Nr 1, blz. 31-44.
- KESTENS P. Analyse comparative des cycles économiques belges contemporains. *Wallonie* 85, N° 3-4, pp. 267-273.

- LEEMANS T., VUCHELEN J. De economische ontwikkeling van westerse landen : Een beschrijving met cluster-algoritmen. *Cahiers économiques de Bruxelles*, 1985, N° 107, pp. 385-425.
- LEJEUNE G. De betrouwbaarheid van de economische voorspellingen van de overheid. *Bulletin de Documentation du Ministère des Finances*, 1985, N° 1-2, pp. 5-23.
- LINDEMANS I. Techniek en economie van Vlaanderen tot Europa. *Kultuurleven*, 1985, Nr 5, blz. 405-421.
- MALDAGUE R. Planification et stratégie économique. *Tijdschrift voor Economie en Management*, 1985, Nr 3-4, blz. 415-429.
- MATZNER E. Entreprises publiques et innovations technologiques et institutionnelles. *Annales de l'économie publique, sociale et coopérative*, janvier-juin 1985, N° 1-2, pp. 63-71.
- MOTTOUL J.-M. Pour renouer avec le développement économique. *Bulletin de Documentation du Ministère des Finances*, 1985, N° 10-11, pp. 5-30.
- PESTIEAU P. Les entreprises publiques en Belgique. *Annales de l'économie publique, sociale et coopérative*, juillet-septembre 1985, N° 3, pp. 411-424.
- PONCELET A.-M. 1981-1985 : Une page importante de notre histoire économique. *La Revue Politique*, juillet-août 1985, N° 4, pp. 63-72.
- PONCELET A.-M. Le redressement belge, une affaire internationale ? *La Revue Politique*, septembre - octobre 1985, N° 5, pp. 97-106.
- ROCARD M. La gestion de l'économie dans les années 80. *Annales de l'économie publique, sociale et coopérative*, janvier-juin 1985, N° 1-2 pp. 11-22.
- SIAENS A. Les sources politiques de l'instabilité et du déclin. *Revue Générale*, mars 1985, pp. 79-88.
- TEULADE R. La mutualité dans le développement économique et social. *Annales de l'économie publique, sociale et coopérative*, janvier-juin 1985, N° 1-2, pp. 73-82.
- VILROKX J., HANCKE B. Crisisgedrag in cijfers. *De Nieuwe Maand*, februari-maart 1985, Nr 2, blz. 36-43.
- WOLFERS A. Les entreprises publiques dans le débat sur la privatisation. *Cahiers CEPES*, 1985, N° 1-2, 78 pages.

3. Politique des prix.

- IRELAND N.J., STONEMAN P.L. Order effects, perfect foresight and intertemporal price discrimination. *Recherches économiques de Louvain*, 1985, N° 1, pp. 7-20.

4. Politique des subsides.

- STAINIER D. Problèmes juridiques et financiers posés par la participation de l'Etat dans l'entreprise Cockerill Sambre. *Administration Publique*, 1985, tome 3, pp. 157-225.
- THURON L.C. L'intervention économique de l'Etat et l'action des entreprises publiques. *Annales de l'économie publique, sociale et coopérative*, janvier-juin 1985, N° 1-2, pp. 37-44.

5. Politique conjoncturelle.

- DE BRUYNE G., ROBER D., VAN ROMPUY P. Conjunctuurindicatoren voor de drie Belgische gewesten. *Tijdschrift voor Economie en Management*, 1985, Nr 3-4, blz. 431-444.
- WEBER M. La conjoncture - tendances générales. *Bulletin de Documentation du Ministère des Finances*, 1985, N° 12, pp. 81-91.

6. Politique énergétique.

- DE VILLERS G. De la politique dans le gaz. Le contrat gazier entre la Belgique et l'Algérie. *La Revue Nouvelle*, décembre 1985, N° 12, pp. 543-555.
- DI RUPO E. Wallonie : le futur est énergie. *Wallonie 85*, N° 1, pp. 49-68.
- EGGERMONT G. Het uitrustingsplan 1985-1995 van de electriciteitssector. *Socialistische Standpunten*, 1985, Nr 3, blz. 15-26.
- KNOOPS E. Pas de développement sans énergie : le rôle des pays industrialisés. *Studia Diplomatica*, 1985, N° 2-3, pp. 121-128.

7. Infrastructure - transport et communications.

- BOOGAARD F. De twee voordeuren van Europa. Havenconcurrentie hard, maar sportief. *Ons Erdeel*, 1985, Nr 4, blz. 549-557.

PAELINCK J.H.P. Meting van de bijdrage van de transportsector aan een nationale economie. *Tijdschrift voor Economie en Management*, 1985, Nr 3-4, blz. 295-305.

8. Développement régional.

BUSQUIN Ph., COEME G., DEHOUSSE J.-M., GROSJEAN A., TORDEURS L. Le nouveau technologique. *Socialisme*, janvier-février 1985, N° 187, pp. 31-75.

COLLART M. La situation économique et sociale de la région de Mons-Borinage. *Wallonie 85*, N° 5, pp. 299-314.

DE KLERCK W. DIRV (Derde Industriële Revolutie in Vlaanderen): een nieuwe identiteit voor de Vlaamse beweging? *Kultuurleven*, 1985, Nr 5, blz. 394-404.

DESSOY A. Promotions immobilières et localisation des entreprises. *Wallonie 85*, N° 2, pp. 143-160.

LEJOLY M. La situation économique de la Communauté germanophone. *Wallonie 85*, N° 2, pp. 91-98.

OOGHE H., VERBAERE E., BELLEMANS P. Verschillen in financiële structuur en resultaten tussen Vlaamse en Waalse ondernemingen. *Tijdschrift voor Economie en Management*, 1985, Nr 2, blz. 179-197.

UYTDENHOEF P. La crise et le redressement de la Wallonie. *Wallonie 85*, N° 3-4, pp. 183-190.

VINCENT A. Les câbleries: l'enjeu régional. *Wallonie 85*, N° 2, pp. 113-121.

9. Politique industrielle.

BASILE J. Informatique et énergie. *Revue Générale*, février 1985, pp. 91-97.

CULEM C. Echanges extérieurs de produits manufacturés et restructuration industrielle. Le cas belge 1970-1980. *Recherches économiques de Louvain*, 1985, N° 1, pp. 71-102.

EYSKENS M. Het sectorieel beleid, een gevallenstudie, de herstructurering van de textielnijverheid. *Tijdschrift voor Economie en Management*, 1985, Nr 3-4, blz. 307-319.

FRANTZEN D.J. Some Empirical Evidence on the Behaviour of Export and Domestic Prices in Belgian Manufacturing Industry. *Recherches économiques de Louvain*, 1985, N° 1, pp. 29-49.

FRANTZEN D.J. The Influence of Short-term Demand on the Mark-up in Belgian Manufacturing Industry. *Tijdschrift voor Economie en Management*, 1985, Nr 2, blz. 199-219.

GAUDISSERT Ph. La construction mécanique, joyau de la première révolution industrielle en Wallonie: vestige de la deuxième en supports indispensable de la troisième? *Wallonie 85*, N° 2, pp. 101-109.

STAINIER D. Problèmes juridiques et financiers posés par la participation de l'Etat dans l'entreprise Cockerill-Sambre. *Administration Publique*, tome 3, 1985, pp. 157-225.

VANDERMOTTEN C. La production de l'espace industriel belge: 1846-1984. *Cahiers marxistes*, février 1985, N° 130, pp. 13-28.

10. Politique commerciale.

CULEM C., CHAU N.T.M. Les performances relatives à l'exportation de produits manufacturés de l'UEBL au cours de la période 1970-1980. *Cahiers économiques de Bruxelles*, N° 106, pp. 125-157.

LEWIN R. Quelles perspectives pour les nouvelles coopératives? *Cahiers marxistes*, septembre 1985, N° 135, pp. 19-23.

SPORCK J.A. Pour un véritable urbanisme commercial. *Wallonie 85*, N° 1, pp. 71-80.

11. Politique agricole.

CHAMPAGNE J.P. Quelques considérations sur l'agriculture. *Wallonie 85*, N° 6, pp. 401-411.

VAN HECKE E. L'agriculture belge. *Centre de recherche et d'information socio-politiques (CRISP)*, *Courrier hebdomadaire*, 29 mars 1985, N° 1073-1074, 66 pages.

12. Politique relative aux classes moyennes et aux indépendants.

DONCKELS R. KMO en wetenschappelijk onderzoek: hoever staan we? *Tijdschrift voor Economie en Management*, 1985, Nr 3-4, blz. 253-266.

VANDER EECKEN J., DECLERCO G. Venture capital in de KMO's. *Tijdschrift voor Economie en Management*, 1985, Nr 2, blz. 221-231.

D. Politique financière.**1. Investissements et épargne.**

- COPPENS P. Pluralité de fondateurs - Réunion des actions en une main. Durée de la société. *Annales de droit de Louvain*, 1985, N° 2-3, pp. 139-150.
- DEREYMAEKER R. Vergelijking van de micro- en de macro-economische ramingen van beschikbaar inkomen, consumptie en besparingen. *De Gids op Maatschappelijk Gebied*, februari 1985, Nr 2, blz. 240-260.
- DUREZ M., LUX B. Encouragement du capital à risque et restructuration financière des entreprises : analyse des effets redistributifs. *Wallonie 85*, N° 3-4, pp. 249-265.
- ESCARMELLE J.-F. Capitaux publics et restructurations industrielles. *Centre de recherche et d'information socio-politiques (CRISP)*, *Courrier hebdomadaire*, 3 mai 1985, N° 1078, 31 pages.
- ESCARMELLE J.-F. Capitaux publics et régulation étatique en période de crise. *Centre de recherche et d'information socio-politiques (CRISP)*, *Courrier hebdomadaire*, 10 mai 1985, N° 1079, 38 pages.
- EYSKENS M. Nog meer investeren in België. *Mededelingen van het Verbond van Belgische Ondernemingen*, 1-14 juni 1985, Nr 11, blz. 909-914.
- HORMANS G., T'KINT F. Les apports, le capital et l'augmentation de capital. *Annales de Droit de Louvain*, 1985, N° 2-3, pp. 113-138.
- ILZKOVITZ F. Les déterminants des investissements des entreprises en Belgique. *Cahiers économiques de Bruxelles*, 1985, N° 108, pp. 487-545.
- JANSENS L., PACOLET J. Het sparen en ontlenen van de gezinnen. *De Gids op Maatschappelijk Gebied*, februari 1985, Nr 2, blz. 220-239.
- KEUTGEN G. L'information des actionnaires. *Annales de Droit de Louvain*, 1985, N° 2-3, pp. 183-199.
- MOMMEN A. André Frère redt Groep Brussel-Lambert. Hoe een bijna failliete holding alsnog tot bloei kan komen. *De Nieuwe Maand*, augustus 1985, Nr 6, blz. 36-45.
- SLEUWAEGEN L. Trends in Foreign Direct Investment and Disinvestment in Belgium. *Tijdschrift voor Economie en Management*, 1985, Nr 1, blz. 7-44.
- VAN OMMESLAGHE P. Le maintien du capital des sociétés anonymes. *Annales de Droit de Louvain*, 1985, N° 2-3, pp. 151-181.
- VERMEIREN R. De la loi sur les actions aux comptes APS. *La Revue Politique*, mars-avril 1985, N° 2, pp. 57-70.
- VINCENT A. Actionariat et participations des entreprises d'assurances. *Centre de recherche et d'information socio-politiques (CRISP)*, *Courrier hebdomadaire*, 15 novembre 1985, N° 1097-1098, 51 pages.

2. Politique budgétaire.

- BROUJNS G. Pour une réforme du budget de l'Etat. *La Revue Politique*, mai-juin 1985, N° 3, pp. 53-62.
- DE GRAUWE P. De politieke economie van de overheidsuitgaven in België (1960-1983). *Res Publica*, XXVII, 1985, Nr 2-3, blz. 269-286.
- FRANK M. Les dépenses fiscales et le budget de 1986. *Bulletin de Documentation du Ministère des Finances*, 1985, N° 7-8, pp. 5-19.
- HOTTERBEECH M. Le budget de l'Etat : cause ou effet ? *Annales de Droit de Liège*, 1985, N° 4, pp. 385-401.
- LEJEUNE G., VUCHELEN J. De begrotingsvoorspellingen van de rentelasten op de overheids-schuld. *Bulletin de Documentation du Ministère des Finances*, 1985, N° 12, pp. 31-44.
- LIENARDY P. Considérations sur la nullité de plein droit des actes administratifs pris en violation des règles du contrôle administratif et budgétaire. *Bulletin de Documentation du Ministère des Finances*, 1985, N° 10-11, pp. 5-18.
- MOTTOUL J.-M. Radioscopie des finances publiques. *La Revue Politique*, juillet août 1985, N° 4, pp. 73-81.
- PONCELET A.-M. La gestion de la dette publique. *La Revue Politique*, janvier-février 1985, N° 1, pp. 7-22.
- VERSELE L. De sanering van de gemeentefinanciën. *Bulletin de Documentation du Ministère des Finances*, 1985, N° 1-2, pp. 25-137.
- VERSELE L. Structurele wijzigingen in het overheidsoptreden 1970-1983. *Bulletin de Documentation du Ministère des Finances*, 1985, N° 7-8, pp. 47-103.
- VUCHELEN J. De evolutie van de Staatsschuld in vreemde valuta's. *Bulletin de la Documentation du Ministère des Finances*, 1985, N° 7-8, pp. 21-45.

3. Politique fiscale.

- AFSCHRIFT T., MALHERBE Ph. La loi du 27 décembre 1984 portant des dispositions fiscales. *Journal des Tribunaux*, 11 mai 1985, pp. 293-303.
- COUMANS W. Fiscale waanbeelden. *De Gids op Maatschappelijk Gebied*, oktober 1985, Nr 10, blz. 848-853.
- DECOSTER A., HOUTHUYS P. et al. Sociale zekerheid en personenbelasting. *De Gids op Maatschappelijk Gebied*, augustus-september 1985, Nr 8-9, blz. 681-708.
- DELODDERE E. Het gewogen gemiddelde BTW-tarief. *Bulletin de Documentation du Ministère des Finances*, 1985, N° 10-11, pp. 31-47.
- DELOOF E. Nieuwe vormen van overheidsheffingen. *Bulletin de Documentation du Ministère des Finances*, 1985, N° 4, pp. 5-47.
- DELPORTE J.M. Analyse des recettes courantes et de capital de l'Etat des années 1981 à 1983: estimations-réalisations. *Bulletin de Documentation du Ministère des Finances*, 1985, N° 5-6, pp. 5-54.
- FRANK M. Considérations critiques sur l'inventaire des dépenses fiscales établi en 1984 par le Conseil Supérieur des Finances. *Cahiers économiques de Bruxelles*, N° 106, pp. 158-191.
- GOBLET P. Bilan fiscal d'une législature. *La Revue Politique*, juillet-août 1985, N° 4, pp. 21-32.
- HAEX F. De financieel-economische plaats van het lokale belastingstelsel in het geheel van de nationale verhoudingen. *De Gemeente*, 1985, Nr 10, blz. 334-339.
- MORAY M. Impact de la fiscalité sur la composition optimale d'un portefeuille d'obligations d'Etat belge. *Cahiers économiques de Bruxelles*, 1985, N° 105, pp. 91-118.
- NICAISE I. Horizontale neutraliteit in de personenbelasting en degressieve gezinsquotiënten. *Bulletin de Documentation du Ministère des Finances*, 1985, N° 9, pp. 159-173.
- PACOLET J. Vier jaar aandelenwet: tijd voor een eindbalans. *De Gids op Maatschappelijk Gebied*, december 1985, Nr 12, blz. 977-994.
- PEFFER M. Fiscalité et parafiscalité. Pour d'autres transferts. *La Revue Nouvelle*, juillet-août 1985, N° 7-8, pp. 71-83.
- PRAET P., VUCHELEN J. La mesure de la distribution fonctionnelle des revenus en Belgique: une comparaison de deux optiques. *Cahiers économiques de Bruxelles*, 1985, N° 107, pp. 327-350.
- SCHOLSEM J.-C. Technique fiscale, droit fiscal et politique fiscale. *Annales de Droit de Liège*, 1985, N° 4, pp. 367-384.
- VAN DROMME A. Een overzicht van de gemeentebelastingen. *De Gemeente*, 1985, Nr 3, blz. 85-92.

4. Politique monétaire et du crédit.

- ACX R., DE VIJLDER W. Technische analyse van de causaliteit tussen binnenlandse overheidsleningen en rente in België, 1976-1983. *Cahiers économiques de Bruxelles*, 1985, N° 108, pp. 431-457.
- BARDOS-FELTORONYI N. Le franc belge. De Charybde en Scylla. *La Revue Nouvelle*, décembre 1985, N° 12, pp. 511-521.
- DE CLERCQ W. La crise financière peut-elle être évitée? *Studia Diplomatica*, 1985, N° 1, pp. 19-36.
- DE GRAUWE P., ROSIERS M. De devaluatie van 1982 en de Belgische export en Import. *Tijdschrift voor Economie en Management*, 1985, Nr 2, blz. 137-149.
- GLEJSER H., KIRSCHEN E.S. Le taux d'actualisation. *Cahiers économiques de Bruxelles*, 1985, N° 107, pp. 351-383.
- HENDRICKX J. Het IMF en de openbare schuld. Economische theorie of politieke optie. *Kultuur-leven*, 1985, Nr 1, blz. 49-56.

E. Politique intérieure.

0. Chroniques.

- BOSMANS J. Binnenlandse politiek. Actualisering. *De Gids op Maatschappelijk Gebied*, januari 1985, Nr 1, blz. 70-75.
- BOSMANS J. Rakettenfeuilleton. *De Gids op Maatschappelijk Gebied*, februari 1985, Nr 2, blz. 267-272.

- BOSMANS J. Het doek is gevallen... *De Gids op Maatschappelijk Gebied*, maart 1985, Nr 3, blz. 364-369.
- BOSMANS J. Stille voor de storm...? *De Gids op Maatschappelijk Gebied*, april 1985, Nr 4, blz. 461-463.
- BOSMANS J. Kiesstrijd Ingezet? *De Gids op Maatschappelijk Gebied*, mei 1985, Nr 5, blz. 567-573.
- BOSMANS J. De laatste loodjes... *De Gids op Maatschappelijk Gebied*, juni-juli 1985, Nr 6-7, blz. 669-674.
- BOSMANS J. Toch naar vervroegde verkiezingen. *De Gids op Maatschappelijk Gebied*, augustus-september 1985, Nr 8-9, blz. 755-759.
- BOSMANS J. Onverwachte resultaten. *De Gids op Maatschappelijk Gebied*, oktober 1985, Nr 10, blz. 859-862.
- BOSMANS J. Martens VI : een krachtig beleid, met volmachten. *De Gids op Maatschappelijk Gebied*, november 1985, Nr 11, blz. 941-944.
- BOSMANS J. De start : rijden en omzien... *De Gids op Maatschappelijk Gebied*, december 1985, Nr 12, blz. 1040-1045.
- HELLA A. Les partis en pré campagne électorale. *Revue Générale*, janvier 1985, pp. 51-55.
- HELLA A. Le taux de chômage est-il enfin maîtrisé? *Revue Générale*, février 1985, pp. 61-64.
- HELLA A. Des « Belgomissiles » dont on aura trop parlé. *Revue Générale*, mars 1985, pp. 35-38.
- HELLA A. Nos partis politiques et les Idéologies. *Revue générale*, avril 1985, pp. 35-39.
- HELLA A. Que veut-on au juste les écologistes? *Revue Générale*, mai 1985, pp. 49-53.
- HELLA A. Le SEP choisit le risque de diviser la gauche chrétienne. *Revue Générale*, juin-juillet 1985, pp. 71-75.
- HELLA A. L'équipe Martens V méritait une autre fin. *Revue Générale*, août-septembre 1985, pp. 47-51.
- HELLA A. Les raisons pour refuser la communautarisation de l'enseignement. *Revue Générale*, octobre 1985, pp. 43-47.
- HELLA A. L'étonnante victoire de Wilfried Martens. *Revue Générale*, novembre 1985, pp. 41-46.
- HELLA A. La famille libérale, un partenaire privilégié? *Revue Générale*, décembre 1985, pp. 33-37.

1. Organisation de l'Etat.

- ALEN A. La réforme de l'Etat : la nouvelle Constitution et ses lois d'exécution. *Documents-CEPES* - hors série, 1985, 306 pages.
- ALEN A. De Staatshervorming : de nieuwe Grondwet en haar uitvoeringswetten. *CEPES-Documenten* - buiten reeks, 1985, 312 blz.
- BASTIEN A. Les marchés publics en Belgique. *Centre de recherche et d'information socio-politiques (CRISP)*, *Courrier hebdomadaire*, 27 septembre 1985, N° 1089, 51 pages.
- CLAES L. *De afwezige meerderheid*. Davidsfonds, Leuven, 1985, 166 blz.
- CLEYMANS A. De niet-aanwezige burger midden de jaren zeventig. *Res Publica*, XXVII, 1985, Nr 1, blz. 125-140.
- DAMAR M. La fonction publique, quatre années d'évolution. *Centre de recherche et d'information socio-politiques (CRISP)*, *Courrier hebdomadaire*, 25 janvier 1985, N° 1067-1068, 81 pages.
- DE CLERCO B.J. et al. De deontologie van de ambtenaar. Speciaal nummer. *Tijdschrift voor Bestuurswetenschappen en Publiekrecht*, november-december 1985, Nr 6, blz. 415-451.
- DE COCK J. L'équité de la politique de redressement. *La Revue Politique*, juillet-août 1985, N° 4, pp. 7-20.
- DE CUYPER A.G. Het begrip en de regeling van de persoonsgebonden aangelegenheden in de grondwet, artikel 59bis en de bijzondere wet van 8 augustus 1980, artikel 5. *De Gemeente*, 1985, Nr 8-9, blz. 271-277.
- DE KLEERMAEKER L. Zullen de wetten van C.N. Parkinson eertlang ook in openbare dienst achterhaald zijn? *Tijdschrift voor Bestuurswetenschappen en Publiekrecht*, juli augustus 1985, Nr 4, blz. 258-262.
- DELPERE F., JONGEN F. *Quelle révision constitutionnelle?* Cabay, Louvain-la-Neuve, 1985, 220 pages.
- DEPOORTERE C., KRINGS E. Institutionele ontwikkelingen (1950-1980). *Bulletin de Documentation du Ministère des Finances*, 1985, N° 3, pp. 5-61.
- DE RIDDER C. et al. *Andere richtingen. Wegen voor Vlaanderen*. Davidsfonds, Leuven, 1985, 187 blz.
- DEWEERDT M. Overzicht van het Belgische politiek gebeuren in 1984. *Res Publica*, XXVII, 1985, Nr 2-3, blz. 181-227.

- DONY M. L'interdiction totale des voies d'exécution à l'égard des personnes publiques est-elle justifiée ? *Administration publique*, 1985, tome 1, pp. 82-96.
- FAUT Th. Quelle politique après le 8 décembre 1985 ? *La Revue Politique*, mars-avril 1985, N° 2, pp. 71-82.
- HAUBERT B. Les pouvoirs implicites ou les creux de la réforme institutionnelle. *Administration Publique*, 1985, tome 4, pp. 290-308.
- HONDEGHEM A. *De deontologie van de ambtenaar, een explorerend onderzoek*. VCOB, Leuven, 1985, 168 blz.
- KREINS Y. Les pouvoirs implicites au sens de l'article 10 de la loi spéciale du 8 août 1980. *Journal des Tribunaux*, 21 septembre 1985, pp. 477-487.
- LIENARDY P. Le contrôle d'opportunité. Réflexions sur l'exercice du contrôle interne. *Bulletin de Documentation du Ministère des Finances*, 1985, N° 10-11, pp. 49-66.
- PERIN F. Sens et non-sens de l'évolution constitutionnelle de l'Etat. *Wallonie*, 1985, N° 34, pp. 225-229.
- QUEVIT M. Les relations financières entre l'Etat central, les régions et les communes en Belgique : scénarios d'adaptation au système fédéral allemand et au système confédéral suisse. *Wallonie 85*, N° 1, pp. 3-26.
- SMITS J. Belgian Politics in 1984 : The Electoral Temptation. *Res Publica*, XXVII, 1985, Nr 2-3, pp. 269-286.
- SMITS J. De stijlwisseling en inhoudsverandering van het politiek actiegedrag in de jaren zestig en de vroege jaren zeventig. *De Vlaamse Gids*, 1985, Nr 3, blz. 35-50.
- SMITS J. Het boemerangeffect van straatkeien. *De Nieuwe Maand*, september 1985, Nr 7, blz. 36-42.
- STEENHAUT O. Democratie, administratie en bureaucratie. *Socialistische Standpunten*, 1985, Nr 6, blz. 56-64.
- STORME M. De wetgever op de terugtocht. Beschouwingen over de verschuiving van de wetgevende macht naar de uitvoerende macht in België. *Ons Eerdeel*, 1985, Nr 2, blz. 207-213.
- VAN DE VOORDE A. La garantie de l'Etat, à mieux maîtriser. *La Revue Politique*, septembre-octobre 1985, N° 5, pp. 77-96.
- VIGNERON-ZWETKOFF C. Les présupposés théoriques de l'institution référendaire. La participation politique directe : une réponse à l'aliénation politique du citoyen. *Annales de Droit de Liège*, 1985, N° 4, pp. 323-366.
- VITS G. Bij het ziekbed van het openbaar ambt (I) (II). *Socialistische Standpunten*, 1985, Nr 1, blz. 1-17 ; Nr 3, blz. 46-59.

2. Institutions nationales.

- DE GROOF J. Pacte culturel : l'heure de l'évaluation. *La Revue Politique*, septembre-octobre 1985, N° 5, pp. 45-56.
- DEHOUSSE F. Pouvoirs spéciaux et changement de régime : l'insertion des pouvoirs spéciaux dans l'évolution du régime parlementaire belge. *Journal des Tribunaux*, 2 février 1985, pp. 65-72 ; 9 février 1985, pp. 81-90.
- DEHOUSSE F. Un nœud de vipères constitutionnel : le statut des intercommunales et la Cour d'arbitrage. *Journal des Tribunaux*, 9 novembre 1985, pp. 617-636.
- DE KLEERMAEKER L. Naar een integratie van aanmaak en verwerking van computer-informatie in de openbare diensten. *Tijdschrift voor Bestuurswetenschappen en Publiekrecht*, mei-juni 1985, Nr 3, blz. 184-195.
- DUBOIS P. L'extension du Pacte culturel aux matières personnalisables. Une question de compétence : un choix pour l'avenir institutionnel de l'Etat. *La Revue Politique*, septembre-octobre 1985, N° 5, pp. 37-43.
- DUMON F. La Cour d'arbitrage. Ses compétences. Etendue et limites. Effets de ses arrêts. *Journal des Tribunaux*, 6-13 avril 1985, pp. 229-235.
- GANSHOF VAN DER MEERSCH W.J. Le conseil des ministres au sein du pouvoir exécutif en droit constitutionnel belge. *Centre Interuniversitaire de droit comparé*. Kluwer, Anvers ; Bruylant, Bruxelles, 1985, pp. 117-175.
- GOL J. *L'optimisme de la volonté*. Legrain, Bruxelles, 356 pages.
- GOOSSENS P.-Ch. La réforme du Sénat. *Administration Publique*, 1985, tome 1, pp. 1-81.
- KOEKELBERG F. Licéité de la délégation de pouvoir : avant tout une question de limites. *Administration publique*, 1985, tome 2, pp. 133-156.
- KRINGS E. Beschouwingen over de gevolgen van de door het Arbitragehof gewezen arresten. *Rechtskundig Weekblad*, 26 oktober 1985, kol. 481-524.
- LAGASSE D. Le contrôle de l'erreur manifeste d'appréciation par le juge administratif. *Administration publique*, 1985, tome 4, pp. 309-316.

- LAMBRECHTS W. De vaste nationale cultuurpactcommissie en de Raad van State. *Rechtskundig Weekblad*, 25 mei 1985, kol. 2657-2668.
- LAMBRECHTS W. De Raad van State na de beroepskamer: procedure en bevoegdheid. *Rechtskundig Weekblad*, 28 september 1985, kol. 209-215.
- LECOMTE A. Presque quatre ans d'un gouvernement différent. *La Revue Nouvelle*, septembre 1985, N° 9, pp. 122-128.
- MABILLE X. La législation 1981-1985. *Centre de recherche et d'information socio-politiques (CRISP), Courrier hebdomadaire*, 13 septembre 1985, N° 1088, 39 pages.
- MARTENS W. *Een gegeven woord*. Lannoo, Tielt, 1985, 173 blz.
- MARTENS W. *Parole donnée*. Hatier, Bruxelles, 1985, 170 p.
- PERIN F. Monarchie, partis et pouvoirs réels. *Annales de Droit de Liège*, 1985, N° 4, pp. 281-289.
- VAN DE VOORDE A. De functie van de kabinetschef. *Res Publica*, XXVII, 1985, Nr 2-3, blz. 297-310.

3. Institutions régionales et locales.

- BATAILLE L.-M. Aide sociale. *Mouvement Communale*, 1985, N° 10, pp. 357-366.
- BEAUFAYS J. Qui a peur de la régionalisation? *Annales de Droit de Liège*, 1985, N° 4, pp. 413-439.
- BUSQUIN Ph. Les finances de la Région wallonne: une gestion efficace et cohérente. *Socialisme*, septembre-octobre 1985, N° 191, pp. 365-376.
- CEREXHE E., COENEN O., DELMARTINO F. *La province dans l'Etat belge*. Faculté de Droit, Namur, 1985, 205 pages.
- CEREXHE E. Les institutions régionales et communautaires. En marche vers le régime définitif. *La Revue Politique*, septembre-octobre 1985, N° 5, pp. 29-36.
- CLAES J., MAES R. Over beleidsnota's inzake voorlichting, informatie en inspraak. *De Gemeente*, 1985, Nr 5, blz. 177-188.
- DEHOUSSE J.-M. Construire la Wallonie. *Socialisme*, septembre-octobre 1985, N° 191, pp. 359-364.
- DIDDEN M. De provinciale taakbehartiging vandaag. *Economie in Limburg*, 1985, Nr 3, blz. 13-28.
- GEENS G. La Flandre, la Belgique, l'Europe, le monde, l'espace. *La Revue Politique*, mai-juin 1985, N° 3, pp. 19-26.
- HAUBERT B. Vers un élargissement des compétences régionales en matière d'énergie? (I) (II). *Wallonie 85*, N° 3-4, pp. 231-248; N° 5, pp. 315-324.
- HAUTPHENNE P. Contrôle op de toekening en op de aanwending van sommige toelagen. *De Gemeente*, 1985, Nr 3, blz. 79-84.
- MOUREAUX Ph. Quatre années de politique progressiste à la Communauté française. *Socialisme*, septembre-octobre 1985, N° 191, pp. 335-348.
- NORRENBURG D. Trols années de présence socialiste aux affaires culturelles. *Socialisme*, janvier-février 1985, N° 187, pp. 77-84.
- NYS M. Région wallonne et Communauté française. *La Revue Nouvelle*, septembre 1985, N° 9, pp. 179-183.
- PARISIS A. L'Etat règle les comptes des communautés et des régions. *Administration Publique*, 1985, tome 2, pp. 101-111.
- QUEVIT M. Les relations financières entre l'Etat central, les Régions et les communes en Belgique. *Wallonie 85*, N° 1, pp. 3-26.
- SCHILTZ H. *Uitdaging aan de Vlaamse meerderheid*. Soethoudt, Antwerpen, 1985, 152 blz.
- UYTENDAELE M. Nomination, démission et remplacement des membres des Exécutifs flamand, de la région wallonne et de la communauté française. *Administration Publique*, tome 3, 1985, pp. 226-259.
- VAN CAMP R. Pour une réforme de la formation des officiers de la police communale (I) (II). *Mouvement Communiste*, 1985, (I) N° 4, pp. 135-142; (II) N° 5, pp. 186-190.
- VAN DEN BOSSCHE I. Enkele problemen in verband met de proportionele executieven. *Rechtskundig Weekblad*, 2 februari 1985, kol. 1553-1562.
- VANDENBROEKE C. *De toekomst van het Vlaamse volk*. Kritak, Leuven, 1985, 212 blz.
- VAN IMPE H., BAETEMAN M. *De Vlaamse Raad. Het ontstaan, de groei en de betekenis van het Vlaamse parlement*. Kluwer Rechtswetenschappen, 1985, 93 blz.
- VLAANDEREN MORGEN. De monetaire unie in federale staten. Numéro spécial *Vlaanderen Morgen*, 1985, 4-5, 46 p.

4. Partis politiques.

- BEKE F. Een eeuw kanalje. Schets van de socialistische militant. *Socialistische Standpunten*, 1985, Nr 2, blz. 101-108.
- BILLIET J., GERARD E. Eglise et politique, les relations difficiles entre les organisations catholiques et leur parti politique avant 1940. *Recherches Sociologiques*, 1985, N° 3, pp. 81-110.
- BUYLE D. De groenen in Vlaanderen. Van pechstrook tot paradigma. *De Nieuwe Maand*, januari 1985, Nr 1, blz. 16-27.
- DEBUNNE O. De heroprlichting van de Socialistische Internationale na de Tweede Wereldoorlog — een Belgische inbreng. *Socialistische Standpunten*, 1985, Nr 2, blz. 72-81.
- DE GROOTE S. Tussen revolutie en reformisme of 100 jaar socialistische politieke jongerenbeweging. *Socialistische Standpunten*, 1985, Nr 5, blz. 34-43.
- DERMAUW J. Socialisten en landbouwers. *Socialistische Standpunten*, 1985, Nr 2, blz. 38-46.
- FLORIZOONE P. *De Groenen (Ideeën, bewegingen en partijen)*. Kluwer, Antwerpen, 1985, 194 blz.
- GERARD E. Les partis politiques. *Res Publica*, XXVII, 1985, N° 4, pp. 457-484.
- GOVAERT S. Deux courants socialistes flamands. *Centre de recherche et d'information socio-politiques (CRISP)*. 1. *Links*. Courrier hebdomadaire, 8 février 1985, N° 1069, 40 pages; 2. *Doorbraak*. Courrier hebdomadaire, 1er mars 1985, N° 1071, 35 pages.
- GOVAERT S. Doorbraak: l'ouverture du SP? *Cahiers marxistes*, mai 1985, N° 133, pp. 1-8.
- HANCKE L. Onenheid en doorbraak: een historische schets. *Socialistische Standpunten*, 1985, Nr 2, blz. 82-93.
- HOUBEN R. Le Parti Social Chrétien: « social » et « chrétien ». *La Revue Politique*, mars-avril 1985, N° 2, pp. 35-45.
- JORIS F. Pour une histoire socialiste et wallonne du socialisme wallon... *Socialisme*, mars-avril 1985, N° 188, pp. 141-145.
- LOUIS A. Les déchirements du PSC bruxellois dans la tornade de 1968. *Revue Générale*, mai 1985, pp. 3-15.
- MABILLE X. Les partis politiques à Bruxelles. *Centre de recherche et d'information socio-politiques (CRISP)*, *Courrier hebdomadaire*, 27 août 1985, N° 1086-1087, 67 pages.
- MABILLE X. Partis politiques et électorat catholique. (Développements depuis 1945). *Recherches Sociologiques*, 1985, N° 3, pp. 111-118.
- MAERTENS P. Les thèses économiques des « Verts ». *La Revue Politique*, septembre-octobre 1985, N° 5, pp. 65-75.
- MAIROL M. « Nous rentrons au Parti socialiste... ». Un épisode de la guerre d'indépendance syndicale. *Cahiers marxistes*, mars-avril 1985, N° 131-132, pp. 64-78.
- RENARD C. A propos d'un centenaire... [le POB] au-delà du réformisme. *Cahiers marxistes*, mars-avril 1985, N° 131-132, pp. 3-21.
- SEILER D.-L. De la classification des partis politiques. *Res Publica*, XXVII, 1985, N° 1, pp. 59-86.
- SPISTAELS G. Le Parti Socialiste plus indispensable que jamais. *Socialisme*, mars-avril 1985, N° 188, pp. 119-124.
- STEENHAUT W., VAN GOETHEM G., VERMOTE M., AMSAB — Vijf jaar socialistisch archiefbeleid. *Socialistische Standpunten*, 1985, Nr 2, blz. 120-127.
- STEINBERG M., DE BROUCKERE L., LUXEMBOURG R., LIEBMAN M., DESOLRE G., VARGA E., MANDEL E., DE SCHUTTER R. Cent ans de socialisme belge. *Contradictions*, 1985, N° 44, 156 pages.
- TUYTENS B. Een beknopte inventaris van de sociaal-democratie. *Socialistische Standpunten*, 1985, Nr 6, blz. 37-41.
- VAN KERKHOVEN J. ACW - CVP: 1985, année de la fissure. *Contradictions*, 1985, N° 45-46, pp. 179-198.
- VAN MIERT K. Een terugblik en de lijnen voor de toekomst. *Socialistische Standpunten*, 1985, Nr 2, blz. 3-11.
- VANPOL I. Morfologie van de Vlaamse politieke partijen in 1983 en 1984. *Res Publica*, XXVII, 1985, Nr 2-3, blz. 311-367.
- WEYNS P. L'enquête sur « l'ACW et la politique », prélude à l'enterrement du CVP. *Contradictions*, 1985, N° 45-46 pp. 87-102.

5. Elections.

- BUYLE D. Is er nog hoop na 13 oktober? De hertekening van de politieke kaart van Vlaanderen. *De Nieuwe Maand*, november 1985, Nr 9, blz. 3-7.
- CHARLOT J. Y a-t-il une spécificité des élections européennes? *Annales de Droit de Liège*, 1985, N° 4, pp. 273-280.

- DOUTRELEPONT R. Méthodes et résultats inédits pour l'analyse des voix de préférences. *Res Publica*, XXVII, 1985, N° 1, pp. 141-165.
- FALTER R. Verkiezingen en kiesstelsels. *Res Publica*, XXVII, 1985, Nr 4, blz. 485-507.
- MELCHIOR M. Le droit à des élections libres pour le choix du corps législatif dans la jurisprudence de la Commission européenne des droits de l'homme. *Annales de Droit de Liège*, 1985, N° 4, pp. 291-322.
- SPITAEELS G. Discours au congrès électoral du parti socialiste du 14 septembre 1985. *Socialisme*, septembre-octobre 1985, N° 191, pp. 327-332.
- TOEBOSCH E. Elections législatives... droit ou obligation? *Progrès*, 1985, N° 98, pp. 6-10.
- VANPOL I. Bibliography of the general elections of 1985. *Res Publica*, 1986, Nr 2, blz. 351-355.
- WILLOCKX F. Wat nu met het SP-alternatief? *Socialistische Standpunten*, 1985, Nr 6, blz. 31-36.

6. Droits et libertés.

- BAZIER F. De l'antimilitarisme à une nouvelle citoyenneté. *La Revue Nouvelle*, février 1985, N° 2, pp. 159-166.
- BENOIT-MOURY A. Le droit transitoire et les sanctions. *Annales de Droit de Louvain*, 1985, N° 2-3, pp. 201-238.
- CARLIER J.-Y. La reconnaissance en Belgique des répudiations unilatérales au Maroc ou l'ordre public répudié? *Journal des Tribunaux*, 16 février 1985, pp. 101-108.
- DE MUNCK J. Objection de conscience et libéralisme. *La Revue Nouvelle*, février 1985, N° 2, pp. 167-177.
- DE NAUW A. *Tussenkomst van derden voor de strafrechter*. E. Story-Scientia, Gent, 1985, 103 blz.
- DIJON X. Entre le droit et la mort. Propositions pour éviter et récuser l'euthanasie. *Journal des Tribunaux*, 19 janvier 1985, pp. 33-39; 26 janvier 1985, pp. 49-55.
- GOTHOT P. L'espace judiciaire européen délimité par la Convention de Bruxelles du 27 septembre 1968. *Annales de Droit de Louvain*, 1985, N° 1, pp. 51-65.
- HEBBERECHT P. Strafrecht en Maatschappij. *Tijdschrift voor Sociale Wetenschappen*, 1985, Nr 2, blz. 93-119.
- LEGROS P., MOUREAUX S., MESSINE J. Le décret du 10 juillet 1984 et l'avortement. *Le Journal des Procès*, 5 avril 1985, N° 60, pp. 5-12.
- ORIANNE P. Le statut juridique des miliciens et la protection des libertés individuelles. *Journal des Tribunaux*, 7 septembre 1985, pp. 437-442.
- OST F. La conciliation des libertés. *Journal des Tribunaux*, 8 juin 1985, pp. 361-366.
- RASKIN P. Het leven in gezinsverband. Wetgeving en rechtspraak. *Limburgs Rechtsleven*, 1985, Nr 1, blz. 60-72.
- RIGAUX F. L'exercice de la justice répressive. *Annales de Droit de Louvain*, 1985, N° 1, pp. 23-50.
- SCHELTS D. Hebben individuen rechten? *Kultuurleven*, 1985, Nr 9, blz. 819-823.
- SENAEVE P. De wet van 30 maart 1984 inzake de geboorteaangiften: een kleine wijziging met grote gevolgen. *Rechtskundig Weekblad*, 2 februari 1985, kol. 1537-1554.
- SENAEVE P. Juridische implicaties van nieuwe ontstaanvormen van menselijk leven. *Rechtskundig Weekblad*, 9 november 1985, kol. 625-652.
- TULKENS F. La réforme du Code pénal: quelle entreprise? *La Revue Nouvelle*, mai juin 1985, N° 5-6, pp. 473-485.
- VANDE LANOTTE J. Openbaarheid van bestuur en Staatshervorming: het einde van de « exclusieve » bevoegdheden in zicht? *Rechtskundig Weekblad*, 12 oktober 1985, kol. 363-370.
- VANDERMEERSCH V. De bevoegdheid en de beoordelingsvrijheid van de arbeidsgerechten ten aanzien van het strafrecht en het strafprocesrecht. *Rechtskundig Weekblad*, 23 januari 1985, kol. 1329-1354.
- VEKEMAN R. Het VN-verdrag inzake burgerrechten en politieke rechten, het Europees verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en het recht op een beroep op de rechter of op een « bevoegde autoriteit » in administratieve aangelegenheden. *Rechtskundig Weekblad*, 14 december 1985, kol. 977-990.
- VERHOEVEN J. Un espace judiciaire européen: la protection du particulier et de l'entreprise. *Annales de Droit de Louvain*, 1985, N° 1, pp. 7-21.
- VERSTRAETEN J. Burgerlijke ongehoorzaamheid en eerbied voor de rechtsstaat. *Streven*, mei 1985, blz. 583-593.
- VERWILGEN M. *Le Code de la nationalité belge*. Bruylant, Bruxelles, 1985, 673 pages.
- WALBROECK M. Les droits de la défense des entreprises en matière d'ententes. *Annales de Droit de Louvain*, 1985, N° 1, pp. 67-80.

7. Assistance juridique.

8. Problèmes linguistiques et minorités.

TOEBOSCH E. Eentaligheid, tweetaligheid... meertaligheid. *De Vlaamse Gids*, 1985, Nr 2, blz. 43-48.

VAN ITTERBEEK E. Worden kristenen geminoriseerd? Gesprek met de Davidsfondstop. *Kultuurleven*, 1985, Nr 1, blz. 23-41.

VAN LEUVEN K. 1985-1986... « Brussel in beweging ». *Kultuurleven*, 1985, Nr 10, blz. 883-892.

WILS L. De Vlaamse beweging. *Res Publica*, XXVII, 1985, Nr 4, blz. 543-566.

9. Maintien de l'ordre.

GOL J. Terrorisme et droit d'extradition. *Revue Générale*, mai 1985, pp. 65-75.

10. Séquelles des guerres.

DE LENTDECKER L. *Tussen twee vuren*. Davidsfonds, Leuven, 1985, 256 blz.

UGEUX W. Après les dix-huit émissions sur l'Ordre Nouveau. *Revue Générale*, février 1985, pp. 49-60.

VAN LEUVEN K. Een vuist maken of de hand reiken? Vlamingen en de nieuwe orde. *Kultuurleven*, 1985, Nr 7, blz. 612-617.

VERTOMMEN K. Kulturele kollaboratie, een taai legende. *Kultuurleven*, 1985, Nr 7, blz. 645-651.

11. Problèmes des étrangers.

AERTS M. Ook de Turkse en de Marokkaanse latjes gelijk leggen. *De Gids op Maatschappelijk Gebied*, december 1985, Nr 12, blz. 959-975.

DE MAERE J. Racisme: een uitzichtloze ziekte? *Streven*, juli 1985, blz. 826-833.

FOBLETS M.-C. De wet-Gol (28 Juni 1984). *Kultuurleven*, 1985, Nr 4, blz. 346-351.

LEMAN J. Een toekomst voor Brussel. Benadering vanuit de Immigrantenkwestie. *Kultuurleven*, 1985, Nr 1, blz. 57-62.

12. Conceptions de la vie.

BILLIET J., DOBBELAERE K., REMY J., VOYE L. *België en zijn Goden: kerken, religieuze groeperingen en iekenbewegingen*. Cabay, Leuven, 1985, 503 blz.

BILLIET J., DOBBELAERE K. Vers une désinstitutionnalisation du pilier chrétien? *Recherches Sociologiques*, 1985, N° 3, pp. 119-152.

BOK W. Entrelacs du religieux et du laïque dans les milieux juifs de Belgique. *Recherches Sociologiques*, 1985, N° 3, pp. 333-346.

DASSETTO F., BASTENIER A. Organisations musulmanes de Belgique. *Recherches Sociologiques*, 1985, N° 3, pp. 347-358.

DE LOCHT P. Regards sur l'Eglise francophone de Belgique. *La Revue Nouvelle*, mars 1985, n° 3, pp. 243-258.

DELOOZ P. Données concernant le clergé et les religieux. *Recherches Sociologiques*, 1985, N° 3, pp. 221-231.

DHOOGHE J. Le Protestantisme en Belgique. *Recherches Sociologiques*, 1985, N° 3, pp. 311-332.

DOBBELAERE K. Le dominante catholique. *Recherches Sociologiques*, 1985, N° 3, pp. 193-200.

HOUTART F. Nouvelles formes d'engagements socio-politiques des chrétiens. *Recherches Sociologiques*, 1985, N° 3, pp. 175-190.

JAVEAU Cl. Une esquisse sociologique de la laïcité en Belgique francophone. *Recherches Sociologiques*, 1985, N° 3, pp. 67-77.

LADRIERE J. Le rôle du chrétien dans la vie politique. *La Revue Politique*, mars-avril 1985, N° 2, pp. 7-23.

MAERTENS G. (Mgr). Religion et politique. *La Revue Politique*, mars-avril 1985, N° 2, pp. 25-34.

MAHONEY J. Moraaltheologie en medische ethiek. *Streven*, december 1985, blz. 212-224.

MALHERBE J.-F. Euthanasie et acharnement thérapeutique. *Revue Générale*, mai 1985, pp. 77-90.

MARCUS HELMONS S. Problèmes de bioéthique. *La Revue Politique*, mars-avril 1985, N° 2, pp. 47-56.

- OSAER T. L'ACW. Construire et endiguer. Le rôle des aumôniers. *Contradictions*, 1985, N° 45 46, pp. 39-51.
- REITER J. Genterapie en ethiek. *Streven*, november 1985, blz. 123-134.
- REMY J., VOYE L., TIHON A. L'Eglise catholique de Belgique et la transaction avec la modernité. *Recherches Sociologiques*, 1985, N° 3, pp. 11-29.
- VAN GERWEN J. Geloof, ethiek, politiek. Voorbeeld abortus. *Streven*, januari 1985, blz. 311-321.
- VAN HAEGENDOREN M., VANDENHOVE L. *Het verdriet van Vlaanderen? Over de macht van de katholieke zult.* Standaard Uitgeverij, Antwerpen, 1985, 259 blz.
- VAN HAEGENDOREN M., VANDENHOVE L. Le monde catholique flamand (I) (II) (III). *Centre de recherche et d'information socio-politiques (CRISP), Courrier hebdomadaire*, 15 février 1985, N° 1070, 34 pages; 24 mai 1985, N° 1080-1081, 45 pages; 28 juin 1985, N° 1084-1085, 66 pages.
- VAN HAEGENDOREN M. Het verdriet van Vlaanderen. Morfologie van de katholieke zult. *Sociaal-lijstische Standpunten*, 1985, Nr 1, blz. 55-62.
- VAN ROMPUY H. Chrétiens d'aujourd'hui en Flandre. *La Revue Politique*, janvier-février 1985, N° 1, pp. 87-92.
- VOISIN H., DOBBELAERE K. Sectes et nouveaux mouvements religieux en Belgique. *Recherches Sociologiques*, 1985, N° 3, pp. 359-392.
- VOYE L., REMY J. Les évolutions divergentes du monde catholique belge. *La Revue Nouvelle*, mars 1985, N° 3, pp. 227-241.
- VOYE L., REMY J. Perdurance des clivages traditionnels et différences d'enjeux prioritaires. *Recherches Sociologiques*, 1985, N° 3, pp. 153-173.

13. Rapport entre l'Etat et les églises.

- GERIN P. L'Eglise et la politique en Belgique avant 1914. *Res Publica*, XXVII, 1985, N° 4, pp. 521-541.

14. Problématique des transports.

- De INTERMODALE diversifiëring van het vervoer. *Mededelingen van het Verbond van Belgische Ondernemingen*, 15-30 april 1985, Nr 8, blz. 644-659.
- SMET P. Privatisering van het openbaar vervoer. *De Gids op Maatschappelijk Gebied*, oktober 1985, Nr 10, blz. 803-822.
- VAN DE VOORDE E. De kostenstructuur van de Belgische spoorwegen. *Tijdschrift voor Economie en Management*, 1985, Nr 2, blz. 151-178.
- VAN GHELUWE G. Coördinatie trein/bus: effect van het incalculeren van de aansluiting op de snelbus in de provincie Limburg en in Turnhout. *Gewestelijke Economische Raad voor Vlaanderen*, 1985, Nr 46, blz. 67-82.

F. Politique culturelle.

1. Enseignement.

- ADRIAENSEN G., MOREELS F., NELEN L. Langer leren, beter leren? *Socialistische Standpunten*, 1985, Nr 1, blz. 63-68.
- BAETEN R., DELBEKE L., VERDOODT A. Het talenonderricht en de behoeften aan moderne vreemde talen in België. *Ons Erfdeel*, 1985, Nr 2, blz. 239-251.
- BLOMME J. Curriculum-allocation in een comprehensive schoolstructuur. *Tijdschrift voor Sociale Wetenschappen*, 1985, Nr 3, blz. 224-231.
- BROECKX F. Verwachtingen aangaande de rol van de computer, bij de kwantitatieve benadering in onderwijs, opleiding en economische realiteit. *Tijdschrift voor Economie en Management*, 1985, Nr 3-4, blz. 387-396.
- CHAPPELLE A.-Fr., KEMPENEERS T. Sept années maximum en primaire. Démocratisation ou apartheid scolaire? *La Revue Nouvelle*, mai-juin 1985, N° 5-6, pp. 551-555.
- CHRISTIAEN H. Computers in de klas. Waarom, waartoe, hoe? *Streven*, mei 1985, blz. 634-645.
- COLEBUNDERS G. Problemen in verband met de communautariaering van het onderwijs. *Persoon en Gemeenschap*, juni 1985, blz. 379-387.
- DEBAUVE G. Prolongation de la scolarité obligatoire. *Socialisme*, mai-août 1985, N° 189-190, pp. 223-237.

- DE GROOF J. Quel avenir pour le pacte scolaire ? *La Revue Politique*, janvier-février 1985, N° 1, pp. 39-48.
- DOHOGNE R., YLIEFF Y., MONTFORT G., RENIER R., SIMON J.-M. Pacte scolaire : il y a révision et revision. *Cahiers marxistes*, janvier 1985, N° 129, pp. 15-21.
- FOUREZ G. Pluralisme scolaire et société. *La Revue Nouvelle*, octobre 1985, N° 10, pp. 303-318.
- FOUREZ G. Dans quelle mesure, pour les catholiques, envisager une école pluraliste ? *La Revue Nouvelle*, novembre 1985, N° 11, pp. 401-406.
- GROOTAERS D. et al. Les chantiers de l'École normale. *La Revue Nouvelle*, septembre 1985, N° 9, pp. 189-201.
- HIERNAUX J.P., SCHEUER B. L'école maternelle redessinée. *La Revue Nouvelle*, janvier 1985, N° 1, pp. 91-105.
- HOSTENS G. De communautarisering van het onderwijs. Recente ontwikkelingen, obstakels en perspectieven. *Persoon en Gemeenschap*, september 1985, biz. 1-14.
- MAGY J., DE GROOF J. Enseignement : la dimension sociale-chrétienne. *La Revue Politique*, juillet-août 1985, N° 4, pp. 41-61.
- MAROY Ch. Scolarité prolongée. Quelle formation « déscolarisée » ? *La Revue Nouvelle*, mai-juin 1985, N° 5-6, pp. 537-550.
- MICHEL L. *Libres et forts. Projet d'éducation pour réussir le futur*. Centre d'études Paul Hymans, Bruxelles, 1985, 200 pages.
- NIZET J. La restauration à l'école. *La Revue Nouvelle*, mai-juin 1985, N° 5-6, pp. 527-536.
- PETIT M. Scolarité à temps partiel : quels statuts pour les jeunes ? *Bulletin de la Fondation André Renard*, juin-juillet 1985, N° 151-152, pp. 9-19.
- SIMON J.-M. L'enseignement à l'encan. *Cahiers marxistes*, janvier 1985, N° 129, pp. 6-14.
- STANDAERT R. Onderwijsvernieuwing in Nederland en Vlaanderen. *Ons Erfdeel*, 1985, Nr 3, biz. 419-423.
- STEENHAUT O. Onderwijs in het post-industriële tijdperk. *Streven*, maart 1985, biz. 515-526.
- VAN BLADEL L. Universiteit, arbeid en cultuur. *Streven*, november 1985, biz. 99-111.
- VANHOVE L. Een regeringscommissaris bij elke universitaire instelling. *Tijdschrift voor Bestuurswetenschappen en Publiekrecht*, januari-februari 1985, Nr 1, biz. 3-13.

2. Recherche scientifique.

- ALBARELLO L. De la construction théorique de l'échantillon à la réalisation concrète de l'enquête. *Recherches Sociologiques*, 1985, N° 1, pp. 171-179.
- BALANDIER G. Brève introduction à des questions de méthode. *Recherches Sociologiques*, 1985, N° 2, pp. 201-205.
- BERTAUX D. L'imagination méthodologique. *Recherches sociologiques*, 1985, N° 2, pp. 269-279.
- BERTHELOT J.M. Discours sociologique et logique de la preuve. *Recherches Sociologiques*, 1985, N° 2, pp. 251-268.
- BRAUERS W.K. Multi-optimalisering In de economische wetenschappen. *Tijdschrift voor Economie en Management*, 1985, Nr 3-4, biz. 321-338.
- CAMBIER H., FRANSCINA Ph. Sur le statut scientifique du marxisme. *Cahiers marxistes*, juin 1985, N° 134, pp. 2-22.
- DE BIE P. Les débuts de la sociologie en Belgique. *Recherches Sociologiques*, 1985, N° 1, pp. 3-38.
- DE SOMER P. *Een visie op de universiteit*. Universitaire Pers Leuven, Leuven, 1985, 332 biz.
- DE WEERDT D. Bibliografie van het socialisme en de socialistische arbeidersbeweging in België. *Socialistische Standpunten*, 1985, Nr 4, biz. 73-78.
- DOMENACH J.-M. Sujets culturels et politique de la culture. *La Revue Politique*, mai-juin 1985, N° 3, pp. 67-73.
- DOUTRELEPONT R. Les indicateurs socio-politiques : une approche idéaliste du social ? *Annales de Droit de Liège*, 1985, N° 4, pp. 403-411.
- DUMOULIN M. Opinion publique et politique extérieure en Belgique de 1945 à 1962. Orientations des études et perspectives de la recherche en Belgique. *Res Publica*, XXVII, 1985, N° 1, pp. 3-29.
- FOETS M. Ziekte -en gezondheidsgedrag : De ontwikkeling van de sociologische theorievorming en van het sociologisch onderzoek. *Politica*, december 1985, Nr 4, biz. 289-313.
- FRANÇOIS L. Theorievorming als machtsfactor : politieke elites en hun legitimatie 1830-1914. *Res Publica*, XXVII, 1985, Nr 4, biz. 567-587.
- GAGNON N. En guise de synthèse. Pour une méthodologie dialectique. *Recherches Sociologiques*, 1985, N° 2, pp. 317-327.
- GILLIS P., HEIRWEGH J.-J. Le marxisme, science d'appellation contrôlée ? *Cahiers marxistes*, juin 1985, N° 134, pp. 23-33.

- HELLE H.J. Het sociale symbool als grondbegrip van de verstedende sociologie. *Politica*, december 1985, Nr 4, blz. 343-355.
- JANNE H. Approche dialectique et sociologie. *Recherches Sociologiques*, 1985, N° 2, pp. 207-217.
- LALIVE D'EPINAY C. Récit de vie et connaissance scientifique. *Recherches sociologiques*, 1985, N° 2, pp. 237-249.
- LEDROUT R. Le qualitatif et le quantitatif. *Recherches sociologiques*, 1985, N° 2, pp. 229-235.
- MERCENIER J. Systèmes d'équation en apparence sans lien: Une note pour l'estimation empirique. *Cahiers économiques de Bruxelles*, 1985, N° 105, pp. 58-90.
- MOLITOR M. Refaire la politique? *La Revue Nouvelle*, octobre 1985, N° 10, pp. 281-288.
- PLAVSIC W.S. Bibliographie de l'année politique 1984. *Res Publica*, 1985, N° 2 3, pp. 373-396.
- RENARD R. Recherche scientifique et aide à la décision. Gestion administrative et gestion rationnelle. *Recherches Sociologiques*, 1985, N° 1, pp. 143-169.
- REZSOHAZY R. Les débuts de la science politique dans les milieux chrétiens. *Res Publica*, XXVII, 1985, N° 4, pp. 504-520.
- THILL G. De l'urgence démocratique d'une mise en culture des technologies. *La Revue Nouvelle*, octobre 1985, N° 10, pp. 319-326.
- VANPOL I. De politieke opiniepeilingen in België in 1984. *Res Publica*, XXVII, 1985, Nr 2-3, blz. 397-417.
- VERSTRAETEN J. Oorlog en politiek in het denken van Carl von Clausewitz. *Res Publica*, XXVII, 1985, Nr 1, blz. 31-57.
- VITALE B. De rol van wetenschappers in de moderne oorlogsvoering. *Vlaams Marxistisch Tijdschrift*, 1985, Nr 4, blz. 36-53.
- VOYE L. Méthodes et imagination sociologiques. *Recherches Sociologiques*, 1985, N° 2, pp. 187-193.
- WITTE E. De voorlopers van het parlementologisch onderzoek in België. *Res Publica*, XXVII, 1985, Nr 4, blz. 429-455.

3. Education populaire.

- BECQ S. Meer krediet, minder uren: betaald educatief verlof. *De Gids op Maatschappelijk Gebied*, mei 1985, Nr 5, blz. 543-547.
- LEIRMAN W. Het sociaal-cultureel werk in Vlaanderen anno 1985. *Kultuurleven*, 1985, Nr 3, blz. 268-281.
- VAN EYCK J. Le KAJ (JOC): succession non assurée. *Contradictions*, 1985, N° 45 46, pp. 139-147.

4. Politique des loisirs.

- CLAEYS U., MERTENS J. Vrije-tijd en consumptie, een benaderende analyse. *De Gids op Maatschappelijk Gebied*, februari 1985, Nr 2, blz. 198-212.
- DE CLERCO B. Vrijetijdsmaatschappij: alternatieve ideeën en ontwerpen. *Politica*, maart 1985, Nr 1, blz. 13-21.
- FARCY S. Le marché du livre: commerce et culture. *La Revue Nouvelle*, mars 1985, N° 3, pp. 313-330.
- NAEYAERT D. Vrijetijdsmaatschappij, anno 1983. *Politica*, maart 1985, Nr 1, blz. 47-57.

5. Emancipation des femmes.

- BARRET Ph. Egalité des chances entre garçons et filles. *Socialisme*, mai-août 1985, N° 189-190, pp. 203-209.
- DELUELLE N. Femmes et formation: évolution et perspectives. *Socialisme*, mai août 1985, N° 189-190, pp. 193-201.
- JACOBS V. Egalité? Et si tout n'était pas dit! *Socialisme*, janvier-février 1985, N° 187, pp. 14-20.
- JONCKHEERE Ch. Les femmes et l'innovation technologique. *Socialisme*, mai août 1985, N° 189-190, pp. 215-222.
- KUYLEN K. Project: Vrouwenmigrantenwerking. *De Gids op Maatschappelijk Gebied*, april 1985, Nr 4, blz. 423-430.
- MARQUES-PEREIRA B. Pour une approche matérialiste de la condition des femmes. Réflexion sur la dialectique production/reproduction. *Cahiers marxistes*, février 1985, N° 130, pp. 29-34.
- MENU M. Egalité des chances et formation professionnelle. *Socialisme*, mai août 1985, N° 189-190, pp. 223-227.
- VANDEMEULEBROECKE L. Le KAV (Vie féminine). Identification d'une organisation de femmes. *Contradictions*, 1985, N° 45-46, pp. 129-138.

6. Problèmes de la jeunesse.

- DE STERCK M. Het beeld van de mediterrane immigrant in de kinder- en jeugdliteratuur. *Streven*, januari 1985, blz. 359-371.
- HAEX J. De KAJ 60 jaar: Arbeidersjongeren op zoek naar een eigen identiteit. *De Gids op Maatschappelijk Gebied*, mei 1985, Nr 5, blz. 473-482.
- MAES M. Jongeren in (de) beweging? *De Gids op Maatschappelijk Gebied*, april 1985, Nr 4, blz. 391-406.
- MAES M. Jongeren in (de) beweging? *De Gids op Maatschappelijk Gebied*, mei 1985, Nr 5, blz. 497-537.
- MAES M. Jongeren in (de) beweging? *De Gids op Maatschappelijk Gebied*, juni-juli 1985, Nr 6-7, blz. 613-629.
- PARDON D. Met de VKAJ op weg naar een nieuw werkloosheidsbeleid. *De Gids op Maatschappelijk Gebied*, mei 1985, Nr 5, blz. 483-496.
- REMACLE E. Moi, jeune — eux, jeunes. Dialogue pour changer la vie. *Cahiers marxistes*, octobre 1985, N° 136, pp. 1-10.
- REZSOHAZY R. La religion des jeunes. *Recherches Sociologiques*, 1985, N° 3, pp. 271-283.
- VOYE L., REMY J. Jeunes et religiosité. *Recherches Sociologiques*, 1985, N° 3, pp. 285-307.

7. Arts.

- ARON J. Le parti communiste et les arts plastiques. *Cahiers marxistes*, novembre-décembre 1985, N° 137-138, pp. 5-38.
- KRUIHOF C.L. Kunst als handelingsmodaliteit. Een voorlopig paradigma. *Tijdschrift voor Sociale Wetenschappen*, 1985, Nr 4, blz. 295-315.
- STRIELEMAN F. et al. De mythe in de kunst. *De Vlaamse Gids*, 1985, Nr 6, blz. 3-71.
- VAN GYSEGEM M. De kunstenaar tussen radicale esthetische vernieuwing en pragmatisch socialisme. *Socialistische Standpunten*, 1985, Nr 2, blz. 47-59.

8. Communication de masse.

- CEULEERS J. De respectieve bevoegdheden van het Rijk, de Gemeenschappen en de Gewesten inzake het mediabeleid. *Tijdschrift voor Bestuurswetenschappen en Publiekrecht*, januari-februari 1985, Nr 1, blz. 14-20.
- CORREA J. La télévision en Europe face au défi des technologies nouvelles. Conséquences possibles pour la Belgique. *La Revue Politique*, septembre-octobre 1985, N° 5, pp. 5-16.
- DE GROOFF D. Een toekomstig mediabeleid: preken voor doven? *Politica*, maart 1985, Nr 1, blz. 63-70.
- DE GROOF J. Le droit à l'information et le devoir d'objectivité du service public de la radiodiffusion. *Administration Publique*, 1985, tome 4, pp. 265-289.
- DE MEYER G. Consumptie van het media-aanbod anno 1994. *Politica*, maart 1985, Nr 1, blz. 33-45.
- FREIERMUTH G. Gazet van Antwerpen. Flamingant, orthodox en semi-sociaal. *Streven*, mei 1985, blz. 646-656.
- GOOSSENS C. De BRT. Het aangevochten monopolie en de omstrede objectiviteit. *Ons Erfdeel*, 1985, Nr 3, blz. 347-353.
- GYORY M. Problèmes juridiques liés à la naissance d'une industrie de l'audiovisuel en Belgique. *La Revue Politique*, septembre-octobre 1985, N° 5, pp. 17-27.
- LE PAIGE H., LEPERE Ch., MENU A., MOUCHERON G., GILLIS P., HERSCOVICI A., LEWIN R. La crise et l'information radio-télévisée. Oui au pluralisme, mais quel pluralisme? *Cahiers marxistes*, mars-avril 1985, N° 131-132, pp. 80-95.
- PICHAULT F. La télématique dans le cadre réglementaire et institutionnel de la Belgique. *Centre de recherche et d'information socio-politiques (CRISP)*, Courrier hebdomadaire, 6 décembre 1985, N° 1101-1102, 61 pages.
- VAN APPELDOORN R. Les télévisions locales et communautaires. *Centre de recherche et d'information socio-politiques (CRISP)*, Courrier hebdomadaire, 12 avril 1985, N° 1075-1076, 81 pages.
- VAN LAEKEN F. Televisie als katalysator van ideologische tendenzen. *Kultuurleven*, 1985, Nr 8, blz. 758-771.

9. Autonomie culturelle.

- DELBEQUE N. Geef Vlaams geld in Vlaamse handen en de zaak is opgelost?: een illusie? *Kultuurleven*, 1985, Nr 5, blz. 471-477.

- FONTAINE J. De Vlaamse beweging en de « Waalse beweging » : niet gelijklopend, maar evenmin volledig tegengesteld. *Kultuurleven*, 1985, Nr 5, blz. 447-455.
- LAMBRECHTS W. De Vaste Nationale Cultuurpactcommissie en de Raad van State. *Rechtskundig Weekblad*, 25 mei 1985, kol. 2657-2668.
- LOBELLE J. Le Québec et la Flandre. *Septentrion*, 1985, N° 2, pp. 45-49.
- VANDEMEULEBROUCKE J. Een Vlaamse « politieke cultuur ». *Kultuurleven*, 1985, Nr 5, blz. 466-470.
- VAN IITTERBEEK E. Hoe zwaar weegt de hedendaagse Vlaamse cultuur op de internationale weegschaal? *Kultuurleven*, 1985, Nr 5, blz. 431-437.
- VAN PASSEL F. Steun aan de taalunie. *Kultuurleven*, 1985, Nr 5, blz. 438-446.
- VERBRUGGEN F. Wie is bang voor Flander's technology? *Ons Erfdeel*, 1985, Nr 4, blz. 483-491.
- WILLEMSSEN A.W. Een nationale bibliotheek voor Vlaanderen in algemeen-Nederlands perspectief. *Ons Erfdeel*, 1985, Nr 5, blz. 651-657.

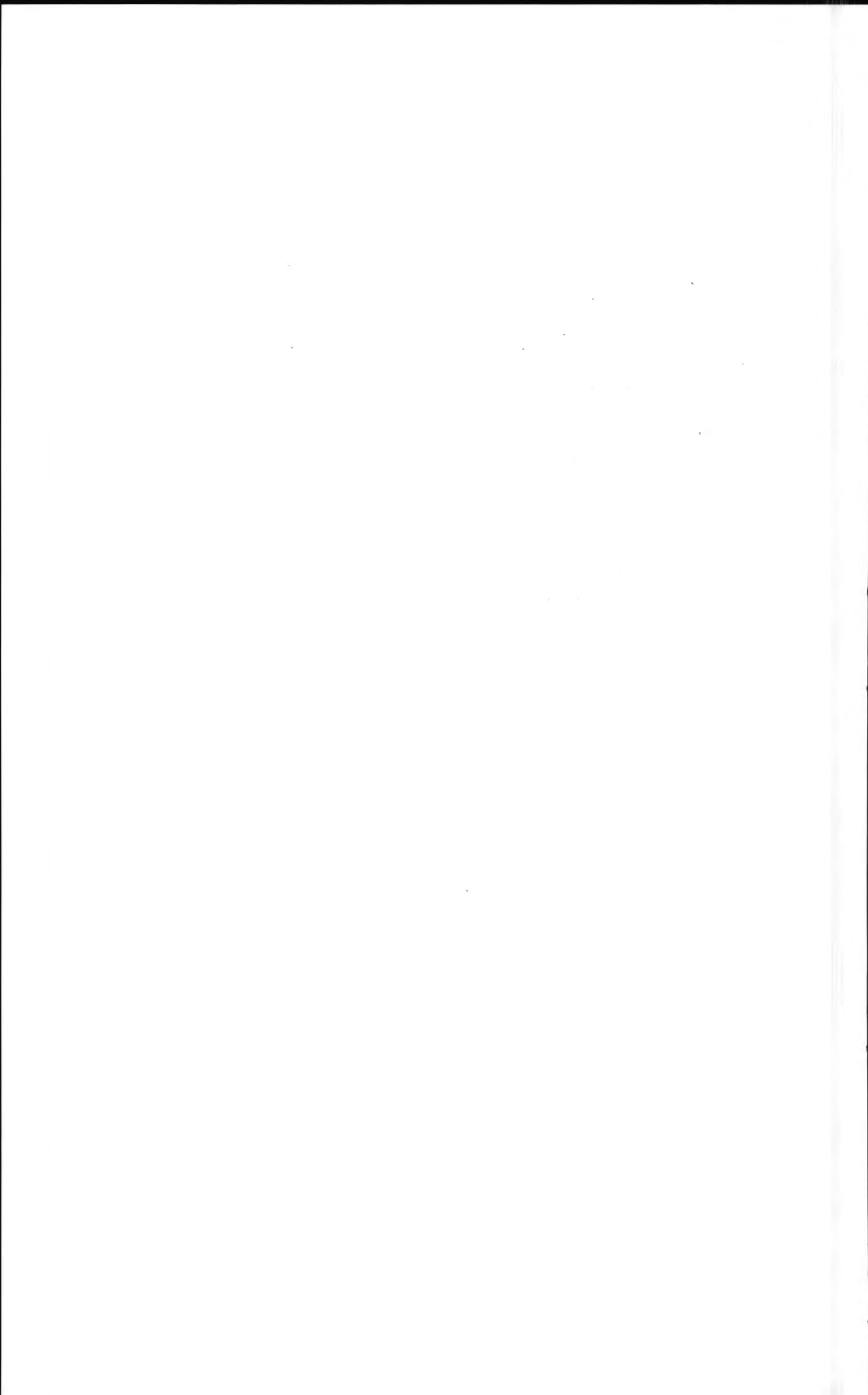
10. Tourisme.

- WEISGERBER P., STELANDRE P. Tourisme social, son importance, son public. *Wallonie 85*, N° 6, pp. 383-398.

11. Sport.

- BLONTROCK G. Sportontwikkeling als draagster van dynamische spanningen. *De Vlaamse Gids*, 1985, Nr 5, blz. 28-30.
- COOMANS C. Het statuut van de niet-betaalde sportbeoefenaar 10 jaar na het Decreet van 25 februari 1975. *Limburgs Rechtsleven*, 1985, Nr 1, blz. 22-46.

De politieke opiniepeilingen in België in 1985*

door Ivo VANPOL,

Assistent aan de Afdeling Politologie
van de Katholieke Universiteit te Leuven.

Dit overzicht van de politieke opiniepeilingen in België in 1985 is gerubriceerd volgens de grote beleidssectoren : buitenlandse politiek, sociale politiek, economische politiek, financiële politiek, binnenlandse politiek en culturele politiek. Peilingen die weinig of geen betrekking hebben op de Belgische politiek als dusdanig zijn ondergebracht in de rubriek « Andere peilingen ».

In de inventaris wordt van elke peiling de titel gegeven, een beknopte omschrijving van de inhoud, het instituut dat de peiling doorvoerde, het tijdstip van de bevraging, de omvang en de aard van de steekproef, het aantal vragen, de opdrachtgever en de bibliografische gegevens van de publikatie(s). Het teken X staat voor vertrouwelijk of onbekend. Het onderzoek naar de publikaties werd afgesloten op 13 juni 1986. De samensteller dankt de peilingsinstituten voor hun waardevolle medewerking bij het opstellen van deze inventaris.

* Voor de overzichten van :

- 1974 zie : *Res Publica*, 1975, nr. 3, blz. 433-442 ;
- 1975 zie : *Res Publica*, 1976, nr. 3-4, blz. 497-506 ;
- 1976 zie : *Res Publica*, 1977, nr. 2, blz. 373-382 ;
- 1977 zie : *Res Publica*, 1978, nr. 2, blz. 367-376 ;
- 1978 zie : *Res Publica*, 1979, nr. 2, blz. 371-387 ;
- 1979 zie : *Res Publica*, 1980, nr. 3, blz. 505-521 ;
- 1980 zie : *Res Publica*, 1981, nr. 2-3, blz. 409-426 ;
- 1981 zie : *Res Publica*, 1982, nr. 2, blz. 353-370 ;
- 1982 zie : *Res Publica*, 1983, nr. 2-3, blz. 495-522 ;
- 1983 zie : *Res Publica*, 1984, nr. 4, blz. 565-581 ;
- 1984 zie : *Res Publica*, 1985, nr. 2-3, blz. 397-417.

A. BUITENLANDSE POLITIEK.

0. Algemeenheden.

a) Verwachtingen voor 1986.

Verwachtingen ten aanzien van 1986 in vergelijking met vorige jaren en andere landen.

DIMARSO. December 1985. Nationaal representatieve steekproef van 1.000 Belgen van 15 jaar en ouder. Vijf vragen. Opdrachtgever : Gallup International.

Publikatie : *De Standaard*.

2. Europese politiek.

a) De publieke opinie in de Europese Gemeenschap in het voorjaar van 1985.

De stemming onder de Europeanen : tevredenheid met het leven dat men leidt en over de wijze waarop de democratie functioneert. Het Europa van de burgers : houding ten aanzien van de afschaffing van de grenscontroles, het instellen van een Europees rechtsgebied, het invoeren van een Europese munteenheid. De houding ten aanzien van Europa en de Gemeenschap ; de toetreding van Spanje en Portugal ; het project van een Europese politieke unie. Het Europees Parlement : wat denken de burgers hiervan één jaar na de verkiezingen van 1984.

DIMARSO. 14 - 30 maart 1985. Nationaal representatieve steekproef van 1.016 Belgen van 15 jaar en ouder. Dertig vragen. Opdrachtgever : Commissie van de Europese Gemeenschappen.

Publikatie : *Eurobarometer nr. 23*, Commissie van de Europese Gemeenschappen, Brussel, 1985.

b) De publieke opinie in de Europese Gemeenschap in het najaar van 1985.

De stemming onder de Europeanen : wat zij van 1986 verwachten ; of zij tevreden en gelukkig zijn ; politieke en religieuze overtuiging. Het Europa van de burgers : het geval een Europees burger te zijn. De houding ten aanzien van Europa en de Europese Gemeenschap : de vraag of bepaalde problemen bij voorkeur op nationaal of op communautair niveau moeten worden behandeld ; besluitvorming met eenparigheid van stemmen of bij meerderheid ; wat de Spanjaarden en de Portugezen van de toetreding verwachten ; Europese solidariteit of ieder voor zich. Het Europees

Parlement : bekendheid, belang van de huidige rol, wensen ten aanzien van de toekomstige rol van het Parlement.

DIMARSO. 15 - 30 oktober 1985. Nationaal representatieve steekproef van 1.011 Belgen van 15 jaar en ouder. Vijfenvertig vragen. Opdrachtgever : Commissie van de Europese Gemeenschappen.

Publikatie : *Eurobarometer nr. 24*, Commissie van de Europese Gemeenschappen, Brussel, 1985.

c) Zie peiling D.4.a., E.0.a., E.0.b.

4. Politiek ten overstaan van de betrekkingen Oost-West.

a) **Attitudes en opinies ten aanzien van de supermogendheden.**

Houding ten aanzien van de 2 « Groten ». Houding van de Belgen ten aanzien van de supermogendheden. Houding ten aanzien van de NAVO en het Belgisch engagement ten aanzien van de NAVO.

DIMARSO. 10-29 mei 1985. Nationaal representatieve steekproef van 997 Belgen van 18 jaar en ouder. Vierentwintig vragen. Opdrachtgever : Survey Research Consultants International.

Publikatie : *Rapport SRCI*, Massachusetts, USA.

5. Defensiepolitiek.

a) **De Belg en het Belgisch defensiebeleid.**

Houding ten aanzien van de plaatsing van kernraketten. Voor of tegen kernraketten in België. Van wie gaat de grootste oorlogsdreiging uit.

DIMARSO. Maart 1985. Nationaal representatieve steekproef van 1.000 Belgen van 15 jaar en ouder. Vijftien vragen. Opdrachtgever : Centrum voor Vredesonderzoek, KU Leuven.

Publikatie : L. REYCHLER, *Belgische defensie in de peiling*, Cahiers van het Centrum voor Vredesonderzoek, mei 1985, nr. 11, 13 blz.

b) Zie peiling A.4.a., E.5.c.

6. Internationale betrekkingen.

a) Zie peiling E.0.b.

B. SOCIALE POLITIEK.

1. Regime van de arbeid.

a) Zie peiling C.2.a.

2. Tewerkstellingsbeleid.

a) Zie peiling C.2.a., C.5.a., E.0.a., E.0.b.

3. Beroepsorganisaties.

a) Zie peiling C.2.a., E.1.b.

7. Huisvesting.

a) « De Belgen en hun woning ».

Intenties betreffende het verwerven van een eigen woning. Redenen voor het uitstellen van het kopen of bouwen van een eigen woning. Kennis van bouw- of vernieuwingspremies. Vormen van krediet waar de toekomstige eigenaars het liefste wensen naar te grijpen. Aanduiding van het deel van het totale inkomen dat men aan de afbetaling van een lening wil besteden. Prijs die men wil besteden aan de bouw of aankoop van een nieuwe woning. De ideale ligging van zijn woning: grote stad, middelgrote stad, kleine stad, dorp. Het ideale woningtype (huis, appartement), inrichting.

IAO - ICSOP. 5 - 13 januari 1985. Nationaal representatieve steekproef van 1.321 Belgen van 18 jaar en ouder. Aantal vragen: X. Opdrachtgever: de Generale Bankmaatschappij en Pourquoi Pas?

Publikatie: *Pourquoi Pas?*, 30 januari 1985. *De Belgen en hun woning*, z.p., januari 1985, 58 blz. (IAO-rapport).

C. ECONOMISCHE POLITIEK.

2. Organisatie van de economie.

a) Het imago van de onderneming.

De onderneming: definitie, financiële middelen, doelstellingen, voorwaarden tot slagen, houding tegenover winst. De beperkingen die op de

onderneming drukken : evolutie op het vlak van de beperkingen en soorten beperkingen. Evolutie van de verschillende economische concepten : gevoeligheid van verschillende tendensen. De ondersteuning van de onderneming door de Staat : oordeel. De werkloosheid : meningen en overwogen oplossingen. De informatie in de onderneming : welke informatie verlangt men en via welk kanaal. De vakbonden : hun huidige positie, hun nut. De arbeid : deeltijds, « à la carte ».

SOBEMAP. 15 september - 10 oktober 1984. Nationaal representatieve steekproef van 1.000 Belgen van 18 jaar en ouder. Vierentwintig vragen. Opdrachtgever : Instituut van de Onderneming.

Publikatie : *Het Imago van de Onderneming*, dossier van het Instituut van de Onderneming, Brussel, 1985, 79 blz.

b) **Situatieschets bij kleine en middelgrote ondernemingen.**

Evolutie omzetcijfer. Verwachte evolutie op korte termijn van het orderboek. Vergelijking op niveau van de voorraden in 1985. Betalings-termijnen voor facturen in 1985. Gemiddeld liquiditeitsbedrag. Gebruik van bankkrediet. Winstvooruitzichten. Tevredenheid over algemene voorstellingen en perspectieven. Tewerkstellingsintenties. Houding van financiële instellingen t.o.v. KMO's.

SOBEMAP. Maart en november 1985. Nationaal representatieve steekproef van KMO's met omzet van minimum 20 miljoen en met 2 tot 200 werknemers. Zestien vragen. Opdrachtgever : Heller Generale Factoring.

Publikatie : *L'Echo de la Bourse*, 15-16 mei 1985. *Le Soir* en *La Libre Belgique*, 15-16 mei 1985.

5. **Conjunctuurpolitiek.**

a) **Kwartaal-conjunctuurenquête.**

Houding ten aanzien van de algemene activiteiten en van de exportvooruitzichten in de diverse bedrijfstakken. Houding betreffende het huidig produktievolume en de verwachtingen op korte termijn. Houding betreffende het stockvolume der geproduceerde goederen, nu en voor de volgende drie maanden. Verwachting van het aantal orders/vragers. Intentie betreffende personeelsaanwerving en investeringen. Verwachting betreffende de buitenlandse concurrentie. Vertrouwen in de politieke stabiliteit en de munt van België.

CEGOS. Kwartaal-enquête (maart 1985 - juni 1985 - september 1985 - december 1985). Nationaal representatieve steekproef van 300 bedrijfs-

leiders uit 10 activiteitssectoren. Achttien vragen. Opdrachtgever : CEGOS-Trends.

Publikatie : *Trends*, 29 maart 1985, 5 juli 1985, 4 oktober 1985 en 13 december 1985.

b) **Zie peiling E.O.b.**

6. **Energiebeleid.**

a) « **De impactmeting van de voorlichtingscampagne inzake energiebehoud** ».

Het type energie gebruikt voor de verwarming van de woning. Het verblijf in de woning. De verbouwingswerken aan de woning. De gebruikte gasinstallaties, de bijkomende verwarmingsapparaten en de keukenapparaten. De energiebesparing : thermostatische kranen en isolatiematerialen. De gevoeligheid voor en het gedrag tegenover de energiebesparingscampagne.

UNIOP - INUSOP. 15 september - 31 december 1984. Nationaal representatieve steekproef van 500 Belgen van 18 jaar en ouder. Vieren-dertig vragen. Opdrachtgever : Staatssecretariaat voor Energie.

Niet gepubliceerd.

b) « **De Belgen en de energie** ».

Evolutie inzake het type van verwarming. Het energieverbruik en de maatregelen dienaangaande om het te drukken. Het bestede energiebudget. De vervuiling.

IAO - ICSOP. 25 mei - 13 juni 1985. Nationaal representatieve steekproef van 1.744 Belgen van 18 jaar en ouder. Aantal vragen : X. Opdrachtgever : het Staatssecretariaat voor Energie.

Publikatie : *La Libre Economique et Financière*, 7-8 september 1985.

10. **Handelspolitiek.**

a) **Zie peiling C.5.a.**

12. **Politiek ten overstaan van de middenstand en de zelfstandigen.**

a) **Zie peiling C.2.a., C.2.b.**

D. FINANCIËLE POLITIEK.**1. Investerings en sparen.****a) Zie peiling C.5.a.****4. Munt- en kredietpolitiek.****a) De Belg en de ECU.**

De Belg en de monetaire problemen. De toekomst van de ECU.

DIMARSO. 14-30 maart 1985. Nationaal representatieve steekproef van 1.011 Belgen van 15 jaar en ouder. Drieëntwintig vragen. Opdrachtgever : Banque Bruxelles Lambert.

Publikatie : The European Omnibus Survey, *Le public européen et l'écu*, novembre 1985, 43 p.

b) Zie peiling C.2.b., C.5.a.**E. BINNENLANDSE POLITIEK.****0. Algemeenheden.****a) De seizoensbarometer van de publieke opinie (1).**

Kiesintenties. Oordeel omtrent de respectievelijk Belgische politieke partijen. Populariteit van politici. Vertrouwen in de regering om de huidige problemen op te lossen. Aanduiding van problemen die de regering prioritair zou moeten aanpakken. Oordeel betreffende de regeringsactie inzake : bestrijding van de werkloosheid, de communautaire betrekkingen, Europese politiek.

MARKETING UNIT. 12 - 15 maart 1985. Nationaal representatieve steekproef van 2.031 Belgen van 21 jaar en ouder. Circa acht vragen. Opdrachtgever : La Libre Belgique.

Publikatie : *La Libre Belgique*, 25 maart 1985.

b) De seizoensbarometer van de publieke opinie (1).

Kiesintenties. Populariteit van politici. Vertrouwen in de regering om de huidige problemen op te lossen. Aanduiding van de problemen die

(1) Voor het cijfermateriaal en bijkomende grafische voorstelling verwijzen we naar de bijdrage van M. Verminck in dit nummer, pag. 437-438.

de regering prioritair zou moeten aanpakken. Oordeel betreffende de regeringsactie inzake : internationale politiek, bestrijding van de werkloosheid, Europese politiek, strijd tegen de daling van de koopkracht, de communautaire betrekkingen. Invloed van het Heyseldrama op het stemgedrag. Houding ten aanzien van minister Nothomb en een mogelijk ontslag. Oordeel omtrent het ontslag van minister Gol. Houding ten aanzien van een « assymetrische » regering.

MARKETING UNIT. 2 - 6 september 1985. Nationaal representatieve steekproef van 2.117 Belgen van 21 jaar en ouder. Circa dertien vragen. Opdrachtgever : La Libre Belgique.

Publikatie : *La Libre Belgique*, 12 september 1985.

c) Zie peiling C.5.a., E.5.m.

1. Organisatie van de Staat.

a) « Wallonië-Brussel en de staatshervorming ».

De actuele regionalisatie : geslaagd, mislukt. Het verbondenheidsgevoel : provincie, Europese Gemeenschap, gemeente, België, wereldgemeenschap, Gewest of Gemeenschap (Vlaanderen, Wallonië, Brussel). De overtuigingen en wensen over de politieke toekomst betreffende de organisatie van de Staat. Reacties op een federalisme met twee. Reacties op een provinciaal federalisme. De plaats en het statuut van Brussel bij een federalisme met twee.

IAO - ICSOP. 28 januari - 3 februari 1985. Representatieve steekproef van 2.503 inwoners van 18 jaar en ouder uit Wallonië en de Brusselse agglomeratie. Tien vragen. Opdrachtgever : de groep Coudenberg.

b) De Brusselaars.

Prioritaire acties inzake het verbeteren van het staatsbestuur. Kennis en houding ten aanzien van de Agglomeratieraad. Houding ten aanzien van de vakbonden. Het taalprobleem. Houding ten aanzien van een beperking van het aantal vreemdelingen in Brussel.

Bureau Marcel van Dijk (Centre d'Analyse des données attaché à l'Ecole de Commerce Solvay de l'Université Libre de Bruxelles). Januari - februari 1985. Representatieve steekproef van 2.100 inwoners van 18 jaar en ouder uit de Brusselse agglomeratie. Circa tien vragen. Opdrachtgever : X.

Publikatie : *Pourquoi Pas ?*, 15 mei 1985.

c) **De gemeenteraadsleden en de staatsorganisatie.**

Houding ten aanzien van de fusies van gemeenten. De voorgedijoverheid van de gemeenten. Houding ten aanzien van het invoeren van een referendum : op gemeentelijk, provinciaal, regionaal, gemeenschaps- en nationaal niveau. Houding ten aanzien van het afschaffen van de stemplicht. Het verbondenheidsgevoel : de gefusioneerde gemeente, de gemeente vóór de fusie, de provincie, België, het Gewest, de Gemeenschap, de Europese Gemeenschap, de wereldgemeenschap. De actuele regionalisatie : geslaagd, mislukt. De overtuigingen en wensen over de politieke toekomst betreffende de staatsorganisatie. Reacties op een federalisme met twee. Reacties op een provinciaal federalisme. De relatie staatsniveau en resp. tewerkstelling, economie, fiscaliteit, cultuur, leefmilieu. Tevredenheid over en situering van het gemeentelijk, resp. openbaar mandaat.

IAO - ICSOP. 8 - 21 juni 1985. Nationaal representatieve steekproef van 1.939 gemeenteraadsleden. Twintig vragen. Opdrachtgever : de groep Coudenberg.

Publikatie : *Les conseillers communaux*, z.p., juni 1985, 65 blz (IAO-ICSOP-rapport).

2. Nationale instellingen.

a) **Zie peiling E.0.b., E.4.b., E.5.m.**

3. Regionale en plaatselijke instellingen.

a) **« Brussel, Brabant en hun inwoners ».**

Het streekgevoel. De taalgebruiken (thuis, op het werk), statuut. Linguïstische oorsprongen (vader, moeder,...).

UNIOP - INUSOP. 26 november 1984 - 3 januari 1985. Representatieve steekproef van 2.818 inwoners uit Brabant van alle leeftijden. Honderd-entien vragen. Opdrachtgever : S.A. Rossel & Cie en UNIOP - INUSOP.

Niet gepubliceerd.

b) **Zie peiling E.0.a., E.0.b., E.1.a., E.1.b., E.1.c., E.4.b., E.5.m., E.5.q.**

4. Politieke partijen.

a) **Het socio-cultureel profiel van de Belgen.**

Meting van de evolutie van een 40-tal socio-culturele stromingen aan de hand van een 200-tal items. De socio-culturele kaart van de kiezers van :

de Christelijke Volkspartij, le Parti Social Chrétien, le Parti Réformateur Libéral, de Partij voor Vrijheid en Vooruitgang, de Socialistische Partij, le Parti Socialiste.

SOBEMAP. December 1984 - januari 1985. Nationaal representatieve steekproef van 2.500 Belgen van 18 jaar en ouder. Aantal vragen : X. Opdrachtgever : Sobemap.

Publikatie : SOBEMAP, *Profil socio-culturel des Belges. Socio-cultureel profiel van de Belgen*, z.p., z.d., 22 blz. *Le Vif*, 10 oktober 1985.

b) Politieke imago's in het arrondissement Antwerpen.

Graad van politieke interesse. Redenen waarom men al dan niet politieke interesse heeft. Kenmerken van een aantrekkelijke politieke partij. Kenmerken van een niet aantrekkelijke politieke partij. Imago van de respectievelijke Vlaamse politieke partijen. Kenmerken, taken en activiteiten van een goed parlamentslid. Kenmerken die een parlamentslid niet mag bezitten. Parlementsleden die men kent : spontaan, geholpen. Imago van 7 politici. Redenen van de aandacht voor Antwerpen. Rangorde van de problemen van belang voor de politicus. Belang van de problemen voor Antwerpen.

ITC - PLUS. 2 - 16 februari 1985. Representatieve steekproef van 617 inwoners van het arrondissement Antwerpen. Veertien vragen. Opdrachtgever : X.

Niet gepubliceerd.

c) Zie peiling E.O.a.

5. Verkiezingen (2).

a) Kiesintenties in Brussel.

Houding ten aanzien van een mogelijke alliantie van het FDF met een andere politieke partij. Houding ten aanzien van een kandidaatstelling van Jean Gol in Brussel. Tot welke politieke partij moet Antoinette Spaak toetreden bij een verdwijning van het FDF. Voorkeur inzake allianties van links, centrum en rechts in Brussel.

SERVICE D'ENQUETES ET DE SONDAGES - UCL. 11 - 18 maart 1985. Representatieve steekproef van 300 Franstaligen van 18 jaar en ouder uit de Brusselse agglomeratie Vier vragen. Opdrachtgever : Pourquoi Pas ?

Publikatie : *Pourquoi Pas ?*, 3 april 1985.

(2) Voor het cijfermateriaal en bijhorende grafische voorstelling van de kiesintenties in de peilingen voor Marketing Unit Dimarso on Cegos verwijzen we naar de bijdrage van M. Verminck in dit nummer, pag. 434-436.

b) **Kiesintenties.**

Kiesintenties. Het « effect Nols » in Brussel : verkiezingen zonder Roger Nols, Nols op de PRL-lijst, Nols op de UDRT-lijst.

IAO-ICSOP. 18-27 maart 1985. Representatieve steekproef van 1.423 inwoners uit Wallonië en het arrondissement Brussel - Halle - Vilvoorde. Aantal vragen : X. Opdrachtgever : X.

Publikatie : *La Libre Belgique*, 5 april 1985.

c) **Kiesintenties.**

Kiesintenties. Houding ten aanzien van het stationeren van kernraketten op het grondgebied mits inachtneming van het NAVO-bondgenootschap. De belangrijkste bezorgdheden.

MARKETING UNIT. Maart 1985. Representatieve steekproef van 750 inwoners van Wallonië en 500 inwoners van het arrondissement Brussel-Halle-Vilvoorde van 18 jaar en ouder. Aantal vragen : X. Opdrachtgever : X.

Publikatie : *La Dernière Heure*, 9 april 1985.

d) **Sociografie van het Waals kiespubliek.**

Ventilatie van de kiesintenties naar de sociografische kenmerken van het kiespubliek.

SERVICE D'ENQUETES ET DE SONDRAGES - UCL. Maart - april 1985. Representatieve steekproef van circa 600 inwoners van Wallonië van 18 jaar en ouder. Aantal vragen : X. Opdrachtgever : Groupe de Sociologie Wallonne de l'UCL.

Publikatie : *La Cité*, 12 september 1985.

e) **Het kiesgedrag van de Franstalige Belgen.**

Inhoud : cfr titel.

CENTRE LIEGEOIS D'ETUDE DE L'OPINION. April 1985. Representatieve steekproef van 500 inwoners van 18 jaar en ouder uit Wallonië. Negenentachtig vragen. Opdrachtgever : X.

Publikatie : niet gekend.

f) **De politieke hitparade.**

Voor wie men zeker zal stemmen (voorkeurstemmen). De meest effectieve politicus voor : het land, Wallonië, de hoofdstad.

IAO-ICSOP. 30 april - 6 mei 1985. Representatieve steekproef van 835 Franstalige Belgen van 18 jaar en ouder. Aantal vragen : X. Opdrachtgever : Pourquoi Pas ?

Publikatie : *Pourquoi Pas ?*, 19 juni 1985.

g) **Kiesintenties.**

Kiesintenties. Aanduiding van de meest populaire politici.

MARKETING UNIT. Mei 1985. Representatieve steekproef van 750 kiezers uit Waals Brabant. Aantal vragen : X. Opdrachtgever : X.

Publikatie : *Pourquoi Pas ?*, 29 mei 1985.

h) **De politieke hitparade.**

Voor wie men zeker zal stemmen (voorkeurstem). De meest effectieve politicus voor : het land, Wallonië, de hoofdstad.

IAO-ICSOP. 1 - 5 juni 1985. Representatieve steekproef van 984 Fransstalige Belgen van 18 jaar en ouder. Aantal vragen : X. Opdrachtgever : X.

Publikatie : *Pourquoi Pas ?*, 19 juni 1985.

i) **Kiesintenties.**

Inhoud : cfr. titel.

IAO - ICSOP. 8 - 25 juni 1985. Nationaal representatieve steekproef van 2.723 Belgische kiezers van 18 jaar en ouder. Aantal vragen : X. Opdrachtgever : De Standaard.

Publikatie : *De Standaard*, 2 juli 1985.

j) **Politieke populariteit.**

Aanduiding van de meest bekwame politici om het land te regeren.

DIMARSO. 25 juni - 4 juli 1985. Nationaal representatieve steekproef van 982 Belgen. Een vraag. Opdrachtgever : Topics-Magazine.

Publikatie : *Topics*, 24 juli 1985.

k) **Kiesintenties.**

Inhoud : cfr. titel.

MARKETING UNIT. 18 - 20 juli 1985. Nationaal representatieve steekproef van 2.043 Belgen van 21 jaar en ouder. Aantal vragen : X. Opdrachtgever : La Libre Belgique.

Publikatie : *La Libre Belgique*, 24 juli 1985.

l) **Kiesintenties.**

Inhoud : cfr. titel.

CEGOS - MAKROTEST. 2 en 3 oktober 1985. Representatieve steekproef van 1.672 Belgen uit Vlaanderen en Brussel van 18 jaar en ouder. Elf vragen. Opdrachtgever : Knack magazine.

Publikatie : *Knack*, 9 oktober 1985.

m) **Kiesgedrag.**

Politieke kennis. Aanduiding van de gewenste Eerste minister. Preferentie inzake regeringscoalitie. Politieke strijdpunten en beleidsorientaties als verklarende factoren voor kiesgedrag.

DIMARSO. 23 september - 12 oktober 1985. Nationaal representatieve steekproef van 1.409 Belgen van 18 jaar en ouder. Acht vragen. Opdrachtgever : Afdeling Politologie van KU Leuven.

Niet gepubliceerd.

n) **Stemgedrag bij jongeren.**

Voor welke partij heeft men gestemd. Heeft men een voorkeurstem of lijststem uitgebracht. Welke personen dienen een vooraanstaande rol te spelen in volgende regering. Zou men stemmen indien er geen stemplicht was.

SOBEMAP. 13 oktober 1985. Nationaal representatieve steekproef van 1.000 Belgen van 18 jaar en ouder. Vier vragen. Opdrachtgever : *Le Vif*.

Publikatie : *Le Vif*, 17 oktober 1985.

o) **Kiesintenties.**

Kiesgedrag en motivatie.

CENTRE LIEGEOIS D'ETUDE DE L'OPINION. 13 oktober 1985. Representatieve steekproef van 1.000 inwoners van 18 jaar en ouder uit de provincie Luik met uitzondering van de Duitstalige regio. Vijftien vragen. Opdrachtgever : X.

Publikatie : niet gekend.

p) **Kiesintenties.**

Inhoud : cfr titel.

IMARA MARKETING RESEARCH. Oktober 1985 (na 13 oktober). Representatieve steekproef van 1.460 Belgen van 18 jaar en ouder uit het Vlaamse Gewest. Aantal vragen : X. Opdrachtgever : CVP.

Niet gepubliceerd.

q) **De Luikenaars en de politiek.**

Kiesintenties en motivatie.

CENTRE LIEGEOIS D'ETUDE DE L'OPINION. November 1985. Representatieve steekproef van 500 inwoners van 18 jaar en ouder uit het arrondissement Luik. Achtenzestig vragen. Opdrachtgever : X.

Publikatie : niet gekend.

r) **Kiesintenties.**

Stemintenties indien vandaag nationale verkiezingen.

DIMARSO. Tweewekelijks. Nationaal representatieve steekproef van 1.000 Belgen van 18 jaar en ouder. Twee vragen. Opdrachtgever : CVP en SP.

Niet gepubliceerd.

s) **Kiesintenties.**

Inhoud : cfr. titel.

UNIOP-INUSOP. Maandelijks. Nationaal representatieve steekproef van 1.000 à 2.000 Belgen van 18 jaar en ouder*. Vijf à acht vragen. Opdrachtgever : X.

Niet gepubliceerd.

* Het betreffen meestal omnibuspeilingen die soms worden aangevuld met meer kwalitatief uitgewerkte peilingen. In 1985 werden er 7 peilingen met 1.000 proefpersonen en 1 met 2.000 proefpersonen doorgevoerd.

t) **Zie peiling E.0.b.**

8. **Taalproblemen en minderheden.**

a) **Zie peiling E.1.b., E.3.a.**

9. **Handhaving van de orde.**

a) **« Onveiligheid, een idee of de werkelijkheid ? »**

Bepaling van de notie « veiligheid » en metingen hieromtrent. Evolutie van het gevoel van veiligheid. De individuele ervaring van de onveiligheid.

De veiligheid in de maatschappij. De mogelijke oplossingen (individueel, maatschappelijk) voor het probleem van de onveiligheid.

UNIOP-INUSOP. 16 januari - 4 februari 1985. Nationaal representatieve steekproef van 1.000 Belgen van 18 jaar en ouder. Vijftien vragen. Opdrachtgever: FORUM.

Niet gepubliceerd.

11. Vreemdelingenproblemen.

a) Zie peiling E.1.b.

14. Verkeersproblematiek.

a) Veiligheid op de weg.

Vragen betreffende de verkeersveiligheid met ondermeer affichetesten.

UNIOP - INUSOP. 1 januari 1985 - 31 december 1985. Nationaal representatieve steekproef van 2.000 Belgen van 18 jaar en ouder. Dertig vragen. Opdrachtgever. Conseil Supérieur de la Sécurité Routière.

Niet gepubliceerd.

F. CULTUURPOLITIEK.

1. Onderwijs.

a) Het onderwijsnet : keuze van de ouders.

Het onderwijsnet waarin men zijn studies volbracht. Motieven die de keuze bepalen van het onderwijsnet : ideologie, kwaliteit van het onderwijs, de materiële faciliteiten, familiale traditie.

SERVICE D'ENQUÊTES ET DE SONDAGES - UCL. 29 - 31 mei 1985. Representatieve steekproef van 400 personen uit Franstalig België. Aantal vragen : X. Opdrachtgever : Pourquoi Pas ?

Publikatie : *Pourquoi Pas ?*, 12 juni 1985.

b) De communautarisering van het onderwijs.

Betekenis van deze communautarisering. Houding ten aanzien van de communautarisering van het onderwijs. Partijpolitiek verzet tegen de communautarisering.

SERVICE D'ENQUETES ET DE SONDAGES - UCL. 5 - 12 september 1985. Representatieve steekproef van 499 Franstaligen (Brussel + Walonië). Circa zes vragen. Opdrachtgever : Pourquoi Pas ?

Publikatie : *Pourquoi Pas ?*, 2 november 1985.

6. Jeugd.

a) Jongeren en hun stedelijke omgeving.

Bepaling en meting van de relaties tussen de jongeren en hun stadsmilieu ; de directe of primaire relaties (de aangehechte sociale groep, de wijk, de nationaliteit) ; de functionele relaties (de gemeente, het begrip van stad). De jongeren en hun woonplaats, hun wijk, hun stad, hun vrijetijdsbesteding.

UNIOP - INUSOP. Juli 1985. 4 groepsdiscussies van 10 à 12 jongeren en 30 individuele interviews van jongeren tussen de 13 en 19 jaar uit de Brusselse agglomeratie. Aantal vragen : X. Opdrachtgever : de Koning Boudewijn Stichting.

Niet gepubliceerd.

G. ANDERE PEILINGEN.

a) Zie peiling E.4.a.

Adressenlijst van de opiniepeilingsinstituten

CEGOS MAKROTEST, Oorlogskruisenlaan 191, 1120 Brussel.

CENTRE LIEGEOIS D'ETUDE DE L'OPINION (CLEO), Boulevard du Rectorat 7, Sart Tilman, 4000 Liège.

DIMARSO, Koloniënstraat 54, 1000 Brussel.

IAO-ICSOP, Witvissenlaan 19, 1160 Brussel.

ITC-PLUS, Lamorinierestraat 83, 2000 Antwerpen.

MARKETING-UNIT, Louizalaan 430, 1050 Brussel.

SERVICE D'ENQUETES ET DE SONDAGES - UCL, Place Montesquieu 1, 1348 Louvain-la-Neuve.

SOBEMAP, Marsveldplein 5, 1050 Brussel.

UNIOP - INUSOP, Johannalaan 44, 1050 Brussel.

RES PUBLICA

Tijdschrift voor Politologie — Revue de Science Politique

Uitgegeven door het **Politologisch Instituut** v.z.w.

Publié par le **Politologisch Instituut** a.s.b.l.

Hoofdredacteur — Rédacteur en chef : **Wilfried DEWACHTER**

Redactiesecretaris — Secrétaire de rédaction : **Ivo VANPOL**

Redactieadres — Adresse de la rédaction

E. Van Evenstraat 2B, B-3000 Leuven

Met bijzondere dank voor de steun van :

- *Het Ministerie van Onderwijs,*
 - *Het Bestuur van de Provincie Brabant,*
 - *Bekaert,*
 - *C & A België,*
 - *Janssen Pharmaceutica,*
 - *Kredietbank,*
 - *De Nationale Bank van België,*
 - *De Nationale Maatschappij voor Krediet aan de Nijverheid.*
-

ZETEL VAN HET INSTITUUT — SIEGE DE L'INSTITUT

Politologisch Instituut v.z.w. : Egmontstraat 11, B-1050 Brussel

Politologisch Instituut a.s.b.l. : rue d'Egmont 11, B-1050 Bruxelles

Rekening - Compte : 091-0034240-28

Het Politologisch Instituut neemt geen verantwoordelijkheid op zich voor de uitgebrachte meningen; deze verbinden alleen de auteurs.

Niets u't dit tijdschrift, behalve de abstracts, mag worden veeveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotocopie, microfilm of op welke wijze ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Le « Politologisch Instituut » n'assume pas la responsabilité des opinions émises; celles-ci n'engagent que les auteurs.

Tous droits de traduction, d'adaptation et de reproduction (sauf les résumés), y compris les microfilms et les photocopies, sont réservés pour tous pays.

Wettelijk depot - Dépôt légal : D/RP 1986/3/1173

ISSN 0486-4700

Gedrukt in België — Imprimé en Belgique

RES PUBLICA

Belgian Journal for Political Science

Editor : Wilfried DEWACHTER

Assistant editor : Ivo VANPOL

Address : Van Evenstraat 2B, B-3000 Leuven

Manuscripts to be considered for publication should conform to the following requirements : two type-written copies (double-spaced) must be submitted, ready for press : they must include a summary in English, not longer than 150 words. Manuscripts that are not accepted are not returned.

The « Politologisch Instituut » bears no responsibility for opinions expressed by authors ; the latter are solely responsible for the opinions they forward.

No part of this publication, except the abstracts, may be reproduced in any form by print, photoprint, microfilm or any other means without written permission from the publisher.

Annual subscription and sales conditions

1. Annual subscription	
Individuals	850 BF
Institutions	1.800 BF
Students (only in Belgium)	500 BF
2. Single issue (only from 1980 on)	
Individuals	300 BF
Institutions	600 BF
Double issue (only from 1980 on)	
Individuals	600 BF
Institutions	1.200 BF
3. Collection 1963-1976 (as long as the issues in stock last)	
Belgium	4.000 BF
Other countries	5.000 BF
4. Volumes from 1977 through 1979 (as long as the issues in stock last)	
Belgium	1.800 BF
Other countries	2.500 BF

PUBLISHER

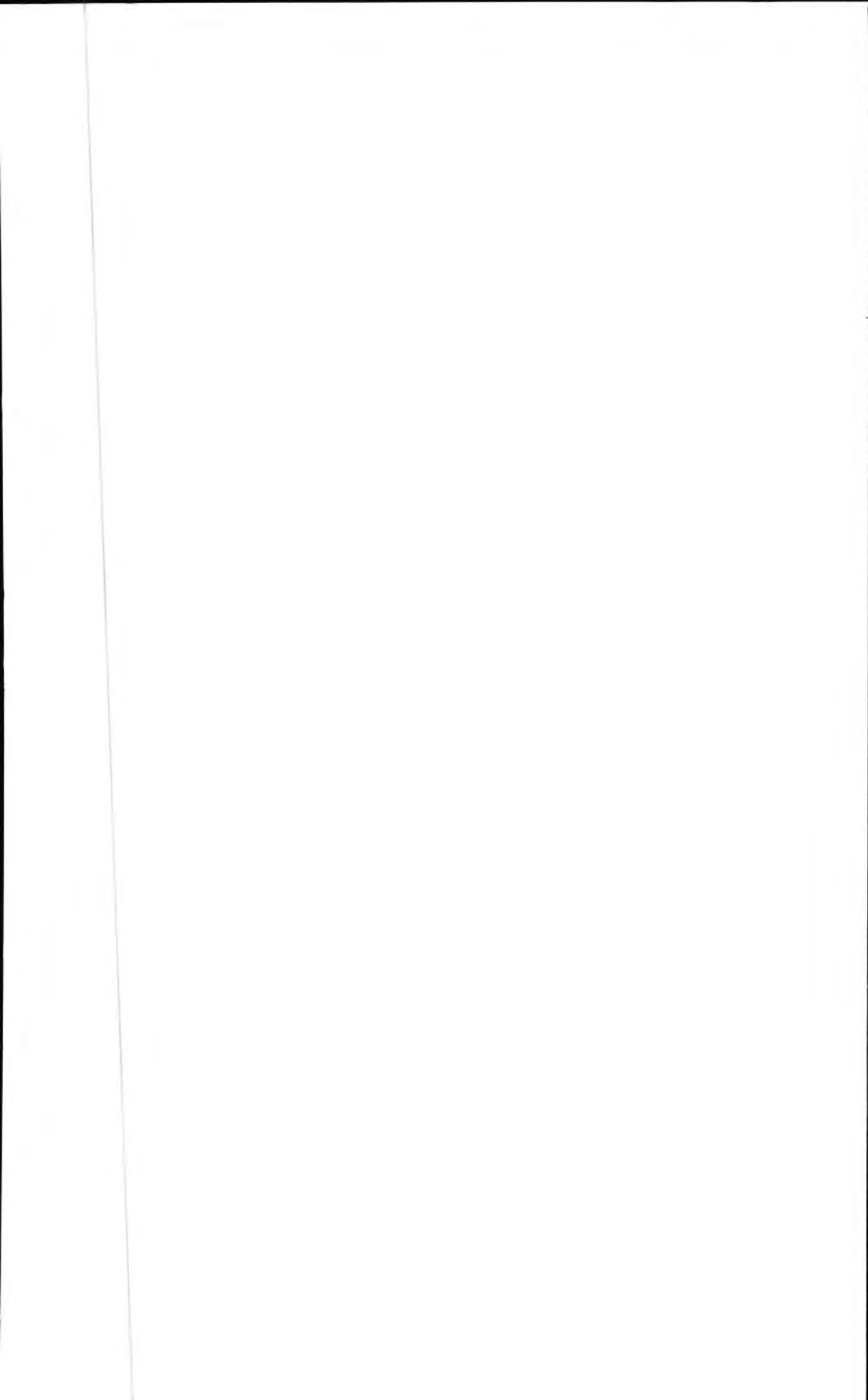
POLITOLOGISCH INSTITUUT v.z.w. : Egmontstraat 11, B-1050 Brussels

Bank account : 091-0034240-28

The Journal RES PUBLICA is sponsored by the Belgian Ministry of Education

The articles of Res Publica are abstracted in the following journals

- ABC POL SCI.
Advanced Bibliography of Contents: Political Science and Government.
- International Bibliography of Political Science
Bibliographie internationale de science politique.
- International Bibliography of the Social Sciences
Bibliographie internationale des sciences sociales.
- International Bibliography of Economics
Bibliographie internationale de science économique.
- Social Sciences Citation Index. An International Multidisciplinary Index to the Literature of the Social, Behavioral and Related Sciences.
- Sociological Abstracts.
- Bulletin analytique de documentation politique, économique et sociale contemporaine.
- United Nations. Monthly Bibliography. Selected articles.
Nations Unies. Bibliographie mensuelle. Articles sélectionnés.
- Bulletin de Renseignements documentaires. Communautés Européennes.
Documentation bulletin. European Communities.

GEDRUKT IN BELGIE / IMPRIME EN BELGIQUE

door / par

L'IMPRIMERIE SCIENCES S.A.

Dir. : Ch. SCHROEF
Avenue Emile de Beco -laan 75
B-1050 Bruxelles - Brussel